

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Марина В. Јовић

ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНИХ
ГЛАГОЛА COULD И WOULD У
ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ ОД 1800. ДО ДАНАС

Докторска дисертација

Београд, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Marina V. Jović

PRAGMATICALIZATION OF MODAL
VERBS COULD AND WOULD IN THE
ENGLISH LANGUAGE FROM 1800 UNTIL
PRESENT DAY

Doctoral dissertation

Belgrade, 2018

Университет в Белграде
Филологический факультет

Марина В. Йович

Прагматикализация модальных глаголов
could и would в английском языке с 1800. года
до настоящего времени

Докторская диссертация

Белград, 2018г.

Подаци о ментору и члановима комисије:

Менторка: др Ивана Трбојевић, ванредни професор, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

Чланови комисије:

Члан:

Члан:

Датум одбране:

Београд, _____

Изјаве захвалности:

“Све ће то једном јуче бити“

кинеска пословица

Велику захвалност дугујем својој менторки, професорки др Ивани Трбојевић, без чије несебичне помоћи, љубазности и драгоцених савета ова докторска дисертација не би била успешно приведена крају.

Такође захвалност дугујем својој сестри др Оливери Ерић која ме је свесрдно подржавала на мом академском путу.

*Поврх свега, највећу захвалност дугујем **мојој мајци** која ме је својим примером научила да увек идем напред и дала снагу да остварим свој циљ. Њена топлина и подршка су ми пружили мотив у тренуцима када сам помишљала да одустанем.*

ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНИХ ГЛАГОЛА *COULD* И *WOULD* У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ ОД 1800. ДО ДАНАС

Резиме

Још увек се мало зна о развоју прагматичких образаца употребе језика. Стога се ова докторска дисертација бави процесом прагматикализације модалних глагола *could* и *would*, њеним односом са другим процесима језичке промене, као и њеним исходима: прагматичким маркерима и оградама. Главни циљ дисертације је да се спроведе квантитативно и квалитативно, на корпусу засновано, истраживање семантичких и прагматичких карактеристика модалних глагола *could* и *would*, као и прагматичких маркера и ограда, који су проистекли из ових модалних глагола. Специфични циљеви рада обухватају формулисање стаза промене, упоређивање развоја *could* и *would*, тестирање хипотезе (интер)субјективности, проверу тврдње да ли учесталост основних модала опада, као и покушај оговора на питање да ли прагматички маркери кодирају неки облик модалности .

У раду се комбинује квантитативна анализа, односно праћење учесталости, и квалитативна анализа, тумачење примера путем анализе дискурса. Истраживање је спроведено на пет електронских корпуса: једном дијахронијском корпусу ARCHER (A Representative Corpus of Historical English Registers) и четири синхронијска корпуса: Lancaster1931, LOB (London/Oslo/Bergen), BNC (The British National Corpus) и BE06 (British English 2006). Прагматикализованим ће се сматрати онај облик који има доминантну прагматичку функцију, која је довољно удаљена од својих претходних (вероватно и даље паралелно постојећих) пропозиционалних и/ или граматичких функција.

На основу семантичко-прагматичких и синтаксичких стаза развоја уочава се да код оба глагола долази до делимичног или потпуног губитка основног семантичког значења у прагматичким маркерима који су се прагматикализовали као импозитиви и комисиви, као и да се оба глагола прагматикализују у смеру изражавања веће обазривости при изношењу става. Већина маркера и ограда се формира у другој

половини 19 и првој половини 20. века. Већина маркера бележи благи пад почетком 21. века, са изузетком: *Could I* и *could* у функцији ограђивања. Учесталост употребе није директно сразмерна степену прагматикализације, а различити маркери достижу различите ступњеве прагматикализације. У прагматичким маркерима и оградама глаголи *could* и *would* у највећој мери служе као зелено светло за инференцијалне процесе, али некада говорник намерно користи њихову дуалну природу како би заштитио свој образ. Модали у маркерима су се развили из различитих значења, те је и модалност негде присутна у мањој мери (*would you*), док је негде уопште нема (*would you like*).

Рад се састоји из увода, три поглавља (поглавља о теоријском оквиру, поглавља о прагматикализацији модалног глагола *could*, поглавља о прагматикализацији модалног глагола *would*) и закључка у којем се даје преглед стаза прагматикализације, карактеристика обрађених прагматичких маркера, сумирају резултати квалитативног и квантитативног истраживања и изводе упоређивања са претходним студијама из ове области.

Кључне речи: *семантичка промена, (интер)субјективизација, метонимизација, прагматичка инференција, прагматикализација, прагматички маркер, учтивост, модалност, индиректни говорни чин, ограда*

Научна област: Лингвистика

Ужа научна област: Историјска прагматика, Дијахронијски оријентисана анализа дискурса

UDK:

PRAGMATICALIZATION OF MODAL VERBS COULD AND WOULD IN THE ENGLISH LANGUAGE FROM 1800. UNTIL PRESENT DAY

Summary

There is still little knowledge on the development of the pragmatic patterns of language use. Therefore, this doctoral dissertation is an attempt to deal with the process of pragmaticalization of the modal verbs *could* and *would*, its relation to the other processes of language change, as well as its outcomes: pragmatic markers and hedges. The main aim of the dissertation is to carry out quantitative and qualitative, corpus-based, research of semantic and pragmatic characteristics of the modal verbs *could* and *would*, as well as pragmatic markers and hedges, derived from these modal verbs. The specific aims of the work include the formulation of the paths of change, the comparison of the development of *could* and *would*, testing of the (inter)subjectivity hypothesis, the verification of the claim that the frequency of the basic modal verbs decreases at the beginning of 21st century, as well as the attempt to answer whether the pragmatic markers encode any kind of modality.

The work combines quantitative analysis, *i.e.* frequency monitoring, as well as qualitative analysis, interpretation through discourse analysis. The research was carried out on five electronic corpora: one diachronic corpus ARCHER (A Representative Corpus of Historical English Registers) and four synchronic corpora: Lancaster1931, LOB (London/Oslo / Bergen), BNC (The British National Corpus) and BE06 (British English 2006). We will consider “pragmaticalized” those forms that have a dominant pragmatic function, far enough from their previous (probably still existing) propositional and/ or grammatical functions.

Based on semantic-pragmatic and syntactic paths of development, it might be concluded that there is a partial or complete loss of the core semantic meaning in pragmatic markers pragmaticalized as directives or commissives, and that both verbs pragmaticalized in the direction of greater tentativeness in expressing a stance. Most pragmatic markers and hedges are formed in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century. Most pragmatic markers show a slight decrease, except *Could I* and *could* used as a hedge. High frequency is not directly proportional to the degree of

pragmaticalization, and different markers have reached different stages of this process. In pragmatic markers and hedges, the modal verbs *could* and *would* mostly serve as “green light” for inferring processes to happen, but sometimes speakers deliberately use their dual nature to protect their face. The modals in pragmatic markers have evolved from different meanings, and modality is sometimes present in a smaller degree (*would you*), while it could also be completely bleached (*would you like*).

The work consists of the introduction, three chapters (a chapter on the theoretical framework, a chapter on the pragmaticalization of the modal verb *could*, a chapter on the pragmaticalization of the modal verb *would*) and the conclusion providing an overview of the paths of pragmaticalization, the characteristics of the analyzed pragmatic markers, a summary of the results of qualitative and quantitative research and comparisons with the previous studies in this field.

Key words: *semantic change, (inter)subjectivization, metonymization, pragmatic inference, pragmaticalization, pragmatic marker, politeness, modality, indirect speech act, hedge*

Scientific field: Linguistics

Narrow scientific field: Historical pragmatics, Diachronically oriented discourse analysis

UDK:

Садржај:

Увод	1
1. Научне области	3
2. Предмет, циљ, хипотезе и метод.....	9
3. Опис корпуса	18
ТЕОРИЈСКИ ОКВИР	21
1. Историјска позадина актуелних теорија о семантичкој промени.....	22
2. Теоријски оквир Е. Траугот.....	25
2.1. Основни појмови теорије семантичке промене Е. Траугот	26
2.2. Подела значења: типови и нивои	27
2.3. Теорија семантичке промене заснована на позваним инференцијама	30
2.4. Прагматички принципи/ максиме на делу при семантичкој промени.....	34
3. Механизми семантичке промене	35
3.1. Метафора и метонимија (метафоризација и метонимизација).....	35
3.2. Прагматичка инференција	37
4. (Интер)субјективност и (интер)субјективизација	41
4.1. Субјективизација	44
4.2. Интерсубјективизација.....	45
4.3. Интерсубјективност и евиденцијалност	46
5. Граматикализација	47
5.1. Процеси и механизми у граматикализацији.....	49
5.2. Граматичке промене у граматикализацији.....	52
6. Прагматикализација	56
6.1. Прагматикализација и граматикализација	59
7. Прагматички маркери	64

8. Учтивост	70
8.1. Индиректност	74
8.2. Индиректни говорни чин	74
9. Индивидуализам и индиректност	77
9.1. Идеолошке промене.....	77
10. Ограде	80
11. Модалност	83
11.1 Евиденцијалност	89
12. Прагматички маркери и глаголи could и would	93
III Прагматикализација модалног глагола could	103
1. Морфосинтаксичке и семантичке особине модалног глагола Could	105
1.1. Погледи на could у 18. и 19. веку	105
1.2. Погледи на could у 20. и 21. Веку.....	107
2. Дијахронијски развој модалног глагола could	116
2.1. Староенглески језик	116
2.2. Средњеенглески језик.....	117
2.3. Рани савремени енглески језик.....	119
2.4. Граматикализација модалног глагола could	120
2.4.1. Развој значења способност, коренска могућност и дозвола	122
2.4.2. Развој епистемичке могућности	124
2.4.3. Развој хипотетичког could	125
3. Could у прагматичким маркерима/ изразима процедуралног значења	128
3.1. Ублажени индиректни захтеви у облику декларативних реченица.....	129
3.2. Ублажени индиректни захтеви у облику интерогативних реченица.....	131
3.2.1. Питања о способности/ могућности	132
3.2.2. Питања за добијање дозволе	134
3.2.3. Унутрашњи и спољашњи модификатори	136

4. Историјски развој конвенционалних индиректних захтева -способност	138
4.1. Постојање КИЗ-способност пре деветнаестог века.....	141
4.1.2. КИЗ-способност у касном 18. Веку.....	142
4.1.3. КИЗ способност у 19. веку	143
4.2. (Не)двосмисленост захтева КИЗ-способност.....	144
5. Could у оградама.....	148
6. Анализа корпусних података за модални глагол could	151
6.1. Метод истраживања.....	151
6.2. COULD YOU – дијахронијски корпус ARCHER.....	153
6.3. COULD YOU – синхронијски корпуси.....	155
6.4. COULD I – дијахронијски корпус ARCHER.....	158
6.5. COULD I – синхронијски корпуси	160
6.6. (IF) YOU COULD – дијахронијски корпус ARCHER	163
6.7. (IF) YOU COULD – синхронијски корпуси	165
6.8. Резиме	172
7. Could у оградама.....	176
7.1. Дијахронијски корпус ARCHER	176
7.2. Синхронијски корпуси	180
IV ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНОГ ГЛАГОЛА WOULD	186
1. Морфосинтаксичке и семантичке особине модалног глагола WOULD	186
2. Дијахронијски развој модалног глагола would.....	191
2.1. Староенглески језик	191
2.2. Средњеенглески језик.....	191
2.3. Рани савремени енглески језик.....	192
2.4. Граматикализација модалног глагола would.....	194
2.4.1. Развој значења воља и прошло предвиђање	195
2.4.2. Развој хабитуалног значења	196
2.4.3. Развој епистемичке могућности	197

2.4.4. Развој хипотетичког значења	198
3. Од хипотетичког до учтивног would	199
4. Would у прагматичким маркерима/ изразима процедуралног значења	202
4.1. Ублажени индиректни захтеви у облику декларативних реченица.....	203
4.2. Ублажени индиректни захтеви у облику интерогативних реченица.....	204
4.3. Унутрашњи и спољашњи модификатори	207
5. Would у оградама.....	211
6. Анализа корпусних података за модални глагол would	213
6.1. WOULD YOU – дијахронијски корпус ARCHER	213
6.2. WOULD YOU – синхронијски корпуси.....	218
6.3. Декларативне реченице – дијахронијски корпус ARCHER.....	223
6.4. Декларативне реченице – синхронијски корпуси.....	226
6.5. Резиме	232
7. Would као ограда	236
7.1. Дијахронијски корпус.....	236
7.2. Синхронијски корпуси	238
V Општа закључна разматрања.....	241
ПРИЛОГ 1.	248
ЛИТЕРАТУРА	254

Увод

Упркос великом броју књига, радова и сличних публикација на тему историје енглеског језика из области фонологије, морфологије, лексикологије, синтаксе и семантике, још увек се мало зна о развоју прагматичких образаца употребе језика¹. Имајући то у виду, чини се оправданим посветити рад датој области. Предмет рада је опис процеса прагматикализације и анализа његових исхода: стаза прагматикализације и прагматичких маркера. У енглеском језику постоје облици који садрже модалне глаголе *could* и *would* код којих је инваријантно семантичко значење глагола или у другом плану или у потпуности потиснуто. Овакви облици су постали превасходно носиоци интеракционе и социјалне функције, те се додавањем оваквог елемента исказу ублажава илокуциона снага говорног чина. Такав се процес промене у функцији и значењу облика, у овом случају глагола и глаголске фразе, означава као прагматикализација.

Рад се састоји из следећих делова:

- Увода где се наводе научне области, предмет и циљ истраживања, хипотезе, методолошки приступ и описи корпуса.
- Теоријског оквира рада који обухвата теорију семантичких промена, теорију граматикализације, теорије које се баве конструисањем значења у реалном времену, теорију учтивости, индиректност и модалност.
- Поглавља о прагматикализацији модалног глагола *could*, синхронијског и дијахронијског описа његових морфосинтаксичких и семантичких карактеристика, као и описа прагматичких функција израза процедуралног значења у којима се овај модал појављује (*could you, I/ We/you could(n't), could I, if you could, if I could*) уз квантитативну и квалитативну анализу корпусних података.

¹ На пример у седам томова *Cambridge History of the English Language* (1990) готово да се не помињу теме везане за прагматику. Изузеци од овог тренда су: *The Handbook of the History of English* (Van Kemenade & Los 2006) и *Alternative Histories of English* (Watts & Trudgill 2002), као и неке независне студије које се баве појединачним аспектима историје енглеског језика, попут студија на тему граматикализације (Traugott & Dasher 2005), студија о маркерима дискурса (Brinton 1996), о учтивости (Watts, Ide & Ehlich 1992) и Arnovick (1999) о говорним чиновима (Jucker Taavitsainen 2010: 1).

- Поглавља о прагматикализацији модалног глагола *would*, синхронијског и дијахронијског описа његових морфосинтаксичких и семантичких карактеристика, као и описа прагматичких функција израза процедуралног значења у којима се овај модал појављује (*would you, would you like to, would you care to, would you mind, would you be good enough, would you be so kind as to, I would be grateful, I would say, if you would*), уз квантитативну и квалитативну анализу корпусних података.
- Закључка где се даје преглед стаза прагматикализације, карактеристика обрађених прагматичких маркера, сумирају резултати квалитативног и квантитативног истраживања и изводе упоређивања са претходним студијама из ове области.

Поред библиографије, рад садржи и прилог са графиконима учесталости.

1. Научне области

Предмету рада се приступа динамички. Прати се дијахронијски развој облика од 1800. до данас и даје неколико синхронијских семантичко-прагматичких пресека. Тиме су обухваћени домети како дескриптивне/ синхронијске лингвистике тако и историјске/ дијахронијске² лингвистике. Приступ раду је и микролингвистички, јер је фокус на језичким подацима у ужем смислу, односно на специфичној језичкој карактеристици. Пошто се теми прилази и са циљем даљег изграђивања теорије језика, потврђивања постојећих хипотеза и формирања нових теоријских закључака, рад спада и под окриље теоријске лингвистике. Међутим, обрада конкретног језичког материјала може допринети и области примењене лингвистике³ и то развоју међујезичке прагматике код говорника нематерњег језика (Бугарски 1996: 14 – 15).

Како се прагматикализација одређује као „прерастање у прагматичко“ (Claridge and Arnovick 2010: 166) примарна област је прагматика. Међутим, како је настанак новог значења једно од основних питања рада, семантика представља исто толико важну област⁴. Стога, у раду семантичка теорија има за циљ да експлицира језичко значење, а прагматичка теорија да објасни како се тумаче искази (Мишковић-Луковић 2013: 38). Ипак, поставља се питање где престаје семантика⁵, а почиње прагматика. У раду ће бити прихваћено следеће одређење (уп. Мишковић-Луковић 2013: 38 – 41):

„Semantics is primarily concerned with meanings that are relatively stable out of context, typically arbitrary, and analyzable in terms of the logical conditions under which they would be true. Pragmatics, by

² Термин „дијахронијска лингвистика“ се користи као синоним за „историјска лингвистика“ (Антић 2014).

³ Налази докторске тезе могу имати примену у методици наставе страног језика. Наиме, истраживања међујезика указују на бројне потешкоће које нематерњи говорници имају при преношењу намераване илокуционе снаге исказа. Разумевање процеса прагматикализације и прагматичке инференције може довести до боље методичке примене у настави, односно до побољшаног рада на развоју прагматичке компетенције.

⁴ Семантичко-прагматички интерфејс односно разлика између значења коју кодира језички систем и ширег значења које говорник саопштава је једно од великих питања савремене прагматичке теорије (в. нпр. Мишковић-Луковић 2011).

⁵ Главно питање је која је „јединица“ носилац истиносних вредности, те се с тим у вези разликује неколико одговора који формирају неку врсту замишљене скале са дијаметрално супротним перспективама: семантички минимализам, семантички релативизам, индексикализам и контекстуализам⁵ (Мишковић-Луковић 2013: 39).

contrast, is primarily concerned with the beliefs and inferences about the nature of the assumptions made by participants and the purposes for which utterances are used in the context of communicative language use. It concerns both speakers' indirect meaning, beyond what is said, and also hearers' interpretations, which tend to enrich what is said in order to interpret it as relevant to the context of discourse."⁶ (Hopper and Traugott 1993:69)

Даље проблеме при одређивању ужих научних области представља прагматичка теорија⁷, која се може посматрати као прагматика у ширем смислу⁸, типична за европске прагматичаре и прагматика у ужем смислу⁹, типична за англоамеричку традицију (Jucker and Taavitsainen 2010: 5). Оваква дихотомија утиче и на схватање историјске прагматике, која је за рад битна због дијахронијског приступа, односно проучавања развоја горепоменутих облика и механизма промене. Као представник англоамеричке традиције Траугот историјску прагматику дефинише као „приступ језичкој промени заснован на употреби“ (Traugott 2004: 538), а прагматику као област која се бави „недословним значењем које се појављује у језичкој употреби“ (ибид. 539). У оквиру ове традиције велики број радова је посвећен граматикализацији (прагматикализацији) језичких елемената, стазама промене и проучавању функција различитих конверзационих максима у језичкој промени (Traugott & Dasher 2002, Traugott & Brinton 2005, Brinton 2006). Као покушај помирења различитих гледишта на историјску прагматику гледишта, аутор ће у раду прихватити следећу дефиницију:

⁶ „Семантика се примарно бави значењима која су релативно стабилна изван контекста, типично произвољна и подложна анализи у смислу логичких услова под којим би била истинита. Насупрот томе прагматика се примарно бави веровањима и инференцијама о природи претпоставки које праве учесници и циљевима због којих се искази користе у контексту комуникативне употребе језика. Она се бави како говорниковим индиректним значењем, изван онога што је рекао, тако и саговорниковим интерпретацијама, које су склоне обогаћивању онога што се каже како би било интерпретирано као релевантно у контексту дискурса“ (Hopper and Traugott 1993:69) .

⁷ Термин „прагматика“ има двоструко значење: прагматика у значењу „прагматичка теорија“ и прагматика у значењу „когнитивна реализација“.

⁸ Европски приступ прагматичкој теорији подразумева опште когнитивно, друштвено и културно гледиште на језичке феномене у односу на њихову употребу у облицима понашања⁸ (Verschueren 1999, Culpeper 2010: 69). Имајући у виду предмет студија и ширину интересовања, европска историјска прагматика се може сматрати историјском социопрагматиком, јер се велики број радова управо фокусира на друштвено-културну страну функционисања језика (Culpeper 2010: 70).

⁹ Према англоамеричком приступу, заснованом на идејама америчког филозофа Ч. Мориса⁹ (Morris 1938) прагматика се бави троструким односом (односом између лингвистичког знака, ствари коју означава и корисника) и представља област која се бави контекстом, али се исто тако ставља до знања да она има доста заједничког са синтаксом и семантиком, те представља још једну грану теорије о језику (Culpeper 2010: 70).

„Historical pragmatics focuses on the language in past contexts and examines how meaning is made. It is an empirical branch of linguistic study, with focus on authentic language use of the past.¹⁰” (Taavitsainen and Fitzmaurice 2007: 13)

Предмет истраживања рада се може сместити у оквир историјске прагматике, јер се бави језичком употребом облика који садрже модалне глаголе *could* и *would* од незнатно пре почетка викторијанског периода до данас, њиховим развојем, процесима, тенденцијама и уопште принципима таквог развоја.

Историјска прагматика се налази на раскрсници између прагматике и историјске лингвистике, али процес разграничења ових дисциплина нипошто није завршен. Кључно место сусрета је управо језичка промена. Док историјска лингвистика настоји да објасни и интерпретира језичку историју (Lass 1997), историјска прагматика се фокусира на процесе стварања значења у неким прошлим контекстима, на преговарање и инференцију намераваног значења (Thomas 1995, Verschueren 1999). Са прагматичке стране, језичке промене су још увек прилично неодређене¹¹. За основну претпоставку у овој области узима се чињеница да прагматичко значење функционише једнообразно у различитим периодима и друштвима¹² (Jucker & Taavitsainen 2008: 4). Поред термина историјска прагматика, јавља се и термин историјска анализа дискурса¹³ (Brinton 2001). Термини „прагматика“ и „анализа дискурса“ се често јављају паралелно, те се поставља

¹⁰ Историјска прагматика се фокусира на језик у прошлим контекстима и испитује како настаје значење. То је емпиријска грана лингвистичког истраживања, са фокусом на аутентичној употреби језика у прошлости.

¹¹ На пример, увиђа се значај истраживања, али се закључује да је ово подручје најбоље избегавати (Lass 1997) или се тврди да лингвистичке силе које делују данас и које можемо учити око нас нису толико другачије од оних које су деловале у прошлости. (Romanine: 1982, Jucker & Taavitsainen 2008: 3 – 4).

¹² Чак се и прагматички феномени попут говорних чинова изнова појављују у основном обрасцу, али нешто измењеном облику. Суштина је да се људи и људско понашање не могу толико променити у периоду од неколико година, деценија па чак и векова, те тако прагматичка истраживања унутар историје језика добијају свој пуни смисао. (Jucker & Taavitsainen 2008: 3 – 4).

¹³ Истичући да није лако разликовати поље прагматике и анализе дискурса, Бринтонова у својим радовима ставља акценат на формалније аспекте структуре текста попут маркера дискурса, пре него на основне елементе семантике текста попут пресупозиције или конверзационалних максима. То се одређује као приступ историјске анализе дискурса (Jucker & Taavitsainen 2010: 6), а у складу је са претходно наведеном дистинкцијом.

питање њиховог разграничења¹⁴. У раду ће бити прихваћено одређење анализе дискурса М. Култард, по коме се анализа дискурса посматра као надређена дисциплина која обухвата и конверзациону анализу (*conversation analysis*) (Kultard 1985, Culpeper 2010: 76). Разлике између различитих поимања историјске прагматике и сродних области Калпепер¹⁵ илуструје следећом табелом:

Табела 1. Три шеме класификације¹⁶ праваца истраживања у историјској прагматици.

Arnovick (1999)	Brinton (2001)	Jacobs and Jucker (1995)
Микро (<i>Micro</i>)	Дискурсно оријентисана историјска лингвистика ¹⁷ (енг. <i>Discourse-oriented historical linguistics</i>)	Прагмаисторијска лингвистика (енг. <i>Pragma-historical linguistics</i>)
	Дијахронијски оријентисана анализа дискурса (енг. <i>Diachronically oriented discourse analysis</i>)	Дијахронијска прагматика (енг. <i>Diachronic pragmatics</i>)
	Права историјска анализа дискурса (енг. <i>Historical discourse analysis proper</i>)	Прагмафилологија (енг. <i>Pragmaphilology</i>)
Макро (<i>Macro</i>)		

(Culpeper 2010: 76)

Праву историјску анализу дискурса Бринтонова дефинише као примену анализе дискурса на историју језика¹⁸. Док приступ који комбинује више

¹⁴ Када се посматрају као одвојене истраживачке области, прагматика се одређује као *инференцијална*, јер анализира измишљене исказе у хипотетичком контексту, а анализа дискурса има имплицитни префикс *социо-*, јер анализира податке добијене у корпусу. Некада се прагматика, тачније прагматика Грајсове провенијенције, подводи под анализу дискурса, као један од приступа дискурсу. Некад се анализа дискурса подводи под прагматику, као један од праваца у прагматици која обухвата различите когнитивне и социопрагматичке приступе комуникацији (Мишковић-Луковић 2013: 35).

¹⁵ Разматрајући однос између термина, Калпепер истиче да се терминологија још увек није усталила, али да ужи англоамерички концепт историјске прагматике се односи у већој мери на историјску анализу дискурса, док опет шири европски концепт боље покрива поље историјске прагматике (Culpeper 2010:189).

¹⁶ Код Бринтонове се јављају само два нивоа, али Калпепер унутар анализе дискурса (доња два поља) прави разлику између анализе дискурса која посматра дискурс дијахронијски и оне која посматра дискурс једновременски. Џејкобс и Џакер (Jacobs & Jucker 1995) такође разликују само две категорије: дијахронијску прагматику и прагмафилологију, али Калпепер додаје и трећу прагмаисторијску лингвистику.

¹⁷ Дискурсно оријентисана историјска лингвистика представља студију „дискурсно прагматичких фактора“ у језичкој промени или дискурсних мотивација у позадини дијахронијских промена било да је реч о фонолошким, морфолошким, синтаксичким или семантичким променама. (Brinton 2001, Jucker Taavitsainen 2010: 14). Овај приступ обухвата и ставове Траугот и Дешера (Traugott & Dasher 2002), који пружа објашњење прагматичких мотивација за семантичку промену и комбинује их са новограјсовском прагматиком, идејама из когнитивне лингвистике и конструктивистичке граматике. [...] historical pragmatics requires going beyond decontextualised examples of semantic change, and paying attention to the discourse context in which the change occur. To achieve a full picture, a macro-approach taking external factors such as cultural changes into consideration is, of course, also necessary (Traugott 2004: 560).

синхронијских описа језика у дијахронијско гледиште Џејкобс и Џакер¹⁹ (Jacobs & Jucker 1995) одређују као дијахронијску прагматику, за Бринтонову је то дијахронијски оријентисана анализа дискурса. Ова област се бави променама у маркирању дискурса, функцијама и структури током времена. Дискурсна структура се равноправно третира као фонолошка, морфолошка, синтаксичка и семантичка, односно као нешто што се мења и развија током времена. Џејкобс и Џакер предлажу даљу дистинкцију унутар овог правца проучавања, а то је дијахронијско пресликавање од облика ка функцији и дијахронијско пресликавање од функције ка облику²⁰. При дијахронијском пресликавање од облика ка функцији узима се одређени језички облик, нпр. одређени маркер дискурса, као почетна тачка и прати се његов дијахронијски развој²¹ (Jacobs & Jucker 1995, Culpeper 2010: 77). У овом раду се врши дијахронијско пресликавање од облика ка функцији.

Рад се дотиче и области интерперсоналне прагматике, која проучава како саговорници користе језик да би успоставили и одржавали друштвене односе и како на говорну размену утичу индивидуална схватања друштва и културе (Мишковић Луковић 2013: 43). Појаве попут чувања образа, (не)учтивости, исказивања поштовања откривају мотивације иза процеса семантичких промена, али и неке од функција прагматичких маркера. Приступ предмету рада са становишта учтивости и индиректности се можда најбоље огледа у прагмалингвистици Џефрија Лича (Leech

¹⁸ Велики број студија овог одређења баве се средњеенглеским аутором Чосером и Шекспировим делима, али и регистром суда и судских процеса у различитим периодима.

¹⁹ Прагмаисторијска лингвистика се надовезује на историјску лингвистику, а бави се развојем језичких облика (речи, инфлексција, граматичких конструкција), фокусирајући се на интерна питања језичке промене. Дијахронијска прагматика европског усмерења подразумева проучавање промене прагматичких феномена, фокусирајући се на лингвистички инвентар и његову комуникативну употребу током различитих историјских стадијума једног језика. Прагматичке студије које се баве језичком употребом, а имају макроперспективу у ранијим периодима спадају под прагмафилологију која описује контекстуалне аспекте историјских текстова, укључујући говорника и саговорника, њихов друштвени и лични однос, физичке и друштвене околности производње текста и рецепције текста и његових циљева (Jacobs Jucker 1995, Culpeper 2010: 77).

²⁰ Код дијахронијског пресликавања од функције ка облику за полазну основу се узимају говорне функције, те се прате њихове различите говорне реализације. Овакав приступ је типичан за студије дијахронијске прагматике европског усмерења (Kohnen, Culpeper and Archer, Busse, Jucker & Taavitsainen 2010).

²¹ Бринтонова (1996, 1998, 2006) истражује велики распон прагматичких маркера, попут *gan*, *anon*, али анализира и развој клауза коментара (*comment clause*) *I daresay*, *I say*, *I mean*, уз тврдњу да оне не потичу из ранијих матрикс клауза већ из мноштва корена попут императива, адвербијалног адјункта или релативне клаузе (Brinton 2008), што је од великог значаја за овај рад.

1983), која припада америчкој прагматичкој традицији. Прагмалингвистика се фокусира на одређена средства која дати језик обезбеђује/ ствара зарад преношења одређених илокуција (ибид. 10 – 11).

Синхронијски гледано, мултифункционалност модалних глагола *could* и *would* у савременом енглеском језику може да пружи даљи увид у комплексни однос прагматикализованих форми и њиховог семантичког порекла. Синхронијска мултифункционалност се може повезати са хипотезом историјске језичке промене, односно са процесима прагматикализације и (интер)субјективизације. Стога, аутор даје неколико синхронијских приказа синтаксичких, семантичких и прагматичких карактеристика језичких облика у редовним временским интервалима. Рад обухвата област семантике и прагматике, а мањим делом и морфосинтаксе. Код синхронијских прагматичких теорија, анализа дискурса има предност над инференцијалном прагматиком, јер је истраживање засновано на корпусу. Инференцијалне прагматичке теорије присутне у теоријском делу рада. Од прагматичких приступа, доминантне су когнитивна²², интерперсонална прагматика и прагмалингвистика Личовог одређења.

Дијахронијски гледано, области које обухвата предмет рада су историјска прагматика и историјска лингвистика, односно прагмаисторијска лингвистика (Jacobs & Jucker 1995). Пошто се се рад већим делом ослања на домете англоамеричке традиције (Traugott, Dasher, Brinton), теоријски се може означити као студија дискурсно прагматичких фактора у језичкој промени или дискурсних мотивација у позадини дијахронијских промена, ужа област дискурсно орјентисана

²² Чињеница да прагматичко значење функционише једнообразно у различитим периодима и друштвима сведочи о томе да су на делу когнитивни принципи који су применљиви без изузетка, будући да управљају несвесним инференцијалним процесима, који се, по природи ствари, не могу ни учити, ни поштовати, ни кршити. Тиме се прагматичка теорија новијег времена удаљава од Грајсове прагматике, која се бавила различитим принципима употребе који се уче, поштују и крше. Реч је о когнитивно-прагматичкој оријентацији, мотивисаној у великој мери дOMETИМА когнитивне лингвистике, релативно младом приступу проучавању језика (касне седамдесете двадесетог века), по коме се језичко знање доживљава као део опште когниције и мишљења. Когнитивна лингвистика, чији су зачетници М. Џонсон, Џ. Лејкоф, Р. Ланакер, заснована је на следећим ставовима: i) пориче се постојање аутономне језичке способности; ii) граматика се разуме у смислу концептуализације; в) тврди се да знање језика потиче из језичке употребе (Croft and Cruse, 2004).

историјска лингвистика (Brinton 2001). Поред теоријске основе у датој области, аутор настоји да пружи генезу облика у прагматикализацији, комбинујући и упоређујући више синхронијских пресека, чиме се приближава студијама дијахронијски оријентисане анализе дискурса. Иако рад не проучава облике у староенглеском, средњеенглеском и раном савременом енглеском, ослања се на резултате студија дијахронијске прагматике (Kohen 2002, 2004a, 2004b; Culpeper & Archer 2008) које су показале да се стратегије негативне учтивости развијају релативно касно у историји енглеског језика и да су говорници енглеског из седамнаестог и осамнаестог века или били мање учтивии или да између индиректности и учтивости нема директне корелације.

2. Предмет, циљ, хипотезе и метод

Предмет рада је прагматикализација модалних глагола *could* и *would*, њене карактеристике, однос са другим процесима и механизмима језичке промене, као и њен производ: прагматички маркери. Рад се бави синтаксичким, семантичким и прагматичким својствима прагматичких маркера са акцентом на оним одликама које су биле најподложније променама и које су их повеле дуж стаза прагматикализације истовремено повећавајући њихову учесталост. Прагматикализација модалних глагола је најочигледнија у индиректним говорним чиновима молбе/ захтева и оградама, те се не може сагледати изван теорије учтивости, теорије говорних чинова, модалности и индиректности. Дакле, теоријски оквир рада при проучавању дијахроније представљају: теорија заснована на употреби, теорија прагматикализације, њени процеси и механизми и теорија семантичке промене. При истраживању синхронијских феномена, рад се ослања на: когнитивно-прагматичке приступе инференцији, теорију учтивости, теорију говорних чинова и модалност.

Када је реч о самој прагматикализацији и њеном односу са прагматикализацијом, аутор прихвата став Ермана и Котсинаса (Erman and Kotsinas 1993). Они предвиђају две могуће стазе развоја: а) од лексичке јединице преко прагматичког маркера до маркера дискурса, где прагматикализација претпоставља

граматикализацију; б) од лексичке јединице до маркера дискурса директно, где прагматикализација не захтева прелазни стадијум граматикализације. Реч је о два одвојена процеса, те прагматикализација може у неким случајевима да „позајми“ елементе од граматикализације, а некад функционише као самосталан процес (Beijering & Norde, 2012). Један од циљева рада је да пружи конкретне стазе прагматикализације сваког облика у прагматикализацији или прагматичког маркера, те да се на основу тога изведу генерализовани закључци. Дате стазе биће како синтаксичке тако и семантичке, односно семантичко-прагматичке. Стазе развоја се заснивају на теорији семантичких промена Е. Траугот (*Invited Inference*²³ *Theory of Semantic Change* ИТSC)²⁴ (Tragott 2002 [1999]). Претпоставља се да постоји правилна историјска стаза семантичког развоја која води ка новом полисемном значењу. Семантичке промене настају као последица преговарања око значења, при чему прагматичке импликатуре и инференције играју кључну улогу. Кључни механизам у теорији семантичке промене је метонимија, односно метонимизација²⁵. Субјективизација је други важан семантиолошки процес помоћу којег лексеме попримају нова значења која кодирају говорникову перспективу. Како субјективност синхронијски увек претходи интерсубјективности, тај редослед се пресликава и у дијахронији. Према Бринтоновој, прагматички маркери су јасни експоненти (интер)субјективизације, Траугот и Дешер тврде да епистемичка значења манифестују субјективизацију, док су значења ограђивања последица интерсубјективизације. Претпоставља се следећи правац развоја: субјективност > интерсубјективност > интерактивност (Fitzmaurice 2004).

²³ Овај термин Траугот позајмљује од Гајса и Звицког (Geis & Zwicky 1971), а односи се на стратешку употребу импликатура од стране говорника како би навео адресата да инференцијом дође до намераваног значења.

²⁴ Ова теорија је највећим делом утемељена у прагматици, нарочито студијама о конвенционализацији импликатура у језичкој употреби (нпр. Geis & Zwicky 1971, Grice 1989 [1975], Brown & Levinson 1987 [1978], Horn 1984, Levinson 1995), когнитивним студијама о семантичким доменима (нпр. Talmy 1985, Langacker 1987, Sweetser 1990) и анализи дискурса која се заснива на интеракцији граматике и језичке употребе (Hopper & Thompson 1980).

²⁵ Аутор прихвата употребу термина метафоризација и метонимизација Траугот и Дешера како би се избегло поистовећивање са традиционалним и синхронијским терминима. У складу са тим, метонимизација и метафоризација се користе за дијахронијске процесе, а термини метонимија и метафора за синхронијске.

Прагматичке маркере је традиционална граматика означавала као дефекте стила, граматичке плеоназме, или као сигнале граматичке слободе и флексибилности (Brinton 1996: 2). Прагматички маркери су кратки, често фонолошки редуковани или ненаглашени, имају мало или немају уопште пропозиционалног значења, представљају хетерогени сет маргиналних облика без јасне припадности одређеној класи, налазе се изван синтаксичке структуре или су само слабо са њом повезани (те често образују одвојену тонску групу), те немају јасне граматичке функције, могу се појавити на различитим местима унутар синтаксичке структуре и претежно се јављају у говорном медијуму (Brinton 1996: 33 – 35). Аутор ће сматрати да је облик прагматикализован уколико је прагматичка функција²⁶ доминантна, односно довољно удаљена од својих претходних, вероватно и даље паралелно постојећих, пропозиционалних и/ или граматичких функција²⁷.

Дијахронијски развој енглеских модала се често описује као „парадигматски случај граматикализације“ (Plank 1984, Ziegeler 2011: 595), што значи да се пуно разумевање граматикализације не може постићи без разумевања модалности²⁸. Палмер *could* и *would*²⁹ означава као прошли модал (енг. modal-past), чија је главна

²⁶ Под прагматичким функцијама мисли се на текстуалне и интерперсоналне функције (Brinton 1996, Arnovick & Claridge 2010). Текстуалне, дискурсно-оријентисане функције структурирају дискурс или пружају коментар на цео дискурс или део на (квази-) металингвистички начин (на пример, започињу или затварају дискурс; означавају промене теме, границе епизоде, или турнуса; ограничавајући релевантност суседних клауза; или уводећи поправке или реформулације). Интерперсоналне/ интеракционе функције су оријентисане према говорнику и/ или саговорнику Прва – субјективна функција – укључује, на пример: давање одговора, изражавање реакција, ставова, процене или продужетак пажње. Друга – интерсубјективна функција – се протеже од задобијања пажње до израза сарадње, подељеног знања, солидарности или интимности (позитивна учтивост) до поштовања и других видова чувања образа (негативна учтивост) (Brinton 1996: 35).

²⁷ Облици прошлог времена се на пример користе за изражавање учтивости, а прогресивни аспект за изражавање говорничког става или емотивног стања. Међутим, и прошло време и аспект имају примарно граматички значај и функције, те се не може говорити о прагматикализацији прогресивног аспекта. Нити елементи, који сачувају исувише свог пропозиционалног значења у прагматичкој употреби, не могу представљати јасан случај прагматикализације. (Arnovick Claridge 2010: 167 у Jucker Taavitsainen)

²⁸ Бајби чак одређује модалност као граматикализацију (субјективних) ставова и мишљења говорника (Bybee et al: 1994, Trbojević-Milošević 2004: 12)

²⁹ Тако се *would* користи као обзирнији облик глагола *will* у оградама, где кодира епистемичку модалност у значењу садашњег предвиђања. Потврдно епистемичко *could* се ретко јавља, а може бити замењено са *might* уз мало промене значења. Одрично и упитно *could* се редовно јавља у епистемичком значењу, али је, према Палмеру, тешко повући границу између епистемичког и динамичког значења. Разматрајући пар *can/could* као импликацију, Палмер тврди да се често користе

функција да пружи обзирније и учтивије облике судова и директива. Траугот тврди да се модалне функције мењају услед прагматичких померања изазваних конвенционализацијом и јачањем конверзационих импликатура током времена, као и да укључују процес који је у већој мери повезан са метонимијом –повезивањем несродних значења унутар једног домена – него метафором³⁰ (Traugott and Dasher 2002: 113 – 122). Стога се при истраживању модалности мора узети у обзир цела конструкција која окружује модални глагол, што модалност чини сложеном карактеристиком, а не инхерентном одликом одређених глаголских облика (Ziegele, 2011: 601). Употреба прошлог облика модала оставља отворено питање да ли стање ствари остаје непромењено, односно да ли је модалност важећа или не. Дистални облици се доживљавају више као пуке понуде или сугестије (Bybee 1995, Palmer, 2001:220).

Са становишта учтивости, модални глаголи *could* и *would* су најучесталији код стратегија негативне учтивости су: 1. буди индиректан *Would you know where Oxford Street is?* 2. користи ограде и питања: *Could you please pass the rice?* 3. буди песимистичан: *You couldn't find your way to lending me a thousand dollars, could you?* 4. извини се: *I'm sorry; it's a lot to ask, but could you lend me a thousand dollars?* (Brown and Levinson 1987: 129 - 138). Вотс (Watts 2003, 2005) тврди да не постоје формуле учтивости, односно да језичке структуре нису и не могу бити ихерентно учтиве. Реч је само о конвенционализованим језичким обрасцима, који су као изрази процедуралног значења отворени за приписивање учтивости. Прагматикализација модала који уводе баш индиректна питања као стратегије негативне учтивости је још један доказ у прилог датој тврдњи. Избор облика који ће бити предмет анализе вршиће се на основу: Фрејзерове типологије прагматичких маркера (Fraser 1996: 167 – 190), конверзационих рутина К. Ајмер (Aijmer 1996: 156 – 162), облика којима се

не да укажу на то шта неко може да уради или шта је могуће, већ да наговесте импликацијом шта ће бити урађено или шта треба да се уради. Вољно *would* је дистални облик динамичког *will* оријентисаног према говорнику, што је паралела *can/could* пару, који је такође оријентисан према говорнику.

³⁰Траугот је истакла и утицај све веће говорникове субјективизације у развоју модалних глагола, односно на све већу улогу говорника у модалном изразу као природној последици губитка контроле потенцијалног субјекта или померања у „месту моћи“ (Traugott and Dasher 2002: 113 – 122).

бави Џ. Лич (Leech 2014: 151 – 155), структурних типова које обрађује Р. Вотс (Watts 2003: 190 – 191) и Хајландове таксономија ограда (Hyland 2005: 218).

Циљ. Главни циљ истраживања је квалитативно и квантитативно описивање различитих стадијума прагматикализације модалних глагола *could* и *would* и уочавање правилности. На тај начин ће се расветлити комплексни однос облика и функције сваког појединачног глагола и маркера. Добијени подаци биће упоређени са досадашњим истраживањима из дате области. Фокус ће бити на следећим специфичним циљевима:

1. да се изврши квантитативно и квалитативно – на корпусу засновано – истраживање синтаксичких, семантичких и прагматичких карактеристика модалних глагола *could* и *would*, прагматичких маркера/ облика у процесу прагматикализације, а који су проистекли из модалних глагола *could* и *would* током њиховог појединачног историјског развоја.

2. да се на основу добијених резултата формулишу стазе промене³¹, односно да се описане промене уклопе у постојеће или да се предложи постојање нових синтаксичких и семантичко-прагматичких стаза промене³²; да се упореди развој *could* и *would* и да се дубље анализирају могуће сличности (процена резултата ће узети у обзир чињеницу да маркери имају сличне пропозиционалне двојнике (*Are you willing to do/* императив), као и питање до ког степена ове сличности омогућавају да правимо генерализације по питању семантичко-прагматичких стаза развоја);

3. да се тестира хипотеза (интер)субјективности;

4. Да се тестира тврдња да опада³³ учесталост основних модала (Krug 2001: 310);

³¹ У дијахронијским студијама дискурних ознака, иначе је пажња усмерена ка семантичким стазама промене којим се дискурсни маркери крећу и њиховим синтаксичким обележјима (Brinton 296)

³² Због нејасне границе између семантике и прагматике, чињенице да у прагматици не постоје закони већ принципи и тенденције и недовољне истражености прагматичких промена, тешко је одредити искључиво прагматичке стазе промене, те се пре говори о семантичко-прагматичким стазама промене.

³³ Праћењем учесталости датих облика од 1830. до данас показале се и који су то прагматикализовани облици чија се употреба повећава односно опада (Leech et al. 2009: 116);

5. да ли прагматички маркери кодирају неки облик модалности и до које мере, као и да дијахронијски испрати промену модалних значења.

Хипотезе: 1. Језик се креира употребом (Barlow – Kemmer 2000; Bybee and Beckner 2010), језичка структура проистиче из језичке употребе (Lindblom 1984; Norper 1987). На језичку промену утичу: учесталост³⁴ употребе као кључни фактор у стварању нове категорије (Krug 2000:251), уобличавање језичких структура у контексту дискурса и прагматичка инференција која прати сваку језичку интеракцију (Bybee 2010: 93);

2. Развојем од семантичких ка све израженијим прагматичким функцијама руководе процеси прагматикализације³⁵ и (интер)субјективизације³⁶ (Traugott and Dasher, 2002; Dostie, 2004; Brinton, 2007).

3. Семантичке промене увек подразумевају следеће стазе развоја: истиносно условљен > истиносно неусловљен; садржински > садржински/ процедурални > процедурални; опсег унутар пропозиције > опсег над пропозицијом > опсег над дискурсом; несубјективан > субјективан > интерсубјективан (Traugott and Dasher 2002: 40);

4. *Can/Could you* је учтивије од *Will/Would you*, а ови изрази су постали потпуно прагматикализовани: они су постали специјализовани за функцију молби, те су у енглеском језику постали комплетно рутински начини исказивања молби. (Leech 2014: 155)

5. Прагматички маркери имају инваријантно семантичко значење (енг. *core meaning*), које је мање или више удаљено од значења речи или конструкције из које је маркер потекао. Дијахронијски, постоји веза између оригиналног израза и прагматичког маркера која је даља или ближа у зависности од степена остварене прагматикализације. (Mišković-Luković 2006: 12 – 13);

³⁴ Десемантизација > велика учесталост > губитак информационе вредности > ерозија, не увек нужно овим редоследом (Heine 1993, Krug 2000: 252).

³⁵ Прагматикализација омогућава да пропозициони елемент развије апстрактније прагматичко значење, једносмерна је и типично подразумева ширење опсега, што повлачи за собом промену позиције у реченици на синтаксичком нивоу.

³⁶ (Интер)субјективизација се односи на додатно померање значења у смеру изражавања говорникове перспективе (субјективизација) или укључује наглашену пажњу према саговорнику (интерсубјективизација). Интерсубјективизација увек наступа после субјективизације;

6. Предвиђају се две могуће стазе развоја: а) од лексичке јединице преко граматичког маркера до маркера дискурса, где прагматикализација претпоставља граматикализацију; б) од лексичке јединице до маркера дискурса директно, где прагматикализација не захтева прелазни стадијум граматикализације (Erman and Kotsinas 1993);

Метод. Методолошки поступак је одређен циљевима и теоријским оквирима рада. Теоријско-методолошки оквир чини теорија граматикализације, модалности и метонимијског приступа инференцији. Синхронијски гледано, мултифункционалност³⁷ модалних глагола *could* и *would* у савременом енглеском језику може да пружи увид у комплексни однос прагматикализованих форми и њиховог семантичког порекла. Стога, аутор даје неколико синхронијских приказа синтаксичких, семантичких и прагматичких карактеристика језичких облика у редовним временским интервалима. На социјалном плану описивање улога маркера се врши помоћу појмовно-методолошког апарата анализе дискурса, односно анализе дискурса и теорије учтивости (Brown and Levinson 1987). У раду се креће од одређеног језичког облика и иде ка одређивању његових функција, те је приступ лингвистички (Schourup 1999). И у дијахронијски оријентисаном дискурсно-аналитичком приступу се такође истраживање креће од облика ка функцији (енг. *form to function*).

У раду се комбинују следећи типови анализе: квантитативни, који подразумева праћење учесталости и дистрибуције, као и квалитативни, који подразумева пажљиво тумачење и интерпретацију примера. Квалитативни метод је кључан за проучавање прагматичких функција, пошто се до прагматичког значења долази инференцијом односно само проучавањем значења у контексту. Квантитативне методе су средство којим се посматрани детаљ и прагматичка нијанса смештају у шири историјски план (Fitzmaurice 2010: 690). Хајланд тврди да се анализом репрезентативног корпуса могу идентификовати најучесталије одлике језичког система, а да је учесталост мера важности (Hyland 1998:94).

³⁷ Синхронијска мултифункционалност се може повезати са хипотезом историјске језичке промене, односно са процесима прагматикализације и (интер)субјективизације.

Рад се ослања на технике корпусне лингвистике, анализе дискурса и методе историјске прагматике како би објаснио начине на које се регрутују маркери да би пренели или епистемички став говорника или скуп ставова према адресату. Историјска прагматика мора да се ослања на писане податке, упркос чињеници да се у прагматици генерално сматра да предмет истраживања треба да буду подаци говорног језика у природној појави. Ако се на писани језик гледа као на несавршено преношење спонтаног говорног језика, онда је битно трагати за примерима који су што ближи управо спонтаном говорном језику. Историјски (писани) текстови често садрже примере говорног језика, те има тврдњи да ако се проучавана форма појављује у писаном језику, онда је та форма изразито заступљена у комуникацији датог периода³⁸. Од жанрова који пружају доста примера говорног језика су судски записи, драме, али и други писани фиктивни текстови (Jucker Taavitsainen 2010: 8). Захтеви, на пример, нису подједнако заступљени у свим типовима текстова, већ у онима који подразумевају некакву интеракцију између говорника и адресата, попут разговора лице у лице или преко телефона.

За претрагу корпуса британске варијанте енглеског језика коришћен је сајт *CORPUS RESOURCE DATABASE CoRD* који садржи велики број корпуса, поткорпуса и база података. Приступ раду се реализује комбинованом употребом³⁹ историјских и савремених електронских корпуса. Да би се утврдило порекло и пратио историјски развој облика, користи се дијахронијски корпус: ARCHER (A Representative Corpus of Historical English Registers), који покрива седам периода у распону од 50 година од 1650. до 1990. (за рад су релевантни: 1800. – 1849.; 1850. – 1899.; 1900. – 1949.; 1950. – 1990.). Од савремених корпуса користи се: британска варијанта FLOB-LOB породице корпуса (Lancaster1931, London/Oslo/Bergen LOB, British English 2006 BE06) и BNC (The British National Corpus). Lancaster1931, како сам назив каже, покрива тридесете године 20. века, LOB прави пресек на средини

³⁸ Данас се сматра легитимним третирати писане текстове не само као „несавршена преношења правих ствари, већ као комуникативне манифестације саме по себи и као такве примењиве за прагматичке анализе (нпр. Jakob and Jucker 1995; Romanie 1982; Collins 2000).

³⁹ При избору корпуса вођено је рачуна о ванлингвистичким параметрима, попут периодизације, региона, жанра, друштвено историјске позадине писца, чиме се може пратити природа језичке промене. (Kytö 2010: 33-36).

21. века, док је BNC репрезентативни узорак савременог британског енглеског језика. BE06 је један од најновијих корпуса, израђен са циљем укључивања у FLOB-LOB породицу корпуса.

Табела 2.: Приказ најбитнијих карактеристика корпуса коришћених у раду.

Корпус	A Representative Corpus of Historical English Registers	Lancaster1931	The Lancaster-Oslo/Bergen Corpus	The British National Corpus	British English 2006
Скраћеница	ARCHER 3.2	BLOB-1931	LOB	BNC	BE06
Обухваћени период	1650 – 1999	1931	1961	1960 - 1993	2006
Поделе унутар корпуса	периоди од педесет година: ... 1800 – 1849 1850 – 1899 1900 – 1949 1950 – 1990	500 текстова од око 2000 речи, сакупљених између 1928. - 1934.	500 текстова од око 2000 речи, распоређених кроз 15 категорија текстова, од којих је	Могућа претрага по: датуму издавања, медијуму текста, нивоу тежине, полу аутора, итд.	Подела на 15 жанрова
Величина/ обим	3,3 милиона речи	Око милион речи	Око милион речи	100 милиона речи	1 милион речи
Жанр/ тип текста	Мулти-жанровски корпус	Штампа, општа проза, научни списи и фикција	Текстови информативног, и имагинативног карактера	Мулти-жанровски корпус	Четири главна жанра: штампа, општа прозна дела, научна дела, фикција)
Писани/ говорни медијум	Писани и говорни регистар	писани	писани	писани 90%, говорни 10%	Писани
Ниво формалности	разно	разно	разно	разно	Израженије присуство формалне прозе
Циљ израде корпуса	историјска прагматика	британска варијанта Браун корпуса	британска варијанта Браун корпуса	У наставне сврхе, за лингвистичка истраживања и обраду природног језика	Истраживање

3. Опис корпуса

ARCHER 1650. – 1990. је пример мултижанровског корпуса који обухвата период од 1650. до 1990., чиме се покрива читав период савременог енглеског језика. Овакви мултижанровски корпуси садрже само ограничен број текстова који представљају одређене жанрове од интереса за студије историјске прагматике, али су важан дијагностички алат који помаже да се види потенцијал и расветли одређена тема истраживања. Организован је по периодима од педесет до сто година, чиме покрива три генерације говорника једног језика. ARCHER покрива један број жанрова који су такође укључени у део хелсиншког корпуса о раном савременом енглеском, тј. часописе, путописе, фикцију, драму, преписку и на британском и америчком дијалекту. Примери из 19. века преузети из ARCHER-а нису раздвајани према пореклу из разлога што се у раду трага за почетцима употребе облика и њиховом конвенционализацијом. Прве појаве маркера су посебно битне, јер је обично реч о граничним случајевима, који показују постепену десемантизацију инваријантног семантичког значења и јачање нове прагматичке функције. Циљ рада није праћење развоја прагматичких маркера у једном, односно другом дијалекту, нити њихово упоређивање. Аутор сматра да би било погрешно ограничити се само на британске текстове у 19. веку, јер се амерички дијалекат показао као снажна покретачка сила семантичке промене. Корпуси 20. века су ограничени на британски дијалекат. Тамо где се појављује неслагање између резултата ARCHER-а и осталих корпуса са британским текстовима у 20. веку, аутор је обратио пажњу на порекло примера, како би осигурала доследност при упоређивању.

Ланкастер 1931 корпус (енг. Lancaster1931) припада породици корпуса Brown, LOB, Frown и F-LOB. Његова структура прати план LOB Ланкастер-Осло/Берген корпуса, као и других корпуса из ове породице. Корпус је прикупљан у периоду између 1928. и 1934., са фокусом на 1931., како би се обезбедила могућност упоређивања (у размаку од оквирно тридесетак година) између писаног британског енглеског 1931., 1961. (LOB) и 1991. (F-LOB). Пројектом је руководио Џефри Лич (Geoffrey Leech) и Пол Рејсон (Paul Rayson) са Ланкастер Универзитета. Корпус

садржи око 1.000.000 речи, у 500 текстова, од којих сваки оквирно обухвата 2.000 речи.

Ланкастер-Осло/Берген корпус (енг. The Lancaster-Oslo/Bergen Corpus LOB) је британска варијанта Браун корпуса. Садржи 500 текстова од око 2000 речи, распоређених кроз 15 категорија текстова, од којих је девет информативног, а шест имагинативног карактера. LOB корпус постоји у две главне верзије: оригиналној и тагованој верзиј. У раду је коришћена оригинална верзија. Текстови су бирани случајним узорцима по слојевима. Сви текстови су написани и оригинално објављени 1961.

Британски национални корпус (енг. The British National Corpus BNC) обухвата период између 1985. – 1991. Користи се у раду као извор података за савремени енглески језик друге половине 20. века. Према уводном делу из 2007, намена корпуса су наставне сврхе, лингвистичка истраживања и обрада природног језика⁴⁰. Овај корпус садржи 100 милиона речи, од којих 90 посто потиче из писаног, а 10 посто говорног медијума. Писани део корпуса чини 4049 различитих текстова, при чему из једног текста није узимано више од 45.000 речи. Писани део корпуса је подељен према типу текста или жанру, укључујући области попут имагинативне проза, друштвених наука или трговине и финансија. Претрага се може модификовати тиме што се бира датум издавања, медијум текста, ниво тежине, пол аутора, итд. На овај начин се побољшава прецизност, те се лакше долази до оптималних резултата претраге⁴¹. Поставља се питање у коликој мери BNC може да представља савремени енглески, уколико су сви текстови у њему стари од 15 до 30

⁴⁰ BNC се може посматрати као складиште културних информација о друштву у целини, што се огледа у разноврсности текстова које садржи (Hunston 2002, Pesonen 2014:8).

⁴¹ Међутим, пошто компјутерски софтвери нису савршени, таговање и рашчлањивање су карактеристике које могу довести до тога да се игноришу релевантне информације. Управо је то један од разлога зашто треба са резервом прихватати налазе компјутерских корпуса. Грешке у корпусу су неизбежне, те ни BNC не представља изузетак. Код овако масивних корпуса, појављују се проблеми који потичу од великог степена аутоматизованости при процесу сакупљања података. Тако се јављају грешке, које су углавном повезане са писаним делом, а тичу се кршења прескриптивних правила попут нестандардне граматичке употребе, недостатака при производњи попут преношења из говорног у писани медијум и других узрокованих људским фактором, али и дуплираног материјала, што се јавља услед чињенице да многи текстови спадају у неколико различитих типова. Уз то, BNC је тагован корпус, те се јављају грешке при анотацији врста речи, што је последица аутоматског рада (Hoffman et al., 2008, Pesonen 2014:8).

година. Као такав не може бити добар извор за истраживање најновијих лексичких развоја у енглеском језику (Pearce 2008: 6). Међутим, граматичке промене се спорије одвијају, те се BNC и даље може посматрати као модеран приказ структура енглеског језика (Hoffman *et al.*, 2008, Pesonen 2014: 8) Пошто се овај рад углавном бави граматичким структурама, које пролазе кроз прагматикализације, BNC се може посматрати као валидан и релевантан извор података о савременом енглеском језику. Међутим, у рад ћемо ипак укључити и новији корпус, а то је BE2006.

Британски енглески 2006 (енг. British English 2006 BE2006). Корпус се састоји од 500 докумената од којих сваки има приближно 2000⁴² речи, што га чини корпусом од милион речи. Текстови покривају четири главна жанра објављених текстова (штампу, општу прозу, научне списе и фикцију), који су даље подељени у 15 поджанрова. Аутори су посебну пажњу обратили на чињеницу да се искључиво обухвати употреба британског енглеског језика⁴³ у овом периоду. Аутори су користили исти оквир за бирање узорка као при састављању LOB и F-LOB корпуса⁴⁴. 82% текстова су објављени између 2005. и 2007., док је остатак објављен између 2003. – 2004. Средња тачка узимања узорка је 2006. година, те отуд и назив BE06 (British English 2006).

Анализа свих корпуса вршена је прво на основу аутоматске софтверске претраге путем сајта <https://cqrweb.lancs.ac.uk/>, који дозвољава одабир одговарајућег корпуса и периода, као и наумични одабир одређеног броја речи. Неретко је број примера био мањи од педесет, али у ситуацијама када је унос био сам модал „could“ или „would“ претрага је лимитирана на 100 појава. У другом и трећем делу рада при анализи добијених резултата ће више бити речи о самом поступку.

⁴² Текстови од 2000 речи су уношени у корпус у целости. Међутим, многи текстови су били краћи те су морали бити комбиновани.

⁴³ Поставља се и питање шта то чини текст „британским“. Узете су у обзир дефиниције које су засноване на пореклу аутора текста.

⁴⁴ Сви текстови су скидани са интернета, иако је било предвиђено уговором да морају бити објављени у папирној форми пре укључивања у корпус, као и да су постављени на интернет ради укључивања у корпус.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Први део рада посвећен је теоријском оквиру, који, најуже гледано, укључује теорију семантичких промена, теорију граматикализације, теорије које се баве конструисањем значења у реалном времену, теорију учтивости, индиректност и модалност. Пре излагања саме теорије семантичких промена (*Invited Inference Theory of Semantic Change* ИТСС), рад се мора осврнути на историјску позадину актуелних теорија о семантичким променама, као и на основне појмове, поделе значења, прагматичке принципе/ максиме на делу при семантичким променама који су инкорпорирани у теоријски оквир Е. Траугот (Traugott 2002, 2003, 2010). Посебно поглавље је посвећено процесима и механизмима језичке промене, те се унутар поглавља издвајају целине о метафори, метонимији и (интер)субјективности (укључујући дијахронијске еквиваленте метафоризацију, метонимизацији и (интер)субјективизацију). У раду се даље излаже теорија граматикализације, почевши од историјске подлоге, дефиниција и различитих погледа до механизма које ова појава обухвата. Сличан приступ се примењује и при опису прагматикализације, док се посебна пажња посвећује међуодносу два процеса. Наредно поглавље је намењено прагматичким маркерима, термину, дефиницијама, класификацијама, функцијама и различитим приступима. Након дијахронијских процеса, рад се бави синхронијским процесима, посебно прагматичком инференцијом, коме је као феномену различито приступано у оквирима разних теорија, попут: теорије говорних чинова, Грајсових конверзационих максима и инференцијског модела, неограјсовског модела, теорије релеванције и метонимијског приступа. Следеће поглавље се односи на теорију учтивости, говорни чин директива/ комисива и индиректност у оној мери која је битна за тему рада. Претпоследње поглавље је намењено модалности, дефиницији, различитим приступима и студијама, као и међуодносу модалности и граматикализације. Први део се завршава закључним напоменама о прагматичким маркерима, где се аутор одређује у погледу приступа различитим проблемима на које су претходна поглавља указала.

1. Историјска позадина актуелних теорија о семантичкој промени

Основне информације о семантичкој теорији су пружили грчки и римски граматичари, који су тврдили да је пар знак-означено арбитран и природан. Од 18. века па надаље, творци речника постају све више заинтересовани за природу лексикона, а истраживања гласовних промена и откривене правилности воде све напреднијем приступу семантичкој промени. Револуционарни рад на пољу семантичке промене представља М. Бреалов *Essay de Sémantique* (Bréal 1897) (енг. *Semantics: Studies into the science of meaning* 1900). Рад је написан са циљем научног приступа значењу и то истраживањем интелектуалних узрока који доводе до језичке промене. За Бреала језик је „људски производ“ и „активност усмерена ка циљу“, регулисана „законима“ или тенденцијама које се могу емпиријски тестирати (Bréal 1964 [1900] у Traugott & Dasher 2002: 52). Бреалове „законе“, још увек цитира већина приручника, као и Траугот и Дешер водећи се принципима ономазиологије и семазиологије (Traugott & Dasher 2002). Пошто се ономазиологија бави питањем које није од интереса за рад, биће кратко поменути само семазиолошки типови и то у виду супростављених парова: пејоративност насупрот улешавању, ограничење насупрот проширењу, метафора насупрот метонимији. Бреал метафору посвезује са сликама и тврди да су језици пуни метафора, нарочито индоевропски. Метонимија се посматра као повезивање једне речи са другом, а ако се прихвати став да она представља промене у употреби зависне од контекста чини се да укључује све случајеве сужавања и проширења, пејорације и улешавања⁴⁵. Према Бреалу, мотивације за семантичке промене⁴⁶ су друштвене и психолошке и он идентификује пет типова: а) избегавање тешкоће, б) обезбеђивање веће јасноће, в) табу и еуфемизам, који воде уопштавању, г) ишчезавање и губитак обојености (енг. fading

⁴⁵ Траугот и Дешер ће још више проширити овај појам и посматрати прагматичке асоцијације које се појављују у току говора као примере метонимије. Опис који даје Бреал је у основи неколико великих студија о семантичкој промени које су биле доминантне од краја 19. века, а све су предлагале класификације семантичких промена на основу механизма супростављених парова. Што се тиче класификације, ово се показало као корисно, али није изнедрило јединствен систематичан теоријски оквир из разлога што су парови промена, које је Бреал описао, поништавали један други, уместо да заједно доприносе процесу промене.

⁴⁶ Бреал и други лингвисти двадесетог века мало пажње посвећују веома моћном механизму: субјективизацији.

& discoloration) сада познати као избељивање (енг. bleaching) или губитак семантичког садржаја, and д) спољни фактори попут културних промена (ибид. 57 – 59).

Почетком двадесетог века појављују се две доминантна лингвистичка гледишта на теорију семантичке промене: приступ А. Мејија (Meillet (1958 [1905-1906]) и де Сосира (de Saussure 1996 [1916]). Мејије је учврстио идеју да је промена значења утемељена у друштву. Културни и друштвени фактори се разоткривају унутар оквира језичког значења: смисла или појмовне структуре (Meillet 1958, Traugott & Dasher 2002: 62). Сосир је радио на синхронијском упоређивању система, што је касније резултирало појмом „семантичког поља⁴⁷“. Сосир је на промену гледао као на процес који ремети ред, а чији је производ синхронија. Индивидуалне промене се дешавају током времена, за последицу имају поједине знаке, што доказује произвољност језика. Правилности постоје само код гласовних промена, док су семантичке промене случајне, посебне и не подлежу никаквим „законима“⁴⁸ (ибид. 60 – 62). Блумфилд⁴⁹ (Bloomfield 1984 [1933]) одбацује традиционалне класификације семантичких промена и тврди да је значење последица везе између реалних ствари и језика у употреби. Свака реална ситуација је без преседана, те семантичка иновација може бити изазвана одговором доброг говорника. Он је инсистирао на утврђивању контекста промене као и на испитивању постепеног проширења од једног типа ситуације до другог уз пратећу конкуренцију неког другог термина (ибид. 64 – 65)

⁴⁷ „Семантичко поље“ (Ipsen 1924 Traugott & Dasher 2002: 65) као појам постојао је на интуитивном нивоу од грчке и римске традиције. Дубља анализа појма водила је раду на концептуалним категоријама. Једна од првих великих студија о семантичком пољу била је Тијерова (Tier 1931) студија о развоју термина за ИНТЕЛЕКТ. Он је представио семантичка поља као сфере с затвореним секторима, ограниченим, али и ограничавајућим по своју околину. За тему овог рада битно је поменути Улмана (Ullman) који каже да се значења унутар семантичких поља преклапају у том смислу да ново значење постоји заједно са старим (1964 у TD 2002: 65 – 66).

⁴⁸ Овај правац у размишљању је довео до наглашавања произвољности промене, углавном на основу оних промена које су биле последица спољних фактора.

⁴⁹ Са Блумфилдом фокус се удаљио од произвољности промене и померен на проширење и застаревање који су последица аналогича и шема које руководе структурном формом.

Касних седамдесетих појавио се нови приступ према коме је метафора постала главни механизам у семантичкој промени. Као процес метафора је замишљена као пројектовање конкретнијег термина из „изворног“ домена на апстрактнији термин у „циљном“ домену (Lakoff & Johnson 1980, Talmy 1985, 1988, Lakoff 1987, 1993, Langacker 1987, 1991). У поређењу са традиционалном дефиницијом, по којој је метафора девијација дословног значења, улога метафоре се унутар когнитивне лингвистике дефинитивно реконцептуализује. Она израста у доминантан начин размишљања, односно фундаментални аспект људске спознаје и језика. За разлику од метафоре, метонимија неко време остаје у другом плану (Barcelona 2000a, 2000b, Radden 2000), али се и њена традиционална улога убрзо реконцептуализује у оквиру когнитивне лингвистике. Тако се под појмом метафоре подразумева сличност, пресликавање једног домена на други и принцип аналогije, а под метонимијом контигентност, синтагматски односи и померања у оквиру истог домена. Данас, ипак, постоји све више доказа да је метонимија главни унутрашњи покретач семантичке промене (ибид.79). Значај метонимије вероватно не би ни био примећен у толикој мери да пажњу нису закупила прагматичка значења која настају током језичке употребе. Тако Грајс обазриво тврди: „можда није немогуће да оно што започиње живот као конверзацијска импликатура постане конвенционализовано (Grice 1989 [1975], Traugott & Dasher 2002: 80). Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1979) иду у истом смеру: „Може се тврдити да постоји редослед од партикуларизоване преко генерализоване конверзацијске импликатуре до конвенционалне импликатуре.“⁵⁰ (ибид. 80). Траугот се надовезује на ову струју, прширујући је својом теоријом семантичких промена заснованих на призваним инференцијама (ITSC). На семантичку промену, као промену у језичком систему, гледа се као на последицу преговарања значења између говорника/писца и саговорника/ читаоца при чему прагматичке импликатуре и инференције играју пресудну улогу. Доминантни механизми су метафоризација⁵¹ и метонимизација

⁵⁰ ‘it is possible to argue that there is a sequence from particularized through generalized conversational implicatures to conventional implicatures’

⁵¹ Траугот и Дешер предлажу употребу термина метафоризација и метонимизација како би се избегла поистовећивање са традиционалним терминима (ибид. 29)

(укључујући и процесе субјективизацију и интерсубјективизацију)⁵². Семантичка промена је регуларна пошто се синхронијски процеси инференције и стратешке интеракције понављају из генерације у генерацију (ибид. 49).

2. Теоријски оквир Е. Траугот

На самом крају 21. века појавила се револуционарна теорија о семантичкој промени и понудила систематичан теоријски оквир и идеју једносмерности и у семантичкој промени. Реч је о теорији позваних инференција у семантичкој промени/ теорију семантичке промене засновану на позваним закључцима/изазваним инференцијама (Invited Inference Theory of Semantic Change (IITSC) (Tragott's (2002 [1999])). Ова теорија је највећим делом заснована на прагматици, нарочито на студијама о конвенционализацији импликатура у језичкој употреби (Geis and Zwicky 1971, Grice 1989 [1975], Brown & Levinson 1987 [1978], Horn 1984, Levinson 1995), али такође и на когнитивним студијама о семантичким доменима (Talmy 1985, Langacker 1987, Sweetser 1990) и анализи дискурса која се базира на интеракцији граматике и језичке употребе (Hopper and Thompson 1980). Основна хипотеза иза ове теорије је да постоји правилна историјска стаза семантичког развоја која води новом полисемном значењу. Постоји правилност у семантичкој промени, јер се синхронијски процеси инференције и стратешке интеракције реплицирају из генерације у генерацију (Traugott & Dasher 2002: 49). На семантичку промену, као промену у језичком систему, гледа се као на последицу преговарања значења између саговорника, при чему прагматичке импликатуре и инференције играју кључну улогу. Један од кључних процеса у семантичкој промени је субјективизација, која представља још један правац истраживања Е. Траугот. Како би се разумела дата теорија семантичке промене и механизми који воде семантичкој промени, неопходно је објаснити како Траугот и Дешер разумеју природу граматике, језичке употребе, значења, полисемије, прагматичке инференције и принципа/ максима.

⁵² Модел Е. Траугот не одређује тачно који су механизми од набројаних на делу при семнтичкој промени (ибид. 40)

2.1. Основни појмови теорије семантичке промене Е. Траугот

У односу на говорнике језика, граматика се може дефинисати као интернализован систем правила. Језичка употреба се односи на различите активности које људи обављају помоћу језика. Ове активности су углавном личне и индивидуалне, али се спроводе унутар ширих друштвених норми. Оно што највише интересује Траугот и Дешера јесте управо језичка употреба. Они на језик гледају из перспективе дискурса, а подаци које користе су примери језика у употреби. Овакав приступ је оправдан, јер је језичка промена склоп динамичних процеса, који се одвијају док саговорници бирају из прагматички организованих низова конструкција и лексичких облика и користе синтагматске односе и асоцијације током моменталне производње и обраде језичких информација.

Значење, са друге стране, се посматра као когнитивно и комуникативно. Лексеме (енг. Lexemes Ls) представљају концептуалне структуре (енг. Conceptual structures Cs) на макро нивоу. Ове концептуалне структуре су изузетно апстрактне и постоје код скоро свих људских врста. Значења, која су у већој мери културолошки условљена, повезана су са концептуалним структурама на такав начин да је макро ниво, на пример ЕПИСТЕМИЧКОГ СТАВА, повезан са значењем ВЕЛИКЕ ВЕРОВАТНОЋЕ, МОГУЋНОСТИ и слично. Ако је лексема L комбинација „... значењског елемента M, морфосинтаксичког елемента S и фонолошког елемента P , добија се формула: “L → [M, S, P] (енг. meaningful element M, a morphosyntactic one S, and phonological one P) (TD 2002: 6 – 7).

Да би се проучавала семантичка промена и разумела њена природа, неопходно је узети у обзир и теорију полисемије. Било каква промена не значи просту замену једног значења другим. Старија значења, додуше ограничена, и даље

постоје упоредо са новим. Стара значења могу нестати у потпуности, али се то ређе дешава. Овакво истовремено постојање разних значења једне лексеме Хопер назива слојевитошћу (енг. layering) (Hopper 1991). Полисемија⁵³ је делимично лексички, а делимично прагматички одређена. Настаје из процеса позваног закључивања: $L \rightarrow [M1 (S1, P1), M2 (S1/S2, P1/P2), \dots M^n]$ ⁵⁴ (TD 2002: 11 – 16).

2.2. Подела значења: типови и нивои

Ако се прихвате следеће дефиниције: а) Граматика интернализован систем правила; б) Семантика се примарно бави значењима која су релативно стабилна изван контекста, типично арбитрарна и анализирана у смислу логичких услова под којима би била истинита. в) Прагматика се првенствено бави уверењима и инференцијама о природи претпоставки учесника комуникације и сврхом због које се исказ користи у контексту комуникативне језичке употребе. Бави се како говорниковим индиректним значењем, изван онога што је речено, тако и интерпретацијом саговорника, којом се се обогачује оно што је речено да би се могло тумачити као релевантно за контекст дискурса⁵⁵ (Hopper and Traugott 1993:69), може се направити разлика између три типа значења: граматичког, лексичког/пропозиционог⁵⁶ и прагматичког. Граматичко значење се односи на врсту значења које преносе граматичке морфеме и конструкције. Лексичко значење је значење

⁵³ Полисемију треба разликовати од хомонимије, која је присутна само онда када не постоји семантички однос између значења једне исте лексеме. Тамо где постоји синхронијска веза између значења, обично постоји и историјска. То је веза између старијих значења и новијих, која су се развила у специфичним контекстима.

⁵⁴ Лексема L може имати два или више полисемних значења, а они могу имати две или више морфосинтаксичких карактеристика (S1/S2) и фонолошких облика (P1/P2).

⁵⁵ Semantics is primarily concerned with meanings that are relatively stable out of context, typically arbitrary, and analyzable in terms of the logical conditions under which they would be true. Pragmatics, by contrast, is primarily concerned with the beliefs and inferences about the nature of the assumptions made by participants and the purposes for which utterances are used in the context of communicative language use. It concerns both speakers' indirect meaning, beyond what is said, and also hearers' interpretations, which tend to enrich what is said in order to interpret it as relevant to the context of discourse. (Hopper and Traugott 1993:69)

⁵⁶ Лексичко/пропозиционо значење се користи као јединствен термин који обухвата и лексику и семантику.

именица које се односе не физичке ствари, њихове делове и апстрактне појмове као и на глаголе који описују опажене догађаје и односе међу стварима⁵⁷. Последње прагматичко значење је везано за контекст у којем искази настају, што га разликује у односу на друга два значења која могу бити описана без обзира на стварну комуникацију. Френк Џоб сумира типове значења на следећи начин: „[...] лексичко или пропозиционо значење се односи на нејезичке ентитете, граматичко значење се односи на синтагматске функције језичких ентитета, а прагматичко значење открива однос између особа које учествују у разговору као и њихово намеравано и стварно понашање⁵⁸“ (Frank-Job 2005: 395). Оваква класификација значења је синхронијска и широка јер обухвата следеће лингвистичке нивое: морфологију, синтаксу, лексику, семантику и прагматику.

Разлика између граматичког и лексичког значења је кључна за разумевање граматикализације, због основне идеје да се граматичко значење развија из лексичког и да се то дешава спонтано, стварајући континуум без јасних граница. Ипак, за разумевање прагматикализације као процеса, прикладнија је подела значења Спербера и Вилсонове (Traugott & Dasher 2002: 10). Они праве разлику између значења које је примарно садржинско (углавном значења изражена именицама, глаголима, придевима, предлозима и прилозима) и оног које је примарно процедурално⁵⁹. Процедурално значење функционише као индекс става говорника према дискурсу/ разговору и његовим учесницима, као метатекстуални индикатор односа између самих пропозиција, или пропозиција и нејезичког садржаја. У овај тип значења, Траугот убраја маркере дискурса и различите везивне елементе/

⁵⁷ Док је граматичко значење апстрактно, јер се или односи на апстрактне домене, нпр. модалност, или апстрактне граматичке односе, нпр. апстрактне односе између клауза, лексичко значење је специфично и конкретно, што је очигледно кроз велики број контраста који се њиме могу направити, нпр. кроз различита имена за врсте дрвећа (храст, брест, јела, бор, врба, итд.). Разлика између лексичког и граматичког значења такође је повезана са тиме колико су говорници језика способни да говоре о значењу одређене јединице. У случају лексичког значења говорници су често у стању да пруже директно и тачно значење именица, глагола и придева, док то није случај са значењем граматичких конструкција.

⁵⁸ “... a lexical or propositional meaning relates to nonlinguistic entities, a grammatical meaning relates to the syntagmatic functions of linguistic entities, and a pragmatic meaning reveals the relation between persons participating in a conversation as well as their intended and actual behavior. (Frank-Job 2005: 395)

⁵⁹ Термин процедурално значење (енг. procedural meaning) сковала је Блејкмор (Blackmore 1987 TD 2002:10)

конективе, чија је функција да воде адресата кроз начин на који треба да се разуме повезивање пропозиција. Тако је процедурално значење на пресеку прагматике и анализе дискурса, те оваква подела функционише на нивоу семантике, прагматике и анализе дискурса (ибид. 10).

Док су претходне поделе биле синхронијске, Левинсонова значењска класификација (Levinson 1995, Traugott & Dasher 2002: 16) се може назвати онтогенетском или развојном. Односи се на три нивоа значења једне лексеме: кодирано значење (енг. *coded meanings*), значење условљено типом исказа (енг. *utterance-type meanings*) и (*utterance-token meanings*). На ову поделу се ослањају Траугот и Дешер у својој теорији семантичке промене. Кодирано значење припада области семантике и односи се на језичку конвенцију у одређеном периоду. Други тип значења Траугот и Дешер називају генерализоване позване инференције (*generalized invited inferences GIINs*). Овај тип значења представља конвенционализовану језичку употребу. Овакво значење се преферира, али се може лако опозвати, кристализовано је и повезано са одређеним лексемама или конструкцијама. Специфично је за језичку заједницу и може бити коришћено да имплицира одређена значења. Последњи ниво значења су *utterance-token meanings*, чије позване инференције нису кристализоване и опште прихваћене као имплицатуре. Ове позване инференције (*invited inferences IINs*) настају као производ тренутка, а могу бити засноване на енциклопедијском знању, тренутној ситуацији или језичком знању. Немају сви језици исту концептуалну структуру, али се може претпоставити да се исте позване инференције појављују у оним језицима који имају исте структуре (ибид.17).

2.3. Теорија семантичке промене заснована на позваним инференцијама

Траугот позајмљује термин позване инференције Гајса и Звикија⁶⁰ (Geis & Zwicky 1971), али га тумачи као шири појам чак и у односу на генерализоване импликатуре Брауна и Левинсона. Ове позване инференције леже у основи теорије о семантичкој промени (Invited Inferencing Theory of Semantic Change ИТСС), која је развијена са циљем да пружи објашњење како се прагматичко значење конвенционализује и реанализира.

Већ је поменуто да у одређеном тренутку у времену лексема L има значење M које се односи на концептуалну структуру C. Управо се ово усваја при учењу језика заједно са језичким системом (граматиком) и прагматичким хеуристикима. Док производе и разумеју говор/ писано дело, говорник/писац саговорник/ читалац могу такође да користе механизме попут метафоризације, метонимизације (укључујући позване инференције, субјективизацију и интерсубјективизацију). Ови механизми не само да обезбеђују когнитивно ограничење на иновацију, већ и активацију новог значења. На овај начин говорник/ писац може у моменту или постепено да створи ново значење за неку лексему или фразу (utterance-token meaning/ ИТН). Може да конверзацијске или постојеће конвенционалне импликатуре употреби на нов иновативан начин у новом контексту. Ове употребе понекад могу прихватити други говорници, што значи њихово постепено ширење по језичкој заједници. Вероватно је да се овакве прагматички ојачане конверзацијске импликатуре могу проширити и на друге контексте. Оне ипак задржавају статус конвенционалне импликатуре све док је првобитно кодирано значење доминантно или бар лако докучиво у датом контексту. Међутим, када се њихово првобитно значење изгуби или од њега остане само траг у датом контексту, то значи да се конвенционална импликатура (ГИИ) семантизовала

⁶⁰ Кратак рад о промени прагматичког значења Гајса и Звикија (Geis & Zwicky 1971) имао је великог утицаја на теорију семантичке промене Е. Траугот. Они уводе нови термин позване инференције (invited inference) како би га одвојили од Грајсове конверзационе импликатуре. Према њиховом мишљењу, Грајсов принцип релеванције (енг. Relevance principle) није пружио јасно објашњење развоја инференције од темпоралности ка каузалности.

као нова полисемија или ново кодирано значење. Дакле, историјска стаза се креће од кодираног значења према конверзацијској импликатури (utterance-token meaning/ ITN) до значења условљеним типом исказа или прагматички полисемног значења (utterance-type meanings/ GIN) завршавајући се да новом семантичком полисемијом или новим кодираним значењем исте полазне лексеме.

Ову промену не покреће језички систем, већ употреба језика. Када и шта ће покренути ове промене није могуће предвидети, али постоји неколико снажних тенденција које се изнова понављају на макро нивоу у разним језицима, наводећи на закључак да постоје одређене међујезичке сличности.

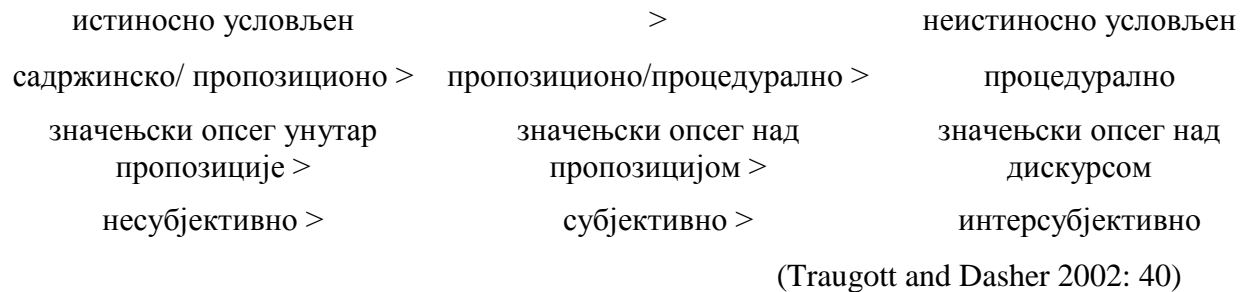
Што се тиче механизма, може се рећи да се метафоризација фокусира на однос између два стадијума историје лексема: извор и циљ. Главни део модела и се ипак ослања на семантичку промену путем метонимијске употребе језика и прагматичке инференције. Битно је истаћи да се ови механизми узајамно не искључују, већ појачавају међусобни утицај. Нажалост, модел не одређује ближе употребу и појаву механизма, што је један од његових недостатака. За Траугот, сви наведени механизми су укључени у прагматичке процесе који подржавају експлоатацију доступних импликатура.

Иако овај модел не може да пружи објашњење за губитак значења и његову неправилност, он пружа објашњење за развој нових полисемија које манифестују приличну правилност. Уз то, модел се не завршава са настанком новог кодираног значења. Он функционише тако што се понавља на сличан начин, тако да и првобитно кодирано значење може и само бити последица неких претходних позваних инференција. Стара значења могу нестати или наставити да стварају инференције и доживљавају даље промене. Кад је реч о статусу полисемија једне лексеме, њихов семантички простор није једнако подељен и значења су увек на неки начин недовољно дефинисана, што често за последицу има двосмисленост.

Због теме рада битно је нагласити следеће: понављање рада овог модела може водити значењу које је у све већој мери прагматичко и процедурално. Ово је углавном последица ограничења као што је субјективност и истакнутост (енг. salience). Појављује се и даља тенденција према метатекстуалном значењу или

померање од „света о којем се говори“ (енг. *the world being talked about*) ка „говорничковој организацији тог света приликом говорења“ (енг. *the speaker's organization of that world in the act of speaking*). (Traugott 1980, Traugott & Dasher 2002: 2002: 40)

Фигура 1: Правац стаза семантичке промене које су у корелацији⁶¹:

Садржински/ процедурални део фигуре показује да ако ће лексема са садржинским значењем да стекне процедурално значење, онда до тога обично долази полисемијом. То значи да дужи или краћи период лексема има и садржинско и процедурално значење у зависности од контекста, све док процедурално не превагне или садржинско не нестане у потпуности. Уз то, развој дуж стаза није обавезујући за све елементе, што значи да се различити аспекти било које промене могу развијати различитим темпом и бити на различитим стадијумима. Слојевитост (енг. *Layering*) се може јавити на свим ступњевима, али је уобичајена између првог и другог стадијума.

Семантичка промена се обично означава као интерна промена, а дефинише се као природна и несвесна. Међутим, механизми који функционишу унутар ИТSC модела укључују екстерне процесе попут расуђивања, менталног пројектовања, асоцијација, и других. Управо због тога је употреба језика, а не систем, кључна за разумевање феномена семантичке промене.

⁶¹Correlated paths of directionality in semantic change (s-w = scope within; s-o = scope over)

truth-conditional	>	non-truth-conditional
content >	content/procedural >	procedural
s-w-proposition >	s-o-proposition >	s-o-discourse
nonsubjective >	subjective >	intersubjective

Све већи број доказа и све бројнија истраживања из области прагматике и анализе дискурса показују да је семантичка промена изузетно регуларна, јер се „синхронијски процеси инференције и стратешке интеракције понављају из генерације у генерацију“⁶² (Traugott and Dasher 2002:49). Одређене семантичке промене уочене у разним језицима воде закључку да постоје универзалне стазе семантичке промене од једне концептуалне структуре до друге. Све је више доказа у правцу једносмерности промене, што на пример значи да увек ТЕМПОРАЛНО води УСЛОВНОМ, а не обрнуто (ибид. 49).

Дакле, семантичка промена, као промена у језичком систему, није ограничена на сам систем. До ње долази употребом језика док саговорници врше преговоре око значења у току самог разговора. Кључне улоге у семантичкој промени играју прагматичка импликатура и инференција. ITSC је заснована на хипотези да постоји историјска стаза развоја од кодираног значења преко значења конверзацијских импликатура/ позваних инференција (IINs), те значења условљених типом исказа/ конвенционалних импликатура, односно прагматички полисемних значења (GIINs) до нових семантички полисемних кодираних значења. Субјективност представља један од најважнијих процеса у семантичкој промени. Док саговорници преговарају око значења, говорник је главни индикатор промене. Његова перспектива и тачка гледишта полако постаје утемељена у лексеми или значењу исказа. Како време пролази, пажња се може усмерити и на адресата. То води утемељењу става говорника (енг. grounding) према адресату или процесу интересубјективности којем увек претходи субјективност. Процеси који преовлађују су позване инференције и метонимијски односи, док метафорички/ аналошки односи или обезбеђују позадину или се појављују као завршни производ промене. Још једна честа тенденција у промени значења је повећање опсега (енг. score increase). То се односи на случајеве када значења која се односе на појмове унутар пропозиције поприме значење које има опсег над целом пропозицијом или чак целим исказом. Први случај се јавља код епистемичких модала, као „парадигматског“ случаја граматикализације, односно

⁶² ‘synchronic processes of inferencing and strategic interaction are replicated from generation to generation’ (Traugott and Dasher 2002:49).

процеса који почиње као семантичка промена, а завршава се са новим елементом у језичком систему.

2.4. Прагматички принципи/ максиме на делу при семантичкој промени

Као што је већ поменуто, језичка употреба укључује различите активности које људи врше помоћу језика. Оне су одређене личним аспектом, али и ширим друштвеним нормама. Оно што руководи избором правог израза који води специфичној интерпретацији јесу принципи (Horn 1984) или максиме (Grice 1989[1975]). Тротот и Дешер модификују поменуте принципе/ максиме и на њиховој основи праве разлику између три хеуристике: хеуристика информативности (енг. (Q)uantity-heuristic), хеуристика релевантности (енг. (R)elelevance-heuristic) и хеуристика јасности (енг. (M)anner-heuristic). Хеуристика информативности значи да се говори онолико колико је неопходно и да се не имплицира више од реченог. Хеуристика релевантности се фокусира на импликацију и економичност исказа. Она гласи: „Не реци/ не напиши више но што мораш, а тиме подразумевај више⁶³.“ (Traugott & Dasher 2002: 19). Ова хеуристика води богатим интерпретацијама, без којих се значење не може тумачити. Ако читалац жели да разуме значење једне реченице, он мора да обогати значење претходне да би дошао до закључка о њеној релевантности и релевантности целог текста. Док научници настоје да минимизирају ефекат ове хеуристике, песници настоје да га увећају. Последња хеуристика јасности се односи на избегавање посебно маркираних, комплексних израза. Она је важна када постоје парови лексема, попут *house:residence*, али такође и када постоје парови маркирани на било који посебан начин, нпр. регистар, позајмљенице или структурна перифраза. Поред тога, статус маркираног израза зависи у великој мери од језика и заједнице.

Што се тиче односа семантичке промене и хеуристика, хеуристика информативности спречава промену, а хеуристика релеванције води ка њој. Док се хеуристика информативности повезује са стандардизацијом, инсистирању на

⁶³ 'Say/write no more than you must, and mean more thereby.' (Traugott & Dasher 2002: 19)

дословном значењу и непостојању двосмислености, хеуристика релевантности укључује прагматичко ојачање или увећава могуће интерпретације исказа. Хеуристика јасности је присутна у случају нових употреба старих облик-значење парова, како они постају сувишни у контексту и почињу да означавају маркирану ситуацију (Traugott & Dasher 2002: 18 – 19).

3. Механизми семантичке промене

3.1. Метафора и метонимија (метафоризација и метонимизација)

Два велика механизма која оперишу на морфосинтакском и фонолошком нивоу су реанализа и аналогија (Meillet 1958 [1912], Langacker 1977, Lightfoot 1979, 1991, Harnisch 1998). Према Меијеу, реанализа је била једино место иновативне граматичке промене, те је он поистовећује са граматикализацијом. Лајтфут на њу гледа као на промену која може имати потенцијално радикалне последице по језички систем, а развој енглеских помоћних и модалних глагола посматра као њен парадигматски случај (Lightfoot 1979). Данас постоји све веће интересовање за улогу аналогије или проширења, као и отворено питање да ли постоји фундаментална разлика између аналогије и реанализе (Traugott & Dasher 2002:27).

Механизми који функционишу на семантичком нивоу, а који се често посматрају као паралела аналогији и реанализи јесу метафора и метонимија. Према традиционалном схватању, метафора и метонимија су искључиво стилске фигуре. У контексту дијахроније, њих не треба посматрати ни у традиционалном ни у статичком смислу. Траугот и Дешер чак предлажу употребу термина метафоризација и метонимизација како би се дијахронијски процеси одвојили од традиционалних и синхронијских. Ова терминолошка разлика се прихвата и у раду.

Важност ових механизма се мењала током времена. Већи део двадесетог века, метафора је посматрана као главни фактор у семантичкој промени. Под овако реконцептуализованим појмом подразумева се аналошки процес, којим се врши

пресликавање из једног изворног домена у други циљни. Дакле, елемент у концептуалној структури С1 се концептуализује као други елемент у другој концептуалној структури С2.

Метонимија и метонимизација су дуго биле у другом плану у односу на метафору. Реч је о још једном појмовном феномену (Hopper & Traugott 1993) за који се однедавно тврди да је још елементарнији за језик и когницију (Barcelona 2000). Обликујући своју теорију о улози појмовне метонимије у конструисању значења, Торнбург и Пантер (Thornburg & Panther) полазе од претпоставке да је значење, укључујући и значење дискурса, представљено у виду оквира (енг. frames) (Filmore 1982), идеализованих когнитивних модела (енг. Idealized Cognitive Models (Lakoff 1987) или сценарија (енг. scenarios). Сценарији се састоје од делова који су или међусобно у метонимијском односу или имају метонимијски однос према целом сценарију. Термин метонимија укључује више од индиректне референције. Реч је о особини концептуалне структуре, тачније о односу између појмова. Дакле, метонимија се разуме као широк механизам, далеко шири од прототипичне референцијалне функције. Метонимијска пресликавања одвијају се у говорним чиновима на нивоу референције, предикације, реченице, па чак и илокуције (Thornburg & Panther 2004).

Према Траугот, у теорији позваних инференција у семантичкој промени метонимизација се тумачи као механизам који изазива семантизацију позваних инференција. Као таква, пружа исто тако добро објашњење за семантичку промену као и метафоризација (Traugott and Köning 1991). Појмовна метонимизација и метафоризација не искључују једна другу, већ оба процеса раде на искоришћавању и обогаћивању прагматичког значења. Барселона чак тврди да је метонимија у основи метафоре, односно да би метафора била могућа, њен циљ и/ или извор се морају метонимијски разумети. (Barcelona 2000, Traugott & Dasher 2002: 29)

Дакле, метонимизација је кључни механизам за семантичку промену, захваљујући којој импликатуре подстичу појаву позваних инференција на одређеном језичком материјалу, уз присуство хеуристика релевантности и јасности. Док је метонимијска промена у основи читавог процеса, на метафоризацију се гледа као на

ограничење. Метонимизација један свеобухватан механизам који стоји и иза процеса субјективизације и интерсубјективизације. Како оба процеса зависе од преговарања значења између саговорника, главна хипотеза је та да ови процеси заправо проистичу из механизма метонимијске инференције и његове комбинације са реторичким стратегијама на делу током говорног догађаја (ибид. 2002: 29).

3.2. Прагматичка инференција

Процесу прагматичке инференције је приступано из различитих перспектива. Пошто је дати процес у средишту семантичке промене и пошто највећи број облика о којима ће бити речи представља индиректне говорне чинове, неопходно је одредити приступ који ће бити заступљен у раду. Индиректним говорним чиновима говорник адресату саопштава више од онога што заиста каже, ослањајући се на заједничке позадинске информације, како језичке тако и нејезичке, уз општу моћ рационалности и инференције коју поседује адресат (Searle 1975 :60). Према Серлу, целокупна језичка комуникација подразумева говорне чинове, а говорни чин је акција коју говорник врши док производи дати исказ. Објашњавајући инференцију, Серл се ослања и на Грајсове опште принципе кооперативне комуникације (Grice 1975). Заправо са Грајсовим комуникацијским моделом и започиње инференцијално тумачење комуникације. Новограјсовски модел⁶⁴ (Levinson 2000, 76-136) покушава да инференцијални комуникацијски модел помири са формалном семантиком и генеративном граматиком, комплетно занемарујући психолошке механизме. Данас су две најутицајније теорије: теорија релеванције (Sperber and Wilson 1995, 1997, 2002, 2005) и когнитивнолингвистичка теорија (Thornburg and Panther 1998, 2004). Иако се сви слажу да идентификација комуникативних циљева говорног чина захтева инференцију од стране адресата, само релативисти и когнитивисти тврде да

⁶⁴ Новограјсовци су се углавном фокусирали на генерализоване конверзационе импликатуре. Оне се обично реализују употребом одређених облика речи, те се могу кодирати до одређене мере.

је интерпретација комуникативних чинова спонтана и аутоматска. Интерпретација је комплексна и пре свега нерационална. Релативисти замењују Грајсово оно што се каже (*what is said*), новим термином експликатура (*explicature*) да означе говорничко експлицитно значење. За разлику од Грајса, они сматрају да и оно захтева инференцију⁶⁵. Насупрот експликатуре остаје Грајсова импликатура (*implicature*), до које се долази искључиво на основу прагматичке инференције. Импликатууре могу да буду имплициране премисе (подскуп контекстуалних претпоставки које су коришћене у интерпретацији) и имплицирани закључци (подскуп контекстуалних импликација ових премиса) (Mišković-Luković 2006: 36). Поред тога, уводи се термини нужне импликације (*entailment*) и пресупозиције (*presupposition*), који се односе на информације за које се претпоставља да су познате адресату. Према теорији релеванције при разумевању исказа адресат користи стазу најмањег напора „... развијајући значење декодиране схематске реченице до тачке где се оно комбинује са доступним контекстуалним претпоставкама како би обезбедило извођење довољно закључака који ће исказ учинити релевантним на очекиван начин⁶⁶.“ (Sperber and Wilson, 2005:16)

Когнитивно утемељени приступ Торнбурга и Пантера критикује горенаведене приступе због недостатка систематског објашњења концептуалне природе шема инференције (Thornburg and Panther, 1998:756). За разлику од релативиста, они претпостављају да учесници разговора активирају прилично конкретне концепте говорних чинова. Они уводе појам сценаријске структуре (*scenario structure*). Током разговора саговорници покушавају да идентификују сценарио говорног чина. Конверзационе рутине се не појављују усамљено. Оне се понављају или се једна другој супростављају или се појављују у низовима (Ајмер 1996: 18). Увек постоји и адекватан одговор и његове компоненте. Ова идентификација је заснована на метонимији и функционише од дела ка целини, у зависности од појмовне

⁶⁵ „... u konceptualni sadržaj eksplikature ulaze dekodirano jeyičko značenje i pragmatički izvedeno značenje koje je rezultat kontekstualno uslovljenih procesa usmerenih ka relevanciji.“ (Mišković-Luković 2006: 36)

⁶⁶ ‘... in developing the encoded schematic sentence meaning to a point where it combines with available contextual assumptions to warrant the derivation of enough conclusions to make the utterance relevant in the expected way.’ (Sperber and Wilson, 2005:16)

удаљености од средишта сценарија (*core of the scenario*) и контекстуалних наговештаја. Метонимијски односи олакшавају инференцију и одговорни су за брзину интерпретације. Општи односи унутар сценаријске структуре формирају природне схеме инференције⁶⁷ (*natural inference schemata*). Такве метонимијске стазе су део когнитивне компетенције обичног говорника и увек су доступне у одређеним језичким и ванјезичким контекстима (Thornburg and Panther 2004:15). Спона која је недостајала свим претходним приступима је: метонимија. При стварању значења метонимија је механизам који обезбеђује природне схеме инференције и руководи великим делом прагматичког расуђивања, нарочито при одређивању експликатуре и имплицитног значења. Метонимија представља тачку референције⁶⁸ (*reference point*), средство или извор (*vehicle or source*) који покреће циљно значење (Lakoff 1978, Radden and Kovecses 1999, Panther and Radden 1999, Barcelona 2000). У језичкој манифестацији метонимијског односа изворно значење је повезано са циљним путем језичког облика (нпр. морфеме, речи, фразе, реченице), које Торнбург и Пантер називају језичким средством (*linguistic vehicle*). Битно је поменути да они поред пропозиционалне метонимије (*propositional metonymy*) разликују и илокуциону метонимију/ метонимију говорних чинова (*illocutionary/ speech act metonymies*), која се односи на деловање метонимијских принципа изнад пропозиционалног нивоа, на нивоу илокуционе снаге. Односи се на ситуацију када један илокуциони чин замењује (*stand for*) други илокуциони чин. Тако у примеру: *I would like you to close the window.* израз жеље говорника у вези радње коју адресат треба да изврши (што је сигнализирано са *would you like to*) метонимијски евоцира молбу да се изврши сама радња (Thornburg and Panther 2004:8). Исказ који се односи на било који аспект модела/ сценарија метонимијски евоцира цео модел⁶⁹ (Thornburg and Panther 1998:768)

⁶⁷ Барселона (Barcelona 2003) сматра да су људска бића, на неком нивоу испод личног, усмерена ка препознавању стаза инференције (за које се верује да су у великој мери метонимијске) и да их примењују „брзином светлости“ (Thornburg and Panther 2004:1).

⁶⁸ Постоји традиција у лингвистици која изједначава импликатуру и метонимијски изазвану импликацију или посматра метонимију као подтип импликатуре (нпр. Horpper and Traugott 1993)

⁶⁹ Аутори такође праве разлику између исказа који директно евоцирају део сценарија говорног чина (које означавају као метонимијске функције) и оних који индиректно евоцирају један део сценарија

Аутор рада сматра да дати приступи инференцији нису супростављени, већ да се међусобно допуњују. У раду ће бити коришћен појмовни апарат теорије релеванције, будући да је он већ инкорпориран у теорију семантичке промене и далеко чешћи у студијама које се баве анализом прагматичких маркера (Blakemore 1996, Watts 2003, Mišković-Luković 2006) (Andersen 2001: 29). Теоријски оквир теорије релеванције је посебно погодан за објашњење различитих синхроничких функција⁷⁰. Међутим, теорија релеванције не говори ништа о природи интерпретације значења, која је пресудна за предмет рада, јер се баш ту дешава метонимијска екстензија. Пантер и Торнбург дају уверљив доказ да чисто прагматичка објашњења нису у стању да прикажу довољно детаљно метонимијске стазе инференције, али и сами тврде да појмовни приступ метонимији није довољан за објашњење реалних фигуративних значења (Gibbs 2007: 30). Можда се одговор за аутоматско разумевање значења крије у помирењу домета теорије релеванције и појмовне метонимије. Иако је сам модел Торнбурга и Пантера далеко апстрактнији у смислу анализе, аутор ће настојати да користи модел сценарија при анализи прагматикализованих структура, посебно индиретног говорног чина захтева. Штавише, аутор сматра да се сам дијахронијски процес прагматикализације неког облика може повезати са метонимијском структуром сценарија говорног чина. Наиме, прагматикализација облика се може посматрати као кретање од периферије ка средишту сценарија. Рад ће показати да је, на пример, облик *Could you* у деветнаестом веку био на периферији сценарија молбе/захтева, да се временом кретао ка средишту сценарија, где се тренутно налази, као и да овај облик има метонимијску функцију (на делу је метонимија: СПОСОБНОСТ ДА СЕ ИЗВРШИ МОЛБА УМЕСТО МОЛБЕ), која је иницијално била индексикална.

(што означавају као индексикалне функције), тј. између правих метонимијских и слабијих индексикалних односа. Што је више компоненти сценарија присутно током дискурса, лакше га је идентификовати, те и периферније компоненте могу метонимијски евоцирати сценарио.

⁷⁰ И текстуалне и интерперсоналне функције се могу ставити под исти кров процедуралног кодирања и оптималне релеванције (Aijmer 2013: 10).

4. (Интер)субјективност и (интер)субјективизација

О разлици између такозване емотивне или експресивне и референтне односно конативне функције језика писали су многи аутори (Bühler [1934] 1990; Russell 1940; Jakobson 1960; Halliday 1975; Lyons 1977). Традиционално гледано, репрезентациона/ референтна/ пропозиционална функција језика се сматрају главном функцијом. Међутим, данас је све јасније да језик није размена формалног пропозиционалног материјала, већ и израз става, осећања говорника или његове процене изречене пропозиције. (Lopez-Couse, Jucker & Taavitsainen 2010: 127)

Како би се разумели процеси субјективизације и интерсубјективизације неопходно је прво објаснити њихове синхронијске манифестације: субјективност и интерсубјективност. Као израз говорникове тачке гледишта, субјективност је неизбежан феномен у свакој студији о семантичкој промени. По први пут се јавља у радовима Бреала (Bréal 1964 [1900], 1990 [1934]), где се третира као основа за деиксу. Субјективност је такође истакнута тема у традиционалној јапанској лингвистици. Бенвенисте (Benveniste 1971 [1958] Traugott & Dasher 2002: 20) је први ставио акценат на субјективност потежући следеће питање: да ли би језик био исти феномен са истом природом да није дубоко обележен изразом субјективности. По њему, основа језичке комуникације је двовалентни елемент: говорник – адресант (SP/W – AD/R dyad), а њихов однос је однос интерсубјективности, јер је сваки учесник комуникације говорни субјект свестан другог учесника као говорног субјекта. Тако говорник/ писац формира себе као субјекта када каже „ја“ и истовремено он себе разликује од другог говорног субјекта „ти“. Овај контраст није ограничен само на домен личних заменица, већ на цео језички систем (ибид. 20).

Да би се изразио, говорник бира садржај и његов изражај, нпр. топикализацију, синтаксички субјекат, време, итд. То је динамичан процес, свестан или несвестан, а може резултирати новим начинима употребе језичког материјала за изражавање субјективности. То је начин на који нова, субјективна употреба језика води семантичкој промени, односно начин на који субјективност води кодирању перспективе говорника у језичким облицима који изражавају модалност, деиксу и

разне стратегије које маркирају дискурс. Док креативни писци настоје да уведу што више новина при изражавању свог гледишта, научници обично настоје да новине сведу на минимум и користе што објективнији језик. Објективан језик се обично повезује са декларативним тврдњама, пасивом, номинализацијама и другим синтаксичким средствима где нема експлицитног кодирања говорникове перспективе (ибид. 21).

Интерсубјективност се најбоље може разумети као процес који се одвија паралелно са субјективношћу. Траугот је дефинише као: „[...] експлицитни, кодирани израз говорникове пажње према слици или „личности“ адресата у друштвеном и епистемичком смислу“⁷¹(ибид. 22).⁷¹ Интерсубјективни изрази су и „интерперсонални“ (Halliday and Hasan 1976, Traugott & Dasher 2002: 23), јер су последица интеракције између саговорника. Ови изрази увек укључују и социјалну деиксу и став говорника, те као такви увек имају директни утицај и на говорника и на адресата.

Када се разматра субјективност и интерсубјективност, битно је истаћи да улоге говорника и адресата нису идентичне са улогама референата у свету о ком се говори. Те улоге припадају световима говорног догађаја. Тако интерсубјективност укључује говорникову пажњу према адресату као учеснику у говорном догађају, а не говорникову пажњу према теми о којој се говори. Међутим, интерсубјективност се не налази у свим изразима који се односе на друго лице. Траугот као пример наводи исказ: *I will take you to school.*, који показује да говорник не обраћа никакву пажњу на слику или друге потребе адресата као учесника у разговору (ибид. 22). Међутим, ако би постојала два облика другог лица личних заменица, као што је случај у српском, француском и другим језицима, употреба једног облика или другог, интимног или формалног, би представљала пример интерсубјективности.

Траугот и Дешер су покушали да табеларно представе све карактеристике који би изразито објективан, субјективан односно интерсубјективан исказ требало да поседује.

⁷¹ [...] the explicit, coded expression of SP/W's attention to the image or "self" of AD/R in a social or epistemic sense... (TD 2002: 22).

Табела 3: Карактеристике изразито објективног, субјективног и интерсубјективног исказа.

Објективни искази	Субјективни искази	Интерсубјективни искази
1) декларативни, минимално маркирани у смислу модалности; 2) Сви учесници у структури догађаја су изражени у површинској структури; 3) лексичке јединице се минимално баве перспективом саговорника; минимална деикса; 4) хеуристика информативности преовлађује (интерпретација је чврсто одређена, оно што није речено се не имлицира)	1) очигледна просторна и временска деикса; 2) експлицитни маркери говорниковог става према ономе шта се говори, укључујући и епистемички став према пропозицији; 3) експлицитни маркери говорниковог става према односу између онога што претходи и онога што следује, тј. структури дискурса; 4) преовлађује хеуристика релевантности;	1) очигледна социјална деикса; 2) експлицитни маркери говорниковог обзира према адресату, нпр. ограде, маркери учтивости, хонорифици 3) преовлађује хеуристика релевантности, односно оно што је речено значи да се подразумева више;

(Tragott and Dasher, 2002: 22 - 23)

Ове карактеристике важе, уколико су све друге ствари једнаке, што је ретко случај. Другим речима, ове екстремне случајеве је тешко наћи. Неки изрази могу бити експлицитно субјективни, док други могу маскирати субјективност користећи лексеме повезане са „објективном“ истином. (ибид. 24)

Релативна објективност и (интер)субјективност нису ствар когнитивног става, већ особина језика које потиче директно из интеракције саговорника и реторичких употреба језика током комуникације. Реторичке употребе су оно што мотивише употребу хеуристика, те је објективност повезана са хеуристиком информативности, а (интер)субјективност са хеуристикама јасности и релевантности. Корелација између степена субјективности и хеуристика може бити представљена на следећи начин:

Табела 4.: Корелација између степена субјективности и хеуристика.

Минимално кодиран обзир према двовалентном елементу говорник - адресат (енг. Minimally coded attention to SP/W – AD/R dyad)	Максимално кодиран обзир према двовалентном елементу говорник - адресат (енг. Maximally coded attention to SP/W – AD/R dyad)
Објективност (Objectivity) Хеуристика информативности (Q-heuristic)	(Интер)субјективност (енг. (Inter)subjectivity) хеуристикама јасности и релевантности (енг. R- and M-heuristics)

(Tragott and Dasher, 2002: 24)

4.1. Субјективизација

Дијахронијски процеси субјективизације и интерсубјективизације изазивају велико интересовање (нарочито у контексту граматикализације), али ови појмови су још увек недовољно одређени. Два најутицајнија приступа (интер)субјективизацији дали су Е.К. Траугот и Р. В. Ланакер. Приступ који је прихваћен у овом раду је приступ Елизабет Трогот.

Иако постоји кратко помињање код Бреала (Bréal 1964 [1900]), Траугот је та која уводи субјективизацију (енг. subjectification) (Tragott 1982) као нови концепт у проучавања семантичке промене. Реч је о семазиолошком процесу којим лексеме добијају нова значења која кодирају говорникову перспективу. Према Трогот, субјективизација не само што је широко распрострањена, већ је и најприсутнији тип семантичке промене. По својој природи она је заснована на когнитивним принципима, али се спроводи у контексту разговора и реторичких стратегија. Когнитивни принцип у њеној основи је метонимија. Субјективизација је директна последица интеракције између говорника и адресата, односно говорникове мотивације да буде што информативнији и адресатове мотивације да створи позване инференције (Tragott and Dasher 2002: 30).

Као неке од примера субјективизације, Траугот наводи развој маркера дискурса и перформативне употребе локуционих глагола. Она такође кратко помиње прагматикализацију, коју тумачи као један од примера субјективизације. Дефинише је као: „[...] развој прогресивно све мање истинско условљеног и референцијалног значења.“⁷² (ибид. 30) Дакле, субјективизација, како је Трогот види, представља широк појам или процес, пошто укључује и случајеве развоја конверзационих рутина, што се означава као дискусизација (енг. discursization) (Arnovick 1994), Tragott and Dasher 2002: 31)

Како субјективност синхронијски увек претходи интерсубјективности, овај редослед се понавља и дијахронијски. Покретачка снага иза ових процеса је увек прагматичка:

⁷² ‘[...] development of progressively less truth-conditional and less-referential meanings’(ibid. 30)

у току разговора саговорници користе као полазну тачку кодирано значење, које се затим преговара и заједнички конструише, резултирајући импликатурама и инференцијама. И једне и друге су последично когнитивне (везане за информације) и комуникативне/ реторичке.

4.2. Интерсубјективизација

Док говорник бира између значења да регулише и на најбољи начин изрази своја уверења, ставове и слично, његов процес субјективности неизбежно подразумева и интерсубјективност до неке мере. Типични примери интерсубјективности јесу они који индексирају и потврђују говорников став према саговорнику. Последица интерсубјективности може бити промена или креирање исказа за циљну публику на нивоу дискурса (Clark and Carlson 1982, Traugott and Dasher 2002: 31). Тако је интерсубјективизација као дијахронијски процес неодвојива од субјективизације⁷³. Увек постоји мали степен субјективизације у интерсубјективизацији, јер је говорник тај који ствара исказе и бира значење за потребе социјалне деиксе. Интерсубјективизација је такође део истог метонимијски заснованог механизма, као и субјективизације, те се може посматрати као њена посебна подврста.

Према Бринтоновој, прагматички маркери су јасни експоненти (интер)субјективизације (Brinton 2010), а Траугот и Дешер тврде да су епистемичка значења производ субјективизације док су значења ограђивања последица интерсубјективизације (Traugott & Dasher 2002). Fitzmaurice (2004) прати стицање субјективне снаге облика: I know, I see, I say, интерсубјективне снаге облика другог лица: you know, you see, you say и коначно интерактивних функција (функција

⁷³ Ако би се вршило поређење (интер)субјективизације и објективизације, главне разлике би биле интерно насупрот екстерном, регуларно насупрот нерегуларном и постепено насупрот спорадичном. Док (интер)субјективизација представља интерну промену до које се долази регуларно и постепено, објективизација је екстерна промена извршена свесно у виду интервенције. До ње долази када се обичне речи испразне унапред (енг. preempted) за специфичне сврхе, нпр. када се у правном регистру намеће ограничавајућа интерпретација речима, развој техничког жаргона, итд. (ибид. 32).

повезаних са динамиком комуникативног процеса) код: you know, you see /see, (as) you say / say. Анализом долази до следећег смера развоја: субјективност > интерсубјективност > интерактивност⁷⁴ (Fitzmaurice 2004).

4.3. Интерсубјективност и евиденцијалност

Са становишта евиденцијалности, интерсубјективност се нешто другачије разуме. Епистемичке квалификације стања ствари су увек субјективне, ако је сам говорник извор знања (Trbojević 2018: 140). Међутим, интерсубјективност се може посматрати и као димензија доказа/ знања која је приступачна, позната или коју дели већа група људи, који ће због тога доћи до исте епистемичке квалификације дате информације (Nuys 2000, 2001, Trbojević 2018: 140). Постојање оваквог дељеног знања такође значи да је говорник упознат са адресатовим епистемичким евалуацијама датих информација или бар да су оне општепознате (Traugott and Dasher 2002, Trbojević 2018: 140). Тако за разлику од субјективних израза става (у којима говорник преузима пуну одговорност за своје тврдње), у интерсубјективним изразима говорникова посвећеност исказу може постати толико замагљена и скривена да постаје готово опасна. Тако се интерсубјективност често користи као прагматичка и дискурзивна стратегија када говорник покушава да умањи своју одговорност за оно што каже.

⁷⁴ Рад ће показати да ли је неки од обрађених облика носилац и интерактивних функција, односно функција повезаних са динамиком комуникативног процеса.

5. Граматикализација

Предмет другог поглавља је теоријски приступ појмовима граматикализације и прагматикализације са посебним освртом на семантичку промену. Ови појмови су привукли много пажње, али и су и изазвали доста неслагања у последњих неколико година. Сковани су да би се њима објаснио дијахронијски развој основа граматике и основа дискурса. Теоријске расправе заправо почивају на питањима где повући линију између граматике и прагматике и какав је однос између прагматикализације, граматикализације и семантичких и синтаксичких механизма који ка њима воде. Да би се даље проучавала прагматичка мултифункционалност, неопходно је одредити је у односу на процес граматикализације, који и сам почиње као семантичка промена а завршава се новим елементом у језичком систему. Битно је такође поменути и механизме који оперишу унутар процеса граматикализације, а који се јављају и у процесу прагматикализације, што неке лингвисте наводи на то да прагматикализацију подводе под граматикализацију или чак да њено постојање негирају. Из тих разлога се ово поглавље бави природом граматикализације и механизмима које она укључује.

У последњих двадесет година питање настанка граматике заокупља пажњу лингвиста. Ово интересовање довело је до настанка теорије граматикализације (Meillet 1912, Givón 1971, Lehmann 1982, 1995, Heine and Reh 1984, Bybee 1985, Heine, Claudi and Hünemeyer 1991, Hopper 1991, Hopper and Traugott 1993, 2003, Traugott 1995, 2001, Silva Corvalán 2001, Autenrieth 2002, Wegener 2002, Traugott and Dasher 2002, Diewald 2006). Већина лингвиста се углавном слаже да је реч о процесу или низу процеса, којим лексичка јединица или низ јединица мењају своју дистрибуцију и функцију и постају граматичка морфема. Бајби издваја четири главна домета истраживања из дате области: 1. Граматика је јако склона промени и под утицајем употребе језика; 2. Ток граматикализације је једносмеран и стога предвидив, 3. Општи трендови у граматикализацији су универзални; 4. Основни механизми укључени у граматикализацију припадају општим когнитивним процесима и нису искључиво ограничени на језик. Кад је реч о једносмерности

граматикализације, односи се на смер у ком се овај процес увек одвија: увек именице и глаголи губе свој статус лексичких речи и постају предлози, помоћни глаголи и други граматички облици. Обратан процес је изузетно редак. (Bybee 2009:145 - 149)

Иако се већина лингвиста слаже да је граматикализација лежи у сржи језичке промене, постоји неколико проблема: природа граматикализације, однос са другим механизмима промене и појам једносмерности, који је представљен као принцип, али који је више хипотеза. Упркос проблемима, важност граматикализације лежи у следећем: исти обрасци промене уочљиви су у несродним језицима, што потврђује да исти когнитивни механизми функционишу у овом процесу. Линија развоја нове граматичке морфеме/ конструкције фигуративно се представља као стаза граматикализације. Постоји неколико стаза, а све су ограничене и могу се специфичније одредити. До нових развоја дуж стаза може доћи у било ком тренутку током историје језика. Када се размотри било који језик, видљиве су конструкције које се ближе крају такве стазе, оне које тек крећу путем граматикализације и оне које су негде на средини пута. Следећа фигура представља пример стазе граматикализације, односно стазе ВОЉНОСТИ:

Фигура 2: развој значења *will*:

volition or desire > intention > future

(Bybee 2009:148)

Студија којом је обрађено неколико несродних језика (Bybee et al. 1994) показала је да постоје следеће правилности: одређени члан се развија из показних заменица, неодређени члан из броја „један“, будућа времена из глагола који означавају „желети“ или „ићи у“, а да се модални глаголи вероватноће и дозволе развијају из глагола који означавају „знати“, и „бити у стању“. Енглески модални глаголи, који данас изражавају разлике унутар категорије времена (будуће *will*) и модалности попут могућности *possibility (can and may)*, прошли су кроз исте промене док су се развијали из лексичких глагола. Глагол *will*, који данас представља ознаку будућег времена, развио се из глагола *willan*, који је значио „желети“, док се *can* развило из глагола *cunnan* који је имао значење „бити упознат са или знати како“ (to be acquainted with or to know how to). *Could* и *might* су се развили из прошлих облика

глагола *сиппап* и *таган*. Осим енглеског глагол „желети“ постао је ознака будућег времена и у бугарском, румунском и српскохрватском, као и у банту језицима у Африци, попут свахилија (Bybee and Pagliuca 1987, Heine et al. 1993 у Bybee 2009). Исто се тако може пратити развој модалног глагола који означава способност (енглеско *can*) из лексичког глагола који означава „знати“ у различитим језицима, попут данског (германски), балучи (индо-ирански), нунг (тибето-бурмански) итд.

Поставља се питање које су то лексичке јединице склоне граматикализацији. Према Бајби, реч је о скуповима који имају универзални значај за људско искуство. Они представљају конкретне и базичне аспекте људских веза са својом околином, уз јак акценат на просторном окружењу, укључујући и делове људског тела. Осим физичких појмова, појављују се и они мање конкретни али базични и културно неусловљени појмови попут вољности, обавезе и поседовања знања или моћи. Чак се и они најапстрактнији граматички појмови могу историјски пратити до веома конкретних, често физичких или локацијских појмова. Тако су извори граматике појмови и речи потекли из најконкретнијих и базичних аспеката људског искуства.

5.1. Процеси и механизми у граматикализацији

Према неким лингвистима (Boyland 1996, Haiman 1994, Bybee 2009), граматикализација је процес којим низови језичких елемената који се често појављују заједно бивају подвргнути аутоматизацији. Бојланд чак упоређује промене у граматикализацији са случајем када вежбом дође до аутоматизације нејезичких вештина. Другим речима, низови језичких елемената који се изнова појављују заједно постепено бивају процесуирани као једна јединствена јединица. Истовремено идентитет појединачних јединица се постепено губи, а облик новоформиране јединице почиње да се редукује (Bybee 2009: 151). На сличан начин и Хајман упоређује процес граматикализације са нејезичким ритуализованим понашањем. Једна од две заједничке карактеристике је да понављана пракса води

хабитуацији⁷⁵, која у случају граматикализације води губитку семантичке снаге понављане речи или фразе. Другим речима, хабитуација изазива губитак/избељивање семантичког садржаја (bleaching of semantic content). Друга карактеристика се односи на еманципацију. Реч је о процесу којим оригинална инструментална функција одређене устаљене радње поприма симболичку функцију до које се дошло инференцијом из контекста у којем се радња јавља (ибид. 151). Тако и промена од граматичког ка лексичком значењу укључује процес који је паралелан еманципацији у ритуалном језику (нпр. *How are you?* се редукује као *Hi!*), те се исто може посматрати као еманципација. Бајби користи чувени пример *be going to* да ово илуструје, јер дата конструкција мења значење тако да кретање у простору постаје намера субјекта.

Еманципација и хабитуација су две кључне карактеристике семантичке промене. Међутим, Бајби наводи и друге механизме семантичке промене, попут: прагматичке инференције, генерализације или избељивања (енг. generalization/bleaching) и категоризације (енг. categorization) (Bybee 2009: 154). Прагматичка инференција (Траугот користи шири термин позване инференције) се односи на особину комуникационе способности и говорника и адресата да стварају инференције. Другим речима, говорник мора бити у стању да донесе суд о томе које детаље адресат може обезбедити, а адресат мора бити у стању да допуни детаље које говорник није саопштио. Прагматичка инференција је од важности за процес граматикализације када се исте шеме инференције често појављују заједно са одређеном граматичком конструкцијом и постепено постају део значења те конструкције (Traugott 1989, Bybee 2009: 153). Елементи који се граматикализују постепено губе семантички садржај, што се означава као семантичко избељивање или генерализација и повезује се са хабитуацијом. Бајби преферира термин генерализација, јер значење датог облика губи специфичност, постаје апстрактније и општије, те као такво постаје примењиво у већем броју различитих контекста. Генерализацију изазива учесталост (енг. frequency) или понављање (енг. repetition).

⁷⁵ Хабитуација је процес којим организам престаје да одговара на истом нивоу на стимулус који се понавља. (Bybee 2009: 151)

Заправо понављањем снага речи, фразе или конструкције слаби, али оне добијају на учесталости и истакнутости, јер такво генерализовано значење постаје примењиво у разноразним контекстима. Учесталост води генерализацији, а генерализација заузврат води додатној учесталости. Према Бајби, то води готово неумољивом кретању дуж стазе граматикализације. При томе, облици чије се специфично семантичко значење генерализује пролазе кроз још један процес, а то је прагматичко ојачање, односно повећање прагматичких импликатура. Велика је вероватноћа да такве речи и конструкције са генерализованим лексичким значењем поприме неко инференцијално значење из контекста (2009: 154).

Траугот (1989, 1995) је отишла корак даље и идентификовала неколико образаца инференције који воде семантичкој промени при граматикализацији и производе апстрактније граматичко значење:

а) тенденција I: од значења која су смештена у екстерној описаној ситуацији ка значењима која су смештена у интерној (евалуативној/ перцептуалној/ когнитивној) ситуацији;

б) тенденција II: од значења смештених у описаној екстерној или интерној ситуацији до значења смештених у текстуалној/ метајезичкој ситуацији и

ц) тенденција III: ка значењима која су све више смештена у говорниковом субјективном стању веровања/ става према ситуацији.

Главна тврдња је та да апстрактна значења граматичких конструкција потичу из обичних образаца инференције. (Bybee 2009: 153)

Категоризација (*categorization*) се односи на различите позиције унутар конструкције, што је у вези са искуством које особа има са датом конструкцијом. Ове категорије се обично дефинишу семантички терминима попут: „људски“, „вољни“, „промена стања“, итд. При томе, ове категорије увек имају прототипску структуру, без обзира да ли су засноване на облику или значењу. У зависности од близине прототипу, постоје чланови који су ближи центру односно периферији. Могуће је додавати нове периферне чланове категорији, што води продуктивности и промени. Нови чланови се користе у конструкцији, ако се доживљавају као слични

другим члановима. Додатак већег броја нових чланова мења однос између центра и периферије.

Грамматикализација такође укључује и промене којима се повећава опсег значења и синтаксичка слобода, док истовремено позиција тог елемента постаје ограниченија у смислу јасније одређености у синтагматским односима са другим елементима реченице (Palander-Collin 1999: 50).

5.2. Граматичке промене у грамматикализацији

Како граматичке промене нису тема рада, биће само укратко поментуте и то у односу на семантичке промене. Поред механизма семантичке промене, јављају се и процеси граматичке промене и то декатегоријализација (енг. decategorization) и (енг. редукција), односно губитак конституентске структуре. Декатегоријализација је скуп процеса којим именица или глагол губи своје морфосинтаксичке особине у процесу претварања у граматички елемент (Hopper 1991, Bybee 2009: 157). Овај процес има два могућа исхода: а) лексичка јединица која је служила као основа за граматички елемент остаје у језику непромењена, на пример *go* и даље постоји као лексички глагол и поред граматикализације *be going to*; б) лексичка јединица нестаје и остаје само граматички елемент. Ово се десило модалним глаголима у енглеском језику. На пример, *can* се граматикализовало и као такво остало у језику, док је лексички глагол из кој је настало *cunnan* 'to know' нестао.

Када се глаголи граматикализују у помоћне глаголе, главни глагол постепено губи своје „канонске особине вербала“ (енг. canonical verbal properties) (Bybee 2009:158). На пример, староенглески глагол *cunnan* се могао користити са именском фразом као објектом, али у савременом енглеском језику помоћни глагол *can* се јавља само уз глаголску допуну. Штавише, модални глаголи у савременом енглеском језику су изгубили све своје наставке и изведене облике, те тако постали непоромењиви. Не постоји инфинитив **to can*, нити герунд **canning*. Упитни облици се формирају инверзијом, а одрични додавањем *not* на сам модал. Када је реч о прошлом времену, реткост представља *could* који још увек представља прошли

облик модала *can*. Међутим, *could* све више развија непрошла значења: *I could do it tomorrow*. (значење будуће вероватноће), те се може десити да функцију прошлог облика у потпуности изгуби. Модификацији модал-модал се ретко дешава, иако постоје дијалекти у савременом енглеском језику који је дозвољавају. Ова појава је била честа у средњеенглеском, нпр. *shall can* (ибид. 158). То је још једна од промена која сведочи о модалном глаголу који је изгубио одлике лексичког глагола.

Редукција или губитак конституентске структуре се односи на чињеницу да елементи у конструкцији која се граматикализује постају све чвршће и чвршће повезани, а интерна конституентска структура конструкције се постепено редукује. У случају глаголске граматикализације, резултат редукције су две глаголске фразе повезане у једну. Бајби наводи пример *be going to* где оригинални главни глагол постаје помоћни глагол, а уграђени глагол преузима статус главног глагола. Тако настаје јединствена глаголска фраза уместо некадашње две (Bybee, 2009: 13).

Редукције у семантици прати промена граматичке категорије, врсте речи, морфосинтаксичких карактеристика и фонетске форме. На пример, енглески модали су прошли промену од структуре (х-глагол-комплемент) до структуре (х-граматички концепт-главни глагол). Хејн сматра да неколико процеса (и семантичких и граматичких) функционише истовремено: десемантизација, декатегоријализација, клитицизација и (фонетска) ерозија.

Фигура 3: стадијуми у ланцу Verb-to-TAM (Tense – Aspect – Mood):

Укупни стадијуми	A	B	C	D	E	F	G
Десемантизација	I	II	III				
Декатегоријализација	I		II	III	IV	V	
Клитизација	I				II		III
Ерозија	I				II		III

(Heine 1993: 58)

Тако је, према овим спецификацијама, процес граматикализације енглеских модала дошао до Е стадијума у већини својих употреба. Стадијум III десемантизације значи да субјекат није више повезан са људским референтима који имају слободну вољу и да глагол је глагол попримио граматичку функцију. Такво је

will, које је у највећој мери десемантизовало од свих енглеских модала. Стадијум IV декатегоријализације значи да глагол даље губи вербалне карактеристике, попут способности да посебно гради негацију, способности да се појављује на другим местима у клаузи и способности да има номиналне и адвербијалне карактеристике. Стадијум II клитицизације значи да глагол губи свој статус одвојене речи и развија се у клитику, што значи да глагол и комплемент формирају једноставну фразу, дозвољавајући изражавање времена, негације, пасивизације, итд. Модал носи ознаку времена, али ако ово није могуће, користи се глагол *have* да се изрази префектни аспект. (Фонолошка) ерозија је тенденција фонолошке субстанце да се еродира. Према горњој табели, енглески модали су на другом стадијуму. Ово је евидентно у случају писаних облика *will/ would* ('ll / 'd), као и у случају њихове тенденције да се стапају са *not* у негацији (*couldn't, wouldn't*). Постоје и даље нека значења која су етимолошки веома блиска, а еродирани су у мањој мери, што значи да модали у овим значењима нису дошли до стадијума E са табеле.

Да закључимо, главне карактеристике граматикализације су: а) јављају се фонетске редукције, асимилације и брисања код речи и фраза које пролазе кроз процес, чиме настају облици који захтевају мање мишићног напора; б) специфична конкретна значења постају генерализована и апстрактнија, те стога прикладнија у различитим контекстима; в) долази до повећања учесталости речи или конструкције која се граматикализује, а један од разлога је и општије значење; г) промене изазване граматикализацијом су веома постепене и током процеса се јавља много варијација у форми и функцији (Bybee 2009: 145-146). Граматикализација енглеских модала се одвијала у смеру поједностављења и редуковања њихових морфосинтаксичких карактеристика, али и обогаћења и усложњавања њихових семантичких карактеристика. Мноштво значења различитих модала је директна последица стадијума кроз који модал пролази у процесу граматикализације. Ови стадијуми воде модале од њиховог етимолошког порекла (коренске модалности) до чисте епистемичке модалности могућности и сигурности. Разлог зашто су нека модална значења ближа коренској, а друга епистемичкој модалности лежи у чињеници да се

процес граматикализације могао и може зауставити у различитим стадијумима, те тако изнедрити различита значења.

6. Прагматикализација

Прагматикализација, појам, који су увели Ерман и Котсинас (Erman & Kotsinas 1993), а даље развила Ајмерова (Aijmer 1997), обично се дефинише као процес којим се пропозициони садржај израза до те мере генерализује да он више не доприноси истинској вредности пропозиције, већ почиње да функционише као маркер који означава процедурално значење у вербалној интеракцији. Као и граматикализација, оријентисана је ка нашим комуникационим циљевима. Док настојимо да испунимо те циљеве, одвија се процес прагматичке инференције. Као последица инференције, облици постају толико конвенционализовани да постепено губе свој референт или флексибилост. Неки постају фиксирани у језичком систему – граматикализација, док други губе већи део свог пропозиционог садржаја и почињу да функционишу као „инструкције“ саговорницима како да процесуирају пропозиције – прагматикализација (Watts 2003:176).

За Ц. Лича прагматикализација је технички израз који обухвата учесталост или идиоматизацију (Leech 2014: 14). На начин сличан лексикализацији⁷⁶ и граматикализацији, прагматикализација функционише путем учесталости и рутинизације. На почетку процеса су лексичке јединице, нпр. глаголи и глаголске синтагме, које механизми метонимијске екстензије (*metonymic extension*⁷⁷) и процеси аутоматизације и хабитуализације⁷⁸ воде ка постепеном губитку пропозиционалног значења и развоју процедуралног „метакомуникативног, дискурсно интеракционог“ (Frank Job 2005:395). (Интер)субјективна и/или интеракциона функција постаје доминантна, а процеси декатегоријализације, генерализације и окамењивања унутар одређеног контекста воде облик ка статусу прагматичког маркера.

⁷⁶ Лексикализација је лингвистички процес којим настају нове целине или гешталти из комбинација појединачних речи, нпр. *headache* (Pawley & Syder 1983).

⁷⁷ Односи се на метонимизацију коју уводи Траугот (види ст. 34)

⁷⁸ Ови процеси су првенствено анализирани у оквиру теорије граматикализације, а типични су за нејезичко понашање. (Boylund 1996, Haiman 1994)

Прагматикализација се просто може парафразирати као „прерастање у прагматичко⁷⁹“, а прагматичко се односи на елементе који имају следеће доминантне функције: а) интерперсоналну/ интеракциону – оријентисану према самом говорнику (нарочито његовом менталном/ емотивном склопу све док је то релевантно за дискурс и циљеве конверзације) и/ или саговорнику (нпр. успостављање везе); б) текстуалне, дискурсно-оријентисане – које структурирају дискурс или пружају коментар на цео дискурс или део дискурса на (квази-)метајезички начин. Прагматиком не руководе правила, већ је одликују принципи и тенденције, засноване на већем или мањем нивоу прикладности, очекивања или прихватљивости одређених израза у датој ситуацији (Arnovick Claridge 2010: 166 – 167). Дакле, прагматика се бави елементима који реализују једну или неколико наведених функција, а прагматикализованим сматраће се онај елемент који има доминантну прагматичку функцију, који је довољно удаљен од својих претходних (вероватно и даље паралелно постојећих) пропозиционалних и/ или граматичких функција. Облици прошлог времена се на пример користе за изражавање учтивости, а прогресивни аспект за изражавање говорниковог става или емотивног стања. Међутим, и прошло време и аспект имају примарно граматички значај и функције, те се не може говорити о прагматикализацији прогресивног аспекта. Ни они елементи, који сачувају исувише свог пропозиционог значења у прагматичкој употреби, не могу представљати јасан случај прагматикализације.

Према Личу, попут граматикализације, и прагматикализација се одвија постепено током времена, понекад током векова, понекад током деценија, доводећи до идиоматизације и коначне формално/ фонетске редукције, чији је резултат кратка често инваријантна или делимично инваријантна формула. Може се претпоставити да до прагматикализације долази честом употребом везаном за одређени генерички

⁷⁹ Прагматика у ужем смислу покрива аспекте значења који се појављују у језичкој употреби, али нису експлицитно део кодираног лингвистичког значења. Према оваквом схватању, прагматика истражује нпр.: импликатуру, пресупозицију, (индиректне) говорне чинове и деиксу. Прагматика у ширем смислу покрива, поред наведеног, и обрасце интеракције у специфичним друштвеним ситуацијама и унутар одређених културних система. У том смислу, прагматика се бави и стварима попут промене турнуса или учтивошћу.

контекст⁸⁰. Прагматикализација на крају може довести до конвенционалног повезивања израза са његовим прагматичким значењем, односно до конвенционалне импликације. Као примере Лич наводи рутинизирани семи-формуле (енг. *semi-formulae*) попут *Could you V* или *Would you mind Ving* које су практично специјализоване да врше прагматичку функцију директива, иако је порекло њихове учтивости још увек транспарентно (снага чувања образа је слична изразима попут: “Would you be able to . . . ?” and “Would you object to . . . ?”). За овакве захтеве Лич претпоставља две паралелне стазе интерпретације. Са једне стране, они задржавају квалитет одређене врсте учтиве директивне снаге, захваљујући инференцијалној стази индиректности која објашњава њихов статус индиректног говорног чина. Са друге стране, они су постали толико рутинизирани да се може предложити конвенционална импликатура као интерпретативно правило – пречица: „Говорник овим изриче учтиви захтев“. Тиме овакви изрази постају део увек доступног скупа израза учтивости. Како се развија учесталост и идиоматичност ове конвенционалне импликације, инференцијална стаза је све краћа, све слабија и коначно ишчезава. Конвенционализацију прати слабљење прагматичке учтивости (Leech 2014: 75).

Фонетске, морфолошке, синтаксичке и текстуалне карактеристике које прате прагматикализацију и указују на чињеницу да је до ње дошло су следеће: учесталост (енг. *frequency*), фонетска редукација (енг. *phonetic reduction*), синтаксичка изолованост (енг. *syntactic isolation*), стално контингентно појављивање (енг. *co-occurrence in contiguity*) и тест брисања (енг. *deletion test*). Као и у случају граматикализације, тако и се и код облика у процесу прагматикализације са већом употребом редукује и фонетски материјал (Bybee et al., 1994: 20). Током процеса прагматикализације, постоји тенденција да се изрази комбинују у интегрисану целину. Ово је у директној вези са редукацијом фонетског материјала. Синтаксичка

⁸⁰ Like grammaticalization, pragmaticalization is a process that takes place gradually over time, sometimes over centuries, sometimes over decades, leading to an expression’s idiomatization and eventual formal/phonetic reduction to a brief, often invariant or semi-invariant, formula. It can be assumed that pragmaticalization takes place through frequent usage in association with a given generic context. (Leech 2014: 75)

изолованост се односи на чињеницу да прагматикализована јединица није синтаксички везана или се слободно може појављивати на различитим местима у реченици. Како прагматикализована јединица губи своје лексичко/ пропозиционално значење, нека друга синонимна конструкција може бити искоришћена за изражавање њеног првобитног значења (*Could you ... = Are you able to...*). Тест брисања се односи на сам завршетак процеса прагматикализације, односно да ситуацију где се прагматички маркер може изоставити, а да не наруши пропозиционално значење исказа (Frank-Job 2005: 400 – 402). На пример: а) Give me the towel! б) (Would you be so kind as to) give me the towel? Обе реченице носе исти пропозиционални садржај. Разлика лежи у прагматици. Прва реченица је пример директног обраћања, а друга индиректног. Као индиректни говорни чин, дуга реченица има илокутивну снагу захтева, а представља илокутивни чин питања. Започиње са „потпуно прагматикализованом структуром учтивости *Would you be so kind as to do X*, која није у потпуности формулаичка, зато што је још увек продуктивна (Watts 2003:194). Као потпуно прагматикализована структура *Would you be so kind as to* се може изоставити и тако свести другу реченицу на прву.

6.1. Прагматикализација и граматикализација

Граница између прагматикализације и граматикализације је замагљена. Главно питање иза супростављених ставова је питање статуса дискурса: да ли је дискурс део граматике и да ли су маркери дискурса граматички маркери и производ граматикализације или нису. Осамдесетих и деведесетих година прошлог века маркери дискурса су посматрани као производ граматикализације, јер је примећено да њихов развој подразумева доста последица граматикализације, попут фонетске редукције, декатегоријализације, слојевитости итд. Међутим, показало се да су неке особине предвиђене морфосинтаксичким стазама развоја обрнуте што је довело у питање хипотезу једносмерности: САДРЖИНСКА/ ЛЕКСИЧКА РЕЧ > ГРАМАТИЧКА РЕЧ > КЛИТИКА > ФЛЕКТИВНИ СУФИКС (Hopper and Traugott 2003: 7). Данас владају опречна мишљења, која се могу сврстати у три групе: „уже“

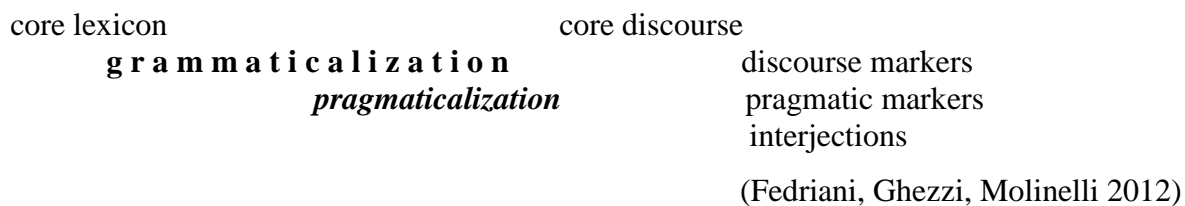
схватање, „шире“ схватање и она која гравитирају ка оба поларитета. Према „ширем“ схватању (Traugott 1995, Wischer 2000, Traugott & Dasher 2002, Dostie 2004, Traugott and Brinton 2005, Diewald 2006, 2011) прагматикализација и граматикализација се односе на исти феномен/ исту групу феномена. Према „ужем“ схватању, а на основу параметара граматикализације (Lehmann 1995), прагматикализација се посматра или као одвојен процес или бар као подврста граматикализације (Aijmer 1997, Waltereit 2006, Ocampo 2006, Norde 2009). Траугот, на пример, првобитно тврди да развој маркера дискурса карактеришу промене типичне за граматикализацију (декатегоријализација, фонолошка редукција, дивергенција). У каснијим радовима мења став тврдећи да се у случају маркера дискурса јавља повећање опсега уместо смањења (енг. scope increase /scope reduction), као и повећање синтаксичке слободе, уместо синтаксичког фиксирања (енг. syntactic freedom instead of syntactic fixation). Овакве дистинктивне особине представљају добар разлог да се уведе процес прагматикализације и то за развој језичких јединица које маркирају дискурсну, а не граматичку структуру (Brinton & Traugott 2005:138). Прагматикализацију Траугот дефинише као један од примера субјективизације, односно као „[...] развој све мање истиносно-условљеног и референцијалног значења⁸¹“ (Traugott and Dasher 2002: 30). Питање статуса прагматикализације у великој мери компликују облици који имају и садржинско⁸² и процедурално значење (Nicolle 1998, Traugott and Dasher 2002: 10). Називају их двоструким знацима (енг. duplex signs Silverstein 1976), јер су истовремено и референцијални/ садржински и индексички/ процедурални. Такви су на пример епистемички глаголи. Они истовремено доприносе садржају исказа, изражавајући могућност остварења радње на скали између велике и мале вероватноће, али и откривају говорников субјективни став. Модали, чак и они који функционишу као као двоструки знаци, одавно су препознати као елементи граматике (Traugott and Dasher 2002: 11).

⁸¹ “... development of progressively less truth-conditional and less-referential meanings.”

⁸² Блејкмор и други представници теорије релеванције користе термин „концептуални“. Аутор ће прихватити став да је термин садржински бољи, из разлога што су и процедурално и непроцедурално значење репрезентације апстрактнијих концептуалних структура. (Traugott and Dasher 2002: 10)

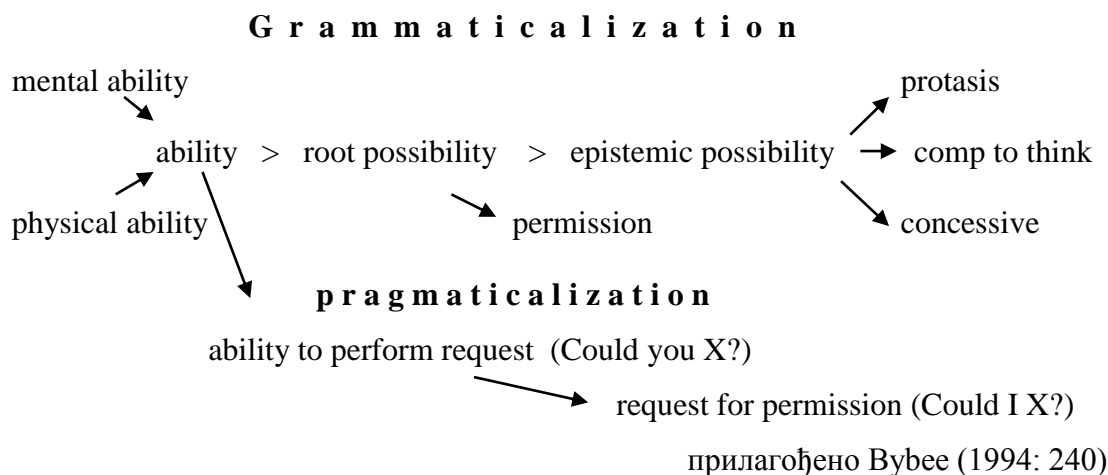
Последња струја гравитира између две поларности. Ерман и Котсинас тврде да неки маркери дискурса подлежу граматикализацији, а неки не (Erman and Kotsinas 1993). Они предвиђају две могуће стазе развоја: а) од лексичке јединице преко граматичког маркера до маркера дискурса, где прагматикализација претпоставља граматикализацију; б) од лексичке јединице до маркера дискурса директно, где прагматикализација не захтева прелазни стадијум граматикализације. На основу тога закључују да је реч о два одвојена процеса, те да прагматикализација може у неким случајевима да „позајми“ од граматикализације, а некад функционише као самосталан процес (Beijering and Norde 2012). Другим речима, уместо да се контрастивно упоређује појам прагматикализације са (делимично) преклапајућом категоријом каква је граматикализација, могуће је направити дистинкцију између две функционално суседне, али различите стазе развоја:

Фигура 4: Стазе развоја граматикализације и прагматикализације:

Аутор ће прихватити став да је реч о одвојеним процесима, који функционишу независно, али да понекад долази до преклапања, односно „позајмљивања“. То се на најбољи начин може илустровати стазама промене. Ако би се фигура 1. пренела на развој модалног глагола *could*, то би изгледало овако:

Фигура 5: Спојене стазе граматикализације и прагматикализације модалног глагола *could*:

Један од циљева рада је да пружи конкретне стазе прагматикализације сваког облика у прагматикализацији или прагматичког маркера, те да се на основу тога изведу генерализовани закључци. Дате стазе биће како синтаксичке тако и семантичке, односно семантичко-прагматичке. Досадашње проучавање прагматичких маркера показало је да су различитог порекла (глаголи, именице, прилози, фразе, клаузе, идиоми) и да постоји одређени број синтаксичких стаза развоја, нпр.:

1. прилог/предлог > везник > дискурсна ознака *why* (Traugott 1982);
2. прилог предиката > реченични прилог > маркер дискурса (*indeed, in fact*) (Traugott 1995);
3. главна клауза (1. лице једнине) > неодређена главна (матрикс) клаузе парентеза > парентетикални маркера дискурса (*I mean, I think*);
4. императив другог лица једнине као матрикс клауза > неодређена структура (*mind you, see, look, listen*);
5. релативна/ адвербијална клауза > парентетикални маркер дискурса (*if you will, as it were*) (Brinton 2015: 231).

Кад је семантички развој у питању, покушај описа универзалног кретања ка све мање пропозиционалном значењу нуди Трогот:

propositional (> textual) > expressive meaning

пропозиционално (> текстуално) > експресивно⁸³ значење

(Traugott [1982] 2003:633)

Оваква подела значења, настала на основу интеракционог модела Халидеја и Хасана (Halliday and Hasan 1976), издваја пропозиционално значење, које се може анализирати на основу синтаксичке структуре и помоћу семантичких композиционих правила, текстуално значења, које се односи на средства која пружају кохерентност, попут маркера дискурса (в.Фрејзерову поделу), и експресивно значење, које се односи на елементе који изражавају лични став према поруци, али и на рутинизоване говорне чинове који имају друштвено или учтиво значење попут захваљивања или молбе (Aijmer 1996: 12). Нешто касније Траугот предлаже неколико праваца семантичких промена у корелацији такође у виду стаза развоја:

Фигура 3.: Усмерење стаза семантичких промена у корелацији.

Truth-conditional > non-truth-conditional

доприносе истиносним условима > не доприносе истиносним условима

content > content/procedural > procedural

садржински > садржински/ процедурални > процедурални

s-w-proposition > s-o-proposition > s-o-discourse

опсег унутар пропозиције > опсег над пропозицијом > опсег над дискурсом

(Traugott and Dasher 2002:40)

Развој дуж стаза није обавезан за све елементе, што значи да се различити аспекти било какве промене могу развијати различитим темпом или се могу наћи на било којој тачки развоја дуж стазе у датом тренутку. Слојевитост се може појавити на свим стадијумима, али је уобичајена између првог и другог. (Traugott and Dasher 2002: 40)

⁸³ О разлици између такозване емотивне/ експресивне и референтне/ конативне функције језика писали су многи аутори (Bühler [1934] 1990; Russell 1940; Jakobson 1960; Halliday 1975; Lyons 1977). Традиционално репрезентациона, референтна или пропозиционална сматрају се главном функцијом. Међутим, данас је све јасније да језик није размена формалног пропозиционалног материјала, већ и израз става, осећања говорника или његове процене изречене пропозиције. (Lopez-Couse 2010:127)

7. Прагматички маркери

Прагматичке маркере је традиционална граматика означавала као дефекте стила, граматичке плеоназме, или као сигнале граматичке слободе и флексибилности (Brinton 1996: 2). Данас постоји велика термилошка неусаглашеност. Неки од термина су: прагматички маркери *pragmatic markers* (Fraser 1990, Brinton 1996), маркери дискурса/ дискурсне ознаке⁸⁴ *discourse markers* (Fraser 1999, Jucker 1997), прагматичке партикуле *pragmatic particles* (Östman 1995), партикуле дискурса *discourse particles* (Aijmer 2002), оператори дискурса *discourse operators* (Schourup 1999) и други.

Избор термина зависи од теоријске перспективе и метода анализе. Аутор се опредељује за термин прагматички маркер из више разлога: а) термин је прикладан из разлога што се значења датих израза проучавају у оквиру прагматике (Andersen and Fretheim 2000, Mišković-Luković 2006: 49); б) како је за когнитивни приступ генерално битан однос између садржаја информације и контекста који није дат унапред него се активно формира у току процеса интерпретације, овај термин се чини прикладнијим у односу на остале који су коришћени у претходним истраживања више усмереним на конективе дискурса и кохеренцију (Мишковић-Луковић 2006: 48 – 65); в) општи термин (прагматички маркер) са својим поделама омогућава специфичније објашњење различитих облика и употреба, узимајући у

⁸⁴ Током периода средњенглеског језика дискурсне ознаке постају разноврсније и формално и функционално у односу на староенглески. Међутим, оно што карактерише средњенглески је управо појава великог броја клаузалних дискурских ознака, које су у савременим граматикама познате као реченице коментари (comment clause). Доста пажње је посвећено претечама модерних епистемичких парентеза *I think* и *I guess* * *I thynke*, *I gesse*, који поред епистемичког и евиденцијалног значења врше функцију изражавања интимности и негативне учтивости. Дискурсне ознаке у раном модерном енглеском такође привлаче пажњу лингвиста, те су неке од проучаваних ознака и: *k (you/ye)*, *if you will*, *I mean*, *as I gather*, *what's more*, *what's else* (Brinton 292). Culpeper и Kytö (1999) испитују учесталост броја „ограда“, укључујући дискурсне ознаке *I think*, *well* и *why*. Кад је реч о дискурским ознакама у раном модерном енглеском Акимото бележи све већу учесталост парентезе *I'm afraid of*, а Бринтон (2008) прати појаву одређеног броја других реченица коментара током овог периода: нпр *mind (you)*, које се користи за привлачење пажње или појачавање и квалификацију исказа који следи, али и *see (here, now)* *let's see*, *listen (up, there)*, *lookit*, итд. Fitzmaurice (2004) разматра стицање позиције и функција дискурских ознака следећих ознака: *I know*, *I see*, *I say/ as you say/ say* у периоду од 1650. до 1900. Учесталост *you say* расте у драми а смањује се у писмима од средине 18. века па надаље.

обзир вишеструке (пропозиционалне и прагматичке) употребе једног одређеног облика⁸⁵ (Defour 2007); г) прагматички маркер је свеобухватни термин за оне елементе који не доприносе пропозиционалном истинсно-условљеном садржају исказа, а који се углавном јављају на почетку реченице, тачније у делу који претходи дискурсу⁸⁶ (Auer 1996, Brinton 1996). Тако на пример Фрејзер користи термин „прагматички маркер“ да означи непропозиционални део реченице који је носилац језички кодираних наговештаја који сигнализирају говорникове потенцијалне комуникативне намере⁸⁷ (Fraser [1990] 1996: 168).

Поред терминолошке неусаглашености, постоји неслагање и око дефиниције, класификације, значења и функције. У суштини дефиниције се могу свести на следеће: а) прагматички маркери имају структурну улогу (Keller 1979); б) помажу говорнику при подели исказа на делове, олакшавајући тиме декодирање (Erman 1986); в) на њих гледа као на сигнале одговора, односно они или конституишу низ конвенционализованих одговора у енглеском (Schoupp 1985) или указују на веома сложене начине да је изјава која их садржи или одговор или надовезивање на претходни дискурс (Levinson 1983); г) средство су за постизање конверзационог континуитета: они испуњавају тишину и одржавају право говорника док организује оно што хоће да каже (Brown 1977); д) прагматички маркери се посматрају као „суштински интерактивни“ (Stubbs 1983), односно они су средства за успостављање и одржавање интерперсоналних односа између саговорника (James 1983) (Brinton 1996: 30).

Прагматички маркери нису једини производ прагматикализације. У прагматикализоване облике се убрајају и ограде, узвици, псовке, маркери учтивости

⁸⁵ A general denotation (*pragmatic markers*) with subdivisions allows for a more specific delineation of various forms and uses, and takes into account multiple (propositional or pragmatic) uses of one particular form (Aijmer 2002: 2).

⁸⁶ [...]pragmatic marker (see Brinton 1996) as a general, encompassing term for those items which do not contribute to the propositional, truth-functional contents of an utterance, and which predominantly occur sentence-initially, more particularly in the ‘pre-front’ field of discourse (Auer 1996).

⁸⁷ Фрејзер касније одређује прагматичке маркере као облике оријентисане ка социјалној кохезији, а узвике и дискурсне ознаке као облике оријентисане ка изражавању говорникове субјективности, односно дискурсној кохезији (Fraser 1999).

и конверзацијске/ текстуалне рутине⁸⁸. Ова листа не садржи ни јасно одвојене класе. На пример, Фрејзер ограде сврстава у групу коментара (*commentary/ manner of speaking group*) (Fraser 1996), а Лејкоф их дефинише као речи чији посао је да ствари учине нејаснијим или мање нејасним (Lakoff 1973). Од три најутицајнија приступа прагматичким маркерима (Blakemore 1987, Fraser 1990, Schiffrin 1996), аутор ће поменути прва два: семантичка ограничења импликатура Д. Блејкморе и класификацију прагматичког значења Б. Фрејзера. Главни аргумент Блејкморе, који развија у оквиру теорије релеванције, је тај да маркери дискурса у процесу интерпретације исказа пружају адресату упутства током инференције и потраге за оптималном релеванцијом. Стварајући термин „процедурално“ значење, она даље развија Грајсове конвенционалне импликатуре. Фрејзер одваја семантичко/ пропозиционално значење (енг. *content meaning*) од прагматичког значења (енг. *pragmatic meaning*), које се изражава говорникове комуникативне намере. Према Фрејзеру, прагматички маркери нису део пропозиционалног садржаја реченице, те нема преклапања функција⁸⁹, носиоци су значења, односно они сигнализирају поруке које се односе на директну основну поруку, те су непримењиви на било какву индиректну поруку која се имплицитно може извести из директне. Готово се сви прагматички маркери могу појавити у иницијалном положају, а њихово порекло се може наћи у скоро свим сегментима граматике, те функцију прагматичког маркера могу вршити глаголи, именице, прилози, чак и идиоми попут *ok* (Fraser 1990: 168 – 169).

Детаљнији опис особина прагматичких маркера ипак пружа Бринтонова, а карактеристике које она наводи ће бити коришћене при анализи примера у раду. Прагматички маркери су кратки, често фонолошки редуковани или ненаглашени. Имају мало пропозиционалног значења или га уопште немају. Представљају хетерогени сет маргиналних облика без јасне припадности одређеној класи. Налазе се изван синтаксичке структуре или су само слабо са њом повезани (те често

⁸⁸ Конверзационе рутине или формуле су окамењени илокутивни делови, који служе за реализацију ситуационих потеза/ корака који се изнова појављују (Coulmas 1981, Claridge and Arnovick 2010: 168).

⁸⁹ Другим речима, када израз функционише као један тип прагматичког маркера, он не може функционисати и као део пропозиционалног садржаја или као неки други тип маркера.

образују одвојену тонску групу), те немају јасне граматичке функције. Могу се појавити на различитим местима унутар синтаксичке структуре и претежно се јављају у говорном медијуму (Brinton 1996: 33 – 35).

1) Прагматички маркери су више особина говорног него писаног дискурса. Појава прагматичких маркера је последица неформалности усменог дискурса и граматичке „фрагментације“ изазване недостатком времена планирања, чиме је употреба прагматичних маркера корисна (Östman 1982: 169). Вотс сматра да су прагматички маркери једна од перцептивно најистакнутијих карактеристика говорног стила (1989: 208). Они нису ограничени на усмени дискурс, иако се облици који се користе у писању могу разликовати од оних који се користе у говору; 2) Прагматички маркери имају виску учесталост у говорном дискурсу, те се понекад појављује више од једног у истој реченици. 3) Због своје учесталости и гравитацији ка говорном дискурсу, стилски су стигматизовани и негативно оцењивани, посебно у писаном дискурсу. г) Прагматички маркери су „кратки“ елементи (Östman 1982: 149), често фонолошки редуковани (Schiffirin 1987a: 328) или ненаглашени. 4) Прагматички маркери формирају посебну тонску групу (Quirk et al. 1985: 1112); 5) Често се каже да су маркери ограничени на позицију почетка реченице, или се готово увек појављују на почетку реченице. Међутим, различите студије су показале да се често појављују у средини реченице, а и на крају. 6) Сматра се да прагматички маркери имају мало или немају уопште пропозиционалног значења, или да их је бар тешко одредити лексички. Због тога што су „семантички плитки“ тешко их је превести на друге језике. Међутим, Ерман тврди да прагматички маркери нису у потпуности лишени значења или десемантизовани, иако је њихово оригинално и дословно значење присутно само до одређеног степена (Erman 1987: 15, такође Watts 1988: 248, 250). 7) Прагматички маркери се или појављују изван синтаксичке структуре или су за њу слабо везани, те отуд немају јасну граматичку функцију. Описују се као „аграматични“ (Goldberg 1980: 7). Ипак, елементи са јасним граматичким функцијама, попут аспектуалне или модалних партикула или везника су често укључени у категорију прагматичких маркера, ако врше прагматичке функције. 8) Чини се да су прагматички маркери пре необавезни него обавезни

елементи. Њихово одсуство не чини реченицу неграматичном и/ или неразумљивом, али се „уклања снажан наговештај“ (Fraser 1988: 22). Прагматички маркер, тврди Фрејзер, не ствара смисао, већ само оријентише саговорника/ читаоца ка одређеном дискурсном односу. Прагматички маркери су маргинални облици. То је хетерогени скуп облика који се тешко могу сврстати у било коју врсту традиционалних речи; сматрани су примедбама, прилозима, партикулама и функцијским речима. Међутим, они укључују и глаголе, фразе, идиоме, делове реченица и клаузе (Fraser 1988: 24, 1990: 388; Watts 1988: 242). Можда је најбоље рећи да прагматички маркери имају функционалне сличности и делимично преклапање дистрибуције (Schiffrin 1987a: 65). 9) Прагматички маркери могу бити мултифункционални (Schiffrin 1987a: 61), те у појединим случајевима може бити тешко направити разлику између прагматички мотивисаног облика и непрагматички мотивисане појаве облика. 10) Коначно, контроверзна сугестија је да су прагматички маркери карактеристичнији за женски него мушки говор, јер, као и упитне фразе и ограде, они изражавају тентативност и немоћ (Ерман 1987: 26-2). (Brinton 1996: 33 – 35).

Прагматички маркери нису формална граматичка класа, те се онда може закључити да формирају функционалну класу (Hansen 1998, Bazzanella 2006, Diewald, Waltereit 2006). Најчешће се разликују „текстуалне“ и „интерперсоналне“ функције (Brinton 1996, Arnovick & Claridge 2010). Текстуалне, дискурсно-оријентисане функције структурирају дискурс или пружају коментар на цео дискурс или део на (квази-)метајезички начин (на пример, започињу или затварају дискурс; означавају промене теме, границе епизоде, или турнуса; ограничавајући релевантност суседних клауза; или уводећи поправке или реформулације). Интерперсоналне/ интеракционе функције су оријентисане према говорнику (нарочито његовом менталном/ емотивном склопу све док је то релевантно за дискурс и циљеве конверзације) и/ или саговорнику (нпр. успостављање везе). Дакле, у интерперсоналној улози, прагматички маркери се могу фокусирати било на говорника или на однос између говорника и адресата. Прва – субјективна функција – укључује, на пример: давање одговора, изражавање реакција, ставова, процене или продужетак пажње. Друга – интерсубјективна функција – се протеже од задобијања

пажње до израза сарадње, подељеног знања, солидарности или интимности (позитивна учтивост) до поштовања и других видова чувања образа (негативна учтивост) (Brinton 1996: 35). У новијим приступима, идентификују се три главне функције прагматичких маркера: когнитивна функција (процедурално/инференцијско, епистемичко или значење илокуционе силе), интеракциона функција (привлачење пажње, ограђивање, преузимање турнуса, изрази неслагања) и метатекстуалне функције (структурирање текста, фокусирање, реформулација) (Bazzanella 2003, 2006). Аутор ће сматрати да је облик прагматикализован уколико је прагматичка функција доминантна, односно довољно удаљена од својих претходних (вероватно и даље паралелно постојећих) пропозиционалних и/ или граматичких функција⁹⁰. Један од циљева рада је да пружи преглед функција појединачних прагматичких маркера који садрже модале *could* и *would*, и да их упоређи са горепоменутиим поделама.

⁹⁰ Облици прошлог времена се на пример користе за изражавање учтивости, а прогресивни аспект за изражавање говорниковог става или емотивног стања. Међутим, и прошло време и аспект имају примарно граматички значај и функције, те се не може говорити о прагматикализацији прогресивног аспекта. Исто тако, облици, који сачувају исувише свог пропозиционалног значења у прагматичкој употреби, не могу представљати јасан случај прагматикализације. (Arnovick & Claridge 2010: 167)

8. УЧТИВОСТ

Са порастом интересовања за прагматику, расло је и интересовање за учтивост и њене изразе. Приступи учтивости су се развијали од традиционалних⁹¹ где се учтивост не анализира, већ ишчекује *ex ante*, преко прагматичких⁹², где кључну улогу добијају инференција и конверзационалне максиме, до постпрагматичких⁹³, где се до учтивости долази инференцијом и преговарањем. О учтивости се не може говорити без теорије образа (*face-theory*) Брауна и Левинсона (Brown & Levinson 1978, 1987), која се надовезује на Грајсову теорију, те се на учтивост гледа као на девијацију у односу на конверзационалне максиме. Према овим ауторима, теорија учтивости се бави поправкама претњи по образ, које изазивају чиновни штетни по образ (*FTA*⁹⁴). На образ се гледа као на самопоштовање које појединац настоји да сачува. Он осликава двоструки аспект људског идентитета – позитиван и негативан образ, те у складу са тим постоје стратегије позитивне односно негативне учтивости. Док се позитивна учтвост односи на то да се *FTA* врши водећи рачуна о томе шта саговорник жели, код негативне учтивости се води рачуна да не дође до наметања. Неке од стратегија негативне учтивости су: 1. буди индиректан *Would you know where Oxford Street is?* 2. користи оградe и питања: *Perhaps, he might have taken it, maybe. Could you please pass the rice?* 3. буди песимистичан: *You couldn't find your way to lending me a thousand dollars, could you?* 4. извини се: *I'm sorry; it's a lot to ask, but could you lend me a thousand dollars?* (Brown & Levinson 1987: 129 - 138). У новије време, један од најуглеђанијих лингвиста који се бави учтивошћу Вотс (Watts 2003, 2005) тврди да

⁹¹ Традиционални приступ је формуле учтивости посматрао као језичку имплементацију социјалних правила, те су као таква узимана здраво за готово и нису истраживана. Посматрана су као део конотативног значења одређених лингвистичких категорија, попут глаголског начина, времена, аспекта и сл.

⁹² Прагматички приступ се односи на теорије учтивости које су се развиле на основу Остинове теорије о говорним чиновима (Speech Act Theory, Austin 1962) и Грајсове теорије импликатуре (Theory of Implicature Grice 1975). Остиново виђење говора као друштвене радње омогућило је да се феномен учтивости integriше у лингвистичку прагматику као аспект одређених говорних чинова. Грајсова теорија конверзационе импликатуре подстакла је идеју да учтивост треба описивати путем конверзационалних максима. Најзначајнији представници су: Lakoff (1973, 1975, 1979), Leech (1977, 1980, 1983), Brown and Levinson's (1978, 1987).

⁹³ Најзначајнији представници: Watts (2003, 2005), Mills (2003), Locher (2004), Locher and Watts (2005).

⁹⁴ *FTA* Face-threatening acts (чин штетан по образ)

не постоје формуле учтивости, односно да језичке структуре нису и не могу бити ихерентно учтиве. Реч је само о конвенционализованим језичким обрасцима, који су као изрази процедуралног значења отворени за приписивање учтивости (Watts, 2003:180). Вотс такође разматра најтипичније структуре учтивости које обухватају и модале *could* и *would* и закључује да оне могу бити интерпретиране као немаркиране структуре које кодирају одређени ниво политичког понашања, али да такође могу бити употребљене и у свом дословном значењу. Такође примећује да су неке од њих даље одмакле стазом прагматикализације, попут *would you be so kind as to*, док су друге на пола пута. Аутор ће у раду прихватити Вотсово гледиште и анализу само као полазну основу за обухватнији лингвистички и малим делом социолошки опис језичких феномена.

Пошто се учтивост односи мање на оно што заиста кажемо (пропозиционално значење), а више на начин на који то кажемо (процедурално значење), изрази језичке учтивости су изрази интерперсоналног значења, које је у првом плану, а реализације су процедуралног значења. Изрази попут *Would you mind Ving? Could you do...?* упућују цео исказ ка учтивом тумачењу. Вотс прави разлику између исказа формула/ритуализованих исказа⁹⁵ (енг. formulaic/ritualized utterances) и семи-формулских (енг. semi-formulaic utterances). Процес одговоран за оба типа исказа је прагматикализација (Watts, 2003:168). Семи-формулске исказе Вотс дефинише као конвенционализоване исказе са језичким изразима који изводе индиректни говорни чин прикладан политичком понашању за дату друштвену ситуацију⁹⁶. Ови изрази се такође могу користити у одређеним контекстима као пропозиционалне структуре какви и јесу сами по себи. (Watts, 2003:169). Од примера које Вотс наводи поменућемо само два: 1. ограде различитих врста, на пример предикати којима се

⁹⁵ Искази формуле су изразито конвенционализовани искази, који садрже језичке исказе који се користе у ритуализованим облицима вербалне интеракције и који су од комплетних граматичких структура редуковани до статуса маркера политичког понашања изван оквира реченице. Реч је о изразима специфичних говорних чинова попут захваљивања (*thank you very much indeed*) или извињавања (*excuse me*) и слично (Watts, 2003:168).

⁹⁶ ‘...conventionalized utterances containing linguistic expressions that carry out indirect speech acts appropriate to the politic behaviour of a social situation. They may also be used, in certain circumstances, as propositional structures in their own right.’ (Watts, 2003:169).

изражава став (*I think, I don't think, I mean*); 2. Реченичне структуре које садрже специфични модални глагол: *may I ask you to accept...*(*ibid.* 169)

Вотс сматра да ови изрази нису инхерентно учтиви, већ да су кроз процес прагматикализације изгубили већи део свог пропозиционог значења, те стекли стекли процедурално значење процесом инференције води адресата до закључка да говорник користи структуру која је у складу са очекиваним политичким понашањем дате ситуације. Вотс овакаву тврдњу поткрепљује анализом примера ‘*Would you mind Ving?*’ који се често користи као израз учтивости у енглеском језику: *Would you mind answering the phone?* Главни глагол *mind* употребљен изван структуре учтивости има значење имати нешто против (*have something against*). Дати глагол је сродан са именицом *mind* (ум) и означава неки облик менталног процеса. У неким нестандартним варијететима је синониман са глаголом *recall* (присетити се). Управо из овог значења је изведен израз *mind you*. Стога, не постоји ништа суштински учтиво у лексичком значењу речи. Ипак, битно је приметити присуство модалног глагола *would*. Бројни аутори (Bybee, Leech, Aijmer) тврде да дистални облик сигнализира учтивост, али за Вотса то није случај. Дати модал може бити замењен помоћним глаголом *do* (*Do you mind answering the phone?*) и исказ би и даље био посматран као учтив, али у мањем степену (*ibid.* 169).

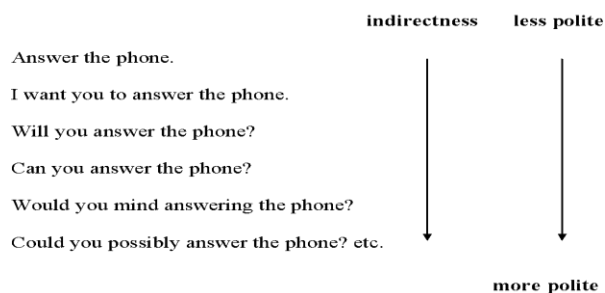
Вотс представља само мали поткуп израза да покаже да не постоје инхерентно учтиве језичке структуре учтивости. Могу постојати само структуре које су типичне за друштвено комуникативну вербалну интеракцију, као и за навике учесника те интеракције. Ако их означимо као суштински учтиве, то би значило да су учтиве у свим околностима. Тако, ако некоме кажемо да затвори врата на следећи начин: *You couldn't close the door, could you?* то би звучало неискрено, иронично па чак и непристојно. Да би дошло до реализације учтивости, потребно је више од реализације говорног чина. Према Вотсу, изрази процедуралног значења, који су прошли прагматикализацију, су ти који дају наговештај саговорнику како да изведе релевантне инференције. Када је реч о структурама које укључују модални глагол, оне се могу интерпретирати као немаркиране структуре које кодирају одређени ниво политичког понашања, али из разлога што могу бити употребљене и у свом

дословном значењу нису суштински учтиве. Неки од ових израза, попут: *would you be so kind as to...* су се фосилизовале као изрази учтивости до те мере да често превазилазе границе онога што се разумно очекује у вербалној интеракцији (Watts 2003:199).

Према Личу, учтивост се може проучавати из угла како је саопштена или манифестована, односно: лингвистички. То спада под област прагмалингвистике. Говорници енглеског језика често користе питања, модалне глаголе и хипотетичке прошле облике глагола да би изразили учтиви захтев. Тако захтев *Could you write it down for me?* илуструје употребу све три наведене могућности. Оне доприносе учтивости на следећи начин: а) упитни облик консултује саговорника и пружа му могућност да се сложи са захтевом или да га одбије; б) употреба модалних глагола *Can* or *Could* значи да је питање везано за саговорникову способност да изврши радњу, а не његову вољу, те је тако понуђена још једна могућност да се одбије захтев. Саговорник може разумно да одговори, а да не увреди говорника, јер „није способан“ да испунити његов захтев; в) употреба прошлог облика *Could* у хипотетичком значењу значи да се захтев поставља у могућем свету различитом од света реалности, те се тиме захтев дистанцира од „овде и сада“ и од директног наметања. Други фактори које треба имати у виду када се истражује прагмалингвистика јесу учесталост или идиоматизација (што Лич означава технички као прагматикализацију) везани за лексичкограматички облик реченице. Иако семантички формула *Could you X* инкорпорира различите стратегије негативне учтивости како би се наочиглед смањило наметање саговорнику, у пракси је ова фраза постала веома конвенционална, те се једноставно разуме као изражавање захтева и виду формулског, у разумној мери учтивног облика. Другим речима, могућност избора је више привидна него реална, те су на тај начин многи учтиви захтеви изречени од стране моћних саговорника лицемерни (Leech 2014: 13-14).

8.1. Индиректност

Индиректност је један од кључних појмова за разумевање учтивости. Џефри Лич (Leech 1977, 1980, 1983) сматра да принцип учтивости функционише заједно са Грајсовим принципом кооперације и да се састоји од неколико максима учтивости. У ранијим радовима настојао је да пружи вредносне скале учтивости, од којих је за рад најважнија следећа скала индиректности:

Leech's (1983: 108) indirectness scale.

Ако је пропозиционални садржај исти, већи број индиректних илокутивних средстава значи већи степен учтивости (Leech 1983).

8.2. Индиректни говорни чин

Према америчком филозофу језика Џ. Серлу, говорити језик значи изводити говорни чин, попут давања изјава, давања команди, постављања питања или давања обећања. Говорни чиновни су основне јединице језичке комуникације, нису вештачки конструкти и њихово разумевање заједно са познавањем контекста у коме се изводе су често кључни за разумевање читавог исказа и његовог правога значења.

Индиректни говорни чиновни се често интерпретирају као примери учтивости не само у енглеском, већ у многим другим језицима. Према Брауну и Левинсону, директни говорни чиновни попут захтевања, наређивања, упозоравања, критиковања и слично могу ограничити слободу деловања саговорника и представити чин штетан по његов образ. Овакав чин се може избећи употребом индиректног говорног чина.

Из тог разлога је Серлова теорија говорних чинова кључна за објашњење оваквих исказа. Тако у индиректном говорном чину илокуциона снага говорниковог исказа не одговара илокуционом чину. Тако пример *Could you tell me the time?* представља илокуциони чин питања, а има илокуциону снагу захтева, док пример: *I'd like you to take out that dustbin sometime this morning.* представља илокуциони чин изјаве, а има илокуциону снагу захтева (Watts, 2003:190).

Најчешћи типови индиректних стратегија у свакодневном говору су различити типови питања, али су и потврдне реченице односно тврдње важан начин преношења директива. Тврдње не намећу директно вољу говорног лица на саговорника, како то чине императиви, али оне преносе тврђење које је испуњено модалношћу и из ког је лако инференцијом доћи до илокуционе снаге директива. Модални глаголи, посебно *will*, *would*, *can*, *could* и *should* су важна средства при преношењу ове поруке.

Даља разлика између типова захтева се може направити на основу тога да ли је будућа радња добра за адресата или говорника (Sperber and Wilson 1986: 251). Ако је реч о молбеном говорном чину, говорник не верује да је радња корисна по адресата, те се служи стратегијама попут: способности, консултације, вољности, жеље, дозволе и могућности. Саветодавни говорни чинови имплицирају да би радња била добра по адресата, а стратегије су: хипотеза, захвалност и могућност. (Ајмер 1996: 130 – 133)

Едмонсон и Хаус праве сличну разлику између сугестија и молби, где сугестије наговештавају да је будућа радња у интересу саговорника, док је код молбе интерес на страни говорника (Edmondson and House 1981:56). Поред молбе и сугестије, потребно је разликовати и предлог (енг. proposals), где радња обавезује и говорника и адресата (Tsui 1994:100). Радње од којих корист има адресат, а које изводи говорник спадају под понуде (енг. offers), које опет спадају под саветодавне говорне чинове (енг. advisories) (Ајмер 1996: 135). Лич сматра да је разлика између молби, импозитива (енг. impositives) и понуда, комисива (енг. commissives) следећа: „Код импозитива попут *Would you mind cleaning the windows?* имплицира се пренос „робе“, или чешће „услуга“ од адресата ка говорнику; док се код комисива попут

Would you like me to clean the windows? имплицира трансфер у супротном правцу⁹⁷. (Лич 1983, Ајмер 1996: 136)

Захтев⁹⁸ Серл (Searle 1969) дефинише као чин условљен остварењем услова за успешну употребу (енг. *felicity conditions*), а Бак и Харниш (Bach and Harnish 1979: 48) као говорни чин који изражава говорникову жељу да нешто уради уз додатни услов да ће адресат разумети ову жељу као разлог за деловање. Према Серлу, перформативни глагол *request* је повезан са следећим правилима:

Припрема: 1. Адресат је способан да изврши радњу. Говорник верује да је адресат у стању да изврши радњу.

2. Није очигледно ни говорнику ни адресату да ће адресат извршити радњу по сопственом нахођењу. Искреност говорник хоће да адресат изврши радњу. Суштина: реч је о покушају да се адресат наведе да изврши радњу. (Ајмер 1996, 128)

Још један од разлога употребе индиректних стратегија је **учтивост**. Неке од стратегија учтивости су: употреба питања уместо потврдне реченице, избор сугестије/ предлога уместо молбе/ захтева, избор одређеног модалног глагола, избор одређеног субјекта, навођење разлога за извршење радње уместо наглог изражавања жеље и слично. У наставку рада ће бити више речи о стратегијама и средствима.

⁹⁷ In an impositive such as *Would you mind cleaning the windows?* there is implied a transfer of 'goods', or more often of 'services' from *h* to *s*; while in a commissive such as *Would you like me to clean the windows?* there is implied a transfer in the opposite direction (Leech 1983:129).

⁹⁸ У раду се неће правити разлика између говорног чина молбе и захтева, односно биће посматрани као један тип говорног чина, из разлога што увођење разлике нема великог утицаја за сам предмет рада. (види Јовић, Марина (2012): Модални глаголи у индиректним говорним чиновима молбе и захтева.)

9. Индивидуализам и индиректност

Уопштено гледано, индивидуализам је одраз културе деветнаестог века, тачније викторијанског периода (1837 – 1901), при чему треба додати да се култура индивидуализма почела развијати неколико деценија пре тог периода и остала доминантна још неколико после. Реч је о периоду драматичних друштвених промена, насталих не само услед индустријализације и урбанизације, већ и због идеолошких промена којима су се уверења о појединцу и заједници променила. (Culpeper & Demmen 2011:2) Индиректност се посматра као стереотип британске учтивости. Конвенционални индиректни захтеви (КИЗ) су прва стратегија коју Браунова и Левинсон разматрају у оквиру негативне учтивости (Brown & Levinson 1987). Ови захтеви су такође и важна одлика Личове Максиме Такта (енг. Tact Maxim) (Leech 1983). Данас најчешћи начин изражавања ових захтева је је структура "could you X" (Aijmer 1996). Ове конвенционалне структуре су продукт модерног времена, тачније не могу се наћи у корпусима до 1760. године (Culpeper & Archer 2008, Culpeper & Demmen 2011: 3).

9.1. Идеолошке промене

У средњовековном друштву и уопштено у ранијим друштвима човеково унутарње биће је било незамисливо изван контекста друштвених улога које су појединцу приписивали Бог, друштво, породица (Baumeister 1987). Људи су веровали у непромењиву друштвену хијерархију, у којој је Бог свакој особи доделио место у великом ланцу бића. У таквом контексту, идеја о индивидуалним психолошким жељама је небитна. Низ друштвених и економских промена, попут религиозних уверења (секуларизације и појаве протестантизма), друштвене и географске мобилности, као и промена у економији и раду, утицало је на начин на који људи доживљавају себе. Успон протестантизма је битан како због идеје избора животног пута (животни пут се не додељује већ бира) тако и због нове концепције рада. Рад се посматра као „есенцијална људска активност“, односно као извор

самозадовољења у модерном животу (Baumeister 1987, Culpeper & Demmen 2011: 3 – 8).

Британија је била прва земља која је искусила брзу урбанизацију широких размера, која је започела средином 18. века, а завршила се око 1914. Са њом је нераскидиво повезана индустријализација, односно транзиција од мануелне ка машинској производњи, која суштински мења природу рада и друштва. Друштвена мобилност се повећава крајем средњег века, што за последицу има нарушавање друштвене хијерархије, тачније одвајање човека од његове учвршћене позиције захтева да се о особи размишља као о базичној јединици. Појачава се конфликт између појединца и друштва, у којем појединац добија примат. У 19. веку „личност“ (уместо друштвеног статуса и улоге) постаје централни аспект „бића“. Викторијанци су сматрали да други могу да изведу закључак о њиховој личности, па чак и мислима и жељама на основу њихове одеће и финоће. „Самопомоћ“ постаје једна од омиљених викторијанских врлина. Ослањање на самог себе се преферира и морално и економски (Marsden 1998), а у другој половини 19. века термин индивидуализам добија позитивну интерпретацију и постаје основа енглеског либерализма (Culpeper & Demmen 2011: 3 – 8).

У раном англо-саксонском друштву учтивост се сводила пре на признавање свог места у свету, путем форми обраћања, него на преговарање око образа. Самим тим негативна учтивост није играла велику улогу у англо-саксонској комуникацији (Kohnen 2008a, 2008b). То не значи да негативне учтивости није било. У хришћанској средини појединац је могао употребити стратегије негативне учтивости како би показао смерност. Процес секуларизације потиснуо је идеју да је религиозна дужност појединца у подношењу судбине. Протестантизам је донео идеју да се у животу могу правити избори, да људи имају опције кроз које могу да искусе лични развој. Аутори Кулпепер и Демен скрећу пажњу на могућност избора, битну димензију Личове Максиме Такта. Развој појма унутрашњег бића у раном модерном периоду је нужна основа појма образа, како га дефинишу Браунова и Левинсон (Brown & Levinson 1987). Неки аутори тврде да се корени негативне учтивости крију у средњеенглеској дворској култури (Jucker 2010). Кулпепер и Дешер се томе противе,

наводећи утицај идеологије индивидуализма, настале под окриљем романтизма и политичког и економског либерализма. У британском случају индивидуализам поприма позитиван карактер и идентификује се са либерализмом. Вредности попут „самопомоћи“, „самоконтроле“, „самодисциплине“ и „самопоштовања“ почињу да отелотворавају идеале начина понашања, а све се ово крије у стратегијама негативне учтивости (Culpeper & Demmen 2011: 9 – 10).

10. Ограде

Појам ограде (енг. hedge) први уводи Лејкоф и одређује га као речи чији је задатак да ствари учине неодређенијим или мање неодређеним (Lakoff 1973: 471). Из семантике појам ограде се помера у област прагматике и анализе дискурса, те бива проширен и на значење модификације говорниковог става према истинитосној вредности целе пропозиције (Markanen, Šreder 1997). У литератури не постоји јединствена дефиниција ограда, па самим тим влада и термилошка неусклађеност. Уопштено гледајући, ограде представљају непотпуно опредељење према одређеној пропозицији и увођење нејасноће у саму пропозицију, што за последицу има мање категоричну тврдњу. Неки од термина у енглеској литератури су: compromisers (Džeјms 1983), downtoners (Kverk i dr. 1972), weakeners (Braun, Levinson 1987), downgraders (Haus, Kasper 1981), softeners (Kristal, Dejvi 1975), backgrounding terms (Lou 1996), и pragmatic devices (Stab, Houmz 1995) (Hajland 1998: 7, 9). У српској литератури се користи углавном термин ограда односно ограђивање (Trbojević-Milošević 2011; Vladojević 2010), мада се може наћи и термин околишање (Antić 2010) (Ђорђевић 2015: 215 – 217).

На ограде се данас гледа, нарочито у академском дискурсу као на реализације комуникативне стратегије „ограђивања“. Понекад се посматра као израз обзирности и могућности (Crismore & Vande Kopple, 1988; Hyland, 1996b; Salager-Meyer, 2011). Ограђивање служи да модификује одговорност писца према истинитости исказане пропозиције, или да модификује или тежину дате информације или став писца према информацији (Markkanen & Schröder 1989, 1992). За Мајерса ограђивање је стратегија учтивости када тврдњу или неку другу изјаву означава као привремену, док чека прихватање у литератури, од стране заједнице, уопштено од стране читалаца (Myers 1989: 12). Поред тога што су знак професионализма, опреза и прецизности, ограде такође изражавају искреност, скромност и одговарајући опрез, дипломатски стварајући простор који је густо насељен другим истраживачима (Swales, 1990: 175). (Hardjanto 2016: 37)

Ограде могу бити реализоване различитим језичким облицима, међу којима модални глаголи играју изузетно важну улогу. Стога је појам ограде уско повезан са појмом епистемичке модалности (Lajons 1977; Palmer 1986; Nojts 2001; Trbojević-Milošević 2004), евиденцијалности (Џејф, Nikols 1986; de Nan 1999; van der Auvera, Plungian 1998; Aikenvald 2004), као и са појмом учтивости (на пример: Braun, Levinson 1987; Majerz 1989) и појмом нејасности (на пример: Frejzer 2010) (Ђорђевић 2015: 217).

Један од разлога зашто су ограде укључене у истраживање овог рада је, између осталог, и Хајландова таксономија ограда, коју је и сам користио у свом истраживању (2005: 218). Дата таксономија не прави разлику у односу на лексичко-граматичке категорије, већ се једноставно фокусира на прорачун присуства елемената без обзира на категорију. Може се приметити да су од модалних глагола присутни: *could/ couldn't, may/ might, ought, would/ wouldn't*.

Hyland's hedging items.

About, almost, apparent, apparently, appear, appeared, appears, approximately, argue, argued, argues, around, assume, assumed, broadly, certain amount, certain extent, certain level, claim, claimed, claims, **could, couldn't**, doubt, doubtful, essentially, estimate, estimated, fairly, feels, felt, frequently, from my perspective, from our perspective, from this perspective, generally, guess, indicate, indicated, indicates, in general, in most cases, in most instances, in my opinion, in my view in this view, in our view, largely, likely, mainly, may, maybe, might, mostly, often, on the whole, ought, perhaps, plausibly, possible, possibly, postulate, postulated, postulates, presumably, probable, probably, quite, rather x, relatively, roughly, seems, should, sometimes, somewhat, suggest, suggested, suggests, suppose, supposed, supposes, suspect, suspects, tend to, tended to, tends to, to my knowledge, typical, typically, uncertain, uncertainly, unclear, unclearly, unlikely, usually, **would, wouldn't**

(Hyland 2005, Vázquez & Giner 2008: 179)

Коначно, лингвистичка учтивост је проучавана и у контексту историјске лингвистике⁹⁹ (Brown and Gilman 1989, Копутко 1995, Jucker 2008, 2010). Последњи

⁹⁹ Како се током протеклих година историјска прагматика учвршћивала као област у оквиру историјског лингвистичког проучавања, тако је број дијахронијских студија, посебно оних о говорним чиновима растао до степена да је постао једнако битан као и проучавање лингвистичких процеса. Неке од студија битне за овај рад су: Jucker (2000), Kohnen (2000a, 2000b, 2002, 2004a, 2004b, 2007), Busse (2002), Milfull (2004), Archer (2005), Grzega (2005), Taavitsainen and Jucker (2007).

рад је посебно значајан, јер се у њему позива на широк опсег студија о учтивости како би се створила основа за тврђење да је учтивост у енглеском доживела помак од културе позитивне учтивости до културе негативне учтивости. Прагматикализација модала који уводе баш индиректна питања као стратегије негативне учтивости чини се да је још један доказ у прилог датој тврдњи.

11. Модалност

Дијахронијски развој енглеских модала се често описује као „парадигматски случај граматикализације“ (Plank 1984, Ziegeler 2011: 595), што значи да се пуно разумевање граматикализације не може постићи без разумевања модалности. Бајби чак одређује модалност као граматикализацију (субјективних) ставова и мишљења говорника (Bybee et al: 1994, Trbojević-Milošević 2004: 12). Модалност је била предмет бројних студија¹⁰⁰ (Leech 1971, Lyons 1977, Palmer 1990 [1979], 1986, Coates 1983, Sweetser 1990, Bybee, Perkins, Pagliuca 1994, Kiefer 1994, 1997, Van der Auwera and Plungian 1998). Из семантичке перспективе могу се разликовати два основна полазишта за анализу модалних значења: а) теорија говорних чинова као део филозофије језика (Lyons 1977) и метафорички модел развијен у когнитивној лингвистици (Sweetser 1984) (Trbojević-Milošević 2004: 13 – 14). Према Лајонсу, модалност изражава говорничково мишљење или став према пропозицији коју реченица изражава или ситуацији коју пропозиција описује (Lyons 1977: 452). Незаобилазни су и радови Ф. Р. Палмера, који полази од исте идеје као и Лајонс. До објављивања првог издања његове књиге 1986 *Mood and Modality*, тема модалности је била прилично непозната. Према Палмеру, оно што разликује модалност од времена и аспекта је то да се не односи директно на неку карактеристику догађаја, већ само на статус пропозиције (Palmer, 2001:1).

Од гледишта из ког се посматра модалност зависи и категоризација. Тако на пример Бајби прави разлику између модалности оријентисане према агенсу и епистемичке модалности (Bybee & Fleischman 1985), Коутсова разликује коренску и епистемичку модалност (Coates (1983), док Халидеј говори о модулацију и модализацију. Палмер првобитно разликује деонтичку, динамичку и епистемичку модалност, а касније пропозициону модалност и модалност догађаја (Palmer 2001; Huddleston & Pullum 2002), Кверк говори о интринзичној и екстринзичној

¹⁰⁰ Модалност је проучавана из перспективе филозофије језика (Fine, 2005), семантике (Boland, 2006; Coates, 1983; Leech, 2004; Lyons, 1977; Palmer, 2001; Perkins, 1983), и прагматике (Klinge, 1993; Stubbs, 1986; Turnbull & Saxton, 1997).

модалности (Quirk et. al. 1985), а Ван дер Аувера и Плунгиан праве разлику између епистемичке и неепистемичке модалности (Van der Auwera & Plungian 1998).

Палмер првобитно прави разлику између модалности, која се односи на говорников став према истинсној вредности пропозиције – епистемичку и модалности која се односи на догађаје који нису реализовани, потенцијалне догађаје – динамичку и деонтичку модалност (Palmer 2001: 8). Према Лајонсу, деонтичка модалност, која се односи на нужност или могућност чинова које изводе морално одговорни извршитељи, потиче из дезидеративне и инструменталне функције језика, односно употребе језика да би се оствариле жеље, али и потребе да се нешто обави тако што се намеће воља неком другом (Lyons 1977, Trbojević-Milošević 2004: 12). Управо се из тог разлога јавља двосмисленост код исказа попут „*I would like you to...*”, јер се он може интерпретирати и као дезидеративни и као инструментални.). Према Лајонсу, исказ садржи епистемичку модалност ако говорник експлицитно квалификује своју посвећеност истинитости пропозиције изражене реченицом коју изговара, било да је та квалификација експлицитна у виду вербалне компоненте (...) или је садржана у прозодијској или паралингвистичкој компоненти¹⁰¹ (Lyons 1977: 797). Ограђивање, на пример, изражава обзирност, могућност и несигурност, те је много ближе епистемичкој, него деонтичкој модалности. Епистемичку модалност има „... [s]vaki iskaz u kome govornik eksplicitno kvalifikuje svoje određenje prema istinitosti propozicije izražene rečenicom koju govornik izgovara, bez obzira da li se ta kvalifikacija eksplicitno izražava u verbalnoj, prozodijskoj ili paralingvističkoj komponenti...” (Lyons 1977, Trbojević-Milošević 2004: 31). Док је деонтичка модалност модалност обавезе која се бави говорниковом потребом, обавезама и тиме да ли је спреман на или склон према радњи, епистемичка модалност се бави говорниковим претпоставкама, оценом могућности или говорниковом сигурношћу, односно недостатком исте у односу на истинитост пропозиције¹⁰² (Coates 1987:112)

¹⁰¹ “in which the speaker explicitly qualifes his commitment to the truth of the proposition expressed by the sentence he utters, whether this qualification is made explicit in the verbal component (...) or in the prosodic or paralinguistic component.” Lyons (1977: 797)

¹⁰² “the speaker’s assumptions, or assessment of possibilities, and in most cases, it indicates the speaker’s confidence or lack of confidence in the truth of the proposition expressed” (Coates, 1987:112).

Табела 5. Приказ различитих категоризација модалности.

<i>Epistemic modality</i>	<i>Root necessity</i>	<i>Root possibility</i>	<i>Ability</i>	<i>Obligation</i>	<i>Permission</i>	<i>Willingness/permission</i>	
epistemic	n/a	agent-oriented					Bybee & Fleishman (1985)
epistemic modalization	root modality modulation						Coates (1983) Halliday (2014) Huddleston & Pullum (2002)
epistemic	dynamic			deontic		dynamic	Palmer (2001)
propositional evidential extrinsic	epistemic	n/a	n/a	event dynamic	deontic intrinsic	dynamic	Quirk et al. (1985)
epistemic	non-epistemic					n/a	Van der Auwera & plungian (1998)
	participant-internal	participant-external non-deontic	participant-internal	participant-external deontic			

Depraetere & Reed (2006: 280)

Када је реч о модалима *could* и *would*, Палмер их означава као прошли модал (енг. *modal-past*), чија је главна функција да пружи обзирније и учтивије облике судова и директива. Тако се *would* користи као обзирнији облик глагола *will* у оградама, где кодира епистемичку модалност у значењу садашњег предвиђања. Потврдно епистемичко *could* се ретко јавља, а може бити замењено са *might* уз мало промене значења. Одрично и упитно *could* се редовно јавља у епистемичком значењу, али је, према Палмеру, тешко повући границу између епистемичког и динамичког значења. Разматрајући пар *can/could* као импликацију, Палмер тврди да се често користе не да укажу на то шта неко може да уради или шта је могуће, већ да наговесте импликацијом шта ће бити урађено или шта треба да се уради. Вољно *would* је дистални облик динамичког *will* оријентисаног према говорнику, што је паралела *can/could* пару, који је такође оријентисан према говорнику. Да би класификовао значења модала у структурама учтивости, Палмер се ослања на Грајсову теорију имплицатуре, тачније на конвенционалну имплицатуру. Код конвенционалне имплицатуре значење потиче из из основнијег значења или је њиме имплицирано, а прецизан облик речи је важан и ограничен (*Can you..., Could you..., Would you...*), али су начини за исказивање молби неограничени. (Palmer, 1979 :168) значење потиче из основнијег значења или

Иако се и код Лајонса (Lyons 1977) и код Палмера (Palmer 1979) могу уочити назнаке семантичке везе између деонтичког и епистемичког значења (Trbojević-Milošević 2004: 41), право решење за семантичку везу пружа унифицирана теорија модалности, И. Свитсер (1984, 1990). Модалност је резултат полисемије, која је мотивисана метафоричким пројектовањем из конкретног, спољашњег света социофизичког искуства ка апстрактном, унутрашњем свету расуђивања и менталних процеса уопште. Модални глаголи су тако настали из немодалних значења као што су *физичка сила* и *снага*, формирајући прво деонтичка значења, а потом и значења епистемичке модалности (Trbojević-Milošević 2004: 46). Већина лингвиста се слаже са тврдњом да се епистемичка значења развијају из неепистемичких, али је хипотеза Свитсерове критикована из разлога што не образлаже средње стадијуме развоја, где се већина граничних модалних значења и појављује. Метафоричке промене су нагле, те су због тога у супротности са постепеним процесом граматикализације модалности. Свитсерова не пружа образложење ни за модале попут: *will, would, can* и *could*, за чија се значења не може спремно рећи да су под контролом каузативних инференција¹⁰³.

Траугот (Traugott 1989, Traugott & Dasher 2002) сматра да граматикализацију модалности не може да објасни изненадност метафоријског померања. Она тврди да се модалне функције пре мењају због прагматичких померања изазваних конвенционализацијом и јачањем конверзационих импликатура током времена. Ова прагматичка померања укључују процес који је у већој мери повезан са метонимијом, односно повезивањем несродних значења унутар једног домена него метафором¹⁰⁴ (Traugott & Dasher 2002: 113 – 122). Стога се при истраживању модалности мора узети у обзир цела конструкција која окружује модални глагол, што модалност чини сложеном карактеристиком, а не инхерентном одликом одређених глаголских облика (Ziegeler, 2011: 601).

¹⁰³ “It did, however, leave a number of questions unanswered, especially those relating to the modal verbs which are not so easily perceived as having meanings controlled by underlying causative inferences (e.g. *will, would, can, and could*)“ (Ziegeler 2011: 598).

¹⁰⁴ Траугот је истакла и утицај све веће говорникове субјективизације у развоју модалних глагола, односно на све већу улогу говорника у модалном изразу као природној последици губитка контроле потенцијалног субјекта или померања у „месту моћи“.

Већ је поменуто да Ц. Бајби прави разлику између модалности оријентисане према говорнику и модалности оријентисане према агенсу. Код првог случаја, реч је модалности која се јавља у свим директивним исказима, те она „... не извештава ни о каквим условима, спољним и унутрашњим, у којима се може наћи извршилац радње, већ омогућује говорнику да такве услове *наметне* саговорнику.“ (Trbojević-Milošević 2004: 54)

Поставља се питање зашто су баш прошли модали попут *could* и *would* о постали стандардни облици за изражавање индиректног чина захтева и каква је њихова модалност у прагматичким маркерима, односно да ли је модалност важећа или не. Џејмс употребу прошлог времена објашњава чињеницом да је удаљена од реалности (James 1978, Palmer 2001:219), те док се облици садашњег времена интерпретирају као инструкције, дистални облици се доживљавају пре као пукe понуде или сугестије. Стил (Steele, Palmer 2001:220) сматра да прошло време дистанцира говорника од захтева, јер употреба прошлости оставља отворену могућност да се да се вољност не прошири на садашњост, иако се импликацијом та могућност оставља отвореном. Стога, *I want to speak to you* захтева пажњу, док *I wanted to speak to you* оставља могућност саговорнику да смисли изговор, попут *'I haven't the time now...'*. Бајби заступа сличан став. Она предлаже гледиште по коме са појмовним модалним глаголом, попут *want*, постоји слаба и неизвесна веза између агента и главног предиката, односно *I wanted to* се може користити и у контекстима где је жеља извршена и у оним у којима није. Прошлим облицима таквих модала се тврди да је стање постојало пре тренутка говора, али не каже да ли то стање постоји или не. Према Бајби, два питања остају нејасна: 1. Да ли је или не извршен догађај описан предикатом; 2. Да ли је модалност и даље на снази. Модал у прошлом времену оставља отворену могућност да неки услови при извршењу главног догађаја нису испуњени: *I wanted to help you. (but I didn't). I wanted to ask you a question...* оставља отвореним питање да ли саговорник жели да буде питан. (Bybee 1995, Palmer, 2001:220). Палмер додаје да је можда још једна импликација остала отворена: могуће је да модалност више није на снази. Овакво питање наговештава да говорник можда не жели више да постави питање, те је инсистирање на самом

питању, па и одговору је ослабљено. Овим Палмер објашњава дисталне облике *can* и *will* у следећим реченицама: *I could do that for you. I would do that for you.* Док се облици садашњег времена разумеју као инструкције, дистални облици могу бити интерпретирани као пуке понуде или сугестије. Дистални модали носе импликацију да догађај није завршен, те их стога није прикладно користити на следећи начин: **I ran fast and could catch the bus* (Palmer, 2001:220).

Когнитивни лингвиста Ланакер се залаже за употребу термина „дистални“ уместо модал прошли. Предлаже основни систем са две формалне опозиције: присуство наспрам одсуства модала и присуство наспрам одсуства морфеме прошлог времена (где је садашњост означена нулом). У случају модала контраст се односи на знање говорника: присуство/ одсуство модала смешта одређени процес у област реалности или иреалности. Ланакер сматра да је исправније говорити о опозицији блиско/ проксимално (*proximal*) и удаљено/дистално (*DISTAL*) у епистемичкој сфери, него о „садашњем“ и „прошлом“, јер је потоња опозиција уведена управо на основу апстрактног појма близине/удаљености (*proximity*). Необележени члан значи да је означени процес близак говорнику, док јасно обележени део пара (са дисталном морфемом) преноси удаљеност и посредност. Према томе, дистални облици модала сигнализирају удаљеност, недостатак непосредности, а не прошло време. Ланакер такође примећује да дистални облици модала не означавају и већу епистемичку удаљеност него нулти облик: *might*, на пример, носи слабију и мање сигурну могућност од *may*. Варијабилни и идиосинкратични карактер дисталних значења је представљао проблем ранијим приступима, али то није случај и у когнитивној лингвистици где се делимична композиционалност узима за норму и где се очекује да утврђени изрази имају неколико повезаних значења (Langacker, 1991:246).

На основу горенаведеног, може се закључити да у језицима у којима прошло време има хипотетичку употребу, оно заправо значи „удаљено од садашње реалности“, пре него „оно што претходи тренутку говора“ (Steele 1975, Waugh 1975, Langacker 1978). Међутим, Џејмс (James 1982) истиче да је у језицима попут енглеског и француског овакав приступ неодржив, јер у нормалним контекстима

прошла морфема значи „пре тренутка говора“, а не „удаљен“ или „дисталан“. Другим речима, нема разлога за тврдњу да је дошло до генерализације значења прошле морфеме и да се она више не односи на прошло време само зато што у неким контекстима користи хипотетички. Оно што већина заборавља да истакне је то да хипотетичко значење није производ само прошлог времена, већ прошлог времена у комбинацији са модалним глаголом, коњуktivом, хипотетичким маркером какав је *if*, у у неким случајевима имперфективним аспектом (Fleischman, Bybee 1995: 515). Дијахронијски развој показује да до хипотетичког значења не доводи „удаљеност“ од прошлости, већ прошлост у комбинацији са модалношћу оставља отвореном могућност да одређени услови за остварење предиката нису испуњени. Стога се не може рећи да је ово значење прошлог времена у неким језицима заправо футур „удаљен од реалности“. Да је то тачно, постојали би језици у којима се прошли модал развио у кондиционал, где се његов садражњи облик није развио у футур. А такав случај не постоји (Bybee 1995: 515).

11.1 Евиденцијалност

Евиденцијалност представља лингвистички концепт, који се методолошки третира и као граматичка и као функционална категорија. У четвртини сведских језика евиденцијалност је морфолошки присутна (Aikhenvald, 2004: 1), али је у већини европских језика изражена само лексички. Стога се поставља питање да ли евиденцијалност треба посматрати као строго граматичку или и граматичку и функционалну категорију. Отворено је и питање односа евиденцијалности и епистемичке модалности¹⁰⁵, односно да ли је реч о концептима који су потпуно

¹⁰⁵ Када је реч о односу између евиденцијалности и епистемичке модалности, И. Трбојевић разликује ексклузивистичко (енг. *exclusivist*), инклузивистичко (енг. *inclusivist*) и интерсективно (енг. *intersecting*) схватање (Dendale and Tasmowski 2001). Према првом виђењу, ова два појма се посматрају као два одвојена домена, односно само језици који имају експлицитна граматичка средства за маркирање извора информација и начина сазнавања имају евиденцијале (Aikhenvald 2004, Cornillie 2004), према другом схватању епистемичка модалност и евиденцијалност се међусобно укључују, те се јављају следеће струје: модалност је део семантичког поља евиденционалности (Mithun 1986, Matlock 1989), евиденционалност је „тип“ епистемичке модалности (Palmer 1986, Willet 1988) и гледиште по коме се прихвата релевантност евиденционалности при дефинисању епистемичке модалности (Nuyts 2001).

одвојени, који се преклапају или је евиденцијалност део епистемичке модалности и обратно. Проблем додатно компликује чињеница да оба домена користе слична, ако не и иста језичке средства (Trbojević 2018: 133)

Према Палмеру¹⁰⁶, кључна разлика је у томе да говорник користи епистемичку модалност да изрази став о фактивном/ чињеничном статусу пропозиције, док евиденцијалном модалношћу наводи доказе које има за такав чињенични статус. (ibid. 8). На основу типа епистемичког суда, Палмер уводи три епистемичке поткатегорије – Спекулативну, Дедуктивну и Асумптивну. Дедуктивна и Асумптивна су засноване на доказима до којих се дошло било визуелном/ сензорном дедукцијом или на основу претходног знања или искуства (претпоставка) (ibid. 29). Као пример дедуктивне категорије, Палмер наводи *must*, чија употреба имплицира суд заснован на доказу. Јасно је да се дедуктивне и асумптивне категорије могу применити и на евиденцијалност. Друга битна Палмерова поткатегоризација евиденцијалности се односи на: чисто евиденцијалне категорије, тачније перцептивну и рапортивну евиденцијалност (eng. reported evidence: hearsay, quotative & deductive evidentials) (Palmer 2001: 35, Aikhenvald 2004).

Детаљнији опис даље полемике излази из оквира рада, те ће се аутор само одредити по питању приступа. Прихватићемо одређење И. Трбојевић, по којој су: [...] евиденцијали језички сигнали који указују на доказе којима се подржава говорников исказ у смислу његове поузданости, вероватноће и извесности (Diewald & Smirnova 2010, Trbojević 2018: 155). Под овим се мисли да нема епистемичке квалификације исказа, ако не постоји неки облик доказа, било да је он по својој природи директан (перцептиван) или рационалан. Може се рећи да евиденцијалност предходи или је основа за епистемичку модалност (ibid. 135). Тако термин

Интерсективно схватање подразумева да се евиденцијалност и епистемичка модалност „преклапају“ (Auwera and Plungian 1998, Dandale & Tasmowski 2001), посебно у „инференцијалном“ домену (нарочито у домену модалних глагола, попут *must*, као и код неких нефактивних глагола попут *think* and *believe*) (Trbojević 2018: 133).

¹⁰⁶ Палмер иницијално евиденцијалност интерпретира као поткатегорију епистемичке модалности (Palmer 1986), али у издању из 2001 мења оригинални став и нуди нову типолошку класификацију модалности: модалност догађаја (деонтичка и динамичка модалност) и пропозициона модалност, која обухвата епистемичку модалност и евиденцијалност, односно евиденцијалну модалност (Palmer, 2001: 8-10).

„евиденцијалне стратегије“ на најбољи начин премошћава јаз између опречних схватања евиденцијалности, јер и најкорелији заговорници евиденцијалности као засебне категорије прихватају то да постоје „епистемичке екстензије“ евиденцијалности и евиденцијалне стратегије (ibid. 134).

Став говорника¹⁰⁷, још један споран лингвистички појам, подразумева језичке и нејезичке облике и стратегије које показују говорникову посвећеност статусу информације које пружа. Интерактивна модалност (Nuys 2001), епистемички став види „[...]“ као израз говорникових или пишчевих ставова који се динамички конструишу као одговор на интеракционе захтеве друштвеног/ситуационог контекста и којима се успоставља или одриче одговорност и ауторитет саговорника.“ (Trbojević 2018: 155). Заузимање става чини да говорник, између осталог, одреди извор знања, било са циљем да исказу да на тежини, било да умањи властиту одговорност за садржај. Евиденцијално значење је генерализовано тако да маркира било који извор сазнања, што се може сматрати последицом процеса прагматикализације (Haßler 2015: 183).

Када је реч о извору сазнања, на основу директности приступа знању/ информацијама (Willet 1988), прави се разлика између: сазнања које је се директно перципира (углавном визуелним путем, али и на друге начине) и индиректног сазнања из извештаја/ приче других људи (гласине енг. hearsay; цитати енг. quotative) или се до сазнања долази резонувањем или инференцијом (инференцијални доказ енг. inferential evidence) (Papafragou et al. 2007, Trbojević 2018: 137) Сазнање које се директно перципира (енг. sensory evidence) носи највећу поузданост као извор информације, затим следе рапортативни докази (енг. reportive evidence) па инференцијални (енг. inferential evidence). И унутар ових парадигми постоји хијерархија, те је поузданији доказ онај изражен глаголом гледати, затим чинити се и коначно звучати: see > seem > sound.

¹⁰⁷ И. Трбојевић на став гледа као на концептуализацију дистанце између израженог и референтног света (Chung & Timberlake, 1985, која у зависности од статуса информације/ знања може бити директна или индиректна, те стога више и мање поуздана. Тако став има различите вредности на градијенту дистанцираности, крећући се од пуне посвећености истинитости исказа до потпуног одрицања (Trbojević 2018: 136).

Већ је помињано да је (интер)субјективност става предодређена употребом одређених заменица. Тако су унутар парадигме сензорних евиденцијала могуће обе реализације: субјективна (*'I see [that]'*, *'I hear [that]'*, *'I feel [that]'*) и интерсубјективна. На исти начин је маркиран и став у инференцијалној евиденцијалној парадигми - субјективност: *'I think [that]'* и интерсубјективност (*'we know [that]'*, *'we think [that]'* итд. Код рапортативне парадигме евиденцијала, став говорника је или неутралан или се може протумачити као интерсубјективан (ако интерсубјективност укључује говорничково знање о епистемичким квалификацијама стања ствари други људи: *'It is said [that], It is generally known [that]'*) (Trbojević 2018: 140).

Енглески језик не поседује граматичку категорију маркера евиденцијалности, али говорници често користе лексичке маркере евиденцијалности у дискурсу. Наиме, говорници користе евиденцијалне стратегије како би додали значење садржају поруке и сачували образ, кредибилитет, интегритет или ауторитет. Употреба обих стратегија може се објаснити преко концепта дискурсне модалности (Maunard 1993). Овај теоријски оквир, који је одвојен од пропозиционе модалности, узима у обзир говорников субјективни, емоционални, ментални и психолошки став према садржају поруке, самом говорном чину или према адресату у дискурсу (Maunard 1993, Trbojević 2018: 141). Иако индикатори дискурсне модалности могу обухватити различите језичке облике, рад ће фокусирати само на то како маркери евиденцијалности одређују информацију по питању епистемичког става зарад постизања вишег или нижег степена персонализације датог дискурса. Тако ћемо прихватити став И. Трбојевић, који комбинацијом теоријских оквира интерактивне модалности (Nuyts 2001) и дискурсне модалности, дефинише: епистемички став „[...] као израз говорникових или пишчевих ставова који се динамички конструишу као одговор на интеракционе захтеве друштвеног/ситуационог контекста и којима се успоставља или одриче одговорност и ауторитет саговорника.“ (Trbojević 2018: 155).

12. Прагматички маркери и глаголи *could* и *would*

Избор облика који ће бити предмет анализе вршиће се на основу: Фрејзерове типологије прагматичких маркера (Fraser 1996: 167 – 190), конверзационих рутина К. Ајмер (Aijmer 1996: 156 – 162), облика којима се бави Џ. Лич (Leech 2014: 151 – 155), структурних типова које обрађује Р. Вотс (Watts 2003: 190 – 191) и Хајландове таксономија ограда (Hyland 2005: 218). Највећим делом је реч о индиректним говорним чиновима који функционишу као маркери учтивости:

Табела 6.: Фрејзерова типологија прагматичких маркера уз навођење само оних маркера који садрже модалне глаголе *could* и *would*:

Четири типа маркера	Подтипови		Примери
Основни маркери <i>Basic markers</i>	Структурни основни маркери <i>Structural basic markers</i>		Could you do that? What could you see?
	Лексички основни маркери <i>Lexical basic markers</i>	Перформативни изрази <i>Performative expressions</i> (Ограђени перформатив <i>hedged performative</i>)	I would propose that we make a try at it.
		Прагматички идиоми <i>Pragmatic idioms</i>	Would that we were home now.
	Хибридни основни маркери <i>Hybrid basic markers</i>	Хибриди са интерогативном осном <i>Interrogative-based hybrids</i>	Could (couldn't) you do that? Would (wouldn't) you do that? Do that, (could/ couldn't) you? Do that, (would / wouldn't) you?

(Fraser 1996: 167 – 190)

Према Палмеру, облици *can you, could you* и сл., поред иницијалног, могу се користити само у финалном положају и то у молбама (*Give me some milk, could you?*) из разлога што другачија позиција може навести на погрешно тумачење. Реч је о императиву са упитном фразом, а не нечему што се изводи из: *Could you give me some milk?* (Palmer 1979: 168). Палмер критикује Фрејзеров приступ облицима попут: *Can you pass the salt?* и сличним питањима са *can, could, will, couldn't, can't, won't*, највише из разлога што, при морфосинтаксичкој анализи, Фрејзер разликује две

одвојене дубинске структуре: упитну и императивну, у складу са одредбама прагматичког маркера (ибид. 168). За Ајмер, ове упитне фразе, иако нису комплетни искази, представљају конверзационе рутине, које се типично јављају уз императив. Део су допуњене реченичне основе са функцијом директива, а оријентисане су према адресату са функцијом задобијања пажње (Ајмер 1996: 185). Хаус и Каспер (House and Kasper 1981) упитне фразе означавају као маркере учтивости (Watts 2003: 183), као и Вотс, који их третира као непромењиви део структура учтивости (Watts 2003: 190 – 191). Аутор ће стога ове упитне фразе ..., *would you?*/ ..., *could you?* третирати на основу Фрејзерове класификације, као прагматичке маркере, јер образују засебну тонску групу, могу да заузимају иницијалан положај у реченици (што је у супротности са Палмеровим ставом), семантички садржај им је занемарљив, мултифункционалне су и међусобно замењиве.

Према истраживању које је спровела К. Ајмер (Ајмер 1996) на корпусу говорног британског енглеског језика *London-Lund Corpus*¹⁰⁸, састављеног у периоду 1958-1977, четири најчешће интерогативне молбе су формулаички изрази *will you*, *would you*, *can you* и *could you*, а предност у учесталости има најиндиректнији избор. *Could you* се појављује 42 пута, у поређењу са најмање индиректним избором *will you* који се јавља свега дванаест пута. Средишњи случајеви *would you* и *can you* су такође средње учестали, са 23 и 21 примером понаособ. Битно имати на уму да је далеко вероватније да хипотетички прошли облици *would* и *could* буду недвосмислено протумачени као носиоци индиректног значења молбе него да буду протумачени као носиоци директног значења питања.

Са таквим налазима се поклапа и заступљеност типова стратегија исказивања молбе¹⁰⁹. Најзаступљенија стратегија је питање за адресатову способност да нешто уради [ABILITY], нпр. *Can you...*, *Could you...* укупно 132 примера од 465 захтева; затим изражавање жеље да агенс треба нешто да уради [WANT] *I would like to...80/465*; питање да ли је адресат вољан да нешто уради или има било какве примедбе

¹⁰⁸ Важно је напоменути да дати корпус садржи велики дао дијалога из академских кругова и јавних медија (посебно радио емитовања), где се може очекивати да учтивост буде на највишем нивоу.

¹⁰⁹ Биће наведене искључиво стратегије које имају везе са предметом рада.

[WILLINGNESS] *will you, would you (like)...* 37/ 465; могућност да се деси жељени чин [CONSULTATION] *would you mind ...*; упућивање на хипотетичку радњу [HYPOTHESIS] *if you would..., perhaps you could ...*, [APPRECIATION] *I would be grateful if you would..., I would be glad if...*, тврдња да је могуће да адресат нешто учини [POSSIBILITY] *you can...* (Aijmer 1996: 130 – 131)

Говорници преферирају изразе попут *can you, will you*¹¹⁰. Семантички они реализују чин наводећи контекстуалне предуслове неопходне за његову реализацију, који су конвенционализовани у датом језику (Blum-Kulka 1989: 47 Ајмер 1996:136). Индиректни захтеви могу бити предзахтеви *pre-requests*, који предходе захтеву и које не прати невербална радња и захтеви које прати невербално испуњење захтева. Предзахтеви су интересантни и по томе што могу довести до двосмислених ситуација. Предзахтеви такође нису конвенционализовани. Они служе као стратегија чувања образа која се често користи када дође до конвенционализације (Tsui 1994:112 Ајмер 1996: 137)

Према Личу (Leech 1983: 38), императив је најдиректнији облик, јер су говорникове жеље изражене без ограђивања. На сличан начин и експлицитно изражавање говорникових жеља (*I want you to*) оставља говорнику мало избора да се не повинује избору. Употреба модалних глагола у интерогативном облику градирана тако да је облик *will you* најмање, а *could you* највише учтив. Употреба питања се сматра учтивијом, јер се саговорнику оставља избор. Употреба прошлог облика модала носи већу обзирност, индиректност и учтивост. Каснија тестирања су показала да су индиректни облици најучтивији, као и да се *you can* сматра за учтивије од *you will* јер се адресату оставља више простора да одбије извршење захтева (Mohan 1974, Ајмер 1996: 139). Према Ајмеровој, индиректност или учтивост је особина која се преноси преко исказа и зависи од типа реченице, услова за успешну употребу и типа субјекта. Друге стратегије су ублаживачи, ограде и сл. “Асертивно” и “обзирно” се могу посматрати и као завршне тачке континуума. Тако

¹¹⁰Проучавајући осам језика унутар пројекта CCSARP Блум-Кулка и др. су дошли до закључка да су индиректни захтеви који се односе не мали скуп предуслова најучесталији тип захтевања у свим језицима. (Blum-Kulka 1989: 47, Ајмер 1996: 136)

би асертивни облици били: *I want you to, you must (have to) you should*, немаркирани: *can you, will you, would you, could you*, а обзирни/ тентативни: *would you mind, if you would, I would be grateful if you would*. (Ајмер 1996: 140).

Изразе молбе и захтева Ајмерова посматра као варијанте неколико изузетно флексибилних и продуктивних реченичних основа (*sentence stems*). На њих се даље може додавати, уметати и слично, како би се створили сложенији облици захтевања¹¹¹. Једна од тих основа садржи модални глагол и субјекат у другом лицу, а може имати граматички облик декларативне (А) или интерогативне реченице (В):

A you MODAL VP	B MODAL you VP
[Declarative sentence]	[Interrogative sentence]

Ајмер издваја и захтеве у облику тражења дозволе, који су такође парадигматски флексибилни и могу бити представљени следећом основом:

C MODAL + I + VP

¹¹¹ Појам оквира говорног чина (енг. *speech-act frame*, Coulmas 1979) уведен је са циљем да се опишу рутинизирани говорни чинови на основу социолингвистичких, прагматичких и контекстуалних фактора. Ајмер такође користи појам оквира говорног чина да опише говорне чинове који нису у потпуности фиксирани формално и прагматички. Код конвенционализованих говорних чинова није фиксирана форма, јер постоји огроман број сродних варијанти. На апстрактнијем нивоу ови облици би се могли описати као варијанте базичне основе MODAL you VP. Захтеви у облику ограниченог броја морфосинтаксичких шема могу бити генерисани из основе путем одређених принципа или синтаксичких операција попут инфлексације, модификације, промене позиције, елипсе, уметања, експанзије и комбинације са другим елементима (Barkema 1992). Путем инфлексације модални конституент MODAL може бити замењен неким од модалних глагола *can, could, will, would*. Постоји само мали број модала које основа дозвољава, али је са друге стране избор глаголске фразе неограничен, осим семантичког захтева да ангенс мора бити у стању да контролише глаголску радњу (Ајмер 1996: 147).

Табела 7.: Маркери захтевања изведени из потврдних реченичних основа (колона 1), упитних реченичних основа оријентисаних према адресату (колона 3), као и оних изведених из питања за дозволу (колона 5) са модалним глаголима *could* и *would*, из корпуса LLC

Тип маркера: А декларативни	Број примера	Тип маркера: В интерогативни	Број примера	Тип маркера С	Број примера
<i>I would be grateful if you could</i>	6	<i>could you</i>	25	<i>could I</i>	6
<i>I wonder if you could</i>	6	<i>would you</i>	13	<i>could I ... please</i>	5
<i>If you could</i>	6	<i>could you ... please</i>	6	<i>could I just</i>	2
<i>perhaps you could</i>	4	<i>could you please</i>	3	<i>I wonder if I could</i>	1
<i>perhaps you would</i>	3	<i>would you like to</i>	3		
<i>perhaps you'd like to</i>	2	<i>would you mind</i>	2		
<i>perhaps we could (one could)</i>	2	<i>would you ... please</i>	2		
<i>if you would</i>	2	<i>do you think you could</i>	2		
<i>I wonder if you would (you'd)</i>	2	<i>please could you</i>	1		
<i>you could</i>	1	<i>could you possibly</i>	1		
<i>you couldn't</i>	1	<i>could you kindly</i>	1		
<i>you could perhaps</i>	1	<i>could you sweetly</i>	1		
<i>you could ... if you want to</i>	1	<i>could you perhaps</i>	1		
<i>you could ... couldn't you</i>	1	<i>could you just</i>	1		
<i>you could always</i>	1	<i>could you not</i>	1		
<i>perhaps it would be better</i>	1	<i>couldn't you</i>	1		
<i>I would be grateful if you would</i>	1	<i>would you care to</i>	1		
<i>I should be grateful if you would</i>	1	<i>would you be good enough to</i>	1		
<i>I think it would be a good idea if you would</i>	1	<i>would you please</i>	1		
<i>perhaps you could possibly</i>	1				
<i>I think it would be a good idea if</i>	1				
<i>I wondered if you could perhaps</i>	1				
<i>I was wondering if you could</i>	1				
Укупно:	87		104		70

(Aijmer 1996: 150–161)

Основе садрже неколико празнина за средства ублажавања, а могу бити модификоване и спољашњим модификаторима, који пружају подршку захтеву. Елементи ублажавања (енг. *downtoners* Holmes 1984) нису носиоци илокуционе функције, припадају интерперсоналној страни језика, појављују се у основи и не могу се граматички анализирати. У класификацији К. Ајмер облици са *could* и *would* се појављују међу: оградама, упитним фразама (*would you*) и консултативним средствима (*would you mind*) (Ајмер 1996: 163). У типологији Хауса и Каспера (House and Kasper 1981) појављују се међу: маркерима учтивости (енг. *politeness markers*): *wouldn't you mind, would you*), ублаживачима (енг. *playdowns*): *would(n't) it be a good idea, could we, couldn't you*), консултативним средствима (енг. *consultive devices*): *would you mind, could you*)¹¹² (Watts 20013: 183). Ц. Лич ова средства назива прагматичким модификаторима, односно маркерима, јер им је примарна функција прагматичка функција¹¹³ (Leech 2014: 160). Прагматички модификатори повећавају комплексност захтева и у већини случајева повећавају елемент опционалности. Додатна карактеристика модификатора је да се могу издвојити из говорног догађаја да он има и даље исту илокуциону снагу (нпр. директива). У том смислу они су опциони елементи. Могу бити подељени на унутрашње модификаторе (енг. *internal modifiers*), који су синтаксички укључени у исти исказ као главни чин/ сам захтев (енг. *head act*), као и спољашње модификаторе (енг. *external modifiers*), који су слабије повезани са главним чином, тако што му или претходе или га следе. Међу унутрашње модификаторе, Лич убраја даунтонере¹¹⁴ (енг. *downtoners*), делиберативни почетке¹¹⁵ (енг. *deliberative opening*), почетке у виду израза

¹¹² Не треба искључити појаву облика са модалом и у другим структурним категоријама, јер су оне образоване на основу функције коју одређена структура врши.

¹¹³ На пример, у контексту позитивне учтивости, попут извињења, модификатори појачавају или ојачавају значење повезано са стратегијом, док у контексту негативне учтивости захтева они умањују или ублажавају директивну снагу, чинећи сиказ прихватљивијим за саговорника (Leech 2014: 160).

¹¹⁴ Ово је општи термин за модифкаторе (често прилоге) који умањују или ублажавају директивну снагу говорног чина. Такви су рецимо модални прилози попут: *perhaps, maybe, possibly*, јер наглашавају елемент несигурности или обзирности у захтевима са модалима способности/ могућности: *Could you possibly give Ian, Zain and me the authority to work that one out. Well I figured maybe you could give Eddy's mom a call.* Интересантно је то да прилог у овом случају само понавља значење „могућности“ које је већ садржано у модалу *could* (Leech 2014: 160).

¹¹⁵ У захтевима са делиберативним почетком, попут *I wonder* or *Do you think*, захтев је укључен у главну реченицу и претворен у индиректно питање: *do you think you could come by on Thursday?*

захвалности (енг. appreciative openings), перформативне почетке у виду ограда (енг. hedged performative openings), склоност ка негацији (енг. negative bias), хипотетичко прошло време (енг. past tense – hypothetical), упитне фразе (енг. question tags) и друге о којима неће бити речи, јер излазе из оквира рада (ibid 160 – 170). Лич примећује честу употребу хипотетичког или нереалног прошлог времена, нарочито прошлих облика модалних глагола *would* и *could*, који су чешћи избор говорника у односу на своје садашње еквиваленте. Значење нереалности је у великој мери редуковано прагматикализацијом, а прошли облици су само индикатор мало веће обзирности. Када се употребљава неки од ових глагола говорник изражава уверење да није вероватно да радња буде извршена, дајући саговорнику прилику да се не сложи (ибид. 168).

Вотс као најчесталије издваја следеће облике са модалима *could* и *would*:

I Close the door, would you?	Structural type: Do X, would you?
II Would you be so kind as to move over a little?	Structural type: Would you be so kind as to do X?
III Could I have a look at that book some time?	Structural type: Could I do X?
IV I couldn't borrow your car for an hour this afternoon, could I?	Structural type: I couldn't do X, could I
V I was wondering whether I could borrow \$50 till the end of the week.	Structural type: I was wondering whether I could do X.
VI You couldn't do me a favour and look after my dog for a bit, could you?	Structural type: You couldn't do me a favour and do X, could you?

(Watts 2003: 190 – 191)

Назива их семи-формулаичним изразима процедуралног значења (*semi-formulaic EPMs*). У већини случајева илокуциони чин је питање са одговором да/не, али илокуциона снага је наредба, захтев или молба. Јавља се такође и императив са упитном фразом формираном помоћу модалних глагола *will/would* или *can/could*, као и индиректно питање са дисталним модалом у којем је глагол у главној реченици у прошлом времену како би означио дистанцирање говорника (I was wondering...).

Оваква питања се крећу ка најиндиректнијим и најучтививијим исказима на прагмалингвистичкој скали учтивости, тачније још су даље од одговарајућих директних питања *Would you mind asking . . . ?* и *Could you come by . . . ?* при дистанцирању исказа од директива без поправке (*bald-on-record directive*). Код захтева “I wonder” говорник се чак повлачи од директног питања (које би захтевало одговор) и само изражава несигурност, недостатак информација. Међутим, за данашње саговорнике ово је релативно уобичајен начин изрицања захтева, управо захваљујући прагматикализацији (Leech 2014: 162).

Први случај (Do X, would you?) укључује оно што Браун и Левинсон означавају као чин штетан по образ без поправке (енг. bald on-record FTA). Такав исказ би имао минимум ублажавања, тачније био би максимално штетан по образ да није упитне фразе *would you*. Прошло време *would* дистанцира говорника тиме што саговорника пита да ли је вољан да затвори врата. Према Вотсу, ово је за нијансу учтивије од *will you*, што га чини типичним за учтиво понашање и самим тим отвореним за интерпретацију „учтив“. Ова структура се готово аутоматски повезује са учтивим понашањем, зато што су упитне фразе повезане са чином штетним по образ без поправке формулаичне. Вотс то доказује покушајем да их користи у контексту изван учтивости, што се показује као немогуће.

Као што је речено раније, већина структурних типова са дисталним модалом су да/ не питања, те се поставља питање да ли дистални облици модалности инхерентно кодирају учтивост? Вотс ово тестира пратећи њихово дословно тумачење. У примеру: *Could I have a look at that book some time?* *could* дистанцира говорника и помаже саговорнику да изведе прави закључак: говорник тражи да позајми књигу. Да нема овог „високо конвенционализованог модала“ саговорнику би требало доста времена да дође до намераваног значења. Да је *could* конвенционализован облик показује одговор на питање: *Could I have a look at that book some time?* – *Yes, you could., што очигледно није природан одговор. Међутим, да је питање било: *Could I swim twenty lengths of this bath?* – Yes, you could. (Watts 2003-193) ово би био прикладан одговор, јер је реч о правом да/ не питању. Вотс сматра да су облици: *Could I /you* на путу да постану у потпуности прагматикализовани, али то не значи да су суштински учтиви. Вотс даље поставља питање зашто се питања која почињу да *could* спремно интерпретирају као случај учтивости, а не као питања у вези нечије прошле способности. Вотс сматра да је за то одговорна учесталост употребе, али ипак додаје да их нико не би аутоматски интерпретирао као учтиве.

Други пример такође почиње са дисталним обликом *would*, али је за разлику од претходног примера тешко замислити контекст у коме би на пример *Would you be so kind as to do X?* био интерпретиран као право да/не питање. Објашњење лежи у речима које прате *would*, са којима овај модал образује „потпуно

прагматикализовану структуру учтивости“ (ибид. 194). Међутим, није у потпуности формулаична, јер је основа још увек продуктивна *Would you be so kind as to do X?* У поређењу са претходним типом, ова структура је отишла даље низ стазу прагматикализације, али се не може никако разумети као суштински учтива структура.

Четврти структурни тип се састоји од изјаве са негативним модалом *couldn't* и упитне фразе *could you?*, која модификује снагу исказа и од тога ствара захтев. Без упитне фразе, саговорник није у стању да интерпретира изјаву као захтев. Ипак, како је раније показано, сама упитна фраза није реализација учтивости. Мораће доћи до низа инференција од стране саговорника док он не схвати да говорник само учтиво тражи позајмицу. Ни упитна фраза ни индиректност не означавају саме по себи учтивост, али упитне фразе дају инструкције адресату да поново процени изјаву говорника са циљем исправљања негације. Према Вотсу, реч је о правом изразу процедуралног значења (ибид. 195).

Пети структурни тип представља илокуциони чин изјаве, али садржи илокутивну снагу захтева. Главни глагол је у прошлом времену *I was wondering* и односи се на дистанцу, не временску, већ хипотетичку, која је ојачана присуством хипотетичког прошлог времена модала *could*, који доприноси правилној инференцији. Овај структурни тип '*I was wondering whether I/you could do X*' је такође пример израза са процедуралним значењем, јер покреће значење захтева (Watts 2003- 197).

Обрасци наставка разговора (енг. continuation patterns). Како би се утврдили прагматикализовани модални глаголи, потребно је посматрати их у контексту, односно прво је потребно изразе идентификовати као захтеве, сугестије, односно понуде. При идентификацији, кључну улогу играју обрасци разговора, где се захтев може посматрати као први део пара. Неки од типичних одговора су: *yes (oh yes, yeah, yup, m), okay, all right, I will (I will do that, I will indeed, I will yes, yes OK, yeah right), (yes) certainly, ofcourse.* (Ајмер 1996: 142)

Међутим, често се до одговора стиже кроз низ корака, те се често користи неколико различитих стратегија (*yes; I'll do that, OK*). Лич и Томас (Leech and

Thomas 1990:198f) описују илокуциону снагу као кумулативну у смислу да учесници приписују вредност исказима у светлу онога што се раније десило. Сваки корак је повезан са делимичним прихватањем.

A Is that your car?

B Yes.

A That's the third time this week you've taken my particular space. I don't pay fifteen quid a year for you to keep taking my place.

B Sorry, I didn't know it was gone.

A What the hell's that got to do with it? And now you do know, perhaps you'd be good enough to move it?

Први турнус говорника А је предзахтев на који је дат потврдан одговор. У другом турнусу говорника А даје се даље оправдање за молбу. Захтев долази тек у трећем турнусу говорника А.

Одбијање захтева захтева више планирања и мања је вероватноћа да дође до рутинизације. Негативни одговори су обично дужи од афирмативних и имају посебне структурне одлике као што су паузе. Штавише, могу садржавати додатне компоненте попут извињења, разоруживача *disarmers*, ублаживача *softeners* и образложење (Ајмер 1996: 142).

Теоријски оквир рада је обухватио теорију семантичких промена, теорију граматикализације/ прагматикализације, појам прагматичког маркера, теорије које се баве конструисањем значења у реалном времену, теорију учтивости, индиректност, ограђивање и модалност. Аутор се у сваком од поглавља одредио по питању става и теорије на које ће се ослањати у даљем тексту.

III Прагматикализација модалног глагола *could*

Други део рада посвећен је модалном глаголу *could*, његовој прагматикализацији и прагматичким маркерима, од којих су најучесталији: *could(n't) you, you could(n't), could I, if you could, if I could*. Прво поглавље другог дела се бави морфосинтаксичким и семантичким особинама модалног глагола *could* и то на основу описа из традиционалних граматика 19. века (Fell 1784, Meilan, 1803, Angus 1812, Latham 1841, Sweet 1903) и 20. века (Poutsma 1926, Quirk, Greenbaum, Leech & Svartvik 1985) и друге лингвистичке литературе. Посебна целина је посвећена семантичким, односно модалним значењима овог глагола у савременом енглеском језику (Palmer 1979, 2001, Coates 1983, Plank, 1984 Trbojević, 2004, Collins 2009). У наставку се укратко излаже генеза глагола, од староенглеског облика, значења и функције до средњеенглеског, што представља увод у наредно поглавље граматикализације глагола *could*. Одвојено се разматра развој значења: способност, коренска могућност и дозвола, те развој епистемичке могућности, хипотетичког и учтивног значења. Наредно поглавље се односи на *could* у прагматичким маркерима, односно изразима процедуралног значења. Посебно се прати семантичко значење и прагматичке функције¹¹⁶ облика: *if you could, you could(n't), could you, could I, if I could* и осталих који се или помињу или издвајају по учесталости у досадашњој литератури.

Следеће поглавље се односи на методологију, односно начин прикупљања података, примењене дијагностичке тестове и обраду добијених података. Прати се и анализира учесталост прагматичких маркера са модалом *could* и врши дијахронијска квалитативна анализа примера. Да би се одредило значење модалног глагола, он се увек мора посматрати у окружењу. Добијене подаци се разматрају у смислу промене или десемантизације модалног значења, промене субјекта, опсега, темпоралности, последица процеса (интер)субјективности и осталих механизма

¹¹⁶ Трансакциона функција се односи на изражавање „садржаја“, а интеракциона на изражавање друштвених односа и личних ставова (Brown and Yule 1984, Mišković-Luković 2006: 12).

прагматикализације. Даје се предлог стаза прагматикализације за дати модал и маркере. На крају се сумирају резултати и извлаче закључци.

1. Морфосинтаксичке и семантичке особине модалног глагола *Could*

1.1. Погледи на *could* у 18. и 19. веку

Према Х. Обара сваки модални глагол је опширно анализиран у граматицама 18./19. века, те су тако *Can*, *Could* превасходно приписивана значења моћи, способности *power*, *ability* (Meilan, 1803, 59-62), способности *ability* (Angus 1812, 68-70), *Can*: потенцијал, моћ (унутрашња), *potential*, *power internal* (Latham 1841 486-487) (Обара 2013: 519). Међутим, још тада аутори примећују да иако сваки модал има свој сопствени скуп значења, нека од њих се преклапају са значењима других модала, чак и када нису потпуно синонимна. За рад је битан детаљан опис значења *could* који даје Фел у делу *An Essay Towards an English Grammar* (Fell 1784) још у 18. веку. Из описа се да јасно видети да је Фел још тада био убеђен да се употребе *could* морају разликовати на основу контекста и околности:

„Пример (4) *Could* (као прошло време *can* у индикативу) се може користити у необичном и хипотетичком смислу, без икаквог поштовања времена: *I were but little happy, if I could say how much. Could* се често користи да означи неке могуће последице неког кондиционалног догађаја: *But you, my brace of Lords, were I so minded, I here could pluck his highness' frown upon you. Could*, постављено после израза жељења, означава хипотетичку могућност: *O! That it could be proved, that some night-tripping fairy had exchanged;—Oh! Could our mourning ease thy misery; I wish, I could know that to be, just as thou informest me; I wish I could depart from my own body; I would I could see that happy day. Could* се понекад користи у значењу које је у потпуности хипотетичко, да само имитира оно што би била жеља ума, када би било могућности: *Now could I wish to ascend the chariot of Triptolemus; now could I desire to yoke the dragons of Medea; now could I wish to take wings to be waved, either thine Perseus, or thine, O Dædalus! Could* се користи да симулира садашњу моћ и јаку инклинацију, уз изостављање услова: *Although I could tell thee as a friend, I could be*

sad, and sad indeed; he could never come better, he shall come in; I could tell you more news too; Marcellus and Flavius are put to silence.“ (Fell 1784, Obara 2013: 519).

Значења која се овде описују су она која се често повезују са модалношћу, попут хипотетичности, кондиционалности и могућности. И док се различита модална значења преклапају једно са другим, управо су суптилни услови употребе оно што нам омогућава да разликујемо финесе значења сваког могућег исказа. Обара примећује да описи модалних глагола у неким граматикама 18. и 19. века говоре о сличностима и варијацијама модалних значења (ибид. 519). Постоје и примери који наговештавају трагове семантичко-прагматичке промене повезане са интерпретацијом модалног глагола. Тако на прелазу из 19. у 20. век Свит пише да под кондиционале треба уврстити све комбинације *would* и *should* са инфинитивом који не означавају искључиво футур, чак и онда када њихове функције нису ни чисто кондиционалне. „Пошто постоји слагање да су ово примери начина, а не времена, апсолутно је неопходно раздвојити начин од времена код оваквих перифраза како би се избегле даље поделе.“ (Sweet 1903, Obara 2013: 520). За тему рада је много битније следеће: Свит примећује да је у реченици *you should not make personal remarks* претерит *should* замењује садашње *shall* како би ублажио заповедни тон израза. У датом примеру нема условног значења, *should* задржава своје оригинално значење, а није чак ни помоћни глагол. Свит наводи и друге примере где је *should* ублажено до те мере да постаје чист помоћни глагол: *why should you suspect him? Is there anyone with him? No; who should there be? As I went down the street, who should I meet but our friend himself!* Дакле, у датим примерима долази до функционалне промене: од оне засноване у времену до оне засноване у начину. Ова промена представља еволуцију примарног значења од футуралности до перифразе. Друга ситуација, која подразумева сличну помену између прошле и учтиве (ублажене) употребе, такође представља транзицију из времена ка начину (модалности) (Sweet, 1903: 114, Obara 2013: 520 - 521). Узимајући у обзир временски распон између 1761. (White 1761) и 1903. (Sweet 1903) да се приметити да неколико значења могу дуго да коегзистирају синхронијски (Obara 2013: 521). Иако се промене код глагола *should* више могу повезати са глаголом *would*, сам принцип промене као и чињеница да су

граматичари били свесни слојевитости и семантичко-прагматичког значења још у 18. и 19. веку је итекако битно и за анализу глагола *could*.

1.2. Погледи на *could* у 20. и 21. Веку

Када је реч о 20. и 21. веку, може се направити подела на истраживања која су користила корпусе искључиво како би обезбедила примере и одредила граматичност (Poutsma 1926, Jespersen 1961, Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J., 1985, Pullum & Huddleston 2002, Palmer 1990) и корпусно заснованог истраживања које не користи корпусне податке искључиво као примере, већ за мерење учесталости (Biber et al. 1999, Coates 1983¹¹⁷, Facchinetti 2000, 2002, Leech 2003, Mair & Leech 2006¹¹⁸). Корпусни подаци се користе као извор квантитативних информација релевантих како за семантички оквир и систем категоризације тако и за истраживање шема регионалних и дијахронијских варијација. У раду ће прво бити приказане анализе глагола *could* из прве групе радова где су корпусе искључиво коришћени како би се обезбедили примери и одредила граматичност. Затим следе налази радова из друге групе.

Poutsma (1926). Поутсма разматра *could* искључиво као прошли облик модала *can*. Посматрајући *can* као један од глагола који означавају сигурност/несигурност, наводи да се овај глагол може користити да означи испуњење радње или стања које је несигурно или контингентно. Ако је временска равна или потенцијална догађај у прошлости, користи се *could*: *My heart ached to think that they could possibly be either.* (Poutsma 1926: 32). Далеко је већа употреба *can* у реторичким питањима,

¹¹⁷ Коатс (1983) остаје најдетаљнија и најцитиранија корпусно заснована студија енглеских модала. Подаци су узети из два британска корпуса: Lancaster corpus (1,000,000 речи) и Survey of English Usage (545,000 речи). Из ових корпуса је Коатсова припремила репрезентативни узорак за сваки модал, који се састојао од 200 примера. Оваким методом Коатсова је испитала учесталости значења и употребе одређених модала, али не и релативне учесталости самих модала. (Колинс 2009: 6)

¹¹⁸ Mair & Leech 2006 студија је упоредила писане варијанте британског и америчког енглеског пут користећи LOB & Brown корпусе из шездесетих година 20. века и Flob & Frown из деведесетих. Резултат је модал *could* је показао пораст за 2.4 осто употребе модала у британској варијанти и смањење од 6.8 осто употребе у америчкој. Резултати нису обухватили говорни језик, а аутори сматрају да је управо говорни амерички варијетет главна покретачка сила у овој области. (Колинс 2009: 7 – 8)

при чему кондиционално *could* даје ноту скромности: *Could Mrs Richland have set him at liberty?* (ibid. 32). *Can/ could* се посматрају и као глаголи који означавају понављање (енг. recurrency), односно чињеницу да се одређена тенденција може манифестовати повремено код неке особе или ствари: *She could be combative on occasion* (Poutsma 83-83). Ипак, највише простора посвећује *can / could* обрађујући глаголе способности и дозволе (verbs of capability/ permission), те је *can* типичан глагол за изражавање физичке, менталне, моралне или правне способности бића, или било чега другог о чему се мисли као о бићу, да изврши одређену радњу или доспе у одређено стање. Далеко се више посвећује простора сличностима и разликама између *can* и *may*, па чак и *might*, него што се обрађује *could*. Наводе се примери употребе *could* у садашњем значењу способности, али је реч о непотпуним условним реченицама. У значењу дозволе примећује да питање *Can I* има нарочиту учесталост, а да се и *Could I* јавља како би се искључило *Might I*: *Could I speak a word with you sir, if you please?* (97)_Употреба *can/ could* уместо *may* мотивисана је учтивошћу, јер говорник не жели да имплицира да давање дозволе зависи од дискреције саговорника којем се обраћа. (Poutsma 1926: 97)

Palmer, F.R (1979, 1986, 2001). Палмер уводи нови термин МОДАЛ-ПРОШЛИ (Palmer 1979) како би именовao прошле модалне употребе. Три енглеска модална глагола имају оно што је формално садашњи и прошли облик: WILL (will/ would), CAN (can/ could) and MAY (may/ might). Сва три облика прошлог времена се могу користити са прошлом референцом, али им то није главна функција. Чешће се користе да изразе већу обазривост: He'll be here now. He'd be here now. (Palmer, 2001:14) Већу пажњу улози облика МОДАЛА-ПРОШЛОГ Палмер посвећује у књизи из 2001., поглавље осам (Ch. 8th 'Past tense as modal'). Главни став је да се ови облици користе као блажи, обазривији облици при изрицању судова и директива.

Обазриви облици који кодирају епистемичку модалност¹¹⁹ се јављају у оградама различитих врста, односно у језичким изразима који слабе илокуциону снагу исказа. Енглески језик има начине да нагласи да ли су судови јачи или слабији. Тако се *might* и *would* као МОДАЛ-ПРОШЛИ користе за изражавање обазривих епистемичких судова (спекулативни *speculative* и асумптивни *assumptive*). *Could* представља већи проблем, посебно када се користи у негативном контексту (Palmer, 1979:48). Иако су *may/might* прави епистемички модали за изражавање асертивности/ тврђења (енг. *epistemic modal for assertion*), *can* се користи за епистемичку модалност само у негативном и упитном облику, Палмер налази примере асертивне употребе *can* али у његовом ублаженом облику *could and could have: This could be the all-important round.* (Palmer, 1979:156). Он сматра да се *could* односи на оно што је могуће у концептуалном смислу. Уколико се *could* користи епистемички може бити замењено са *might* уз врло мало промене у значењу. Ипак, постоји разлика. Иако се оба глагола односе на оно што је концептуално могуће, *might* обавезује говорника на суд о могућности истинитости тврдње, док *could* само имплицира да би такав суд био разуман. *Could* се употребљава посебно онда када је тврдња касније под знаком питања. Палмер наводи пример „*We could be in Africa... can be meaningfully used on a fine night in Scotland*”. (Boyd and Thorne 1969), што би се смислено могло рећи током пријатне ноћи у Шкотској. Овде *could* само наговештава да би такав исказ био могућ, док би *might* било мање прикладно. Наиме, изазвало би контрадикцију, којом говорник пориче пропозицију, за коју тврди да је истинита (Palmer, 1979:156).

У неасертивним контекстима *could* се редовно користи као епистемички модал, јер *may/might* не могу да изнесу значење епистемичке могућности у питањима: *Can (*May) the partnership be patched up this way? There are two broad reasons to suppose it cannot.* (Trbojević, 2004:77-78).

Деонтички модали немају обазриве (прошле) облике, јер су суштински перформативни по својој природи. Палмер не наводи примере *could* нити у значењу

¹¹⁹ Епистемичка модалност, као варијетет модалности који се бави „пропозиционим ставовима“ (сумњом, претпостављањем, жељењем, надањем, предлагањем и слично) увео је у лингвистику Хофман 1966 (Hofmann 1966, Kyto 1991: 149)

неутралне динамичке модалности нити као дистални облик *can* као импликације, али указује на одређени број примера где је тешко одредити да ли је у питању епистемичко или динамичко *could*. Према Палмеру, *can/could*¹²⁰ као импликација се често користи не само за способност, већ да навесте, импликацијом да ће радња бити или да треба да буде извршена. Постоје различите употребе: 1. *can/could* се редовно користе уз прво лице једине или множине за изражавање понуде од стране говорника. Може се такође користити и са заменицама у трећем лицу где се говорник изражава у име неког другог. *Yes, we can/could send you a map, if you wish.*; 2. *Can/could* уз заменице другог лица наговештава да радњу треба да изврши адресат: 3. Ако се прво лице множине користи у значењу „ти и ја“, онда се комбинује значење понуде и сугестије (Palmer 1979:73).

Да би објаснио значење модала, посебно у формама учтивости, Палмер користи Грајсову теорију имплицатуре: конверзацијске и конвенционалне. Имплицатуре које могу бити изведене на основу експлицитних језичких доказа су конвенционалне имплицатуре. Палмер развија ову идеју на примеру модала, те разликује четири типа конвенционалне имплицатуре. За тему рада најбитнија је следеће: Динамичко *can/could* и *will/would* се користе у упитним облицима са *you*, не само као питање о томе да ли је говорник способан или вољан да изврши радњу, већ и као захтев да то учини: *Could you tell me the name of the person concerned? Would you ring me?* Према Палмеру, оваква питања се не могу разумети као питања о способности ити вољи неке особе. Не очекује се од адресата да одговори са „да“, а онда да не учини ништа по питању радње чије остварење се очекује.

Палмер критикује два приступа конвенционалној имплицатури и захтевима. Прво је уверење Гордона и Лејкоф (Gordon and Lakoff) да се ове стратегије заснивају на природној логици, а не конвенцији. Друго је Фрејзеров (Fraser 1973) приступ облицима попут: *Can you pass the salt?* и сличним питањима са *can, could, will, couldn't, can't, won't*, због тога што, при морфосинтаксичкој анализи, Фрејзер разликује две одвојене дубинске структуре: упитну и императивну, што је у складу

¹²⁰ У верзији из 1979 Палмер само говори о импликацији са *can*.

са дефиницијом прагматичког маркера. Фрејзер наводи и једанаест формалних разлика које реченицу са илокуцијом молбе разликују од оне са илокуцијом питања. Палмер прихвата само пет и то следеће: 1. појава речи *please*; 2. субјекат, који мора бити *you*, или неодређено *somebody/ someone* (Палмер дозвољава опцију да глагол буде у трећем лицу), а глагол мора бити такав да над њим субјекат има контролу; 3. BE ABLE TO не може парафразирати *can/could*; 4. *some* и *any* се појављују у питањима, док је *some* карактеристично само за молбе; 5. Коначно, различити модали се могу користити да изразе различите нивое учтивости. Наведене формалне разлике су изузетно битне за анализу примера из корпуса и биће коришћене као дијагностички тест.

Палмер изводи следеће закључке: Значења оваквих реченица су конвенционално детерминисана и могу се посматрати као значења изведена из или имплицирана неким од основних значења модала. Он такође сматра да је код конвенционалне импликатуре одређена и прецизна употреба специфичних речи важна и ограничена (*Can you..., Could you..., Would you...*), али су начини захтевања неограничени. Када је реч о вези између основног и имплицираног значења, он претпоставља да постоји разумна веза која није логичка. Коначно, није увек могуће одредити које значење је основно, а које имплицирано/ изведено (ибид. 73).

Coates (1983). Ц. Коутс прави разлику између коренске, базичне и епистемичке модалности (ибид. 10), а семантичка значења пара *can/ could* класификује на следећи начин приказан у табели.

Табела 8: карактеристике појмовних подгрупа „способност“, „дозвола“ и „неутрална могућност“ (Коутс користи термин „коренска могућност“):

	СПОСОБНОСТ	ДОЗВОЛА	НЕУТРАЛНА МОГУЋНОСТ
Извор могућности	Способност <i>capacity</i> или инхерентно својство субјекта	Особа или институција која има ауторитет	Друго осим од способности или ауторитета; Екстерне околности; Мешавина способности/ ауторитета и екстерних околности
Однос према градијенту модалности	У центру инхерентности (маркирано)	У центру ограничења (маркирано)	На периферији инхерентности/ ограничења (немаркирано)
субјекат	Живи или налик живом (енг. <i>animate like</i>)	Живи или налик живом	Живи или неживи
глагол	Радња или активност	Радња или активност	Радња, стање, недефинисано
перифраза	'have the ability to do'	'be allowed', 'be permitted'	'It is possible for ... to'

(Coates 1983, Kyto 1991:166)

Оваква семантичка класификација значења је изузетно корисна при каснијем разматрању развоја прагматикализованих значења. Дакле, на основу извора могућности, могу се разликовати три поткатегорије употребе које означавају „дозволу“, „способност“ и „неутралну могућност“. У случају „дозволе“ извор „могућности“ је особа или институција која има ауторитет. У случају „способности“ извор могућности је некаква способност или инхерентно својство субјекта. У случају „неутралне могућности“ ниједан извор који је везан за дефинитивно одређени субјекат се не може издвојити осим самих спољних околности или се за ауторитет и спољне околности може рећи да утичу на могућност остварења радње или стања на које се односе (Coates 1983, Kyto 1991:166).

Кверк и др. разликују два типа модалности: унутрашњу модалност (енг. *intrinsic modality*) која укључује некакву унутрашњу контролу људског бића над

догађајима: дозвола, обавеза и воља (permission, obligation, volition) и спољашњу модалност (енг. extrinsic modality), која подразумева људски суд о томе шта се може вероватно десити, а шта не (значења као што су могућност, нужност и предвиђање; она која углавном не укључују контролу човека над догађајима, већ се односе на човеково расуђивање о томе шта ће се вероватно догодити) (Palmer 2001, 7). Може се повући паралела између унутрашње и деонтичке модалности са једне и спољашње и епистемичке са друге стране. Према ауторима, сваки модал изражава оба типа модалности, које се понекад преклапају. Када је реч о прошлим облицима, они су често за нијансу обазривије и учтививије варијанте садашњих облика (Greenbaum and Quirk 1990: 60).

Табела 9: Класификација значења *could* у савременом енглеском, према Кверк и др.:

Could као прошли еквивалент <i>can</i> :	могућност	Her performance was the best that could be hoped for.	
	прошла способност	Magda could speak three languages by the age of six.	
	дозвола у прошлости:	In those days only men could vote in elections.	
	било које од прошлих значења <i>can</i> у индиректном говору	She said we could do as we wished.	
Хипотетичко значење	Садашње значење	If United could win this game, they might become league champions.	
	Прошло значење	If United could have won that game, they might have become league champions.	
Обазривост и учтивост	Обазриво тражење дозволе (у учтивим захтевима)	Could I see your driving license?	
	Обазрива могућност	Обазриво изражавање става	There could be something wrong with the light switch.
		Код учтивих директива	Could you (please) open the door?
<i>could</i> у перфектном и прогресивном аспекту има спољашње модално значење	могућности	She couldn't be swimming all day.	
	предвиђања	The guests would have arrived by that time.	

Greenbaum and Quirk (1990: 60 - 67)

Да модал *could* не добија истакнут третман ни у савременој литератури, показује пример Колинсовог приступа, који описује *could* и *might* заједно, због одређених особина које их разликују од *can* и *may*, док остале модале и квази-модале (енг. quasi-modals) обрађује одвојено. Колинс разликује две главне **употребе** *could* које служе да успоставе дистанцу у односу на реалност садашњег тренутка, а то су

темпорална и хипотетичка употреба. Темпорално *could* служи да се или идентификује прошла ситуација или код померања при слагању времена. Код хипотетичке употребе, разликују се две поткласе: иреална и слаба употреба (енг. unreal and weak). Иреална употреба се јавља у аподози иреалних кондиционала и као допуна глагола *wish*. Слаба употреба се развила из иреалне употребе путем прагматичке екстензије (енг. pragmatic extension). Реч је о значењу епистемичке могућности. Истраживање је показало да је темпорална употреба далеко ређа од хипотетичке, као и да је иреална употреба *could* учесталија од слабе употребе (Collins, 2009: 105 – 116).

У погледу значења *could*, доминантно је динамичко значење, мања употреба епистемичке могућности и изузетно ретка употреба деонтичке могућности. Епистемичко *could* није ограничено као *can* на негативну употребу. Епистемичко *could* може да има различита значења у зависности од темпоралне употребе (1. *It was not possible that there were*; 2. *It was not possible that it had been*; 3. *It was possible that it would.*) (Collins 2009: 109). Тако хипотетичко *could* може да изражава епистемичку могућност и да се односи на садашњост, прошлост и будућност. У односу на *might*, епистемичко *could* је обазривије и учтивије (Coats 1983:167). Постоји мишљење да *might* постепено постаје експонент епистемичке могућности у свакодневном говорном језику и као такво више не изражава опрезност и учтивост, те да ову празнину попуњава епистемичко *could*. Ипак, *could* не само да изражава већи степен вероватноће од *might* већ никад не може бити чисто епистемичко. Оваква могућност увек зависи од карактеристика или особина референта/ субјекта (Collins 2009: 112). У значењу динамичке могућности *could* има значење „имати могућност да“ (*have an opportunity to*). Значење способности се разликује од осталих динамичких употреба, до те мере да је остваривост услова лоцирана у самом референту/субјекту. Лексички глаголи у овој употреби могу да означавају не само стечене особине, већ и урођене способности, чак и код неживих субјеката (ибид. 115).

Ипак, за тему рада су битни појмови динамичке импликације и деонтичке могућности. Динамичка импликација је прагматичка екстензија иреалне хипотетичке употребе *could*, при чему се исказ користи да изведе говорни чин, који није пука

тврдња, већ понуда или захтев. Динамичка импликатура се типично јавља уз прво и друго лице, али је могућа и у трећем лицу: *It would be advantageous if the initial clean could occur the previous weekend 20/21 July.* (ICE-GB W1B-028 29 Collins 2009: 116). За разлику од Палмера по коме деонтички модали немају обазриве (прошле) облике, због своје перформативне природе, Колинс дозвољава постојање значења деонтичка могућност (енг. *deontic possibility*). *Could* се јавља у значењу деонтичке могућности односно дозволе у следећем примеру: *Steve Kayland, could I ask you to comment here?* (ICE-AUS S1B-021 181, Collins 2009: 117)

2. Дијахронијски развој модалног глагола *could*

2.1. Староенглески језик

Староенглески (*Old English*), забележен у списима из периода 800. – 1100., потиче из индоевропске породице језика и припада германском огранку. Упркос великом утицају романских језика, староенглески је задржао своје германско порекло, што се огледа у карактеристикама, попут: првог германског померања сугласника, нагласку речи, јаке и слабе деклинација придева, два начина за формирање претерита (јак и слаб) и само два времена: преошлост и не-прошлост. (Кораћ, 1993:11- 13)

По нумеричкој важности разликују се консонантни, вокални и неправилни глаголи. Према учесталости, све три групе имају приближно сличну важност. Већина неправилних глагола су изузетно учестали и могу бити подељени у три групе: 1) група 'have' (обично представљена као трећа класа консонантних глагола), 2) аномални глаголи *anomalous verbs* (*be, will, do, go*), 3) прошло-садашњи *preterite-present*, попут *can*. Осим глагола *be*, сви неправилни глаголи имају консонантне претерите (Quirk-Wrenn 1963:53 – 58)

Староенглески прошло-садашњи глагол *cunnan* је имао два значења:

1. знати, бити упознат са (*to know, to be familiar with*): *Ic ða stowe ne cann*: I do not know the place.

2. помоћни глагол (auxiliary) can, to know how, to be able: *Ic can eow læran*: I can teach you.

Облици. Индикатив:(1sg.) *can(n)* , (2sg.) *canst*, (3sg.) *can(n)*, (1-3 pl.) *cunnon*; Subjunctive: (1-3 sg.) *cunne*, (1-3 pl.) *cunnen*; Participles: (present) *cunnende*, (past) *cunnen*, (ge)cūþ ;

Претерит: Indic. (1, 3 sg.) *cūþe*, (2sg.) *cūþest* , (1-3 pl.) *cūþon* , коњуктив: (sg.) *cūþe*, (pl.) *cūþen*;

Староенглески глаголи су имали наставке за само два времена, садашње и прошло, док су други временски односи били или део контекста или изражени контекстуалним одликама попут прилога за време. Прошло време у староенглеском је означавало различите догађаје у прошлости, далеко уопштеније него у савременом енглеском.

Студије развоја енглеских модала углавном су пратиле њихов семантички развој. Тако је првобитно значење *may/might* у староенглеском „бити у стању“ (зато што је ствар могућа, дозвољена, законита, зато што постоји довољно услова *magan*) ослабило и било замењено *can/could* (знати како да се уради, имати моћ, бити у стању). На сличан начин је *may/might* истиснуло староенглеско *motan* (претерит који је изнедрио *must*) и данас дели значење дозволе са *can/could*. (Kyto 1991: 165)

2.2. Средњеенглески језик

Средњеенглески глаголи су имали наставке за два времена, три начина и три лица, те се пуна парадигма састојала од 26 различитих облика. Међутим, не појављује се више од једанаест различитих личних облика једног глагола. Средњеенглески период су обележиле даље редукције глаголских наставака. Када је реч о глаголу *can*, староенглеско *cann* = ‘to be able to’, ‘can’, ‘know’ одржало се у средњеенглеском *sun(nen)*, *connen* – облици инфинитива; *can*, *con* - 1. и 3. лице; 2. лице: *canst*, *cunst*; множина: *cunneþ*, *conneþ*, *cunne(n)*, *cunninde*, *cunnand*, *cunnyng*, и што је најбитније за рад, претерит је имао облик: *couþ* (са [ц]), а од 14. века и *coude*. Код слабих глагола у 1. и 3. лицу долази до губитка -e (сѹѳе - сѹѳ). У 2. лицу слаби глаголски суфикс *-est* остаје на југу, док га на северу замењује *-es*. Наставак за множину *-n* губи се на северу почетком средњеенглеског периода, док се на југу задржава до краја 14. Века (Когац 2002: 87).

У средњеенглеском као и у староенглеском разликују се три начина: индикатив, коњуктив и императив. Коњуктив, који је изражавао сумњу, наду и жељу, још увек је био присутан у зависним реченицама (ибид. 87). Међутим, постепено нестајање разлике између индикативних и коњуктивних облика водило је

хомонимији, што је довело до појаве других средстава за изражавање значења коњуктива. Једно од најважнијих средстава које се развило била је модална фраза. Наиме, током средњеенглеског долази до повећања перифрастичних конструкција са модалима, које су се појавиле већ крајем касног староенглеског. Ови глаголи су још увек имали статус потпуног/ лексичког глагола, али са све већом употребом перифрастичних модалних конструкција дошло је до паралелног процеса претварања у модале (Кораћ 2002:126). Овај процес промене из потпуног глагола у модал је постао очигледан када су модали престали да се користе у безличним облицима. Модали обележени одређеним временом нису имали само само темпорално значење, а линк између модала и инфинитива који га је пратио је постао ближи и јачи. Овај процес се није одиграо преко ноћи, јер постоје примери модала као пуних глагола у средњеенглеском (ибид.126).

Анализа текстова из староенглеског и средњеенглеског дела Хелсиншког корпуса (Helsinki Corpus) потврђују чињеницу да током староенглеског периода долази до опадања употребе модала као лексичких глагола, да долази до појаве епистемичког значења и ривалитета између *can (could)* и *may (might)*. *Can (could)* се у готово 50% случајева појављује као лексички глагол током староенглеског периода, али тек у око 20% случајева током средњеенглеског периода. Док је *can (could)* у функцији помоћног глагола тек у повоју током староенглеског периода, *may (might)* показује напредније стадијуме граматикализације. Чак се могу наћи примери *can (could)* као самосталног глагола потпуне предикације у примерима текстова узетих из Оксфордског речника (OED) 19. века, али у поетским и архаичним контекстима. Међутим, када су кренули стазом граматикализације *can (could)* су вероватно имали динамичнију еволуцију од *may (might)*. И док је други пар био на почетку промена, њихов развој је касније донекле ограничен, док је пар *can (could)* постао и остао пријемчљивији за прагматичко ојачање (Kyto 1991: 148).

У староенглеском *may (might)* је имао значење „бити у стању“ (to be able), што је данас значење глагола *can (could)*, које је опет имало значење „знати/ умети урадити“ (to know how to do), „имати моћ“ (to have power) (Kyto 223). У староенглеском епистемичка могућност је изражавана путем *may (might)* и нису

забележени случајеви епистемичке нужности изражене негативним *can (could)*. Када су у питању неепистемичке употребе, у староенглеским текстовима се јавља 23 примера употребе *could*, док средњеенглески текстови бележе 51 пример (уз већи пораст у прозним текстовима). Доминантно значење *could* током периода 1250. – 1350. је значење прошлости и не може се много рећи о другим значењима, јер је број примера мали. 1420. означава почетак повећања употребе *can (could)* (Kyto 156 – 160).

2.3. Рани савремени енглески језик

Обрађујући рани савремени енглески такође на Хелсиншком поткорпусу (са акцентом на америчком енглеском) добијени су следећи резултати:

- 1) до 16. века *can (could)* се већ ретко користе као лексички глаголи¹²¹;
- 2) повећање употребе „прошлог“ *could* је видљиво у британском енглеском од 1570. надаље;
- 3) када је реч о коренској модалности пар *can/ could* се појављује у 60% случајева више у односу на *may/ might*, а *could* се далеко више користи у категорији „прошлог“ значења (до наглог повећања прошле употребе *could* долази од 1640. у британском енглеском);
- 4) долази до повећања употребе афирмативног непрошлог коренског *could* у приватној кореспонденцији.
- 5) *could* се све чешће јавља и фиксним фразама попут: *I wish... could/ I would... could*;
- 6) када је у питању потврдно *can (could)* у значењу способности, оно односи превагу над *may (might)* од 1570. надаље;
- 7) у значењу неутралне могућности долази до повећања употребе „прошлог“ *could* од 1570. надаље, док су бројке и подаци за британски енглески исувише мали да би се извео закључак;

¹²¹ Један пример употребе *could* као лексичког глагола је забележен у тексту британске верзије пре 1570. У односу на 213 других примера где је *could* употребљено као модал. (Kyto 1991:202)

8) у раном америчком енглеском долази до повећања употребе „непрошлог“ *could* од 1670. надаље. Уопштено гледано, ауторка налази недовољан број примера у британским корпусима да би дошла до даљих информација о дијахронијском развоју *could* (Kyto 205 – 230).

Једна од битних промена у семантичком значењу пара *can/ could* је и употреба живог/ неживог субјекта. Живи субјекат и агентски глагол су контекстуалне особине *can /could* у значењу „способности“. Тако се *can (could)* као „неутрална могућност“ чешће јавља уз живе него неживе субјекте, добијајући на учесталости кроз цео период раног савременог енглеског. Употреба „непрошлог“ *could* са живим субјектом бележи сличан развој. Иако, нема много примера у британском делу корпуса, ауторка закључује да долази до повећања употребе овог облика у овом „непрошлом“ значењу. „Прошло“ *could* је јасно повезано са употребом живог субјекта, а свој врхунац доживљава у периоду после 1570. (Kyto 237 – 239). Коначно, истраживање употреба упитног облика, је показало да превагу над свим глаголима односи *can*, док су примери са *could* ретки, те им ауторка и не посвећује пажњу (ибид.240).

2.4. Граматикализација модалног глагола *could*

Граматикализација енглеских модалних глагола напредовала је у правцу поједностављења и редукције морфосинтаксичких карактеристика као и обogaћења и усложњавања њихових семантичких карактеристика. Ако се главне црте граматикализације примене на модал *could* ово би били најважнији закључци:

- Долази до фонетске редукције, асимилације и брисања речи и фраза које пролазе кроз процес, што доводи до облика који захтевају мањи мишићни напор. Од староенглеског до средњеенглеског *could* је прошло кроз следеће промене: *cūþe/ cūþon* се претворило у средњеенглеско *couþ / coude*. Наставци за лице, број и коњуктив су се изгубили и резултат је облик *could* у савременом енглеском. Међутим, фонетска ерозија траје и даље, што је видљиво у тенденцији *could* и других модала да се стапају са *not* у одричном облику: *couldn't*. Поред фонетских

промена, дошло је и до промене граматичке категорије, врсте речи и морфосинтаксичких особина глагола. Тако се облик прошлог времена лексичког глагола трансформисао у модални глагол. Током процеса изгубили су се многи облици, али и особине лексичког глагола, попут јединственог начина грађења питања, одричног облика и сл. На синтаксичком нивоу модали су претрпели промену од структуре [X-глагол-комплемент] ка структури [X-граматички концепт-главни глагол].

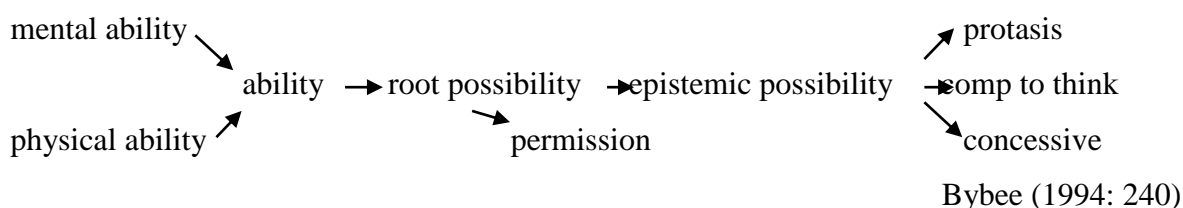
- Специфична конкретна значења постају генерализована и апстрактнија и као таква прикладнија у различитим контекстима. Доминантно значење у случају *could* је било прошла ментална способност. Ментална способност се генерализовала у физичку, што је заузврат водило општој способности. Развој значења коренске могућности значио је даљи губитак специфичности значења. Услови који омогућавају радњу (енг. *enabling conditions*) нису више били ограничени само на агенса, већ су се проширили и на спољашњи свет. У спољашњем свету услови који омогућавају радњу су се логично развили у значење дозволе. Међутим, коренска могућност је изнедрила још једно значење: епистемичку модалност. Помоћу механизма инференције, дошло је до померања модалног глагола према пропозицији, што је резултирало померањем модалног глагола изван пропозиционалног садржаја клаузе.

- Значење *could* проширило и постало апстрактније и општије, што је за последицу имало већу употребу и учесталост. Учесталост и понављање су фактори који изазивају генерализацију. Понављањем се снага речи, фразе или конструкције смањује. Таква реч добија на истакнутости, а због свог генерализованог значења постаје примењива је у различитим контекстима. Учесталост води генерализацији, а генерализација заузврат изазива додатну учесталост, што отвара простора за нови процес – прагматикализацију.

- Промене изазване граматикализацијом су веома постепене и током процеса постоји доста варијација како у форми тако и у функцији. Оно што сведочи о поступности граматикализације су гранични случајеви модалне употребе. Таква су на пример значења *could* на граници имеђу коренског и епистемичког значења, или

још спорнији случајеви који изражавају учтивост и обазривост, где се *could* чак може заменити са *would*. Међутим, овим се већ улази у процес прагматикализације.

Према Џ. Бајби (Bybee 1995: 503) значење и употреба претеритних облика у савременом енглеском језику се не може извести из комбинације прошлог значења и значења садашњих, односно непрошлих модала, већ сматра да се употреба претерита модала може поделити у три типа: (i) хипотетичке употребе; (ii) употребе у садашњем времену; и (iii) употребе у прошлом времену. За модални пар *can/could* предвиђа следећу стазу развоја:

2.4.1. Развој значења способност, коренска могућност и дозвола

Способност, као семантички појам модалности оријентисане ка агенсу (енг. agent-oriented modality), се односи на ситуације где у самом агенсу постоје унутрашњи услови који чине радњу предиката могућом¹²² (Bybee et al., 1994: 177).

Као што се да видети из дијаграма, генерализација способности води коренској могућности, али и спољашњим општим условима попут друштвених и физичких услова. Значење дозволе се развија из значења коренске могућности, што заузврат доводи до појаве епистемичке могућности.

Развој грама који означава способност је сјајан пример губитка специфичних семантичких особина или семантичке генерализације. Пошто се *could* као прошло време паралелно развија са *can*, оно пролази кроз исте стадијуме: *Can* као предикат изражава да: i) ментални услови, који чине радњу могућом, постоје у агенсу; ii) услови, који омогућавају радњу, постоје у агенсу; и коначно iii) услови, који омогућавају радњу, постоје за остварење ситуације изречене главним предикатом (ибид. 192).

¹²² „...the existence of internal enabling conditions in the agent with respect to the predicate action.“

Бајби налази примере прошлих облика *can* уз предикате који захтевају физичку способност око 1300.: *So yung that sho ne couthe Gon on fote.* (Haveloch III c.1300) (ибид.192).

Када су и ментална и физичка способност могуће, значење *can* је у стадијуму ii. Овакав прелаз са менталне на општу способност Бајби објашњава на следећи начин: већина активности које захтевају менталну способност такође захтевају и некакву физичку способност. Дакле, *can/could* се често користило тамо где су неопходна оба типа способности, те се идеја да овај пар изражава само менталну способност брзо изгубила. Стадијум iii се односи на генерализацију од способности до коренске могућности, односно до губитка специфичне компоненте значења, што значи да се услови неопходни за остварење радње налазе у агенсу. Прелаз је у великој мери сличан претходном (где се ментална способност проширила и на физичку). У овом случају услови неопходни за испуњење радње, за које се сматра да постоје само у агенсу, се проширују на ситуацију у којој зависе и од спољашњег света. Постепено се пар *can/could* почиње користити у случајевима у којима су услови како у агенсу тако и изван њега: *I could ride the horse* or *I could play the sonata*. Може бити мање или више тешко јахати или свирати сонату, што значи да особине коња и сонате који припадају спољашњем свету играју важну улогу при одређивању агенсове способности да изведе ове радње. Тако се *can/could* генерализовало да изрази све врсте услова који омогућавају радњу.

Када је реч о изражавању дозволе, ово значење се развија тек након што се значење коренске могућности учврстило. Као што јевећ речено, коренска могућност изражава опште омогућавајуће услове како физичке тако и друштвене природе. Значење дозволе тако представља присуство друштвених услова неопходних за реализацију радње. Ова чињеница чини дозволу једним посебним примером коренске могућности. Бајбијева налази потврду у подацима из студије, где се девет од тринаест грама који изражавају дозволу такође користе да изразе коренску могућност и где се грам који изражава способност не би директно померио до израза дозволе а да није у стању да изрази и коренску могућност (ибид. 193).

2.4.2. Развој епистемичке могућности

Стаза граматикализације показује да се грам који изражава коренску могућност може искористити да изрази епистемичку могућност. Епистемичке употребе постају учестале доста касније. Већина лингвиста је мишљења да се епистемичко значење рађа из значења оријентисаног ка агенсу. У зависности од његове снаге, епистемичко значење ће бити јаче или слабије.

У савременом енглеском језику прави епистемички модал за тврдње је *may/might* док се *can* користи за епистемичку модалност само у негативном и упитном облику. Међутим, Палмер налази неколико асертивних употреба *can*, које се све појављују у виду *could* и *could have*. Бјаби прати развој коренске могућности у епистемичку модалност кроз граматикализацију *may* у средњеенглеском периоду. Она долази до закључка да постоји много примера *may* у значењу коренске модалности у контекстима у којима се епистемичка могућност такође имплицира. Преводи ових примера на савремени енглески показују да се одвија паралелни процес развоја епистемичког значења и код *can/could*. Јасно је да средњеенглеско *may* не може бити преведено својим наследником *may* из савременог енглеског, али је други модал *can/could* преузео дато семантичко поље. Постоје још неки гранични случајеви афирмативног *can/could* коришћеног као коренска могућност, који такође имплицирају епистемичку могућност. Управо су такви примери остали значењски неодређени у Палмеровој подели.

Према Бајбијевој, механизам који покреће ово померање значења је инференција. Саговорник инференцијом долази до епистемичке могућности поред уобичајеног значења коренске могућности. То се дешава учестало до те мере да епистемичко значење постаје део значења модала. Овакво померање подразумева и промену опсега, тј. промену у односу на садржај пропозиције. Модал оријентисан на агенса је део пропозиционог садржаја клаузе и односи се на агенса главног предиката. Епистемички модал је изван садржаја пропозиције, тј. односи се на целу пропозицију. Ова промена је постепена и може престати у било ком тренутку на стази развоја, о чему сведоче гранични случајеви. У таквим клаузама не постоји

експлицитни специфичан агенс, већ субјект који је део глаголске фразе која кодира коренску могућност. Међутим, недостатак одређења субјекта чини да опсег глаголске фразе постане еквивалентан опсегу пропозиције, што за последицу има кодирање епистемичке могућности. Међутим, битно је поменути да модал који кодира способност не би био у стању да се појави у таквим клаузама, што значи да је промена из способности у коренску могућност неопходан предуслов да се уопште развије епистемичка могућност.

2.4.3. Развој хипотетичког *could*

Хипотетичке употребе модала су најочигледније у аподози хипотетичких кондиционалних реченица. Условне реченице успостављају могући свет, те је разумљиво зашто се грам који означава могућност налази у овој клаузи. Са друге стране, већи део значења модала мора бити еродираан пре него што се појави у протази (Bybee 1994: 208). Разлог за то лежи у чињеници да окружење протазе истиче пуно значење модала. Ако се модал појави у протази, а не доприноси лексичком значењу клаузе, онда је његов семантички садржај у великој мери редукован. Стога, Бајби износи хипотезу да су маркери вероватноће у протази веома граматикализовани, односно генерализовани и лишени значења, упркос чињеници да је семантика могућности компатибилна са епистемичким статусом услова створеног у протази. У аподозама модални елементи се слободније јављају, јер су и значења оријентисана ка агенсу и епистемичка значења у складу са главном клаузом кондиционалне реченице. Различити модали изражавају контраст у вероватноћи. Бајби закључује да у њеној бази података постоје облици који изражавају различите степене вероватноће, док се у протази углавном јављају облици који изражавају вероватноћу у слабијој мери. (Bybee, 1994: 210)

У неким случајевима хипотетичко значење се јавља заједно са коренским значењем модала. Тако у следећем примеру: *could* означава хипотетичку способност: *If you helped me, I could finish this in an hour*. Постоје и јасни случајеви хипотетичког кондиционалног значења без присуства додатног коренског (Coates 1983:214).

Најређе су употребе претеритних облика у прошлим контекстима. Ипак, могу се наћи гранични случајеви: *George Bush couldn't run a laundromat*. Оваква изјава се може разумети као прошла способност - да је он покушао и није успео или као хипотетичко значење - да и када би покушао, не би успео (Bybee 1995: 503 – 504).

Да би се разумео развој садашњих учтивих употреба прошлих облика, треба имати у виду једну заједничку семантичку особину енглескох модала. Њима се не имплицира завршетак радње или догађаја изражених инфинитивом уз који стоје. (Ова особина је супротна особини других глагола који се јављају уз комплемент, попут *finish* и *manage*, а који наговештавају завршетак радње (ибид. 505). Док садашњи облици модала наговештавају близак однос између агенса и главног предиката, те и завршетак догађаја или активности, ситуација са модалима у прошлом времену је другачија. Однос између агенса и главног предиката је далеко слабији. Код глагола стања, на пример, прошлим облицима модала се тврди да је стање постојало пре тренутка говора, али се не каже да ли је стање и даље актуелно у садашњости. Стога, прошли модали остављају два питања без одговора: (i) да ли је или не догађај из предиката завршен; (ii) да ли модалност остаје на снази. Модал у прошлости оставља отворену могућност генерализације постојања ПРОШЛИХ услова који спречавају радњу, на постојање садашњих блокирајућих услова. Другим речима, услови за остварење главног догађаја нису испуњени, те модалност још увек може бити на снази. (ibid. 506)

Што се тиче садашњих употреба, предлог Бајбијеве је да прошли модали почињу да се користе у садашњем времену преко хипотетичког кондиционала: првобитне употребе у садашњем контексту су заправо хипотетичке аподозе без јасно израженог услова (ибид. 513). Други модали прошлог времена када се јављају у садашњем контексту такође изражавају значење које је слабије од њихових одговарајућих садашњих облика. Ако постоји универзална тенденција да се прошли облици модала развијају на начин овде предложен (детаљнији опис у поглављу о граматикализацији *would*), они ће увек бити слични оригиналним садашњим облицима, али ће им значења бити ослабљена хипотетичношћу. Дакле, комбинација модалног и прошлог значења даје хипотетичко тумачење, које није ни искључиво

прошло ни искључиво модално. Штавише, хипотетички смисао потискује прошло значење временом. Постепене семантичке промене које се дешавају енглеским прошлим модалима су сличне, али се не дешавају код свих модала истовремено. Иако деле неке синтаксичке особине које су одлика целе класе, сваки модал прати властиту стазу и распоред развоја (Bybee 1986, Bybee 1995: 513 – 514).

3. Could у прагматичким маркерима/ изразима процедуралног значења

Најчешћи типови индиректних стратегија у свакодневном говору су различити типови питања, али су и потврдне реченице односно тврдње такође важан начин преношења директива. Асертиви не намећу директно вољу говорног лица саговорнику, како то чине императиви, али они преносе тврдњу и из које је лако инференцијом доћи до илокутивне снаге директива (Лич 2014:148). Међутим, најчешћи облици импозитива су формулаички изрази *will you*, *would you*, *can you* и *could you*, а предност у учесталости има најиндиректнији избор *could you*. Са таквом тврдњом се поклапа и заступљеност типова стратегија исказивања молбе. Када је модални глагол *could* у питању, најзаступљенија стратегија је питање за адресатову способност да нешто уради [ABILITY], нпр. *Can you...*, *Could you...* укупно 132 примера од 465 захтева, али се модал *could* среће и у стратегији тражења дозволе да се нешто уради [PERMISSION QUESTION] *Could I...?*; стратегији упућивања на хипотетичку радњу [HYPOTHESIS] *if you would..., perhaps you could ...*, као и тврдњи да је могуће да адресат нешто учини [POSSIBILITY] *you can...* Даља разлика између типова захтева се може направити на основу тога да ли је будућа радња добра за адресата или говорника (Sperber and Wilson 1986). Ако је реч о молбеном говорном чину, говорник не верује да је радња корисна по адресата, те се служи стратегијама попут: способности, дозволе и могућности. Саветодавни говорни чиновници имплицирају да би радња била добра по адресата, а стратегије су: хипотеза, захвалност и могућност (Aijmer 1996: 130 – 133).

Изразе молбе и захтева Ајмерова посматра као варијанте неколико изузетно флексибилних и продуктивних реченичних основа. На њих се даље могу додавати други елементи, како би се створили сложенији облици захтевања. Једна од тих основа садржи модални глагол и субјекат у другом лицу, а може имати граматички облик декларативне (*you MODAL VP*) или интерогативне реченице (*MODAL you VP*). Постоје и захтеви у облику тражења дозволе, који су такође парадигматски флексибилни и могу бити представљени следећом основом: *MODAL + I + VP*.

3.1. Ублажени индиректни захтеви у облику декларативних реченица

Изјавне реченице које изражавају способност/ могућност најчешће садрже модал *can* или његов хипотетички еквивалент *could*. Лич сматра да су способност и могућност као појмови у тесној вези, али не прави јасну разлику између њих: *You could sort me out this week, with all that money you've got. [sort me out refers to buying S's Christmas present.] [BNC KB6] (Leech 2014: 151).* *You can/ could* изражавају могућност и представљају најблаже облике модалности који се могу користити за изражавање директива. На први поглед, они једноставно указују на то да је нека радња адресата могућа. Међутим, пошто „говорник може да изврши радњу (P)“ реч је о припремном услову за захтев, те се често користи за оно што се може назвати „демократским императивом“. Реч је о директиву којим се наизглед само наговештава шта треба да се уради.¹²³ *You/ We can/ could* се често разуме као предлог или савет, по којима би радња била корисна адресату или и адресату и говорнику (*You can do whatever you like*). Понекад остаје нејасно, управо због неодређеног баланса трошкова и користи, да ли је прикладније исказ називати „захтевом“ или „сугестијом“: *You can turn the radio off darling, we're not listening to it. [BNC KBK]* Постоје и други декларативни начини изражавања захтева, осим ових модализованих: на пример, семи-формулаички изрази који почињу са *I think..., I wonder if...* итд. (Leech 2014: 151).

Лич прихвата став да су говорни чинови циљно орјентисани, те према томе индиректни чин који указује на припремне услове, попут *You can X*, указује да је прелиминарни циљ главног циља (навести адресата да изврши радњу) већ загарантован: „Не постоји ништа што спречава адресата да изврши радњу“. Са тачке гледишта адресата ово значи активацију Грајсове максиме релеванције, односно идентификацију комуникативног чина (илокуционог циља) да треба да се изврши

¹²³ *You can* такође уводи реченице којима се даје дозвола а које су равне понудама: *You can have a biscuit if you like [BNC KBH]*. Траба обратити пажњу на то да тактична условна клауза *if you like* садржи глагол *like* као замену за *want*, које би овде такође било могуће. *Like* (које изражава жељу) се чини да је за нијансу тактичније од *want* (које изражава вољност) приликом ублажавања елемента *FTA* који прати вољност уз субјекат у првом или другом лицу (Leech 2014: 151).

радња. Друштвени циљ (учтиво дозвољавање прикладног степена добровољности и последично смањење претње по образ) се постиже тако што се адресату оставља избор да прихвати, одбије или игнорише претпостављени илокуциони циљ говорника¹²⁴ (Leech 2014:152).

You could као маркер захтева је тентативан и уводи учтиву сугестију или савет: (they are present) at the moment you could ask them. Обично *perhaps* има фиксну иницијалну позицију. Овакве захтеве одликује учтивост и формалност: *Perhaps you would/ perhaps you could*, али се јављају и другачији обрасци са функцијом сугестије или савета: *Perhaps you could give me a ring back*. (Ајмер 1996: 151 – 152). *You could spend the night at her house* (Leech 2014:137).

If you could, као маркер учтивости има прагматичку снагу „учтивног уступања према адресату, од ког се не очекује да одбије говорников захтев“ (Perkins 1983:124). Тентативне и формалне формуле овог типа захтева су: *if you would / if you could: if you'd collect them from Mr Gordon who will be going to PLA meeting*. Ове рутинизиране фразе могу бити модификоване прилозима: *if you could sweetly* или *if you could kindly*:

(Ситуација: Женски универзитетски истраживач мушком администратору): *if you could sweetly put one in the post*.

(Ситуација: Порука остављена на телефонској секретарици): *if you could very kindly leave a note on his door to explain this thanks*. (Ајмер 1996: 152)

I wonder и учтиввије *I wondered* се користе као даунтонери/ ублаживачи (енг. *downtoners*) захтева (види Leech 1983:118,121): *I wonder if you could put me on your mailing list please for properties; well I wondered if you could perhaps give her a message...* Трајни облик *wonder* у комбинацији са прошлим временом доприноси обзирности и учтивости захтева: *so I was wondering if a message could be given to Mr Soames*. Фразе попут *I would be grateful if you could* су изразито тентативне и формалне. (Ајмер 1996: 153)

¹²⁴ Оваквим објашњењем се игнорише прагматикализација која може ову интерпретацију учинити готово аутоматском. Међутим, објашњење у смислу конкурентских циљева омогућава да се обазложи интерпретација *You can...* као „демократски императив“, који у принципу допушта слободу акције адресату.

3.2. Ублажени индиректни захтеви у облику интерогативних реченица

Друга велика класа индиректних стратегија су питања, где је средство директивне интерпретације постављање питања, а не изрицање потврдне реченице. Постоје неке паралеле између две класе и једне и друге се могу исказати на скали учтивости, али постоје и велике разлике. Реч је о разликама у прагматичколингвистичкој учтивости. Стварајући потврдну реченицу, говорник каже „Ја стварам модализовану реченицу у вези твоје будуће радње. Очекујем да је извршиш“, док постављајући питање говорник заправо каже:“ Постављам ти модализовано питање у вези твоје будуће радње. Шта је твој одговор?“ Интерогативне стратегије подразумевају наглашавање чињенице да се адресат пита за мишљење: оне наизглед предају одлуку адресату. Што је већи избор понуђен то је већа учтивост. Да би ово илустровао Лич упоређује учтивост облика: *You can ...* и *Can you ...*: а) *You can entertain the kids while I'm away.* б) *Can you entertain the kids while I'm away?* (Leech 2014: 152) У примеру а) се скоро узима здраво за готово да ће адресат извршити предложену услугу, док се у примеру б) то не чини, већ се се трага за одговором који ће или прихватити или одбацити предлог. *You can* ће пре бити употребљено када су говорник и адресат у присном односу, на пример чланови породице, где се може претпоставити да ће један обавезати другог око бриге о дету или у супротном неће имати грижу савести да одговори „не.“ Међутим, интерогатив је експлицитнији у захтеву за одговором, те да би избегао непристојност, адресат је готово у обавези да пружи неку врсту одговора. У декларативној шеми одговор који не обећава, наилази на већу толеранцију. Негативан одговор на питање – одбијање – је до неке мере неучтиво (кршење максиме дружељувости), те тако адресат осећа обавезу да каже “Да”. За то време говорник је у супериорнијем положају, јер се избор понуђен интерогативним обликом не мора разумети као избор уопште (Leech 2014:154).

3.2.1. Питања о способности/ могућности

Велики број индиректних захтева има облик *yes-no* питања које садржи један од модалних глагола *can/could* и *will/would*. Однос интерогативних и декларативних захтева у корпусу је 104:87. Свега се два модална глаголска пара појављују у основи (*can/could*, *will/would*). Други модални глаголи су или неприхватљиви или представљају маркиран избор, попут формалног *able to* (Faerch and Kasper 1989, Ајмер 1996: 156). *Can* је индиректније од *will*, а *could* од *would*. Иако је тешко успоставити јединствену скалу са строгим редоследом, разумно је представити однос између ова четири помоћна глагола на делимично распоређеној скали прагмалингвистичке учтивости. Расуђивање кад је реч о избору између *will/would* и *can/could* тече на следећи начин: *will/would you* избегава конфронтативни директив постављајући питање о припремном услову који мора бити задовољен ако ће жељена радња да буде извршена. Међутим, са само једним кораком даље од директива, питања вољности ипак носе ризик да звуче неучтиво. Уколико саговорник искористи своју слободу одговарајући са „не“, онда се саговорник понаша неучтиво тиме што процењује своје властите жеље и циљеве као важније од говорникових. Овде се, према Личу, активира „мета-максима“: “Не стављајте саговорника у позицију где је он нема другог избора осим неучтивости”¹²⁵(Leech 2014:154). Да би се избегло ризично сукобљавање воља, може се предузети даљи корак ка индиректности, те се може поставити питање у вези следећег припремног услова: да ли је саговорник способан да изврши радњу. Поново је могуће закључити из питања о способности да је говорник заинтересован да адресат изврши радњу. Међутим, питање у вези способности се може учтиво одбити: ‘Can you do A?’ ‘No, I’m sorry, I can’t do A, because X.’ X може бити било какво стање ствари, ван контроле саговорника, које спречава говорника да уради А. Стога се постављањем питања у вези способности/могућности избегава сукобљавање воља (Leech 2014:154). Тако саговорник може речи: „Не“, а да не одбије извршење услуге, док говорник може

¹²⁵ “Don’t put interlocutor in a position where he/she is constrained to be impolite”

сачувати образ говорећи: „Само сам питао за могућност.“ Иако се на овај начин може објаснити зашто је пар *Can/Could you* учтивiji од *Will/Would you*, Лич даље тврди да су ови изрази су постали потпуно прагматикализовани. Они су постали специјализовани за функцију директива, те су у енглеском језику постали комплетно рутински начини постављања захтева. Горепоменуто образложење се може применити и код појаве других мање прагматикализованих начина захтевања путем испитивања вољности или способности адресата, на пример: *Are you willing to...? Would you be prepared to ...? Will you be able to...?* Одговор у виду: „Okay.“ је прикљандан оговор на захтев; истовремено отворено значење, упит у вези могућности, је живље овде него што би било у питањима са *Can/Could you* (Leech 2014: 155).

Can/Could you су питања оријентисана ка адресату (енг. hearer-oriented questions). Ајмерова у корпусу налази осам примера *Can you* искључиво у виду једног обрасца (*can you VP please*) и то за мање услуге у ситуацијама попут телефонских разговора. *Could you* је често модификовано са *please*¹²⁶. *Could you VP please* се може посматрати као преферирани или немаркирани начин изражавања молбе, због учесталости фразе: *Could you get some cheese? – I'll get some. Could you explain what you mean in simpler English Barry? Could you send them off?* Ајмерова издваја фразу *could you ask him if he would mind* као тентативну и формалну: *Could you ask him if he would mind ringing me between twelve and twelve thirty?* Овакав захтев може бити даље модификован узрочном клаузом *because: could you mention it to him cos I've invited him as well?* (Ајмер 1996: 172)

Негација компоненте модалности (представљене *can't you, couldn't you*) се појављује само у изолованим примерима. На пример *Can't you*¹²⁷ наглашава

¹²⁶ *Please* је нарочито често са императивима (2724 примера у корпусу). Доста се употребљава и након *could you* (25 примера) и после питања којима се тражи дозвола (*can I, may I, could I*) (5 примера).

¹²⁷ Негативна питања као индиректни директиви са *Can't* насупрот налазима у неким другим језицима попут данског, мање су учтива од потврдних: *Can't I have another, another drink please?* [BNC KCT] (Leech, 2014: 155). Негативно питање у енглеском је пристрасно питање којим се очекује негативан одговор, али које такође подразумева одбачено очекивање да би одговор могао бити: „да“. Стога, *Can't you listen for once?* Интерпретирано као захтев има услов искрености да говорник жели да га саговорник слуша. Као негативно питање, оно такође носи и позитивно (одбачено) очекивање „I

нестрпљење, јер адресат не ради оно што говорник мисли да треба да ради: (ситуација: Говорник Б је сестра саговорника) Б: *can't you 'do it this afternoon? tell the proof you've got you're busy*. На сличан начин, *couldn't you just* имплицира прекор код говорника: (ситуација: разговор између равноправних; говорник Б је наставник женског пола, а говорник А је мушкарац, специјалиста за компјутере)

Б: *oh dear*

А: *but couldn't you just swallow them whole*

Could you је у следећем примеру и модификовано и употребљено са оградом, јер институционализоване околности захтевају формалност: (ситуација: порука остављена на телефонској секретарици): *Do you think you could possibly ring me at eight four seven one two double extension?* (Ајмер 1996: 173).

3.2.2. Питања за добијање дозволе

Питања за добијање дозволе су парадигматски флексибилна и могу се описати као основа где категорија МОДАЛ може бити замењена ограниченим бројем модалних глагола: MODAL + I + VP. За прилично тривијалне молбе користе се *May I (Can I²⁸)*, док се за учтивије захтеве користи *Could I*. Чести модификатори су *please* и *just* (ibid. 175).

Према Личу, питања за добијање дозволе су још један пример прагматикализације, јер су постала ствар рутине и изгубила већи део снаге индиректног захтева. Тако је пример *Can I make a suggestion* мало више од обавештења да ће саговорник да изрекне сугестију. За разлику од питања *Could you* које је усмерено на агенса, питања у првом лицу једнине су усмерена на говорника (енг. *speaker-oriented*). Посебну пажњу привлаче захтеви усмерени ка агенсу и његовом извршењу радње у којима се помиње само говорниково учешће. У примеру

thought you could listen“, заједно са негативним (постојаним) очекивањем “*but it appears you can't*”. Постоји дакле сукоб између говорникове жеље да саговорник слуша и говорникових очекивања да саговорник не може да слуша. Овакав сукоб објашњава иритантни тон који често прати таква питања. Сличан случај је и са питањима са *Why: Why can't you listen for once?* (Leech 2014: 156).

¹²⁸*Can we* се не односи на тражење дозволе већ на предлог који усмерава и говорника и адресата на акцију: *one second, can we go back a bit?* (Ајмер 1996: 176).

Could I have some more butter please? (обраћање госта конобару) улога саговорника као агенса је избачена из исказа. Искази у којима се изоставља помињање улоге агенса су чести са глаголима *have* и *get*, а вероватно су мотивисани како вербалном економичношћу тако и учтивошћу. Било би потребно више времена и напора да се каже: *Can/Could you bring/get me..?*. Овакав исказ такође експлицитније ставља до знања да се од саговорника очекује да изврши чин (Leech 2014:140).

Питања за дозволу су заправо захтеви упућени саговорнику како би он извршио радњу. Наиме, тражи се дозвола за физичку радњу самог говорника која је смештена у други план и зависи од комуникативног чина који је тражен од саговорника. Ако се сагледају на овај начин, сви захтеви, укључујући и захтев за дозволу су оријентисани на саговорника. Дефокализовани (енг. defocalized) примери (са безличним субјектом) показују јачи облик претварања који избегава помињање и говорника и саговорника. Сви ови примери илуструју стратегију индиректности која се активира зарад учтивости (ибид. 142).

Could се јавља у следећим питањима за дозволу: *Could I , Could I ... please/just, I wonder if I could...* Оваква питања се такође користе да уведу нове аргументе, да учтиво прекину другог говорника, да затраже право говора, да одрже говор (учине да говор потраје), да затраже дозволу да се врате на претходну тему, итд. Следећи пример из корпуса је модификован са *just* и прати га објашњење: А: *could I just get all this down because* В: *yes. A I've never had anything quite like Sowerham before...* (Ајмер 1996:176).

I wonder if I could је тентативно и формално. (ситуација: Радио интервју где је говорник особа која изводи интервју): *I wonder if I could get you to think aloud a little about the ideal of a social contract or compact.* Молба може бити модификована са *please*: В *I wonder if I could speak to Mr Parker, please or at least leave him a message if he's not there* (ибид. 176).

3.2.3. Унутрашњи и спољашњи модификатори

Основе садрже неколико празнина за средства ублажавања, а могу бити модификоване унутрашњим и спољашњим модификаторима, који пружају подршку захтеву. Елементи ублажавања (енг. *downtoners* Holmes 1984) нису носиоци илокуционе функције, припадају интерперсоналној страни језика, појављују се у основи, а не могу се граматички анализирати. У класификацији К. Ајмер *could* се појављује у оградама (у мањој мери од *would*), упитним фразама (*could you*) и консултативним средствима (*consulting devices*) (Aijmer 1996: 163). Међу унутрашњим модификаторима, *could* се јавља у виду упитних фраза, које квалификују императив. Имају функцију да изразе интимност и дружељубивост (ibid. 178).

Међу унутрашње модификаторе, Лич сврстава делиберативни почетак захтева (енг. *deliberative opening*), попут *I wonder* or *Do you think*¹²⁹, захтев је укључен у главну реченицу и претворен у индиректно питање: *do you think you could come by on Thursday?* Оваква питања се крећу ка најиндиректнијим и најучтивијим исказима на прагмалингвистичкој скали учтивости. Код захтева *I wonder* говорник се чак повлачи од директног питања (које би захтевало одговор) и само изражава несигурност, недостатак информација. Међутим, за данашње саговорнике ово је релативно уобичајен начин изрицања захтева, управо захваљујући прагматикализацији (Leech 2014:162). Почети у виду ограђеног перформатива (енг. *hedged performative openings*) су још један пример започињања главне клаузе у којој је жељена радња потиснута у зависну (Fraser 1975), односно где главна клауза која отвара исказ ублажава у различитим степенима снагу перформатива. Главна клауза ограђује преформатив уводећи модалност и (понекад) питање. Ограђени преформативи се, као и чисти преформативи, јављају у формалним околностима: *Could I ask Rotarian Jeff [name] please to propose a vote of thanks.* Овде је реч о захтеву да се изрекне

¹²⁹ Trosborg's (1995: 212–213) ове изразе назива консултативним *consultative*, из разлога што се саговорнику даје привид питања које се бави његовим жељама и преференцијама (Лич 2014: 163).

захтев, што је још једно средство дистанцирања. Ублажавање перформатива се може комбиновати са другим средствима ублажавања попут *just, perhaps, and not . . . quite* (Leech 2014:165). Један од честих почетака овог типа је и *Could you tell me...?*. Још једно средство које говорнику даје већу слободу избора је склоност захтева ка негацији (енг. *negative bias*), чиме се наговештава да се не очекује извршење жељене радње. Говорник може да користи негативан исказ (после ког следи позитивна упитна фраза) како би нагласио исправку своје негације адресатовим слагањем: *I don't suppose you could be persuaded to come up by train for a night or two could you*. У датом примеру *I don't suppose* је још један пример делиберативног почетка, који у комбинацији са модалом *could* означава учтиву индиректност. Лич примећује да се негативни искази као захтеви ретко јављају са садашњим модалима *I don't suppose you can/will be persuaded* због сукоба између „учтиве“ негације са „мање учтивим“ нехипотетичким глаголима. Вотс наводи чак два структурна типа који се служе овим средством: *You couldn't do me a favour* и *do X, could you?/ I couldn't do X, could I?* (Watts 2003: 190 – 191).

Спољашњи модификатори (енг. *external modifiers*) су средства конверзације сачињена од целокупних клауза или фраза, која се обично користе пре или после самог захтева. Прозодијски представљају посебне тонске јединице. Они могу обезбедити оправдање за захтев који следи, могу га ублажити, или су део говорникове стратегије да контролише деловање саговорника. Пошто је њихова главна функција да дају сигнал да ће уследити захтев, описују се и као предзахтеви (енг. *pre-requests*) (Levinson 1983: 356). Један од њих је разоруживач *disarmer*, који када претходи захтеву умањује угрожавање саговорникове приватности: *I would be grateful if you could give me a call* (Aijmer 1995:172). Предзахтев у виду питања пружа саговорнику могућност да нађе изговор да не изврши захтев (Levinson 1983: 360-4). Функција питања је да провери да ли је саговорник вољан и способан. Нарочито су интересантне референцијалне стратегије које омогућавају саговорнику да створи дистанцу и да избегне одговорност за чин који се може доживети као претећи по образ саговорника: *I wonder if you could help me*. Дефокализаторима (енг. *defocalizers*) се избегава помињање агенса било генеричким обликом *one could* или употребом

пасива: ... so I was wondering if a message could be given to Mr Soames (ибид. 184).

4. Историјски развој конвенционалних индиректних захтева -способност

У овом поглављу ће бити изложени фактори повезани са развојем конвенционалних индиректних захтева¹³⁰ КИЗ усмерених на способност (енг. ability-oriented conventional indirect requests). Серл (Searle 1975) тврди да индиректне говорне чинове активирају одређени услови за успешну употребу/ услов прикладности- услов примерености (енг. felicity conditions), Левинсон (Levinson [1979] 1992) тврди да одређени типови активности постају повезани са одређеним говорним чинovima, али оно што је кључно за студију Кулпепера и Демен (Culpeper & Demmen 2011) је тврдња да су говорни чинovi и њихови контексти конвенционално или стандардно повезани са одређеним облицима. Овде је релевантан појам акумулираног прецедента (енг. accumulated precedent) Бака и Хејмиша (Bach and Hamish 1979), односно сталне употребе и ширења облика до тренутка када он коначно постаје конвенционалан. Управо је трагање за акумулираним прецедентом задатак како Купепера и Дешера, тако и овог рада, и то на основу испитивања употреба и учесталости у корпусним подацима.

Да су *can you/could you* питања оријентисана ка способности добила снагу захтева потврдиле су и савремене прагматичке студије попут Ајмерове (Aijmer 1996) и студије Блум-Кулка и Хауса (Blum-Kulka & House 1989), које су показале не само да су конвенционални индиректни захтеви најчешће коришћени облици захтевања, већ и да је се већина КИЗ усмерених на адресатову способност користи као „припремни услов“. То је такође потврђено и у савременим граматичким студијама (Huddleston and Pullum 2002, Quirk et al. 1985). Хадлстон и Пулум (Huddleston and Pullum 2002) тврде да захтеви начињени путем *can you/ could you*, а које они називају питањима о способности (енг. ability questions), функционишу као идиоматски или конвенционални индиректни чинovi. Они се лако користе као индиректни директив,

¹³⁰ За конвенционални индиректни захтев биће коришћена скраћеница КИЗ

јер једини вероватан разлог зашто би један појединац био заинтересован за адресатову способност да нешто уради је да жели да то буде урађено. Директна снага питања се временом изгубила. (Huddleston & Pullum 2002, Culpeper & Demmen 2011: 10 – 11)

Кулпепер и Арчер (Culpeper & Archer 2008) нису нашли примере *can you/ could you* употребљених као КИЗ усмерених на способност у раном савременом енглеском у детаљној студији захтева спроведеној на корпусима суђења и драме. Они су открили да је директни захтев (импозитив) најчесталији тип захтева између 1640. и 1760., што је око 73% свих обрађених захтева. Конвенционални индиректни захтеви су присутни у њиховим подацима, али свега 17% од укупног броја и нису усмерени ка адресатовој способности питањем *can you/ could you*. Најчешће стратегије су: *let* праћено заменицом у првом или трећем лицу и глаголом; *will you* праћено глаголом, *if* [заменица] *will please to* [глагол]/*that*, и *you may* [глагол]. Дакле, ове стратегије су више оријентисане ка вољности адресата него ка његовој способности, а разлог лежи у природи друштвених односа и културе учтивости. То што се данас највише користе индиректни захтеви везани за способност (Blum-Kulka et al. 1987; Ајјмер 1996) не значи да су говорници постали учтивији у односу на шеснаести и седамнаести век, већ да су конвенционалне методе захтевања еволуирале у складу са променама у друштвеним и институционалним структурама. Импозитиви коришћени у раном савременом енглеском језику су у складу са културом позитивне учтивости, која је у то време била доминантна у Енглеској, судећи према анализи Шекспирових дела (Коптыко 1995). Вредновање директности у комуникацији у раном савременом енглеском се може упоредити са ситуацијом у данашњој Пољској. Вјежбицка (Wierzbicka 2003) тврди да се у англосаксонској култури дистанца разуме као позитивна културна вредност. Међутим, у пољској култури се повезује са непријатељством и отуђењем. Постепено померање ка култури негативне учтивости у Енглеској прати пораст употребе конвенционализованих индиректних чинова и обрнуто (Коптыко 1995). *Can you/ could you* експлицитно укључују адресата. Ако се упореди *pray* у Шекспировим делима са *please* у OED (Oxford English dictionary) приметно је померање у

стратегијама енглеске учтивости од наглашавања говорника ка наглашавању саговорника (Busse 2002: 31) (Culpeper, Demmen, 2011: 11).

Када је реч о развоју модалних значења *could*, изузетно је мало историјских студија које га обрађују. Већ је речено да овај модал преноси значење способности, могућности и дозволе (*ability, possibility, permission*), а да такође имају функцију „прилично учтивог захтева“ (Quirke at al. 1985: 222.) У дијахронијског студији модалног значења способност, Зиглерова открива да долази до повећања учесталости модала *could* између средњеенглеског и раног савременог енглеског, као и да се његове функције развијају од значења знања до физичке способности или вештине и коначно до значења могућности (или немогућности у случају негативног облика) (Ziegler 2001: 291 – 300). Она такође тврди да у раном савременом периоду *could* поприма нову функцију „контрафактивног/ хипотетичког значења“, а да његова ранија лексичка функција постаје умногоме редукована (ибид.). Бајберова студија (Biber 2004) о употреби модала између 1650. и 1990. пружа статистички приказ употребе *can/ could* у различитим историјским периодима и жанровима на основу *ARCHER* корпуса. Битно је приметити да док већина модала показује тренд опадања, *can* показује опште повећање током времена са доминантним значењем „личне способности“, који се касније проширује на „безличну способност“. Његови подаци показују да се у драмама и писмима највеће повећање у употреби *can/ could* дешава после 1900., а то се поклапа са повећањем употребе индиректних захтева у виду питања о способности. Код драме се јавља знатно повећање у учесталости *could* између 1800. и 1949., али ово оштро опада у другој половини двадесетог века (Biber 2004: 204 – 210). Аутори сматрају да су ова повећања и смањења повезана са употребом *could* у конвенционалним индиректним захтевима усмереним на способност, иако није могуће проценити у којој мери. Промена преференције одређеног типа прагматичке функције *can / could* у говорним чиновима захтевања не мора нужно бити праћена повећањем присуства модалног глагола. Ови глаголи настављају да функционишу у другим значењима: способности, дозволе и могућности (Culpeper & Demmen 2011: 12).

4.1. Постојање КИЗ-способност пре деветнаестог века

Према Оксфордском речнику OED, облици *can / could* се појављују од 1000./893. надаље. Примерима из речника пре 19. века доминирају дословна значења менталне или физичке снаге, могућности, способности (енг. *mental or physical “power”, “ability” or “capacity”*). Примери са јаснијим значењем захтева, иако још увек присутним значењем способности, дозволе или могућности се појављују у другој половини 19. века. Поред OED, аутори су претражили појаву облика *can you / could you* и у Шекспировим драмама. Реч је о корпусу од нешто преко 800,000 речи написаних у касном 16. и раном 17. веку (ибид. 12). Шекспир је познат по употреби иновативних облика језика (Crystal 2003). Савим је извесно да ако постоје рани случајеви захтева усмерених на способност да се они морају се наћи у Шекспировим делима. Аутори налазе један пример употребе, али модалног глагола *can*: Nurse (to Juliet): Iesu what hast? can you not stay a while? Do you not see that I am out of breath? (Shakespeare, *Romeo and Juliet*, Act II:v, 1341-2) Употреба *can* је нејасна, јер може бити интерпретирана и као захтев да Јулија буде стрпљива и као дословно питање о Јулијиној способности да чека. Присуство снаге захтева је вероватна опција, због дадиљиног односа према Јулији. Она је нижег друштвеног статуса, али се о Јулији бринула одмалена. Овде је реч о изолованом примеру, те докази из Шекспирових драма, Оксфордског речника и студије Кулперера и Арчер (Culperer & Archer 2008) подржавају тврдњу да нема јасних показатеља постојања КИЗ-способност пре касног 18. века (Culperer & Demmen, 2011: 13).

Метод истраживања повећања КИЗ-способност у 19. веку. Аутори се фокусирају на конвенционалне индиректне захтеве усмерене на способност у облику *could you/ can you*, њихове одричне облике (*can't you, couldn't you, can you not, could you not, cannot you*), као и варијације у спелингу и скаћене облике без апострофа (*cant, canst, coud, couldst*). Аутори не укључују облике првог лица *can I/we have* и *could I/we have*, иако и они функционишу као КИЗ. Намера им је била да размотре искључиво значење способности, али не и значења могућности и дозволе, која се реализују уз прво лице. Искључена су и питања о дословној способности као и

реторичке стратегије, пошто се они не квалификују као КИЗ. Међутим, укључени су одрични облици, као и стратегије у којима негативну изјаву о говорниковој способности прати одговарајућа упитна фраза *you couldn't [...], could you?*. Иако ови облици функционишу помало другачије од афирмативних тиме што су оријентисани ка говорниковој неспособности да изврши захтев (Aijmer, 1996: 26, 159), они су ипак део породице КИЗ-способност. У случајевима где је детаљно описан одговор циљаног адресата, процењује се снага захтева/ молбе према пријему истог. Аутори су такође узели у обзир оно што Хадлстон и Пулум означавају као „непропозициони маркер индиректне снаге“, укључујући и маркер учтивости *please*, као и интерпункцију (они такође помињу и прозодијске карактеристике, које су недоступне у случају писаних текстова). Хадлстон и Пулум тврде да *please* идентификује питање усмерено ка способности као захтев, док га упитник уобичава у захтев. Оба облика су наравно устаљена у периоду који се истражује (Huddleston & Pullum 2002: 864). Док *please* оснажује снагу захтева КИЗ-способност, упитник га слаби. Већ је поменуто да најчесталији КИЗ-способност *could you* често модификује *please* и да је реч преферираном или немаркираном начину изрицања захтева (Aijmer 1996: 158) (Culpeper & Demmen, 2011: 13 – 14).

4.1.2. КИЗ-способност у касном 18. Веку

Претражујући *ACLEP* (A Corpus of Late 18th Century Prose), који садржи око 300,000 речи из писама са северозапада Енглеске написаних између 1761. и 1790., аутори проналазе само четири примера, од којих само један садржи модал *could*, а три *can*. Два примера очигледно нису КИЗ-способност, један представља дословно питање о способности, а један реторичку стратегију. Последња два се могу окарактерисати као КИЗ-способност, али су двосмислени: [...] *please to say whether it is probable such will be obtained or **can you think of any other mode of raising it*** (Letter from Jos. Cooke to Mr Richard Orford, 2nd January, 1782: *ACLEP*). У датом примеру подвучен је главни чин захтева (енг. head act) као минимална кључна компонента захтева (Blum-Kulka et al. 1989a, Culpeper & Archer 2008). Снага захтева се

комбинује са питањем о способности. Писац поставља питање у вези способности господина Орфорда да „мисли“, али заправо захтева да му се те мисли саопште. Снага захтева главног чина је потврђена предмолбом, односно припремним условом (енг. pre-support move, preparatory condition): “please to say whether it is probable such will be obtained”. Разумно је претпоставити да је господин Орфорд у стању да испуни обећање. У супротном не би било сврхе да му се такав захтев поставља. Ако је реч о питању о способности, онда се крши Грајсов принцип кооперативности (енг. Cooperative Principle; Grice 1975) – постоји дубље значење које треба одгонетнути (тј. значење захтева). Снага захтева несумњиво зависи од односа снага и постојећих односа, а њихове инференције од тога ко има право да упути и одобри захтев.

Кулпепер и Демен не налазе међу корпусним подацима стварне доказе конвенционализације КИЗ усмерених на способност у касном 18. веку. Постоје спорадични случајеви у којима питање о дословној способности функционише као захтев. Оваква двосмисленост не изненађује, јер се КИЗ се појављују због постепеног прагматичког ојачавања импликације (Culpeper & Demmen, 2011:14). Другим речима, овакве реченице започињу као дословна питања о способности, али затим њихово значење захтева јача и постаје доминантно. Према савременим подацима КИЗ усмерени на способност су и данас инхерентно прагматички двосмислени, пружајући избор илокуционе снаге до које адресат долази на основу контекста. Ајмерова тврди да адресати прво интерпретирају немаркирано или преферирано значење захтева, али уколико не могу или не желе да се повинују захтеву они онда инференцијом долазе до маркираног или дословног значења (Aijmer 1996: 128- 129). Стога је вероватно да ће се и у подацима из 19. века наћи мноштво двосмислених случајева, али и доказа очигледније конвенционализације КИЗ-способност.

4.1.3. КИЗ способност у 19. веку

Учесталост КИЗ-способност Кулпепер и Демен прате у два корпуса A Corpus of Late Modern English Prose (“ACLMEP”), који садржи око 100.000 речи личне неформалне преписке написане између 1861. и 1919., као и A Corpus of Nineteenth-

Century English (“CONCE”), који сарджи милион речи између 1800. и 1900. и укључује преписке, научне списе, историјска документа, фикцију, записе са судских поступака, парламентарне дебате и комедије. У корпусу, који је обухватио 1.068.106 речи, аутори су нашли 104 КИЗ-способност.

Табела 10. Укупна дистрибуција КИЗ-способност у корпусу 19. века за облик *Could you...?*

	1800-1830	1850-1870	1870-1900	Total
<i>ACLMEP</i>		1 (0.5)	5 (0.8)	6 (0.8)
<i>CONCE</i>	2 (0.1)	3 (0.1)	3 (0.1)	8 (0.1)
<i>Total</i>	2 (0.1)	4 (0.1)	8 (0.2)	14 (0.1)

(Culpeper & Demmen, 2011:16)

Важно је истаћи да је пронађено далеко више *can* облика него *could* (90:14), што је у супротности са данашњом ситуацијом, где се међу КИЗ-способност далеко чешће јавља *could you* него *can you* (Aijmer 1996: 157), а у складу са Бајберовим подацима, где *can* показује тренд раста (Culpeper & Demmen 2011:16). Када је реч о негативним облицима, тј. неспособности, аутори налазе неколико примера, али је углавном реч о негираном *can*. Док употреба КИЗ-способност са модалом *can* расте од раног до позног 19. века, код негираног облика долази до опадања учесталости. Овакав образац је у складу са идејом да су *can you* облици постали конвенционализовани као „учтиве“ индиректне стратегије захтевања, док су се *can't you* облици развили као далеко мање „учтивив“. У савременим подацима Ајмерова налази мањи број негираних модалних захтева (*can't you/ couldn't you*). Она сматра да *can't you* сигнализира говорничково осећање да адресат не испуњава његова очекивања. Оно је мање учтиво од ненегираног облика (Aijmer 1996: 159) (Culpeper & Demmen 2011: 17).

4.2. (Не)двосмисленост захтева КИЗ-способност

Конвенционалне индиректне захтеве са значењем способности често карактерише двосмисленост, јер се снага захтева комбинује са неким степеном

испитивања адресатове способности. Купепер и Демен су покушали да открију да ли се захтеви оријентисани на способност са јасном снагом захтева појављују учесталије кроз 19. век, што би се могло очекивати ако КИЗ-способност пролазе кроз процес конвенционализације и прагматикализације у то време. Аутори су стога категоризовали резултате као јасне и двосмислене. Поделу су засновали на основу одговора адресата, на основу контекста, који показује да ли су се сложили са захтевом или дали информацију о својој способности и то на: а) примере са јасном снагом захтева потпуно конвенционализовани КИЗ-способност, односно адресат очигледно има способност да испуни захтев говорника; б) примере са двосмисленом снагом захтева: очигледан захтев, али постоји неизвесност око способности адресата да испуни захтев. Насупрот очекиваном, резултати нису показали јасно повећање у броју примера са јасном снагом захтева како је 19. век напредовао. Појављује се повећање између раног и средњег периода, али не и између средњег и каснијих периода. Повећава се број двосмислених случајева, али узрок лежи можда у општем повећању КИЗ-способност, а не само у броју двосмислених случајева. Треба имати у виду и то да у неким случајевима нема довољно информација у контексту да би се могло одредити да ли је адресат имао способност да испуни захтев. Аутори сматрају за могућу грешку то што су из опрезности за двосмислен узимали и оне случајеве није било непобитних доказа за адресатову способност да испуни захтев или да је адресат исказ разумео као захтев. (Culpeper & Demmen 2011: 18)

Следећи пример Кулпепер и Демен издвајају као пример са јасном снагом захтева: Then, too, could you lend me your small geological map? i.e. if you don't want it at all. (Letter from J.R. Green to W. Boyd Dawkins, 24th September, 1862: *ACLMEP*, *ibid.* 105). Из из главног чина захтева се јасно види да J.R. Green верује да W. Boyd Dawkins поседује мапу коју он жели да позајми. Међутим, писац не претпоставља адресатову спремност да изврши захтев, али додаје потез подршке (енг. *post-support move*), уважавајући власничко право пречег при коришћењу мапе. Јавља се и упитник, који смањује снагу захтева и отвара могућу интерпретацију примера као питања у вези дословне способности уколико адресат жели да одбије захтев. Са друге стране, пример: Can you dine with me somewhere on Thursday? Afterwards we

might slack or break up early as I shall have had rather a plethora of Theatre (Letter from Ernest Dowson to Arthur Moore, 8th April, 1890: *ACLMEP*, p. 147) може бити посматран као КИЗ-способност са снагом захтева (или чак и као понуда), јер писац пита/ позива саговорника да вечера са њим. Присутна је и снага питања у вези дословне способности, јер је није познато да ли је прихваћен захтев/ понуда. (Кулпепер, Демен 2011: 18)

Када је реч о жанровима, аутори су примере КИЗ-способност нашли у писмима, записима са суђења, драми и фикцији, али не и у научним списима, историјским документима и парламентарним дебатама, што не изненађује јер је говорни чин директива и иначе ређи у овим жанровима. Највећи број КИЗ-способност се налази у судским записима из *CONCE* корпуса. Они обухватају више од половине од укупног броја КИЗ-способност примера, а скоро две трећине укупног броја примера из података који су Кулпепер и Дешер обрадили, те као такви заслужују даље истраживање. Аутори су открили и да су КИЗ-способност у подацима са суђења користили испитивачи (адвокати и судије) приликом унакрсног испитивања сведока и опужених, дајући им тако сигнал да треба да говоре као и назнаке које се тачне информације од њих траже. Ови примери имају контекстуално условљене карактеристике и способности и захтева. Дуалност сврхе *can/could* стратегије ефикасно испуњава контекстуалну потребу да се комбинује захтев да саговорник проговори, али и да се остави простора за могућност да он/она можда није у могућности да пружи тачно тражене информације. Овде је реч о практичности, а не о учтивости. Упркос доминантној појави ових облика у судским подацима из 19. века, није вероватно да је овде дошло до конвенционализације КИЗ-способност, јер је приступ разговорима из судница био ограничен. Међутим, ово је интересантан хибридни облик који је специфичан за контекст суднице, али је, по свему судећи, био конвенционална формула за испитивање *conventional questioning formula* у то време. Када је реч о фикцији, КИЗ-способност облици су у поређењу са судским списима ретки. Ипак, неколико примера који су нађени представљају даље доказе да се КИЗ-способност форме појављују прво у 19. веку (Кулпепер, Демен 2011: 19 – 20).

Кулпепер и Дешер долазе до следећих закључака. Истраживања текстова из 18. и 19. века су дала мали број резултата, те више говоре о трендовима него о недвосмисленим доказима. Изразито мали број КИЗ-способност облика, који се појављују само у писмима, наговештавају да у то време још увек није дошло до конвенционализације. Подаци из 19. века су показали све већи број примера како време одмиче, иако противно очекивањима аутора повећање учесталости није праћено повећањем јасноће и умањењем двосмислености. До знатног пораста у учесталости КИЗ-способност долази после 1900., у складу са Бајберовим подацима (Biber 2004: 212), по којима до најоштријег повећања у употреби *can/could* долази после 1900. Подаци до којих су аутори дошли су углавном потичу из података са суђења, те би без њих било веома мало примера. Анализа Кулпепера и Дешера има контекстуалних и жанровских недостатака и пропуста, али је са друштвене перспективе указала на јаке каузалне везе. Промена природе посла, успона протестантизма, индустријализација померају фокус на корисност, способност појединачног човека да произведе, уопштено фокус је на способности индивидуе. Могло би се претпоставити да су КИЗ-способност облици постали учестали јер су били оријентисани на оно што је постајало важно у том периоду, као што су захтеви оријентисани на вољност (*will you ...*) или дозволу били прикладни у ранијим периодима када је била доминантна хијерархијска моћ, додељена рођењем и подржана хришћанством.

5. Could у оградама

МОДАЛ-ПРОШЛИ користи за изражавање обазривих епистемичких судова (спекулативних и асумптивних). Уколико се *could* користи у епистемичком смислу може бити замењено са *might* уз врло мало промене у значењу (Palmer, 1979:156). *Could* се употребљава посебно онда када је тврдња касније под знаком питања. У неасертивним контекстима *could* се редовно користи као епистемички модал, јер *may/might* не могу да изнесу значење епистемичке могућности у питањима.

Табела 11.: Према BNC првих 15 лексичких глагола који се јављају уз модал *could*

	Глагол	Учесталост	Укупан број појава у корпусу	У процентима	Број појава на милион речи
1.	see	5207	112950	4,61 %	3.27
2.	hear	1327	12995	10,21 %	4.42
3.	feel	1053	25069	4,20 %	3.14
4.	lead	620	14192	4,37 %	3.19
5.	afford	518	4347	11,92 %	4.64
6.	happen	365	8406	4,34 %	3.18
7.	prove	293	5524	5,30 %	3.47
8.	imagine	282	5805	4.86	3.35
9.	manage	275	3903	7.05	3.88
10.	smell	199	3484	5.71	3.58
11.	argue	172	4170	4.12	3.11
12.	cope	162	4042	4.01	3.07
13.	earn	128	1940	6.60	3.79
14.	muster	99	357	27.73	5.86
15.	borrow	68	1399	4.86	3.35

Међу наведеним глаголима спекулативно, односно асумптивно значење могу имати следећи глаголи: *feel* (*think*), *prove*, *imagine* и *argue*. Ако *feel* изузмемо као делом перцептивни, а делом спекулативни глагол, остају свега три глагола асумпивног/ спекулативног значења међу првих петанест. Уколико се слична анализа уради за глагол *might*, међу првих петнаест најучесталијих глагола су: *think* (*have thought*), *say*, *find*, *know*, *expect*, *seem*, што је дупло више колоката са асертивним/спекулативним значењем него у случају *could*. Стога се може потврдити

да је примаран избор говорника при изражавању афирмативног епистемичког значења *might*.

Са становишта евиденцијалности и епистемичке модалности битно је поменути да се међу првих сто лексичких глагола, према BNC корпусу, јављају: detect, threaten¹³¹, accuse, discern, envisage, foresee, signify, foretell, instigate. Међу првих петнаест глагола су и четири перцептивна глагола: see, hear, feel, smell. Једно од питања која ћемо поставити је да ли се *could* прагматикализовало у смеру маркера евиденцијалности заједно са још неким лексичким глаголом попут: see, hear, feel, discern, envisage, foresee. Следећа табела показује неке од глагола који се типично јављају као маркери евиденцијалности. Подвучени су горепоменути глаголи. Други ред табеле класификује преостале глаголе који учестало колоцирају са *could*. Глаголи попут seem и feel могу да се користе и као сензорни и као инференцијални маркери евиденцијалности.

Сензорни маркери евиденцијалности	Рапортативни маркери евиденцијалности	Инференцијални маркери евиденцијалности
See, feel, hear , seem, look sound, recognize	Say, tell, state, talk, show, about, advocate, indicate, point, insist	Think, know, believe, imagine , seem, guess, hope, deem, feel
detect, discern	threaten, accuse	foresee, signify, envisage, foretell, instigate

На основу свега реченог, може се закључити да је *could* изгубило већи део свог пропозиционог садржаја у следећим маркерима: Could you, Could I, you could, if you could, if I could и оградама, те да почело да функционише као „инструкција“ саговорницима како да процесуирају пропозиције. Све до сада наведено је показало да долази до:

¹³¹ Глаголи threaten и promise се могу јавити у овом значењу, ако су употребљени у контексту процеса који се посматра, а не уз људске субјекте.

- промене модалног значења до те мере да се поставља питање да ли је модалност још увек важећа или не. Промене су наступиле и у смислу темпоралности, али још током процеса граматикализације.

- субјекат је у највећем броју случајева прво лице једнине и множине или друго лице једнине. На делу је процес (интер)субјективизације.

- Дошло је груписања суседних јединица и фонетске редукције, посебно у случају упитних фраза. Појавиле су се нове целине које су изгубиле композиционалност и аналитичност. Семантичком генерализацијом прагматички маркери су изгубили своје пропозиционално значење. Тако на пример Холмс тврди да се елементи ублажавања/ даунтонери не могу граматички анализирати (Holmes 1984), а Левинсон за спољашње модификаторе каже да су то средства конверзације сачињена од целокупних клауза или фраза, која се обично користе пре или после самог захтева и која прозодијски представљају посебне тонске јединице (Levinson 1983: 356).

6. Анализа корпусних података за модални глагол *could*

6.1. Метод истраживања

Квалитативна и кванитативна анализа, која је изложена у наредном поглављу, вршена је на основу следећег правила: прагматикализованим се сматра онај елемент који има доминантну прагматичку функцију, који је довољно удаљен од својих претходних (вероватно и даље паралелно постојећих) пропозиционалних и/ или граматичких функција. Резултати су посматрани као јасни и двосмислени, при чему су гранични случајеви обрађени само квалитативно. При анализи коришћени су следећи синтаксички тестови: координација (да ли одређена реч може да се доведе у однос координације са било којом другом речи из парадигматског односа: *Could you come and bring...*) и модификација, односно мерило суседства (на основу овог теста се утврђује способност уметања других речи међу елементе дате групе, чиме се показује да ли се категоријалност чува или не, односно да ли глагол и даље функционише као глагол итд.). Код прагматичких маркера у функцији захтева и понуде коришћен је и тест учтивости, односно уметање речи *please* одмах после глагола. Код неких прагматичких маркера, где је наступила комплетна прагматикализација, може се применити и тест изостављања маркера, а да при томе реченица не постаје неграматична и нелогична.

Функција захтева је најдоминантнија међу обрађеним прагматичким маркерима, те је битно издвојити критеријуме који ову функцију прате. Реченица има функцију захтева ако:

1. Ако је субјекат клаузе идентичан са саговорником;
2. Предикат описује радњу која је физички могућа у време исказа;
3. Садржи један од модала *can/ could, will/ would*.

(Sinclair & Coulthard 1975, Ajmer 1996: 176)

Тако *could* уз заменице другог лица наговештава да радњу треба да изврши адресат. *Could* уз прво лице једнине или множине се користи за изражавање понуде

од стране говорника. Може се такође јавити и са заменицама у трећем лицу где се говорник изражава у име неког другог. Ако се прво лице множине користи у значењу „ти и ја“, онда се комбинује значење понуде и сугестије (Palmer 1979:73). При анализи су узете у обзир и лексичке карактеристике главног предиката, тј. аспекти глагола који допуњује модал.

Конверзацијске рутине се не појављују усамљено. Оне се или понављају или супростављају једна другој или се појављују у низовима (Ајмер 1996: 18). Увек постоји и адекватан одговор. Тако је класификација је вршена на основу одговора адресата или на основу контекста, који показује да ли су се сложили са захтевом/ понудом или дали информацију о својој способности. Идентификовани су примери са јасном снагом захтева где је потпуно конвенционализован КИЗ-способност, односно где адресат очигледно има способност да испуни захтев говорника, али и они са двосмисленом снагом захтева: очигледан захтев, али постоји неизвесност око способности адресата да га испуни. Према савременим подацима КИЗ усмерени на способност су и данас инхерентно прагматички двосмислени, пружајући избор илокутивне „снаге“ до које адресат долази на основу контекста. Ајмерова тврди да адресати прво интерпретирају немаркирано или преферирано значење захтева, али уколико не могу или не желе да се повинују захтеву они онда инференцијом долазе до маркираног или дословног значења (Ајмер 1996: 128- 129). Све ово чини анализу изузетно захтевном у смислу постизања егзактности.

У наредом поглављу квалитативно и кватитативно су обрађени прагматички маркери следећим редоследом: Could you, Could I, You could, If you could, If I could тако што су за сваки маркер понаособ прво представљени дугорочни трендови кроз дијахронијски корпус ARCHER, а потом и четири синхронијска прегледа у корпусима Brown Family (Lancaster1931, LOB и BE2006), као и BNC British National Corpus (XML edition). На крају су на исти начин представљена анализа корпусних података о развоју could у функцији ограђивања.

6.2. COULD YOU – дијакхронијски корпус ARCHER

ARCHER корпус је претраживан електронским путем преко сајта CQPweb Ланкастер Универзитета <https://cqpweb.lancs.ac.uk/archer/> избором стандардне претраге. Прво се приступило претраживању упита “Could you” и дошло се до следећих резултата:

Табела 12. Could you + Verb infinitive...?

Период	Укупан број појава структуре	Број примера са значењем захтева	Број захтева у процентима
1800 - 1849	4	0	0%
1850 - 1899	8	2	25%
1900 - 1949	8	1	12.5%
1950 - 1999	9	4	44.4%

Од четири примера који се јављају у првом периоду само један испуњава услов модала и инфинитива презента, док се у остала три маркер Could you јавља уз перфектни инфинитив. У датом примеру: How could you know? – what reason have you? (1832kenn_f5a) *could* има значење способности. Да није реч о захтеву видљиво је из синтаксичке структуре, јер реченица почиње са упитном речи how.

У другом периоду (1850. - 1899.) ARCHER даје осам примера, од којих четири започињу упитном речи *how*. Следећи пример представља недвосмислени захтев: 1. ...I've nothing but 1000 bank notes about me, could you lend me five shillings? 1889madd_d6b 2. And, waiter, could you give me a glass of whale's milk? 1891hojt_d6a. Трећи пример представља гранични случај: Could you be ready in, say, three days to go southwards? 1886giss_f6b. Реченица се може интерпретирати и као питање способности и као захтев. Одговор одступа од устаљеног сценарија захтева, делом јер је реч о фикцији, а не драми. Ипак, највероватније је реч о захтеву: Isabel was quite prepared for this, but not for the way in which it was [...] ARCHER не даје остатак контекста, али је очигледно саговорник збуњен самим питањем, било да се

интерпретира као јасан захтев, било да се интерпретира као питање способности којем се маскира права илокуција. Овај пример и слични неће бити предмет квантификативне анализе, иако испуњавају неке од горенаведених услова.

Током трећег периода (1900. – 1949.) се појављује осам примера структуре *could you*, од којих шест започиње упитном речи *how*. Само један пример има јасно значење захтева: 1. *Could you find out exactly how much he has seen and heard, and -- a -- pump him a little? DOLLY I don't like pumping people.* [1908jone_d7b](#). Други пример је битнији за анализу: *Could you identify him, if necessary? Well, I -- er -- how do you mean?* [1923wode_f7b](#). Поново је реч о граничном случају између значења будуће способности и захтева. Фраза *if necessary* има двоструку улогу: као логичан наставак значења будуће способности, или као потез подршке којим говорник чува образ, јер је реч о деликатном захтеву. Чини се да је и сам саговорник збуњен оваквим питањем. То се да докучити на основу одговора, којим тражи додатно објашњење. Уколико се примене тестови на дати пример: 1. појава речи *please*; 2. субјекат, који мора бити *you*, или неодређено *somebody/ someone*; 3. глагол мора бити такав да над њим субјекат има контролу: *Could you please identify him, if necessary?* дати пример испуњава услове захтева. Међутим, према Палмеру, *BE ABLE TO* не може парафразирати *can/could* у случају конвенционалне импликације (Palmer 1979:73). Стога, према том критеријуму *Will you be able to identify him, if necessary?* парафраза је могућа, те дати пример неће бити квантитативно анализиран. Пошто остатак контекста изостаје, није могуће докучити намеравано значење, али се поставља питање да ли је критеријум парафразе са *BE ABLE TO* и даље релевантан. Једном успостављена метонимија *ЗАХТЕВ ЗА ИЗВРШЕЊЕМ РАДЊЕ* уместо *ПИТАЊА О СПОСОБНОСТИ*, екстензијом може да се пренесе и на облике парафразе: *Will you be able to pass me salt?*, те се овај пример, уз дужу инференцију и одговарајући контекст, може разумети као захтев, а не питање о способности. Даља анализа оваквих питања излази из оквира рада, али представља интересантну тему за даље истраживање.

Током четвртог периода (1950. – 1999.) се јављају следећи примери: 1. *Do you still feel the same and could you come for a fortnight in late June or early July, if I can fix*

the tickets? 1961whit_x8b. Други пример представља ограђени перформатив, који се често јавља уз глаголе говорења, попут tell, ask, let somebody know и сличне: 2. Could you please let me know by return. If I come on Monday or Tuesday next week how long can I stay ? At what date is your flat let ? 1963rhys_x8b. Трећи и четврти пример су недвосмислени захтеви, где се на месту инфинитива јављају глаголи који означавају жељену радњу: 3. Could you just slice one tomato for a customer who insists on a salad? 1973cole_y8a 4. Could you translate the French for me please? 1975rabb_y8a.

Couldn't / could not you + verb infinitive ARCHER не показује ниједан пример дате структуре, осим једног из 1791: Could not you contrive to go first and wait for me till the hurly-burly's over? Then while they're searching in the place underground for you, I can [...]1791radc_f4b. Дата структура представља предлог, маскира га негираним питањем о способности саговорника, а заправо представља скривени захтев. На делу је стратегија негативне учтивости, путем испољавања песимизма.

6.3. COULD YOU – синхронијски корпуси

У даљем делу ће бити представљена анализа развоја прагматичког маркера could you у корпусима Brown Family (Lancaster1931, LOB и BE2006), као и BNC British National Corpus (XML edition).

Lancaster1931. Јавља се седам појава дате структуре у седам различитих текстова (1.162.739 речи, 500 текстова) учесталост: 6,02 појава на милион речи. Јављају се три примера недвосмисленог захтева, што је 42,6% од укупне појаве овог упитног облика:

1. Could you not assist me with a trifle? BLOBG22
2. Excuse me, but could you tell me where and how I can cross the river here? BLOBK28
3. Could you tell me, sir, how far it is to Mansberg? BLOBP07

У првом примеру се користи негирани упитни облик, као стратегија негативне учтивости. Уз то се користи и реч ситница (енг. trifle), чиме се саговорнику ставља до знања да то и није неки дуг, што је још један од стратегија

негативне учтивости. Према Фрејзеру и неафирмативна употреба *could you not* представља хибрид са интерогативном основом исто као и афирмативни облик *could you*. Овакав пример може послужити и као припрема за увођење правог захтева. Друга два примера започињу са *Could you tell me*, које се често користи као ограђени перформатив. У овим примерима структура је употребљена као молба се добију одређене информације.

LOB (1961). Корпус бележи девет појава у девет различитих текстова (1.141.986 речи у 500 текстова; учесталост: 7,88 појава на милион речи). Јављају се четири примера, што чини 44,4% од свих употреба у значењу захтева.

1. *Could you please tell me the meaning of this?*LOBF12
2. *please, could you give me details?*LOBF32
3. *wonder what tales you have heard about me, Miss Barclay could you not repeat them to me?* LOBP08
4. *perhaps - Thursday? he looked from Sylvie to Sonia. Could you then?*LOBK10

У прва два примера *please* недвосмислено указује на значење захтева. Трећи пример је употреба неафирмативног облика, док је последњи четврти недовршен исказ, у коме говорник крши максимум начина, користећи елипсу.

BNC 1985-1991. Корпус бележи 1,987 појава у 852 различитих текстова (од 112.102.325 речи у 4,048 текстова, учесталост: 17,72 појава на милион речи). Од 50 насумично одабраних примера 31 (62%) представља *could you* употребљено као прагматички маркер у функцији захтева. Појављују се два примера негације. Једно је неафирмативно питање: *Could you not perhaps raise a mortgage on your house? Or use a little of your capital?* AC71438 са значењем предлога, којим се маскира захтев. Интересантно је приметити да се код негиране упитне фразе **NOT** смешта иза субјекта где се обично не налази (уп. *Could you NOT* и *Couldn't you*). Управо из тог разлога се овај пример класификује заједно са афирмативним облицима, јер се сам прагматички маркер не негира. Процедурални изрази не кодирају концептуалну информацију, те се зато не могу негирати (Mišković Luković 2006: 200). Намеће се питање да ли су овакве конструкције доказ постепене десемантизације прагматичког

маркера could you. Једини пример негације који бележи LOB има овакву структуру. Ипак, премали је број примера да би се извели озбиљнији закључци, али дефинитивно дати примери завређују пажњу. Други пример негације је укључен међу прагматичке маркере could you, због упитне фразе: Well you couldn't put them in the car, could you? KCN3463. Реч је заправо о комбинацији негираног модала и афирмативне упитне фразе. У оба примера је на делу стратегија негативне учтивости испољавања песимизма. Из BNC корпуса издвојени су следећи примери:

1. Could you tell us why you are not at work ?A0R1948
2. Er could you give me the these names please ?K6Y838
3. Could you settle an argument ?CBC15248
4. Could you tell me how to hack a game ?C871652
5. Could you help identify these recent finds ?G301580
6. Do these catfish grow too large for my tank and could you give me any other information ?C96707
7. Could you put your glasses through behind the bar ? Please KB31507
8. Mum , could you put some on ? KBW830
9. " Could you dig into the shipping accounts a bit more deeply ?H0D2491
10. Could you just turn , [unclear] thanks . It 'll squeeze a bit , [unclear] GY987
11. Could you condense someHDW92
12. He says to me , could you shut up know what I mean ?KPE2639
13. Could you , one of you , ' she looked from Nicandra to Andrew , ' drive me home ?H7H2490
14. Please could you identify this coin for me ?G301570
15. Could you please advise me on this matter as there is so little literature available on skin allergies and pigmentationBPB700
16. Could you , could you plug this into like a dictaphone ? KP0600
17. Could you possibly prepare me a John Collins Mr Nelmes , ' she said with a smile .B3J2774
18. Could you tell us about swimming in , in the canals Mr [gap:name] , what , what you used to do ?
H4B638
19. Could you please write something in it ?AE01950
20. Well I could you could let this one go but I think he 's gon na come out is n't he ? KD01567
21. Could you look at card G.KC62373
22. Could you tell me the date and country of origin ?G301647
23. Please could you put better games on the Megatape ?C871422
24. ' I know it 's late , Mitch , ' he said , ' but could you do me a tattoo ? C862016
25. ' Could you give me his home number , please ? ' she asked .G0P989
26. Could could you just say it again , Mr [gap:name] ?FMP300
27. Could you please give [unclear] some indication as to when you 're likely to respond to the letter sent to you on the twelve of the first nineteen ninety three ?JT730
28. Chris could you pass me the Hula Hoops ? They 're nice .KBG4065
29. ' Could you make a guess ? G031800

BE2006. Јавља се шест примера структуре *Could you* у пет различитих текстова (1.147.097 речи 500 текстова, учесталост: 5,23 појава на милион речи). Три примера имају значење захтева, што чини 50% од укупне употребе. Први пример је већ забележен у BNC. Његово поновно појављивање у писаном корпусу (6%)

сведочи о распрострањености употребе и потврђује Вотсовов структурни тип VI: You couldn't just do that, could you? BE06_L08. Преостала два примера су стандардни примери Фрејзеровог прагматичког маркера – хибрид са интерогативном основом:

1. He gets up and swings out of the room. “And could you close the...” He disappears, leaving the door wide open. BE06_N29
2. Phew, she felt hot Gemma, Tali says could you come and be on the photo she's taking? Gemma blicked...BE06_P17

Табела 13: Процентуална заступљеност прагматичког маркера *Could you* по корпусима:

Назив корпуса	Could you +verb
Lancaster 1931	42,6%
LOB 1961	44,4%
BNC 1985-1991	62%
BE2006	50%

6.4. COULD I – дијахронијски корпус ARCHER

Претрагом упита „Could I“ и анализом добијених резултата из корпуса ARCHER дошло се до следећих резултата:

Табела 14. : Could I + verb infinitive

Период	Укупан број појава структуре	Број примера са значењем захтева	Број захтева у процентима
1800 - 1849	10	0	0 %
1850 - 1899	14	0	0 %
1900 - 1949	12	2	16,7%
1950 - 1999	6	1	16,7%

У првом периоду се бележи следећи пример: *could I meet with that enchanting creature that fortune threw into my way, merely, I believe, to have the pleasure of taking away again, she might transform* 1808bark_d5a. Пример потиче из америчког дела корпуса. Значењски је тешко утврдити о чему је реч без остатка контекста, али је по свему судећи у питању значење могућности.

Током другог периода десет од четрнаест структура почињу неком упитном речи. Два су примери инверзије са негативним прилогом *never*. Следећи пример је интересантан за анализу: *It would be of great service **could I** find a cement which is easily applied and removed, and will allow the joint to be subjected to the heat of boiling water for some hours without leaking under [...]1875croo_s6b*. Иако је реч о индиректном говору, форма питања је очувана. Постоји граматичка неправилност, која није толико битна колико питање да ли се дати пример може повезати са развојем прагматичког маркера *It would be ADJ if I/ you could*. У примеру видимо да говорно лице преноси шта се од њега захтева, док се горепомнутим маркером изриче молба, те се веза ипак може донекле пронаћи само на синтаксичком нивоу. Појављује се један пример захтева: *A lady (a cousin of mine) wrote to me that she wished very much to read it – and could I get her a sight of it? (as it isn't published) 1881carl_x6b*. Пример потиче из 1881, а аутор је Луис Керол¹³². Аутор преноси туђе речи, те изостаје сценарио захтева, али се у дати пример може уметнути реч *please*, као и да се на основу напомене аутора “пошто није објављено” види да говорник тражи дозволу да прочита не објављени текст. Ако се пример, пренесе у директни говор: *Could you get me a sight of it?*, јасно је да није реч о траженој структури. Дакле, ниједан од издвојених примера не врши тражену прагматичку функцију.

Током трећег периода се бележе два примера захтева у истом тексту: 1. *ROSE sticking to her guns: Could I just say about my friend? Then I ' ll go. 1944bagn_d7b* Роуз, говорник, наизглед тражи дозволу да говори о свом пријатељу, а заправо на учтив начин прекида свог саговорника, тиме што га „моли“ да изнесе своје мишљење. 2.

¹³² To Agnes Hull. *The letters of Lewis Carroll. Volume One: 1837-1885*. 1979. Morton N. Cohen (ed.). New York: Oxford University Press. pp. 421-422.

ROSE shrinking : Could I do it downstairs? I'd sooner do it alone. 1944bagn_d7b¹³³.
Други пример представља недвосмислени захтев.

Током последњег периода приметан је дупло мањи укупни број појава структуре Could I, те не изненађује само један пример употребе у значењу захтева: Could I have a loan a yer pistol, mum? 1969bond_d8b. Иако Палмер тврди да се *can/could* се редовно користе уз прво лице једине или множине за изражавање понуде од стране говорника (Palmer, 1979: 73) не бележи се ниједан пример понуде у ARCHER корпусу.

6.5. COULD I – синхронијски корпуси

Анализом структурног облика Could I у осталим корпусима дошло се до следећих резултата:

Lancaster1931 Претрагом „Could I“ добијено је 10 примера у 9 различитих текстова (1.162.739 речи 500 текстова, учесталост: 8,60 појава на милион речи). Није пронађен ниједан пример говорног чина захтева.

LOB 1961 Од четрнаест појава у 11 различитих текстова (1.141.986 речи 500 текстова, учесталост: 12,26 примера на милион речи), јавља се само један пример јасног захтева: Could I have a cup of tea?LOBP24

BNC 1985-1991 Ситуација у овом корпусу је далеко другачија у односу на претходне. Претрагом упита „Could I“ добија се 1.187 појава 631 различита текста (112.102.325 речи у 4.048 текстова; учесталост: 10.59појава на милион речи)

1. ‘ **Could I** bring my dog in for his booster injection , please ? JYE3372
2. if he 's here , **could I** see him afterwards about his request for er a questionnaire ?JT096
3. **could I** get an assurance from the officers that the people that have n't put in their forms will get a note to remind them to do so ,JJG90
4. **Could I** 'ave yer name , love ? 'CKE3122
5. **Could I** have a white wine spritzer ?JYB1749
6. **Could I** peep inside ? 'CH9212

¹³³ Оба примера потичу из истог комада, што може бити интерпретирано као и идиосинкратична употреба језика: Bagnold, Enid Algerine ACT II. SCENE I. Lottie Dundass..

7. **Could I** help there ? 'JXY1183 понуда
8. ' **Could I** take you out to lunch ? 'FRH2428 понуда
9. **Could I** then ask the clerk to read the words that have been proposed to be added to number two as it stands on page one eight five . F85313
10. **Could I** suggest , John , that you re-word your document to reflect your practices .KRL669 ogradjeni performativ permission
11. **Could I** just say to Chairman HYX527
12. As a suggestion , **could I** ask you to consider whether Constabulary could share the Heather/Sally machine when they are not using it ?HJA2619
13. **Could I** enquire madam chairman er is the same areas on that specific document [unclear] the same one as we agreed in nineteen ninety two ?JA5603
14. **could I** suggest maybe that in future when you ask organisations [unclear] you make it harder for getting a license for street collection ,KS1413 ogradjeni performativ permission
15. ' **Could I** see the place before I decide anything else ? ' ' Sure AOF3170
16. So **could I** without further ado introduce John [gap:name] .H4A25
17. **could I** , probably timely colleagues , could I advise you that you can replenish your water jugs at the entrance on my right .HDT374
18. As a regular attender of Irish League games **could I** suggest that the 22,000 who turned up for the United v Villa debacle perhaps try the fare served up in the Irish League
19. **Could I** have that back , sir ?CKC3674
20. **Could I** just start with the white paper on community care funding because I think J3P59

Међу издвојеним примерима дванаест врши функцију молбе/захтева (примери: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 19), а два примера представљају предмолбу (11, 16). У деветом примеру говорник се обраћа већем аудиторијуму, а изриче захтев једном од слушалаца. Чести глаголи су ask и његов формалнији синоним enquire. Издвајају се два примера понуде (7, 8). Примери 10, 14, 18 представљају ограђене интерогативне перформативе. Њихова функција је да дају предлог, а глаголи који се јављају уз маркер су suggest и advise. Примери 16 и 19 су издвојени као прагматикализовани примери Could I, иако је још увек снажно присутно значење тражења дозволе. У овим примерима говорно лице тражи дозволу да представи, односно започне одређену тему. Реч је о стратегији позитивне учтивости, где се води рачуна о саговорнику и његовим жељама. Датим примерима се заправо само најављује вербална радња, без истинског тражења дозволе. Из тог разлога се аутор

опредељује да и њих означи као примере прагматикализације структуре Could I. 40% примера од насумично одабраних 50 појава представља пример прагматичког маркера, од тога 24% има функцију захтева.

BE2006. У корпусу се бележи десет појава у осам различитих текстова (1.147.097 речи у 500 текстова; учесталост: 8,72 примера на милион речи). Издвојени су следећи примери:

1. Could I sneak a few home in my bag? BE06 B21
2. Could I have a word, do you think? BE06 L13
3. Could I talk to you about the police being called here? BE06 L13
4. just wrap him a Greatest Hits CD and some cheap smellies, could I? BE06 P24

Прва три примера представљају прагматички маркер у функцији захтевања у виду интерогативне структуре, док је код четвртог примера реч о комбинацији императива и упитне фразе. Четврти пример је интересантан за анализу. Could I не заузима иницијални положај као што је случај са осталим примерима, већ се јавља у виду упитне фразе. Главна реченица испољена императивом има функцију предлога, док маркер у упитној фрази има функцију елидираних молбе. Could I, као прагматички маркер, не може мењати своју позицију. Добила би се неграматична конструкција. Генерално, у питањима за дозволу који имају илокуцију захтева и понуде не може доћи до трансформације у виду императива и упитне фразе: **Could I have that back, sir ?** CKC3674 *Have that back, sir, could I?. Ако би се узео неки од примера захтева са could you: 'Could you make a guess ? G031800 Make a guess, could you? добила би се граматична реченица, мада помало нелогична и инференцијално захтевна. Разлог лежи у још увек присутном значењу способности. Са друге стране, трансформација: Could you give me that? Give me that, could you? је сасвим прихватљива. Немогућност померања маркера Could I са иницијалне позиције на финалну се не може узети као доказ чињенице да је прагматикализација маркера Could you одмакла даље у односу на Could I. Реч је о томе да питање дозволе заједно са првим лицем јединине значењски и логички не дозвољава трансформацију са императивом и упитном фразом.

Табела 15.: приказ прагматичког маркера Could I са илокуцијом захтева:

Назив корпуса	Could I +verb
Lancaster 1931	0%
LOB 1961	7,1%
BNC 1985-1991	24%
BE2006	40%

6.6. (IF) YOU COULD – дијахронијски корпус ARCHER

You could + Verb infinitive као прагматички маркер у значењу захтева/ понуде. Приликом претраге упита „you could“, изостављани су примери са *if*, који су касније посебно обрађени. На тај начин се јасније види учесталост тражених значења код једне и код друге структуре. Први пример you could се јавља у трећем периоду тачније 1902. у делу Артура Конана Дојла „Баскервилски пас“: Is it possible that you could come yourself, Mr. Holmes? If matters came to a crisis I should endeavour to be present in person; but you can understand that, 1902doyl_f7b.

Од 1800. до 1849. пронађен је само један пример if you could:

1. Didn't that baggage Clara run away? - And wouldn't you, if you could? 1808bark_d5a, који представља кондиционалну реченицу хипотетичког услова. Употреба *could* у протази већ означава да је модал изгубио доста свог оригиналног значења.

Први пример захтева јавља се тек у другом периоду:

2. If you could find time to write to Mrs Hawthorne and tell her so, it would be doing me a great favor, for I doubt whether I can find an opportunity¹³⁴ 1864hwth_x6a.

¹³⁴ Амерички енглески, Hawthorne, Nathaniel TO JAMES T. FIELDS, BOSTON. Nathaniel Hawthorne: The Letters, 1857-1864. 1987. Woodson, Rubino, Smith & Pearson (eds) OH: Ohio State Univ. Press. pp. 651-652.

Форма кондиционала и хипотетичко значење глагола се користе за постављање веома учтиве молбе. Овај пример илуструје теорију Бајбијеве да се учтиво значење заправо развија из хипотетичког (Bybee 1995: 513). Такође је могуће да су ова и сличне реченице прошле процес метонимизације где се хипотетичка **МОГУЋНОСТ** остварења радње користи уместо **МОЛБЕ** да се радња изврши.

Интересантно је да су током трећег периода пронађена два примера и да оба имају значење захтева:

1. If you could write to Egorowa a friendly impersonal note to find out exactly where I stand as a dancer it would be of the greatest help to me -- Remember, this [...]

2. It would be gorgeous if you could do it this summer.

У четвртном периоду од пет примера два имају илокуциону снагу захтева:

1. I should feel much indebted if you could say something about Mistral.

2. I ' d be grateful if you could arrange to have me visit the Whitehead house and let me know where they live .

Може се закључити да се *if you could* далеко више користи у значењу захтева и да се креће у правцу прагматичког маркера, што се не може речи за структурни тип *you could*, код којег је пронађен само један пример захтева у целом ARCHER корпусу.

Нису пронађени примери негиране структуре *you could not* са значењем захтева, нити примери Вотсовог структурног типа VI: *You couldn't do X, could you?*

Табела 16.: приказ прагматичких маркера *you could/ If you could* са функцијом захтева/ понуде корпусу ARCHER

Период	Укупан број примера		Број примера са значењем захтева		Број примера у процентима	
	You could	If you could	You could	If you could	You could	If you could
1800 - 1849	26		0	0	0%	0%
1850 - 1899	31		0	1	0%	3,2%
1900 - 1949	39		1	2	2,6%	5,1%
1950 - 1999	38		0	2	0	5.3%

6.7. (IF) YOU COULD – синхронијски корпуси

Lancaster 1931. У корпусу се структура **you could** појављује 43 пута у 36 текстова (1.162.739 и 500 текстова, учесталост: 36,98 примера на милион речи). Издвојен је само један пример, али са значењем предлога/ сугестије: could make him put the spectacles on, of course, or you could, bring her over and get him to identify her.BLOBL15

Од 43 појаве структуре издвојена су три примера са маркером If you could:

1. If you could and would lend me one hundred florins till the twentieth of next...
BLOBG22
2. “If you could spare us your presence”, he remarked.BLOBL14
3. I wondered if you could tell me how I could get across the river.BLOBK28 * ne ubrajati)

У првом примеру структура се појављује у протази кондиционалне реченице заједно са модалом would. Иако је модално значење ослабљено, ипак се реченица интерпертира као могућност и хтење. Ово је један од граничних случајева где постоји учтива интерпретација, али и модалност остаје не снази. Други пример представља елипсу, где је дат само услов, а последица изостављена. Пошто је штета по образ саговорника велика: тражи се од њега да напусти просторију, говорно лице започиње исказ користећи средства типична за изрицање учтиве молбе. Овде је реч о прагматичком маркеру, а модалност је минимална. Последњи пример представља једну од конверзационих рутина К. Ајмер. I wondered if you could X. У двадесетом веку ово је прво појављивање међу обрађеним корпусима.

Прагматички маркер if you could, у свим својим реализацијама (елидирана протаза без аподозе, It would be gorgeous if you could X/ I should feel much indebted if you could X, I'd be grateful if you could X) настаје из кондиционалне реченице другог типа. Хипотетички услов и последица који су означавали радњу или стање који су мало или нимало оствариви, бивају прагматикализовани у изразе процедуралног значења који реализују негативну учтивост, попут исказивања поштовања, коришћења безличних облика, конвенционалне индиректности, те саопштавања

саговорнику да вас је задужио. Управо се ова последња стратегија најбоље исказује формом хипотетичког кондиционала, мало могућим/ немогућим условом (испуњењем радње од стране саговорника), последицом (говорниковом захвалношћу или сл.). Хипотетичко значење постепено слаби и уступа место учтивој интерпретацији.

За разлику од *if you could*, маркер *I wonder if you could* има другачију генезу. Реч је о индиректном питању са главним глаголом у прошлости и зависном реченицом која је заправо пренешено питање о способности *Could you*. Са становишта дијакроничности ова два маркера треба посматрати одвојено, јер први потиче од значења хипотетичке могућности, а други од значења способности. ARCHER не даје ниједан пример структура: *I wonder(ed) if you/ I could*.

LOB 1961. Корпус бележи 52 појаве структуре у 40 различитих текстова (1.141.986 речи 500 текстова; учесталост: 45,53 појаве на милион речи распоређених насумично)

1. I can't bear it. **If you could explain** it isn't that I really want to go home.LOBP08
2. Shale said: **you could tell** the police. LOBL19
3. **you could remain** in las Palmas, Don Felipe pointed out.LOBP08 ponuda/ mogućnost
4. **you could get**'em for me? yes. LOBN16

Издвојена су четири примера прагматикализације. Први пример представља елидирану протазу кондиционала која има функцију захтева. Други и трећи пример представљају предлог. **Аутор сматра да се облик *you could* прагматикализује више у смеру вршења функције сугестије и савета, а мање захтева/ понуде.** Дакле, прагматикализацијом из значења могућности маркера *you could* настаје значење (учтивног) предлога/сугестије или захтева/понуде, при чему је, према налазима корпуса, прво значење учесталије. Последњи пример је потврдна реченица која се завршава упитником, односно има интонацију питања. Потврдном реченицом се констатује да је саговорник у стању да изврши чин, али се на неки начин околиша, не тражећи директно да се сам чин и изврши.

BNC. Претрагом BNC корпуса са упитом “you could” на случајном узорку од 50 примера, дошло се до следећих налаза: 16 од 50 (32% корпуса) реченица са could имају значење предлога, односно сугестије, што је уједно и најдоминантније значење:

1. There are doubtless many other tips that you could add to this list from your own experience .AYJ1721

2. I suppose you could say they dropped two points today KS7835

3. So you could say I was prepared for the ‘ English way of Life ’ from what I 'd read .CL11118

Појављују се два примера ограђивања (8%), која ће бити обрађена у наредном поглављу и само је један пример захтева у афирмативном облику: You could do that can't you? KD59754 са нестандартном упитном фразом. Овакав пример иде у прилог Фрејзеровом предлогу да су упитне фразе са инфинитивом самосталне целине, односно прагматички маркери. Међутим, реч је о изолованом примеру. Следећи пример је такође нестандартан, забележен у северној Енглеској: If you could like to register or receive a programme after the New Year please fill in the form below. HPH819. Дати пример потврђује прагматикализацију модалних глагола *could* и *would* у протази кондиционалне реченице. Пошто је дошло до губитка семантичког садржаја и развоја процедуралног значења, онда је могућа и замена једног лексички празног модала другим.

Када је реч о структури if you could појављује се један пример индиректног говора: I think I wrote to you a couple of months ago asking if you could provide a synopsis of the latest information regarding otter movements in the lower Usk area and the likely impacts of the barrage. GXG1209, који заправо представља директно питање could you. Један пример редуковане кондиционалне реченице, где се захтев читава из контекста:

PS270: We had some discussion at somewhere , that we decided that erm to include them in the divisional training , Yeah .

PS272: Right .

PS270: If you could Cynthia. Otherwise I 'll I 'll [unclear] organize something
.G4X309

Бележе се два примера конструкције: I would ADJ if you could:1. I would appreciate if you could find out if Mr. Silver has thought about bringing Leeds over to play
.J1H846;

2. I would be grateful if you could try to protect my interests in the same way .

BE2006 Упит „you could“ је дао 105 примера у 66 различита текста (1.147.097 речи [500 текстова]; учесталост: 91,54 појава на милион речи). Насумичним избором обрађено је 50 примера, од којих су издвојени следећи:

1. You could also search on the internet to see if they have a website.

BE06_H05sugestija/ mogućnost

2. You could even look at other people’s CVs to get ideas. BE06_H05

3. You could even try and make the site pay for itself as it’s...BE06_E38

4. You could tell them something really outrageous, like pretend... BE06_R04

Сва четири примера су учтиви предлози/ сугестије, што иде у прилог горепоменутој констатацији да се You could у највећој мери прагматикализује као маркер учтиве сугестије. Корпус не приказује ниједан пример маркера If you could осим два примера кондиционалне употребе са модалним значењем.

Табела17.: приказ прагматичког маркера you could/ If you could са функцијом захтева /понуде у осталим корпусима

Корпус и период	Укупан број примера/ број анализираних		Број/ проценат примера са значењем захтева/ понуде				Број/ проценат примера са значењем предлога	
	You could	If you could	You could	If you could	You could	If you could	You could	If you could
Lancaster 1931	43/43		0	1 2,3%	1	2,3%	0	
LOB 1961	51/51		1 1,97%	1 1,97%	2	3,9%	0	
BNC1985-1991	50/ 10.869		1 2%	3 6%	16	32%	0	
BE2006	50/ 105		0	0	4	8%	0	

If I could. Поставља се питање да ли се маркери *if I could/ I wonder if I could* развијају из истог значења. Ако узмемо два примера из BNC корпуса: *I would be pleased to help if I could* ,CB51632 и *I wonder if I could help?*FRS1924. Оба примера имају слично значење, нуди се помоћ, али се користе различита граматичка средства и стратегије. У првом примеру се користи кондиционал типа 2. Оба модална глагола су ослабљена и имају доминантну прагматичку функцију. Глаголи нису у потпуности семантички празни, па се у случају *could* задржава значење способности. У другом случају понуда је смештена у зависну реченицу. Реч је примеру почетком директива ограђеним перформативом који уводи индиректно питање, које би у директном обраћању било: *Could I help?* На основу заменице првог лица једнине, јасно је да говорник не поставља питање о способности, већ тражи дозволу, сагласност саговорника да му пружи помоћ. Дакле, значење из којег потиче прагматичка функција учтивости је дозвола. Иако је синхронијски облик оба маркера идентичан, као и у случају маркера *if you could/ I wondered if you could* реч је о потпуно другачијем дијахронијском пореклу.

Анализом ARCHER-а дошло се до следећих података. Када је реч о маркеру *if I could*, током првог периода бележи се један пример захтева, али у америчком делу корпуса: 1. *on being further pressed, replied if I could be accommodated with lodgings beside, I would wait upon his family with pleasure, otherway' s as I was a stranger in the place.* 1810steb_j5a; и један пример понуде, који ће, за разлику од првог, и бити увршћен у квантитативну анализу: *Oh , if I could do anything for -- for -- for any one, " and she blushed as she spoke ; "but I can not.* 1847carl_f5b.

Током другог периода се јављају три примера пренесеног захтева у индиректном говору, који заправо представљају пренешено питање *Could you...?:* 1. *He then asked me if I could oblige him with the money .* 1854hewg_l6b 2. *...if I could oblige him with part . I said I would see* 1854hewg_l6b 3. *He approached the heavy latticed iron door, and asked very politely if I could remain long enough to learn something of the beauties of his theory of language .* 1871burr_s6a. Дати примери нису убројани међу примере прагматичких маркера.

Током трећег периода није нађен ниједан пример, док четврти период бележи следеће:

1. If I could be of any use. 1950sack_x8b
2. I wonder if I could floor him with my pet subject. 1960ratt_d8b
3. I wonder if I could tempt her . 1969ortn_d8b.

Прва структура у виду протазе кондиционалне реченице има илокутивну снагу понуде. Реч је о елипси. Други и трећи пример представљају структуру која се поклапа са једном од конверзационих рутина о којима и Ајмерова пише. “*I wonder if I could* је тентативно и формално” (Ајмер 1996:176). Међутим, у оба случаја провлађује значење способности, те нису у питању примери прагатичког маркера. Дакле, у ARCHER корпусу је пронађен један пример самосталне употребе маркера *if I could* у значењу понуде.

Табела 18: приказ прагатичког маркера *you could/ If you could* са функцијом захтева /понуде у ARCHER корпусу:

Период	Укупан број примера	If I could		I wondered if I could
1800 - 1849	11	1	9, 1%	0
1850 - 1899	21	0		0
1900 - 1949	11	0		0
1950 - 1999	11	1	9,1%	0

Lancaster 1931 бележи 6 појава у 5 различитих текстова (1.162.739 речи [500 текстова]; учесталост: 5,16 примера на милион речи). Следећи пример је интересантан за анализу: I should be very pleased **if I could** persuade you to come down for two or three days and stay. BLOBK11 Говорник је до те мере индиректан, нејасан и донекле песимистичан да се теже долази до интерпретације. Понуда је скривена у зависној реченици протазе кондиционалне реченице. У корпусу се не јавља ниједан пример прагатичког маркера: I wonder if I could.

LOB 1961 бележи 6 појава у 6 различитих текстова (1.141.986 речи [500 текстова]; учесталост: 5,25 примера на милион речи). Корпус бележи само један пример структуре употребљене у значењу понуде: It seemed sensible to slip this in. So,

If I could be of any help? LOBL05. У корпусу се не јавља ниједан пример прагматичког маркера: I wonder if I could.

BNC 1985-1991 бележи 812 појава у 521 различитих текстова (112,102,325 речи [4,048 текстова]; учесталост: 7.24 примера на милион речи). Анализирано је 50 примера случајним одабиром. Издвојени су следећи примери:

1. **if I could make** a couple of observations on your paper , KN3466
2. Erm I think **if I could start** by explaining the Borough Council 's position on this matter J9U129
3. Yes. erm our main objective **if I could start** with education, which is erm the erm predominant service provided by the County KRL2012
4. ‘I would be pleased to help **if I could** , CB51632
5. ‘**I wonder if I could** ask you to comment on that as a career structure , HA21957

У прва три примера говорно лице тражи “дозволу” од саговорника/ публике да им се обрати на неку тему. Реч је о сценарију типичном за састанке или презентације, где се маркер if I could комбинује са неким глаголом говорења. Четврти пример представља унутрашњу модификацију, а пети пример је једна од конверзационих рутина које К. Ајмер издваја из London-Lund korpusa и која се појављује само једном. Дакле, прагматички маркер if I could представља 8% корпуса, док маркер I wonder if I could чини свега 2%.

Уколико се претражи целокупан BNC корпус са упитом „I wonder if I could“ добија се 21 појава структуре (21 различити текст, од укупно 112,102,325 речи [текстова 4,048]; учесталост: 0,19 појава на милион речи), овај прагматички маркер се јавља у седамнаест примера: 1. захтев/ молба: **I wonder if I could** just pop over. Have a quick word ? CMJ1472; 2. понуда: **I wonder if I could** help ? FRS1924; 3. ограда: **I wonder if I could** go back to that point that er a couple of you raised this morning, about the transfer assets into the wife's name. G4J158. Последњи пример је интересантан за анализу. Говорно лице се служи датим прагматичким маркером како би се вратио на одређену тему. Инваријантно семантичко значење јесте тражење дозволе, али се структура I wonder if I could + глагол говорења (go back to a topic, ask, say) лако може

заменити са would, would like to, want to, а да се не изгуби ништа од намераваног значења реченице.

BE2006 бележи 8 појава у 6 различитих текстова (1.147.097 речи [500 текстова]; учесталост: 6,97 примера на милион речи). Јавља се само један пример пренешеног директног питања *Could I: lot of Yorkshire puddings still piled up in the trays. I asked if I could have some of this as well.* У корпусу се не јавља ниједан пример прагматичког маркера: *I wonder if I could.*

Табела 19: приказ прагматичког маркера *you could/ If you could* са функцијом захтева /понуђе у осталим корпусима:

Корпус	Укупан број примера	If I could		I wondered if I could	
Lancaster1931	6	1	16,7%	0	
LOB	6	1	16,7%	0	
BNC	50	4	8%	1	2%
BE2006	8	0		0	

6.8. Резиме

На основу добијених података из обрађених података, развоју прагматичких маркера са модалом *could* се може закључити следеће:

Прагматички маркер *Could you* се у значењу захтева први пут појављује у другој половини 19. века, што је у складу са резултатима до којих су дошли Кулпепер и Демен. Наиме, они тврде да се примери са јаснијим значењем захтева, иако још увек присутним значењем способности, дозволе или могућности појављују у другој половини 19. века. Њихови резултати нису показали јасно повећање у броју примера са јасном снагом захтева како је 19. век напредовао. Појављује се повећање између раног и средњег периода, али не и између средњег и каснијих периода, али у корпусу *A Corpus of Nineteenth-Century English* (“CONCE”), док други корпус *A Corpus of Late Modern English Prose* (“ACLMEP”), не даје ниједан пример у овом значењу до 1850. Повећава се број двосмислених случајева, али узрок лежи можда у

општем повећању КИЗ-способност, а не само у броју двосмислених случајева¹³⁵ (Culpeper & Demmen 2011: 18). Истраживања текстова из 18. и 19. века су дала мали број резултата, те више говоре о трендовима него о недвосмисленим доказима. Изразито мали број КИЗ-способност облика, који се појављују само у писмима, наговештавају да у то време још увек није дошло до конвенционализације. Подаци из 19. века су показали све већи број примера како време одмиче, иако противно очекивањима аутора повећање учесталости није праћено повећањем јасноће и умањењем двосмислености¹³⁶ (Culpeper & Demmen 2011:16)..

Кулпепер и Демен даље тврде да до знатног пораста у учесталости КИЗ-способност долази после 1900., што је у складу са Бајберовим подацима (Biber 2004: 212), по којима до најоштријег повећања у употреби *can/could* долази после 1900. Подаци до којих су аутори дошли су углавном потичу из података са суђења, те би без њих било веома мало примера (ибид. 16). Даља анализа ARCHER-а у овом раду показује пад у првој половини 20. века (12.5%), за разлику од Lancaster1931 корпуса у коме се јавља 42,6% примера. Последњи период ARCHER-а, бележи раст (44.4%), слично је и са подацима у BNC (62%), али се у BE2006 (50%) може приметити присуство нешто мањег броја примера. Према Бајберу, код драме се јавља знатно повећање у учесталости *could* између 1800. и 1949., али ово оштро опада у другој половини двадесетог века (Biber 2004: 204 – 210). Наши подаци показују повећање употребе у периоду између 1800. и 1949., али не показују оштри пад, већ напротив даљи пораст употребе. Дакле, *Could you* има највећу употребу у другој половини 20. века, уз мањи пад почетком 21. века. Разлог за разлике у добијеним подацима највероватније лежи чињеници да индиректна питања усмерена на способност, упркос својој очигледној конвенционализацији, задржавају двосмисленост у смислу да адресати прво интерпретирају немаркирано или преферирано значење захтева,

¹³⁵ Треба имати у виду и то да у неким случајевима нема довољно информација у контексту да би се могло одредити да ли је адресат имао способност да испуни захтев. Аутори сматрају за могућу грешку то што су из опрезности за двосмислен узимали и оне случајеве није било непобитних доказа за адресатову способност да испуни захтев или да је адресат исказ разумео као захтев.

али уколико не могу или не желе да се повинују захтеву они онда инференцијом долазе до маркираног или дословног значења (Aijmer 1996: 128- 129).

До појаве првих недвосмислених примера прагматичког маркера *Could I* долази тек у првој половини 20. Века. Према подацима из ARCHER-а прва половина 20. века бележи и највећи број појава ове структуре (12) и највећи број маркера (2). Већ у другој половини 20. века се јавља дупло мањи и број структура (6) и маркера (1). Корпуси 20. века показују потпуно другачије трендове. У Lancaster 1931 корпусу се не појављује ниједан пример, LOB 1961 бележи 7,1%, BNC 24%, а BE2006 40% употребе у значењу захтева. Дакле, од друге половине двадесетог века до данас употреба маркера *Could I* у функцији захтева је у порасту. Поред функције захтева, овај маркер се користи и у функцији понуде, предлога и ограђеног интерогативног перформатива. Ови примери су идентификовани само у BNC корпусу.

Када је реч о декларативном маркеру (*if you could*), он је у раду обрађиван као два одвојена маркера *you could* и *if you could*. Разлог лежи у њиховом дијахронијском развоју, јер је маркер *if you could* потекао из значења хипотетичке могућности, а *you could* из значења способности. Маркер *you could* се у значењу захтева појављује тек у првој половини 20. века, а употреба остаје мала и уједначена до краја 20 века. Корпус из 2006 године не бележи ниједан пример. Четири примера, која бележи BE2006, представљају учтиве предлоге/ сугестије, те се на основу ових и других података може закључити да се *you could* у највећој мери прагматикализује као маркер учтиве сугестије. Са друге стране, маркер *if you could* се, и раније и учесталије појављује у корпусима. Први недвосмислени примери се јављају током друге половине 19. века. ARCHER бележи раст са 3% на 5% у првој половини 20. Века, што се пресликава и на другу половину 20. Века. BNC такође бележи употребу од 6%. Међутим, Lancaster1931 и LOB бележе скоро три пута мање вредности. Корпус из 2006 не бележи ниједан пример. Маркер *I wondered if you could X*. се појављује тек од 1931. Нема га у корпусу из 2006, а у целом BNC корпусу се бележе свега две појаве.

Иако је синхронијски облик оба маркера *if I could* и *I wondered if I could* идентичан, реч је о потпуно другачијем дијахронијском пореклу. Први потиче из кондиционала 2 и значења хипотетичке способности, док је други део индиректног питања и потиче из питања за дозволу. Маркер *if I could* се у ARCHER-у појављује у свега два примера и то у првој половини 19. Века и у другој половини 20., док се маркер *I wonder(ed) if I could* уопште не појављује у корпусу. Lancaster1931 и LOB бележе по један пример, што је у односу на укупан број појаве структуре око 17% употребе. BNC бележи 4 примера, али од 50 примера, што је у процентима око 8% употребе. Корпус из 2006 не бележи ниједан пример. Можемо слободно рећи да су се дати маркери прагматикализовали у мањој мери, али су учесталији у корпусима од *If you could/ I wonder(ed) if you could*. Ниједан од маркера се не појављује у корпусу из 2006. године, што можда наводи на закључак да је и употреба *could* у благом паду.

7. Could у оградама

Could у оградама. МОДАЛ-ПРОШЛИ користи за изражавање обазривих епистемичких судова (спекулативних и асумптивних). Уколико се *could* користи у епистемичком смислу може бити замењено са *might* уз врло мало промене у значењу (Palmer, 1979:156). Управо ће ово бити један од критеријума при анализи примера. Други критеријум је могућност замене *could* структуром *It is possible that...* Према Колинсу, слаба употреба се развила из иреалне употребе путем прагматичке екстензије (енг. pragmatic extension). Реч је о значењу епистемичке могућности. Истраживање је показало да је темпорална употреба далеко ређа од хипотетичке, као и да је иреална употреба *could* учесталија од слабе употребе (Collins 2009: 109). У односу на *might*, епистемичко *could* је обазривије и учтивије (Coats 1983:167). Постоји мишљење да *might* постепено постаје експонент епистемичке могућности у свакодневном говорном језику и да као такво више не изражава опрезност и учтивост, те да ову празнину попуњава епистемичко *could*. Ипак, *could* не само да изражава већи степен вероватноће од *might* већ и никад не може бити чисто епистемичко. Оваква могућност увек зависи од карактеристика или особина референта/ субјекта (Collins 2009: 112).

7.1. Дијахронијски корпус ARCHER

Анализа ARCHER-а се врши на следећи начин. Бира се насумичних 100 појава модалног глагола *could*. Трага се за акумулираним прецедентом (енг. accumulated precedent, Bach and Hamish 1979), односно почецима сталне употребе и ширења облика до тренутка када он коначно постаје конвенционалан. У првом периоду обухваћени број речи је 2700, укључујући само реченице са примерима, без ширег контекста. Претрага је такође ограничена на форму: *could* + present infinitive/ passive present infinitive, а изостављају се примери са перфектним инфинитивом и пасивним перфектним инфинитивом. Издвојени су следећи примери:

1. [...]would give the value of n for an intermediate point 23.983, which is as near to 4, supposing that such ought to be the value, as we **could expect** the observations to give. 1825chri_s5b.

2. Much less **could it be expected** that uniformity of opinion would be attained in so serious a matter as that of the formation of a government for a vast country, embracing a... 1845awr1_n5a

3. The convention that formed the last constitution had the whole system of taxation before them, and state and county taxes were then in full operation. They **could not be** ignorant, that rates and assessments were considered in former laws as synonymous expressions 1816catl_15a

4. No words **could be** more appropriate. 1836aing_h5b

Дакле 4% употребе модала *could* представља неки облик оградавања током прве половине 19. века. У прва два примера *could* се јавља уз глагол **expect** (to think or believe something will happen), са којим, може се рећи, образује инференцијални маркер евиденцијалности. У првом примеру субјекат је *we* односно човек. Други пример је доста сложенији, јер је реч о пасивној конструкцији са инверзијом после негативног прилога. Интересантно је приметити негацију и у трећем и четвртом примеру, што потврђује Палмеров закључак да се у неасертивним контекстима *could* редовно користи као епистемички модал (Trbojević, 2004:77-78).

Током другог периода појављује се само један пример на 2686 речи и 100 појава модалног глагола *could*:

1. [...] strictly, is also to apply to all cases whatsoever, then no doubt the contention of the Appellants would be correct , and the judgment of Mr. Justice Romer **could not be** the true view of the clause . 1893hunt_16b

Модални глагол је поново негиран. Уз то модал задржава нешто од значења неутралне могућности (It is not possible for the judgement of Mr. Justice Romer to be the trueview of the clause), али је епистемичка интерпретација вероватнији избор (It is not possible that the judgment of Mr. Justice Romer is the true view of the clause).

Трећи период обухвата 2700 речи у примерима, а од 100 појава модала јављају се следећи примера оградавања: 3%

1. The result of all our protests, the results of our willingness to make reparation far exceeding all that fairness **could demand**, has been certain mitigations -- very slight in proportion to the whole -- and these were accompanied by menaces and abuse .[1919dai2_n7b](#)

2. What **could seem** more clear than that our debt to them was to be served by lifelong devotion to those ends for which they had given their all ? [1933hodg_h7b](#)

3. [...] we **could say** little concerning the contents and characteristics of that library ; whether it is strong in certain fields of human endeavor , or weak in other fields .

4. " It **could not be told** , " the thoughtful monarch admitted . [1923step_f7b](#)

Може се приметити да су од четири примера два афирмативна, док је један неафирмативан граматички, а један лексички захваљујући прилогу little (we could say little). Лексички глаголи који се јављају у првом, трећем и четвртом примеру су глаголи говорења (demand, say, tell). У првом примеру субјекат је неживи појам “правичност” (енг. fairness), која хипотетички има могућност да “захтева”. Према мишљењу аутора, реч је о граничном примеру између значења хипотетичке могућности и ограде, те овај пример неће бити део квантитативне анализе. У трећем и четвртом примеру на делу је интерсубјективност, због употребе заменице *we* (we could say) у трећем примеру и пасива, којим се неутрализује став говорника (It could not be told), у четвртом. Пошто смо прихватили став И. Трбојевић да термин „евиденцијалне стратегије“ на најбољи начин премошћава јаз између опречних схватања евиденцијалности и епистемичке модалности, као и њено тумачење и поделу маркера, могли бисмо рећи да су у трећем и четвртом примеру на делу рапортативни маркери евиденцијалности. Други пример је структурно доста комплекснији. Безлична конструкција поново сведочи о интерсубјективности, док сензорни глагол (seem) врши функцију инференцијалног маркера евиденцијалности.

Током четвртог периода обрађено је 2656 речи, које укључују 100 појава модалног глагола could. Издвојени су следећи примери:

1. [...] and I felt none of them **could imagine** that a person with as chaotic a life as mine existed , and if they had any sense of the state of my insides or my house [1978wein_y8a](#)

2. ' Back here with you, I **could** almost 'Back here with you, I could almost imagine wanting it again [1952whit_f8b](#)

Први пример представља индиректну структуру са хипотетичким значењем модала could, а други хипотетичко значење у садашњости. Упркос томе што се глагол imagine често јавља у улози инференцијалног маркера, то није случајан ни у једном ни у другом примеру. Није случајно да се овај глагол појавио чак у два примера, јер га и BNC сврстава у првих 10 колоката са модалом could. То није случајност. Глагол imagine значи формирати или имати менталну слику или идеју нечега (енг. to form or have a mental picture or idea of something), а модал could има значење имати менталну способност. Слична је ситуација и са сензорним глаголима попут see. Међутим, у следећем примеру see има значење глагола understand: "I could see what she meant. [1951marq_f8a](#). Ни овде није реч о оградавању, али дати пример илуструје процес метафоризације, где ВИДЕТИ значи РАЗУМЕТИ. Следећи пример: Wilhelm knew, but he could not afford to recognize this too openly. [1951bell_f8a](#) представља још један од честих колоката (према BNC afford се јавља у првих десет најчесталијих глагола уз could).Ово је леп пример комбинације метонимије предиката и метафоре, али се овде нећемо упуштати у дубљу анализу.

Следећих пет примера оградавања су пронађени у ARCHER-у:

1. He doesn't see much that the Lord Chamberlain could object to. [1967ortn_y8b](#)
2. The increased expression of Mol on granulocytes during dialysis could serve as one index in the assessment of the biocompatibility of dialysis membranes. [1985arna_m8a](#)
3. There seems no doubt that the NLF is the stronger and reports that the two may be about to merge could indicate that FLOSY is hedging its bets. [1967stm2_n8b](#)
4. Having determined these limits it is necessary to consider whether changes close to or below the resolution of the measurements could be significant to the animals. [1975macm_s8b](#)

Табела 20: приказ could у оградама у ARCHER корпусу:

Период	could у оградама	афирмативно	неафирмативно
1800. - 1849.	4 %	1 %	3 %
1850. - 1899.	1 %	0 %	1 %
1900. - 1949.	3 %	1 %	2 %
1950. - 1999.	5 %	4 %	0 %

На основу табеларног приказа историјског развоја модалног глагола could на основу анализе у дијахронијском корпусу ARCHER-а може се закључити следеће. Током 19. века постоји недоследност у развоју, што може бити последица насумичног узорка и/ или недостатка ширег контекста. Са сигурношћу се може рећи да се епистемичко значење модала could више јавља у неафирмативним реченицама током 19. века, али да се то мења током 20. века. Бележи се нагли раст афирмативне употребе у односу на неафирмативну, до те мере да се током последњег периода не појављује ниједна неграна епистемичка употреба у оградама.

7.2. Синхронијски корпуси

Lancaster 1931. При претрази преосталих корпуса коришћен је исти метод као и код ARCHERA. Након уноса “could” бира се 100 насумичних примера. Издвојени су следећи примери:

1. Letting myself out of the house, I walked rapidly. It couldn't be true - the tragedy that was happening. BLOBM06

2. [...] of atmospheric space in his compositions, perhaps feeling that space alone could account naturally for the tonal relations of colours of which he was... BLOBJ64. 3.

[...] a pleasant German custom to toss them over after breakfast. You could imagine the German minewerfer experts yawning and saying [...] BLOBN09.

4. [...] is no evidence of obvious and widespread deterioration of physique, there could be no question that in some areas women, especially mothers BLOBH06.

Први пример је издвојен, упркос прошлом контексту, јер је део унутрашњег монолога. Мисли јунака, које он изговара у себи у датом тренутку, за читаоца представљају садашњост. Ова реченица износи епистемички суд о реалности, да нешто не може бити истинито. Реч је о неафирмативној употреби *could* као епистемичког маркера. Други пример у великој мери задржава значење неутралне могућности, али и дистанце од стране писца при изражавању става. Трећи пример представља хипотетичку могућност, те неће бити убројан у квантитативну анализу. У четвртог примеру изводи се логички закључак. Негирани модал има опсег над пропозицијом. Реч је о епистемичком маркеру. Чини се да су још увек епистемичка значења снажнија у неафирмативним него у афирмативним контекстима. Дакле, од 100 обрађених реченица, јављају се три примера ограђивања, два негативна и један позитиван.

LOB 1961 Претрагом насумичних 100 примера корпуса LOB, издвојени су неки од најчешћих примера:

1. No one could possibly imagine everything I know about Dorcas Mallory - every detail of [...] LOBP15

2. [...] there is so much one could condemn about these sixties of three centuries ago. LOBD05

3. [...] said she might be running into danger with him, but Adrian could be wrong, and anyway it was no business of his what [...] LOBP08

4. [...] but if you prefer it, she could be poisoned or strangled. We must suit your personality. LOBN10 option/ ponuda

5. [...] the politics of Homer, of Pericles, of Aristotle? nothing could be more remote from Cavafy than any of these. LOBC12

У првом примеру реч је о хипотетичкој могућности. Семантички опсег глагола остаје унутар пропозиције. Други пример такође представља хипотетичку могућност, али и тентативан став говорника. Реч је о граничном случају, где је епистемичка модалност слабије изражена. У прилог тентативности иде и употреба

генеричког облика „one“. Овај пример ће бити увршћен у квантитативну анализу. Трећи пример је типичан пример епистемичког значења. На основу информација којима располаже говорник тврди да постоји извесна могућност у вези истинитошћу Ејдријановог мишљења. Модал има опсег над пропозицијом, иако је она раније поменута у разговору. У четвртом примеру говорник износи опције које саговорник има у будућности, те је реч о значењу хипотетичке могућности и функцији предлога. Последњи пример илуструје честу употребу неафирмативне реченице са модалом could и компаративом придева. Значењски се комбинује хипотетичка могућности и обазриво изражавање става. Може се додати и имплицитни услов: If compared to ..., nothing could be more remote from Cavafy than any of these. Пошто је значење хипотетичке могућности јаче, овај пример нећемо убрајати у кватитативну анализу. Дакле, анализа 100 примера из LOB корпуса је дала свега два недвосмислена афирмативна примера оградавања.

BNC 1985 – 1991. Анализом насумично изабраних 100 примера из BNC корпуса појавио се само један недвосмислен пример оградавања:

1. Another significant finding was that there was no difference in basal UOS pressure in children whose problems could be ascribed to oesophagopharyngeal reflux when compared with children in other groups HU31474

Међутим, битно је поменути да су се приликом претраге упита „you could“ појавила два примера оградавања:

1. You could argue it wasn't his fault that Clare was killed H8T2185
2. 'You could hardly expect Portia Forbes to start off in the typing pool .HD71998

Ипак, у кватнитативну анализу ће бити укључен само први пример, јер је у складу са примењеном методом претраге.

British English 2006. Претрагом BE2006 корпуса издвојени су следећи примери:

1. Other areas will fall somewhere between, and could include conditions such as phones being kept on silent for incoming calls. BE06_A16

2. the next stage in the development of our rail network. They could have a fundamental impact on the way our whole economy operates BE06_B09 неутрална могућност

3. some⁵⁹ but not all^{60, 61} comparisons between field and colony samples. We could not explicitly test for a loss of variation (there are too [...] BE06_J06 способност

4. We could easily question the motives behind this award of special commemorative badge BE06_B25

5. to literacy/numeracy with the deputy head/Special Educational Needs Coordinator, that we could judge as excluding, but we wanted to know of these were... BE06_F32

6. It might be presented as an emergency. But it could also be understood as a time apart, when responsible and wise... BE06_G77

У првом примеру се јавља слабо значење хипотетичке могућности и тентативности. Пошто се у првом делу реченице појављује will, као јако предвиђање, остатак реченице не би изгубио много на значењу уколико би се модал could изоставио. Стога, закључујемо да је реч о ограђивању и пример укључујемо у квантитативну анализу. Са друге стране, други пример носи јако значење хипотетичке могућности, те неће бити предмет анализе. Трећи пример је пример прошле способности. Четврти и пети пример, поред могућности, имају и значење обзирности и функцију ограђивања. Сличан је случај и са шестим примером. У сва три примера модал could се може заменити модалом might. Дакле, упркос присутном значењу хипотетичке могућности, аутор је става да и у последња три примера функција ограђивања преовлађује. У временски најскоријем корпусу бележе се четири примера ограђивања. Сва четири су афирмативна.

Табела 21: приказ распоређености *could* у оградама по корпусима.

корпус	<i>could</i> у оградама	афирмативно	неафирмативно
Lancaster 1931	3%	1%	2%
LOB 1961	2%	2%	0%
BNC 1985 - 1991	1%	1%	0%
BE2006	4%	4%	0%

На основу табеларног приказа историјског развоја модалног глагола *could* на основу анализе у четири синхронијска корпуса из 20. и са почетка 21. века може се закључити следеће. У првој половини 20. века неафирмативна употреба има превагу над афирмативном, што је у складу са налазима ARCHER корпуса. LOB и BNC не бележе велику употребу *could* у оградама. Свега 1%, односно 2%. То се може објаснити како насумичним узорком, величином узорка, тако и семантичким узорцима попут чињенице да је *might* у том периоду и даље доминантан глагол за изражавање епистемичке могућности и оградама. Нешто већа употреба се појављује на самом почетку 21. века, што може указати на неке нове трендове у развоју, попут горепоменуте тврдње да да *might* постепено постаје експонент епистемичке могућности у свакодневном говорном језику и да као такво више не изражава опрезност и учтивост. Ову празнину попуњава епистемичко *could*. Као и у ARCHER-у, бележи се пораст афирмативне употребе у односу на неафирмативну, до те мере да се током последњег периода не појављује ниједна неграна епистемичка употреба у оградама.

Добијени резултати су потврђују Колинсову тврдњу да је иреална употреба *could* учесталија од слабе употребе (Collins, 2009: 105 – 116), али мали број примера не иде у прилог тврдњи да епистемичко *could* попуњава празнину коју оставља *might*, које опет постепено постаје експонент епистемичке могућности у свакодневном говорном језику и као такво више не изражава опрезност и

учтивост. Једно од питања које смо поставили је да ли се *could* прагматикализовало у смеру маркера евиденцијалности заједно са још неким лексичким глаголом попут: *see, hear, feel, discern, envisage, foresee*. Изузетно мали број примера са различитим глаголима се не може узети као доказ прагматикализације *could* у правцу неке од евиденцијалних стратегија.

IV ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНОГ ГЛАГОЛА WOULD

Трећи део рада посвећен је модалном глаголу *would*, његовом процесу прагматикализације и прагматичким маркерима попут: *would you, would you like to, would you care to, would you mind, would you be good enough, would you be so kind as to, I would like to, I would be grateful, I would say, if you would*). Даљи ток рада умногоме прати структуру претходног дела. Прво је дат преглед граматичке и лингвистичке литературе на тему модалног глагола *would*, а затим је описана прагматикализација глагола и развоја значења (воља и прошло предвиђање, хабитуалност, хипотетичност, учтивост). У наставку следи опис најчесталијих конструкција са глаголом *would* са процедуралним значењем. Методолошки део обухвата обраду података из корпуса, анализу учесталости, а затим и квалитативну анализу у распону од 50 година, почевши од 1800. Коначно, подаци се резимирају и интерпретирају унутар теоријског оквира рада.

1. Морфосинтаксичке и семантичке особине модалног глагола WOULD

На прелазу из 19. у 20. век Свит означава *would* као претерит футура и пише да под кондиционале треба уврстити све комбинације *would* и *should* са инфинитивом који не означавају искључиво футур, чак и онда када њихове функције нису чисто кондиционалне (Sweet 1903: 106 – 111). Интересантно је поменути да Свит у датом тренутку 1903. не осећа да су јака епистемичка значења *will/ would* (*This will be the tower of London, I suppose?*) стабилна и формирана у стандардном енглеском језику. То сведочи о доста касном развоју јаког епистемичког значења овог модалног пара (Visser 1963, Traugott 1989: 43). Поутсма (Poutsma 1926) проналази примере за семантичко значење *would* међу глаголима који означавају: 1. сигурност/ несигурност, односно став говорника према испуњењу радње или стања; 2. ограничење/ принуду/ притисак; 3. понављање. *Will*, као модални глагол употребљен у значењу сигурности, представља условљено убеђење, односно

представља дату инференцију као вероватну. У прошлом времену овакво *will* замењује претерит *would*. Међутим, Поутсма примећује да се претерит јавља и у садашњости, али уз значење скромности. Тако говорник, из недостатка самопоуздања или из скромности, користи *would* у својим објашњењима. *Would* је прошли еквивалент *will* и када представља активности појединца које су под притиском његове властите воље, а дати притисак је последица чврсте одлуке, жеље или воље, вољности или спремности или намере¹³⁷. Коначно *will/ would* се користе да представе уобичајену радњу или стање одређене особе или ствари. У садашњем времену *will* се ретко јавља у првом лицу, док је претеритни облик чест у свим лицима (Poutsma 1926 16 – 87).

Palmer, F.R (1979, 1986, 2001). Као што је већ речено у другом делу три енглеска модална глагола имају оно што је формално садашњи и прошли облик: WILL (*will/ would*), CAN (*can/ could*) and MAY (*may/ might*). Сва три облика прошлог времена се могу користити са прошлом референцом, али им то није најчешћа функција. Чешће се користе да изразе већу обазривост (Palmer, 2001:14) Тако се *would* као МОДАЛ-ПРОШЛИ користи за изражавање обазривих спекулативних и асумптивних епистемичких судова у значењу садашњег предвиђања. У оградама се значење *would* грубо може парафразирати као: ‘*I should think that...*’, или ‘*It would be reasonable to conclude that...*’. Ово не показује само везу *would* са *will*, већ објашњава обазривост и као врсту кондиционала. Oh, well, how long would that be? – Two years. / I didn’t realize that would be your area. It absolutely isn’t mine. (Palmer, 1979:48)

Вољно *would* је дистални облик динамичког *will* оријентисаног према субјекту (*subject-oriented modality*), што је паралела пару *can/could*, који је такође оријентисан према субјекту. Модал *would* се у овом значењу најчешће јавља у питањима, тачније захтевима, као блажи облик *will*. Као и код питања способности са *can/could*, питање није усмерено само ка жељи или вољи саговорника да изврши радњу, већ и да нешто учини да се она и оставри. Поново је реч је конвенционалној импликатури. Питања вољности су најчешћа са заменицом другог лица: *Would you*

¹³⁷ Поутсма се бави и фразама *would rather/ sooner* у којима се *would* појавило као последица експанзије његовог скраћеног облика ‘*d* који је замењен са идентичним скраћеним обликом *had*.

ring me?, али се могу јавити и са субјектом трећег лица, ако је обраћање субјекту индиректно: *Would the members of the panel please explain why should old age pensioners wait for their promised increase, when Civil Servants receive increases backdated?* (ибид. 134). У следећем примеру: *If Professor Ford is in the office, would he please ring me at this telephone number? Thank you.* и сличним примерима значење *would* се не може посматрати као хипотетичко знањење кондиционала типа 2. Реч је о употреби зарад учтивости, нешто мало јаче изражене него код *will*. Овакво обазриво/ тентативно *would* се може јавити и у протази и у аподози кондиционалне реченице (ибид. 135). Битно је поменути и подразумевани услов попут: *'if opportunity arose', 'if things were different'*)... and I would certainly encourage firms to do that. који је много неодређенији те стога учтивији. Вољно *would* у првом лицу једине се јавља у афирмативним реченицама. Поред вољности, изажава и сагласност да се изврши радња или износи некакву понуду (ibid. 140).

У контексту подразумеваног услова, Палмер помиње и примере попут: *I would say..., I wouldn't dream¹³⁸..., I wouldn't know..., I wouldn't mind*. Поставља се питање да ли је реч о вољном односно динамичком значењу *would* или ипак о епистемичким/ евиденцијалним маркерима. Немогуће је предложити подразумевани услов за *I would like*. Палмер изводи закључак да се ови облици могу објаснити обазривошћу без импликације кондиционалности. Када је реч о *would rather*, Палмер сматра да се не може третирати као нереалан облик глагола *will* плус *rather*, већ да завређује посебан третман као семи модал. Као такав, овај семи модал изражава оно што говорник преферира (ибид. 140).

Коатсова (Coats 1983) предлаже следећа значења за модални глагол *would*: предвиђање, хипотетичко значење и вољност. *Would*, попут *could*, *might* и *should*, често се користи као граматички израз хипотетичности (Coates 1983, Leech 2004, Perkins 1983). Према Коутсовој, *would* се користи као главни хипотетични модални глагол у научним текстовима као хипотетичка варијанта *will* за изражавање предвиђања и предвидљивости (ибид. 205)

¹³⁸ Говорници користе негирани модал како би избегли да се определе за мишљење или став (Downing & P. Locke 2002: 184)

Greenbaum and Quirk (1990) издвајају следећа значења модалног глагола *would* у савременом енглеском:

No.	Значење	Пример	
1.	Предвиђање у прошлости	I was told I would feel better after the medicine.	
2.	Хабитуално значење предвиђања често у кондиционалним реченицама или у описима личних навика или карактеристичног понашања	Every morning he would go for a long walk.	
3.	Обазрива воља (енг. Tentative volition)	А) намера (често у комбинацији са значењем предвиђања)	The manager said he would call me after lunch.
		Б) вољност/спремност (willingness)	Would you help me to address these letters?
4.	Инсистирање	She would keep interrupting me.	
5.	Прошло време <i>will</i> у индиректном говору	I felt sure that the plan would succeed.	
6.	Хипотетичко значење углавном у кондиционалним реченицама, али постоје и други контексти (често са подразумеваним условом <i>if...</i>)	Don't bother to read all these papers. It would take too long (<i>if you did try to read them</i>).	
7.	<i>Would</i> се јавља у перфектном и прогресивном аспекту са екстринзичним модалним значењем	The guests would have arrived by that time.	

Greenbaum and Quirk (1990: 60 – 67)

Collins. Према Колинсу (Collins 2009) претерит *would* има и темпоралне и хипотетичке употребе. Однос између прошлог и хипотетичког *would* износи 29,5%:70,5%. Однос прошлог *would* је нижи у говору него у писаним текстовима, што не изненађује због релативне популарности облика прошлог времена у новинским чланцима и фикцији. Поред одсуства деонтичке модалности, *would* дели са *will* и јаку склоност ка епистемичкој модалности у односу на динамичку (ибид. 139). Као и Палмер, и Колинс говори о конвенционалној употреби питања о адресатовим жељама: *would you Verb?* У виду индиректног говорног чина захтевања. Тако је пример: *Would you care to elaborate?* синтаксички индиректнији од: *Would you elaborate?* те још скромнији/ учтивији (ибид. 142). Када је епистемичка употреба

would у питању, Колинс наводи да је разлика између *suggest*, употребљеног перформативно и *would suggest* само у значењској компоненти скромности коју уводи тентативно *would*. Оно се често користи да снизи говорников ниво сигурности у истинитост пропозиције: *I mean... I would imagine that's what people from the country do* (ибид. 142).

Формулаична фраза *would/'d like to* је мање нагла и провокативна фраза за изражавање вољности од *want to* тиме што дозвољава чињеницу да можда не буде могуће реализовање радње изражене инфинитивном допуном. Поред вољности, ова фраза се може користити и за реализацију индиректног говорног чина захтева: *Would you like to say grace?* (ибид. 142).

2. Дијахронијски развој модалног глагола *would*

2.1. Староенглески језик

Пар модалних глагола *will/ would* развио се из староенглеског глагола *willan*, који припада групи неправилних аномалних глагола. Имао је следеће облике: индикатив:(1sg.) *wille*, (2sg.) *wilt*, (3sg.) *wile*, (1-3 pl.) *willap*; коњуктив: (1-3 sg.) *wile*, (1-3 pl.) *willen*; партицип: (садашњи) *willende*; Облици претерита, из којих се развило данашње *would*, имали су индикатив: (1, 3 sg.) *wolde*, (2sg.) *woldest*, (1-3 pl.) *woldon*; и коњуктив(sg.) *wolde*, (pl.) *wolden*.

Током староенглеског периода долази до појаве сложених глаголских облика, односно „сложених времена“. Тако, иако се *willan* користи са инфинитивом да означи вољност, појављује се повремено приликом превода футура из латинског језика: *Ic wille wyrcean...* ‘I shall make...’. Облици претерита ових глагола су могли да означе будућност у индиректном говору: *Hie ne wendon ðatte æfre menn sceolden swæ reccelease weorðan*. ‘They did not expect that people would ever become so careless.’(Korać, 1993:11- 13). Током староенглеског периода премодали су већ имали неке семантичке одлике које ће касније постати карактеристичне за њихов статус правих модалних глагола, што је нарочито долашло до изражаја код безличних конструкција (Traugott 1989: 38).

2.2. Средњеенглески језик

Током средњеенглеског периода задржавају се сва четири аномална глагола. Када је реч о *willw(n)*, *will(e)*, очували су се следећи облици: презент индикатив: (sg. 1st/ 3rd) *wille*, *wil*, *welle*, *wule*, касније и *wole(n)*; (2nd pers.) *wilt*, *wult*, *wolt*; pl.: *willeþ*, *woleþ*, *wille(n)*, *wol(l)en*, *wolle*, *will*, *welyn*, *wol(l)e(n)*. Облици претерита: *wolde*, *wulde*, а на северу и западу: *walde*.

2.3. Рани савремени енглески језик.

У староенглеском *wolde* се користи готово искључиво да изрази вољу субјекта у прошлости: *wolde self cyning symbol fticgan*. 'The king himself wished to join in the banquet.' До средњеенглеског периода *would* је пронашло свој пут до садашњег контекста, нарочито у првом и другом лицу. *Wolde*, које се често јавља у „Сер Гавејну и зеленом витезу“, у следећим примерима има значење садашње воље или спремности.

"I wolde yowre wylnyng worche at my myght ... " "I am willing to do your desire as far as I can ... " ; "Wher is', he sayd, "The gouvernour of this gyng? Gladly I wolde Se that segg in syght, and with hymself speke raysoun." "Where is', he said, 'The lord of this company? I would gladly See that knight and speak reason with him.'" (Bybee 1995: 505).

Посматрајући употребе *would* у раном савременом енглеском путем анализе Шекспирове драме „Млетачки трговац“, Бајби уочава тренд пораста употребе *would* у садашњем и хипотетичком контексту и последични пад употребе овог модала у прошлом значењу.

Табела 22.: Употреба *would* у средњеенглеском и раном савременом енглеском.

<i>would</i>	хипотетичко значење	прошло значење	садашње значење	друго	укупно
Гавејн	35% (12)	38% (13)	17% (6)	8% (3)	(34)
Млетачки трговац	38% (20)	4% (2)	42% (22)	15% (8)	(52)

прилагођено (Bybee 1995: 511)

Разлика у употреби *I wyl* и *I wolde* у Гавејну одлично илуструје кондиционалну природу прошлог облика. У изјавама са *wyl* се не очекује никакав услов, док се *wolde* појављује са експлицитним условом:

And l wolde loke on that lede, if God me let wolde. 'And I want to see that knight, if God would let me.'

На основу свега реченог Бајби изводи закључак да су хипотетичке и садашње употребе прошлих модала суштински исте по семантичком садржају. Разлика је у

томе што се код садашње употребе *wolde* услов не изриче већ само подразумева (ибид. 508).

Садашње употребе *would* остају скоро исте као и претходном периоду, упркос порасту учесталости. Модал се најчешће јавља уз прво лице једнине и има значење 'I want' или 'I would like'. Хипотетичке употребе модала могу подразумевати задржавање дела њиховог лексичког значења, попут хипотетичке или кондиционалне вољности. Ипак, у Гавејну се јављају примери употребе *wolde* где је оно у потпуности лишено било каквог значења воље и може бити окарактерисано као кондиционално предвиђање: *Bot who-so knew the castes that knit ar therinne, He wolde hit prayse at more prys, paraventure; 'But whoever knew the qualities that are knit into it, He would value it more highly, perhaps.'* У таквим примерима *would* је чист кондиционал, пошто клауза не даје ниједно друго значење. У „Млетачком трговцу“ такве употребе су честе, али само за треће лице:

*Believe me sir, had I such venture forth,
The better part of my affections would
Be with my hopes abroad.*

Would се ретко јавља с првим лицем у аподозама, а када се и јави означава вољност:

*If every ducat in six thousand ducats
Were in six parts, and every part a ducat,
I would not draw them, I would have my bond*

У хипотетичким реченицама *would* задржава нешто свог вољног значења у првом лицу и у протазама. Главна разлика између елизабетанског и савременог енглеског је у томе што *would* замењује *should* у првом лицу у аподози, као и то што се *would* појављује у кондиционалним клаузама са чистим хипотетичким значењем, док је раније преносило значење вољности (ибид. 513).

2.4. Граматикализација модалног глагола *would*

Уколико се главне карактеристике граматикализације примене на модал *would*, могли би се извести следећи закључци: а) Присутне су фонетске промене, јер староенглеско *wolde*, *woldest*, *woldon*, *wolden* прелази у средњеенглеске облике *wolde*, *wulde*, *walde*, што коначно резултира обликом *would* у савременом енглеском. Даље фонетске редукције, асимилације и брисања зарад мањег мишићног напора, видљиве су у одричном облику, где се *would* стапа са *not*, а постају још израженије са појавом скраћеног облика *'d*. Поред фонетских промена, мења се и граматичка категорија, врста речи и морфосинтаксичке особине. Од лексичког глагола настаје модални глагол, што прати губитак читавог низа облика и одлика лексичког глагола, као и стицање карактеристика помоћног глагола попут јединственог начина грађења питања, одричног облика и тако даље. На синтаксичком нивоу модали су претрпели промену од структуре [X-глагол-комплемент] до структуре [X-граматички концепт-главни глагол]. На семантичком нивоу, специфична конкретна значења постају уопштенија и апстрактнија и као таква прикладнија у различитим контекстима. У случају *would* постојало је првобитно, специфично и конкретно значење прошле жеље или воље. Прагматичка инференција је постепено водила апстрактнијим и уопштенијим значењима намере и предвиђања са једне и вољности са друге стране. Староенглеско *wolde* је означавало и будућност у прошлости. Та употреба се задржала до данас. Међутим, будуће значење је довело до још једног апстрактног значења, а то је значење вероватноће (енг. *probability*), које се најчешће јавља у аподози другог кондиционала. Хабитуално значење *would* је мало варирало током процеса граматикализације, односно граматичко значење хабитуалног *would* је веома блиско лексичком значењу претерита *wolde*. Као и у случају *could*, дошло је до повећања учесталости речи са граматикализацијом. Општије и апстрактније значење води већој употреби и учесталости, а учесталост и понављање изазивају генерализацију. Понављањем се снага речи смањује, она добија не истакнутости и као таква јавља се у различитим контекстима. Тако се долази и до прагматикализације ових модалних глагола са другим речима и настанка

прагматичких маркера. Промене изазване граматикализацијом су постепене. Честе су варијације и у форми и у функцији, о чему сведоче гранични случајеви, попут оних модалних употреба који изражавају учтивост и обазривост, где се *could* чак може заменити са *would*.

Од свих горенаведених значења, може се рећи да модални глагол *would* има четири главна: предвиђање у прошлости, воља (намера и вољност), хипотетичко значење у кондиционалима, и хабитуално предикативно значење често у кондиционалним реченицама или у описима личних навика или карактеристичног понашања (инсистирање).

2.4.1. Развој значења воља и прошло предвиђање

У раду је већ помињано да Бајби (Bybee 1994) прави разлику између модалности оријентисане према агенсу и оне оријентисане према говорнику. Први тип модалности обухвата сва она модална значења која су дијахронијски извори већине модалних значења у савременом енглеском. Модалност оријентисана према агенсу се односи на следеће сематичке појмове: обавезу, неопходност, способност и жељу. Да би се разумео развој модалних значења *would*, важно је објаснити појам жеље (која се често означава и као воља). Према Бајби, жеља се односи на постојање унутарњих вољних услова у агенсу у односу на радњу предиката: Juan Ortiz called to them loudly in the Indian tongue, bidding them come forth if they **would** (= wanted to) save their lives. (Coates 1983, Bybee 1994: 178). Значење жеље се временом може појавити при изражавању намере агенса. У средњеенглеском се *will*, те последично и његов претеритни облик, користило да изрази намере првог лица или да изрази значења које се могу одредити као обећања и одлуке, а која носе ноту воље: I wyl nauþer grete ne grone... 'I will not shout or groan.' (*Sir Gawain and the Green Knight*, line 2157 in Bybee, 1994: 178).

Староенглеско *willan* је генерално изражавало жељу: '*wolde he maken hem to drynken*' 'he wanted to make them drink' Bybee (2009:153) Оно до чега се инференцијом може доћи из модала који означава жељу, нарочито у првом лицу,

јесте значење намере. Ако неко каже: *I want to go now.*, може се извести инференција да је намера те особе да иде. Уз повећање употребе, ова инференција може постати део значења модала. Следећа хипотеза коју Бајби поставља је да значење намере доводи до појаве значења предвиђања. Ако се нека намера може приписати трећем лицу које користи овај облик, онда говорник може да предвиди и намере тог лица. Са друге стране и вољност (енг. *willingness*) као део значења воља (енг. *volition*) настаје из значења жеље (енг. *desire*). Бајби ипак значење вољности смешта пре значења намере, иако се ове нијансе могу развијати истовремено. Цео процес се може представити на следећи начин: жеља > вољност > намера > предвиђање (енг. *desire > willingness > intention > prediction*).

Стаза развоја за модал *would* из значења жеље би се могла даље проширити:

жеља (енг. *desire*) > вољност (енг. *willingness*)

(вољност) намера > предвиђање > будућност > вероватноћа

(енг. *willingness/ intention*) (енг. *prediction*) (енг. *future*) (енг. *probability*)

прилагођена верзија стазе развоја из значења жеља (Bybee, 1994: 240)

2.4.2. Развој хабитуалног значења

Пошто хабитуално значење није предмет овог рада, његов развој ће бити само укратко представљен. Староенглески претерит глагола *willan* је имао иста семантичка поља као и овај глагол: жељу, вољу, склоност ка, само у прошлости. Пошто је, према Бајби, комбинација модалног значења са временом „нарочито нестабилна комбинација“, *would* се у савременом енглеском променило до те мере да више не изражава време (Bybee et al. 1994: 156). Штавише, његова модална употреба је постала маркер кондиционалне аподозе. Међутим, код хабитуалног значења *would* задржава своју прошлу референцу.

На основу доказа, Бајби и сарадници тврде да су се две употребе *would* (воља и хабитуалност) раздвојиле у раним стадијумима развоја овог облика. Употреба *would* у хабитуалном значењу се појављује још у најранијим примерима староенглеског. Примери се налазе у Беовулфу, где се поред значења воље, *will/*

would користе да говоре о карактеристичном или хабитуалном значењу у садашњости, односно прошлости: *Ponne he swulces hwæt secgan wolde.* 'Then he would tell of such things.' (Bybee et al. 1994: 157). Овакви примери сведоче о чињеници да граматичко значење хабитуалног *would* у савременом енглеском није одмакло далеко од лексичког значења *wolde* као прошлог времена *willan*. Као што је већ речено, *willan* је изражавало жељу, као и оно што особа жели или је склона да уради. Ова склоност није увек значила и то да особа има навику, али се може закључити да се у прошлим контекстима ова склоност понављала. Управо је ово значење хабитуалног савременог *would*: радња је вршена у много различитих ситуација у прошлости: *Every morning he would go for a long walk.* (Greenbaum and Quirk 1990:64) У овом значењу *would* је слично *used to*, јер у оба случаја постоје паралелни садашњи и прошли облици, али су се само прошли развили граматичко хабитуално значење (Bybee, 1994: 156-157).

2.4.3. Развој епистемичке могућности

У реченици: *That would be Mary.* епистемичко *would* преноси највиши степен сигурности по питању пропозиције да је особа на вратима Мери. Дакле, реч је о јаком епистемичком суду. Према Бајби, епистемичко значење се рађа из значења оријентисаног ка агенсу. Саговорник инференцијом долази до епистемичке могућности поред уобичајеног значења коренске могућности. То се дешава учестало до те мере да епистемичко значење постаје део значења модала. Овакво померање подразумева и промену опсега. Епистемички модал се односи на целу пропозицију. У таквим клаузама не постоји експлицитни специфичан агенс, већ субјект који је део глаголске фразе која кодира коренску могућност. Међутим, недостатак одређења субјекта чини да опсег глаголске фразе постане еквивалентан опсегу пропозиције, што за последицу има кодирање епистемичке могућности (Bybee 1994: 156-157).

Ипак, *will/would* у значењу *ја закључујем* неће постати део стандардног енглеског језика све до 19. века. Висер бележи пример *would* тек 1857. године: *This would be Emily (i.e. must have been Emily)* (Visser 1963, Traugott 1989: 43). Траугот

предлаже следећу стазу развоја: главни глагол>премодал>деонтички модал>слаб епистемички модал (хабитуално, пророчко значење, релативни футур) > јак епистемички модал и тврди да се значења се крећу у правцу све веће субјективности, односно од слабе епистемичности ка јакој. (Traugott 1989: 43). Ова промена је постепена и може престати у било ком тренутку на стази развоја, о чему сведоче гранични случајеви.

2.4.4. Развој хипотетичког значења

Условне реченице успостављају могући свет, те је разумљиво зашто се грам који означава могућност налази у овој клаузи. Бајби претпоставља да већи део значења модала мора бити еродираан пре него што се може појавити у протази. Разлог за то лежи у чињеници да окружење протазе истиче пуно значење модала. Ако се модал појави у протази, а не доприноси лексичком значењу клаузе, онда је његов семантички садржај у великој мери редукован. Стога Бајби износи хипотезу да су маркери вероватноће у протази веома граматикализовани, односно генерализовани и лишени значења, упркос чињеници да је семантика могућности компатибилна са епистемичким статусом услова створеног у протази (Bybee, 1994: 208).

За рад је изузетно битна тврдња Бајбијеве да модали прошлог времена воде хипотетичким кондиционалима и маркерима учтивости, зато што њихови прошли облици истичу чињеницу да је стање постојало пре момента говора, али не и то да ли то стање и даље постоји или не (Bybee 1987, Traugott 1989: 32).

У раду из 1995. Бајби прати семантички развој *would*, са акцентом на хипотетичком и учтивом значењу. Она тврди да се значење и употреба претеритних облика у савременом енглеском не може извести из комбинације прошлог значења и значења садашњих модала, већ сматра да се употреба претеритних модала може поделити у три типа: (i) хипотетичке употребе; (ii) употребе у садашњем времену; и (iii) употребе у прошлом времену. У савременом енглеском хипотетичке употребе су најчешће према анализи говореног и писаног текста коју је спровела Џ. Коутс (1983).

Они су најочигледнији у аподози хипотетичких кондиционалних реченица. У неким случајевима хипотетичко значење се јавља заједно са коренским значењем модала. Тако у следећем примеру: *If you had that job lined up, would Fulbright then pay up?* *would* означава хипотетичку вољност (енг. hypothetical willingness), а (Coates 1983: 211), *could* хипотетичку способност: *If you helped me, I could finish this in an hour.* Постоје и јасни случајеви хипотетичког кондиционалног значења без присуства додатног коренског: *I mean we all want be to millionaires, but if we were of course* (Coates 1983:214). Најређе су употребе претеритних облика у прошлим контекстима (Bybee 1995: 503 – 504).

3. Од хипотетичког до учтивног *would*

Да би се објасниле садашње употребе прошлих облика, треба имати у виду једну њихову заједничку семантичку особину: они не имплицирају завршетак радње или догађаја изражених инфинитивом уз који се јављају. (Ова особина је супротна особини других глагола који се јављају уз комплемент, попут *finish* и *manage*, а који наговештавају завршетак радње (Bybee 1995: 505). Модали у садашњем времену имплицирају близак однос између агенса и главног предиката, што наговештава или предвиђа завршетак догађаја или активности изражених главним предикатом. Тако се модали у садашњем времену, попут: *I wanna*, *I'm gonna*, *I hafta* или *I can* (посебно уз прво лице) користе да изнесу намере, понуде или обећања за која саговорник верује да ће се остварити. На сличан начин се употребљава *I will* у текстовима о Сер Гавејну. Ситуација са истим овим модалима у прошлом времену је другачија. Однос између агенса и главног предиката је далеко слабији. *He/ I wanted to* се може на пример користити и у контекстима где је жеља испуњена, али и у оним где није. Код глагола стања, прошлим облицима модала се тврди да је стање постојало пре тренутка говора, али се не каже да ли је стање и даље актуелно у садашњости. Стога, прошли модали остављају два питања без одговора: (i) да ли је или не догађај из предиката завршен; и (ii) да ли модалност остаје на снази. Дакле, модал у прошлости оставља отворену могућност да неки услови за остварење главног догађаја нису

испуњени и стога модалност још увек може бити на снази. У примеру: *I wanted to help you.* може бити реч о ситуацији где ти нисам помогао, јер ме је нешто спречавало. Међутим, можемо исто тако рећи *I wanted to help you* у ситуацији где ти још увек треба помоћ, али ја не намеравам да ти помогнем је ми нешто стоји на путу. Другим речима, постојање ПРОШЛИХ услова који спречавају радњу се генерализује да укључи постојање и садашњих блокирајућих услова. (ибид. 506)

Употреба прошлог времена у кондиционалној реченици даје хипотетички кондиционал. Наиме, разлика у вероватноћи потиче од употребљеног времена: прошло време у обе клаузе хипотетичке кондиционалне реченице је знак да се условни однос десио у прошлом времену (*If Mike saw her, he told her the news.*). Ако се употреби модалност у аподози, то је знак да је тај однос још увек важећи. Са друге стране, реалан услов са садашњим временом значи да кондиционалан однос почиње у садашњем времену и да се пројектује на будућност. Зашто се услов смештен у прошлост чини хипотетичнијим? Кондиционални однос је постојао у прошлости, али услов још увек није испуњен, имплицирајући да можда никад и неће бити. Протаза хипотетичког кондиционала увек садржи неки прошли облик. И прошли модали се овде јављају. Међутим, њихова појава у главној реченици је далеко битнија за образлагање њихове појаве у садашњим контекстима. У аподози хипотетичке реченице се могу јавити и други модални глаголи осим *would* (*wanted to, was gonna, was supposed to*). Прошли облик свих ових глагола се понаша на сличан начин: они дозвољавају тумачење да је модалност још увек важећа и да ће се радња предиката остварити, ако се испуне прави услови. Из тог разлога Бајби сматра оправданим да посматра савремено *wanted to* као аналогно касно-староенглеском и средњеенглеском *wolde*. Наиме, она сматра да је употреба *wanted to* у садашњем времену у савременом енглеском могућа, зато што наговештава да одређени услови при спровођењу жељеног предиката можда нису испуњени. Такозване учтиве или удаљене употребе: *I wanted to ask you a question.* настају на исти начин. У датом примеру наговештено је да постоје услови који нису испуњени, а међу њима је и питање да ли адресат жели да буде питан/ замољен – отуд учтива употреба прошлости. Битно је приметити да у овој анализи, учтива употреба прошлог времена

зависи од присуства модалног глагола; није могуће добити учтиво тумачење са било којим глаголом у прошлом времену: *He asked you a question.* није ништа учтивije од: *He is asking you a question.* (Bybee 1995: 506 – 508).

Што се тиче садашњих употреба, предлог Бајбијеве је да прошли модали почињу да се користе у садашњем времену преко хипотетичког кондиционала: првобитне употребе у садашњем контексту су заправо хипотетичке аподозе без јасно израженог услова. Хипотетичко значење слаби снагу модала (Бајбијева то илуструје примером *should*, где долази до слабљења снаге обавезе кроз импликацију да постоје изузетни услови). Други модали прошлог времена, *could* и *might*, када се јављају у садашњем контексту такође изражавају значење које је слабије од њихових одговарајућих садашњих облика *can* and *may*. Ако постоји универзална тенденција да се прошли облици модала развијају на начин овде предложен, они ће увек бити слични оригиналним садашњим облицима, али ће им значења бити ослабљена хипотетичношћу (Bybee 1995: 513).

Дакле, комбинација модалног и прошлог значења даје хипотетичко тумачење, које није ни искључиво прошло ни искључиво модално. Штавише, хипотетички смисао потискује прошло значење временом. Стога, су синхронијске анализе савременог енглеског попут оне Ноама Чомског (Chomsky 1957) неодрживе у овом контексту. Бајбијева чак тврди да се може рећи да ниједно значење *would*, осим прошлог хабитуалног, не садржи било какав прошли смисао. Битно је поменути и да прошла употреба *would* у корпусу говореног савременог британског енглеског, који је саставила Џ. Коутс, покрива свега 16%, док је чак 82% употребе хипотетичко значење. Чак и у том малом проценту прошлих употреба у прошлим контекстима *would* није само по себи сигнал прошлог времена. Бајбијева тврди да се *would* слаже или је компатибилан са прошлим контекстима, али не садржи прошлу референцу као део сопствене семантике. (ибид. 514).

4. *Would* у прагматичким маркерима/ изразима процедуралног значења

У овом поглављу биће обрађено семантичко значење и прагматичке функције следећих прагматичких маркера: *would you, would you like to, would you care to, would you mind, would you be good enough, would you be so kind as to, I would be grateful, I would say, if you would.*

Према Личу, директивне стратегије су комуникациона средства која користимо да наведемо некога да нешто уради, што они вероватно не би урадили својевољно. Категорије стратегија користе генерализације на нивоу значења пре него на нивоу форме; на пример, постављање питања о вољности саговорника је један пример стратегије. Сам лексичкограматички облик који се користи је друга ствар. Многе стратегије захтевања се обично спроводе лексичкограматички путем формулаичких изрза попут: *Will you . . . ?* or *Would you mind . . . ?* која су праћена неформулаичким делом попут: *make a cup of coffee or holding the door open*, који описује жељену радњу. Из разлога што су делом фиксни, а делом слободни, Лич их назива семи-формулаичним¹³⁹/ семиформулама *semi-formulae*. Стога, стратегије су препознатљиве на семантичком нивоу, а семиформуле на лексичкограматичком нивоу. Мање је типично да стратегије буду спроведене мање формулаичким шемама исказа. Другим речима, неки прагматички избори су веома прагматикализовани (попут *Will you . . . ?*), други у мањој мери, попут: *I wonder, would you be willing to . . . ?* (Leech 2014:143)

¹³⁹ Семиформула је адаптација термина које користи Ватс (Watts 2003: 190–191), који такве изразе означава као семиформулаичне ЕПМ *semi-formulaic EPMs*” (где је EPMs = expressions of procedural meaning – израз са процедуралним значењем). Ајмерова користи термин реченичне основе (sentence stems, Aijmer (1996: 22–24), по узору на (Pawley and Syder 1983). Теоријски оквир потоњих аутора, који је Ајмерова прихватила е добар начин да се објасни и формулаичност и лимитирана флексибилност структуре и садржаја који се налазе у говорним чиновима какви су захтеви, где обично говорни чин започиње формулаичним говорним чином који прати слободније конструисан низ речи које се односе на сам чин који треба да се изведе (Лич 2014: 143).

4.1. Ублажени индиректни захтеви у облику декларативних реченица

Као носиоце илокутивне снаге директива, Лич наводи тврдње са значењима: предвиђања, јаке обавезе, слаба обавезе, вољности, способности/ могућности. У овом поглављу биће обрађено значење вољности и одговарајући маркери. Међутим, значајно место заузимају и понуде, односно комисииви, изражени маркером *would like*. У декларативним реченицама са значењем вољности обично је говорник истовремено и субјекат реченице како би се директивна снага учинила експлицитнијом. Заменица *you* може да попуни место објекта. Реченице *I want*, посебно када је објекат *you*, обично су непристојне (из разлога што подразумевају: *What I want is something you need to respond to*), те се могу користити без призвука непријатности само када је говорник у супериорној позицији и може да наметне своју вољу адресату без беспотребног угрожавања образа. Хипотетичка реченица *I would like (you)* је нешто мање наметљива, јер *would* радњу смешта у свет нереалних догађаја, те је исказ семантички дистанциран од реалности. Пошто се *I would want* ретко јавља, глагол *like* заправо функционише као замена за *want* у овој хипотетичкој конструкцији: а) *I'd like to hear your tribute please, to Danny Blanchflower who died so tragically at the age of sixty-seven yesterday, from Alzheimer's disease [radio program] [BNC HM4]*; б) *What I'd like you to do is to put a rectangle round three words ... [BNC JSA] [spoken by the instructor in an adult training course]*. Иако је хипотетичко значење *would* ослабљено кроз прагматикализацију, оно и даље чини *I'd like (you)* учтивијим од *I want (you) to* (ибид. 151).

Ајмерова се слаже да је у случају декларативног *I want to* реч замени за директно и асертивно *I want you: we'd like you to do brochure*. Она помиње и исказе попут: *I'd like an enquiry to be made for a new book for the library; I'd like your help in translating small Latin phrase.*, у којима се учтиво дистанцирање постиже избегавањем експлицитног помињања агенса. Поред именичке фразе може се јавити и безлични пасив: *I'd like to be put on your mailing list please*. Молба се може учинити још индиректнијом ако се тражи дозвола адресата: *I would like if I may to turn to two points*. (ситуација: радио дискусија) (Ајмер 1996: 155)

Чини се да чисто хипотетичко *would* код говорника изазива ментално стање ишчекивања да жељена радња буде извршена. Међутим, у пракси то обично није случај. Битно је поменути да постоје два *would* (оба се често скраћују у виду 'd) која се појављују у формулама учтивости: „чисто хипотетичко“ *would* у примеру: What I'd like you to do is to put a rectangle round three words ... и вољно *would*: So would you all please bring a plate of goodies? (BNC FYP). У другом примеру је заправо реч о значењу хипотетичке вољности (*would* је удаљени еквивалент *will* у смислу вољности) (Quirk et al. 1985 у Leech 2014: 151).

Захтеве са *perhaps* одликује учтивост и формалност: *perhaps you would give me a ring back*, док следећи пример има функцију сугестије или савета: *perhaps it would be better if you put it down*. (Ајмер 1996: 151 – 152).

4.2. Ублажени индиректни захтеви у облику интерогативних реченица

Друга велика класа индиректних стратегија су питања, где питање као средство директивне интерпретације замењује изрицање потврдне реченице. Питања вољности са *would* представљају нешто директније интерогативне захтеве. *Will/would* сигнализирају вољност/ спремност, а не чисто предвиђање. *Will you*¹⁴⁰ се јавља углавном у присним односима, када је „цена“ услуге релативно ниска. То је прилично нецеремонијалан начин тражења услуге. Пошто је *will/would you* као питање везано за саговорникове жеље, овде је заправо реч о питању везаном за припремне услове за извршење жељене радње. Ако говорник зна да је саговорник вољан да изврши радњу, онда је то логично корак ближе и самом чину молбе да дату радњу и изврши. Како би се захтев учинио индиректнијим користи се хипотетичко прошло време *would* (вољност): а) *Would you deal with another matter please your*

¹⁴⁰ Интересантно је поменути и то да када се уз *Will you* нађе *please* (нарочито када се одрасли обраћају деци) илокуција је јача. Реч је о захтеву или је бар блажој принуди, као да говорник без ублажавања ставља до знања да је начињен директив, упркос чињеници да интерогатив дозвољава избор: *Will you put the biscuits back please* Richard you don't want biscuits now. [BNC KB8] (Leech 2014: 152).

worships [BNC FZW] [обраћа се судијама на суду] б) Would you explain to us what subject you've chosen? [BNC J40] [на састанку уредника] (ibid. 154).

Ајмерова такође истиче чињеницу да је *will you* прилично директно и асертивно, а *would* је тентативно и наговештава друштвену дистанцу и формалност. Следећи примери су узети из интервјуа са будућим студентима, а изговара их особа која врши интервју: *would you call in on Miss Tannenbaum?*; *Would you tell us about the argument of the last paragraph... would* се такође чешће појављује од *will* са учтивим *please*: *Would you turn to the last page, second page of that, please?* (Правно унакрсно испитивање)

Would you се може такође проширити помоћу *like, love, prefer, care to, mind, be good enough*: *Would you mind starting again and telling us...* Следећа фраза може бити обележена као формална и тентативна: (ситуација - разговор између два различита друштвена нивоа. Говорник А је мушки администратор, говорник В је студенткиња)

A: *would you be good enough to have a look and let me know...* (Aijmer 1996: 159)

Питање *will/would you* избегава конфронтациони директив тиме што поставља питање о припремном услову који треба да буде задовољен ако хоћемо да се жељена радња изврши. Међутим, питање о вољности носи ризик да дође до неучтивости. Уколико саговорник искористи своје право да каже „не“, онда се он понаша неучтиво тако што своје жеље и циљеве процењује као важније од говорникових. Овде Лич препознаје следећу метамаксиму: „Немојте стављати саговорника у позицију где је он присиљен да буде неучтив“ (Don't put interlocutor in a position where he/she is constrained to be impolite.) Да би се избегао сукоб, мора се предузети даљи корак индиректности, те се може поставити следећи припремни услов: да ли је саговорник у стању да изврши радњу. Питање о способности се може одбити без неучтивости: говорник увек може сачувати свој образ говорећи: „Ја сам само питао о могућности.“, те су зато питања о способности *Can/ Could you* учтивија од од питања о вољности *Will/Would you*. Сви ови изрази су постали потпуно прагматикализовани, односно специјализовани за функцију захтевања. Штавише, у енглеском језику су постали потпуно рутински начин да се изрекне захтев. Дато образложење такође

може да се примени на појаву других мање прагматикализованих начина захтевања којима се пита за вољност или способност: *Are you willing to . . . ? Would you be prepared to . . . ? Are you able . . . ? Will you be able to . . . ? Is it possible (for you) to . . . ?* (Leech 2014: 154 – 155).

Will you се може користити за понуде када даљи степен индиректности није потребан, јер говорник пружа услугу. И Ајмерова налази већи број примера употребе *will you/ would you like to* у значењу понуде, јер се питањем шта говорник жели пружа могућност да се понуда одбије. Разлику између захтева и понуде прави на основу наставка разговора (Aijmer 1996: 176). Стога ћемо међу корпусним подацима посебну пажњу обратити на примере означавају понуду и њихову учесталост. Овај тип исказа се понекад налази на граници између захтева и понуда, где нисмо сигурни да ли илокуција има за циљ да користи говорнику или саговорнику: Norma: Will you come and see me soon? Jonathan: Yes [BNC KC0]. У овој размени где је Норма Џонатанова бака, корист може бити и на једној и на другој страни у зависности од контекста (Leech 2014: 153).

Још један тип исказа где је вољност саговорника под знаком питања је хипотетичка семи-формула *Would you like X*, са којом смо се већ срели код декларативне варијанте *I'd like (you) to*. И овде постоји амбивалентност између илокуционе снаге захтева и илокуционе снаге понуде. Већ је помињано да су захтеви и понуде су различити говорни догађаји и да као такви припадају доменима негативне (захтев) и позитивне (понуда) учтивости. Уобичајена употреба *Would you like . . . ?* је да се исказе понуда, као у примеру: *Would you like a coffee?* Међутим, у примеру: *Tim, would you like to come and do your teeth, please.* крије се заправо директив, што је уочљиво захваљујући речи *please* (ибид. 136). Интерпретација исказа као захтева значи да говорник на неискрен начин тражи услугу тиме што све маскира у нешто корисно по саговорника: *Would you like to sign this to say that your words are being recorded* [BNC FXR]. Директив *would like* се може посматрати као тактична замена да *would want* које се изузетно ретко користи. У сличном контексту Лич разматра и *Would you mind...* (ибид. 154) Ајмерова примећује да *Would you like to* може да уведе учтив позив: *would you like to come and meet us?* (Aijmer 1996: 159).

И у случају *would* постоје питања везана за дозволу. Лич разматра конструкцију *It BE possible to*, која садржи безлично *It* као субјект и инфинитив као комплемент, док су и саговорник и говорник изостављени: *Would it be possible to consider...?* Овакве конструкције се могу користити да предложи будуће деловање било саговорника, било говорника. Ко треба да изврши радњу треба да буде докучено инференцијом. Овом врстом имперсоналног дистанцирања говорног догађаја од говорника и саговорника се бави Ајмерова (1996: 176–177), која је одређује као дефокализацију¹⁴¹ (енг. *defocalization*) (Haverkate 1984: 79) (Leech 2014: 141).

4.3. Унутрашњи и спољашњи модификатори

Облици са *would* се јављају и међу унутрашњим модификаторима: а) почецима у виду израза захвалности (енг. *appreciative openings*), б) почецима у виду ограђених перформатива (енг. *hedged performative openings*), в) склоност ка негацији (енг. *negative bias*), г) хипотетичком прошлом времену (енг. *past tense – hypothetical*), д) упитним фразама (енг. *question tags*).

Почеци у виду израза захвалности подразумевају постављање клаузе захтева у однос субординације са циљем да ублаже горак укус директива и учине да се саговорник боље осећа у вези његовог извршења. Главна клауза изражава захвалност или други облик позитивног става говорника према саговорнику до ког ће доћи ако радња буде спроведена: *I'd be so grateful if X; We'd really appreciate it if X*. За тему рада је битан избор хипотетичког начина у главној клаузи, чиме се дипломатски оставља широк избор саговорнику, али се са друге стране обећава награда или захвалност уколико се радња изврши. Одговарајући нехипотетички облик *I will be grateful* се неких тридесет пута ређе јавља у BNC од *I would be grateful* or *I'd be grateful*, који су постали конвенционализоване формуле: *I'd be very grateful if you would investigate this. I'd appreciate it if you came along tonight*. Овакви церемонијални

¹⁴¹ Синтаксичка средства која су последица дефокализације су повезана са „избегавањем агенса“ (енг. *agent avoiders*)

захтеви су ипак ретки у свакодневном говору: њихов ниво формалности је прикладнији у официјалним или пословним писмима. Знак прагматикализације је управо слабљење значења хипотетичког услова. Последица је та да главна клауза се не прати увек хипотетичку *if*-клаузу, како би то правила „нормалне“ граматички правилне исказе: *I'd be grateful if they can be left to the officers*. Ипак чешће је: *I'd be grateful if they could be left to the officers*., што је у складу са правилима кондиционалних реченица другог типа. Једна специјална карактеристика реченица које почињу изразима захвалности јесте да уводе елемент позитивне учтивости у територију захтева за који је углавном типична негативна учтивост. Ово је поткрепљено употребом интензивирајућих прилога: *I'd really appreciate it . . . ; I'd be very/so/most grateful . . .* На изузетно високом нивоу формалности јављају се почечи захвалности који се фокусирају на добробит саговорника пре него на говорникову будућу захвалност, на пример: *Would you be good/ kind enough to X? or Would you be so good/ kind as to X*. Ови примери су ретки, ако не и застарели, а када се и појаве често се користе на духовит или ироничан начин. Међутим, Лич међу корпусним подацима налази да је много чешћи следећи образац: *It would be ADJECTIVE if . . .* , који маскира захтев безличним обликом. Придев има повољно значење и може варирати од *helpful* и *nice* до ентузијастичнијих облика попут: *great, wonderful*, или *tremendous*, нпр. *It would be great if..* (ибид. 163 – 164). Ајмерова тврди да су фразе попут *I would be grateful¹⁴² if you could* су изразито тентативне и формалне: (Ситуација: Порука остављена на телефонској секретарици): *I'd be very grateful if you would get in touch with classics department at Caroline College*. (Ајмер 1996: 153).

Почеци у виду ограђених перформатива (енг. *hedged performative openings*), су још један пример започињања захтева потискивањем жељене радње у зависну реченицу (Fraser 1975). Главна клауза, која отвара исказ, ублажава исти у различитим степенима ограђеним перформативом, уводећи модалност и (понекад) питање. *I would like to ask* је један од случајева ограђеног перформатива којим се уводи модалност: *And now I would like to ask her Royal Highness [pause] to come to the*

¹⁴² *Grateful* и само може да има интензификатор (*very, most, extremely*)

platform and address us. (Leech 2014: 165) Ајмерова наводи сличну конструкцију, али је реч о перформативу без ограде. Означава га као маркер илокутивне снаге: *I think it would be a good idea if...* и одређује као учтивију варијанта *I think you should*. Дати маркер изражава савет, односно уверење да је извршење радње корисно по адресата (Bach and Hamish 1979:49). Овај исказ преноси одређени степен наметања пошто говорник има намеру да наметне свој начин размишљања као повод за деловање. Ова фраза се типично комбинује са изјавом о нежељеним последицама неизвршења радње (Ајмер 1996: 154).

Склоност ка негацији (енг. negative bias) је још једно средство које говорнику даје већу слободу избора. Негираним исказом се наговештава да се не очекује извршење жељене радње. Такви су негирани искази вољности који почињу са *I don't mind* или *I wouldn't mind . . .*, где и сам глагол *mind* има негативно значење, негативне вољности „противити се нечему“. Тако је *I don't mind* двоструко негативно (Ја немам негативна осећања у вези X). Овакав исказ се ретко користи да уведе захтев, али може да означи прихватање понуде, захтева или сугестије. Одатле се лако да видети како су *Do you mind* и његов хипотетички еквивалент *Would you mind* почели да се користе као учтиви захтеви. *Do you mind if I use the ladder? Do you mind stopping at the store?* Захтеви са *mind* се често користе када циљ говорника некако угрожава менталну територију саговорника, какво је на пример паљење цигарете у нечијем присуству. Такође је могуће изрећи захтев са *mind* у виду негативне изјаве, али Лич не наводи примере са *Wouldn't you mind . . .?* (Leech 2014: 166 – 167). Још једна од стратегија су и питања о временској доступности: *Would you have time to get me a refill?* Оваква питања могу бити претходница специфичнијег понуда/захтев питања (ибид. 168).

Када се употребљава хипотетички глагол, у овом сучају *would*, говорник изражава уверење да није вероватно да радња буде извршена, дајући саговорнику прилику да се не сложни на пример: *Would you help me?* . Понекад Лич сматра да постоји и благо значење неизраженог хипотетичког услова, које даље може дистанцирати захтев имплицирајући: *'Would you help me if I were to ask you?'* (ибид. 168). Постоји још једна употреба *would*, а то није хипотетичка прошлост вољног *will*,

већ само хипотетичка ознака за начин, без било каквог модалног значења попут вољности или предвиђања. Ово се јавља у главној реченици, у формулама попут: *Would you like to...* или *would you mind*. Лич скреће пажњу да је *would you mind* хипотетички еквивалент *Do you mind* (које се често среће у индиректним захтевима), те да није настало од *Will you mind*. Отуд *would* није прошли хипотетички облик *will*, већ само хипотетички еквивалент индикатива презента *do*. Такође треба приметити да *would* не може бити коришћено уместо *will* у директивима: *You will report to the guardroom at 8 a.m.*, пошто је реч о директним командама без поправке, којима се дозвољава могућност за неслагање, нема смисла ублажавати их хипотетичким обликом. Стога се пример: *You would report to the guardroom at 8 a.m.* не може користити као директив. Међутим, у упитним облицима директива *would* уместо *will* је у потпуности прихватљиво, пошто *will* изражава вољност и представља средство ублажавања: *Would you (= 'Would you be willing to') say that again?* Хипотетички значење *would* подржава и протазни глагол који је у прошлом времену: *Would you mind if I left early tomorrow?* (not: **Would you mind if I would leave early tomorrow?*). Међутим, понекад се користи садашње време уместо прошлог, што је једна од последица прагматикализације: *Would you mind if I leave early tomorrow?* (ибид. 169).

Упитне фразе су начин ублажавања команди без поправке, као начин да се саговорнику стави до знања да је питан да нешто уради, а не само да му је наређено. Хипотетичке верзије упитних фраза *would you* and *could you* се појављују иза императива. Овим се појачава учтивост, јер говорник покушава, са закашњењем, да претвори императив у хипотетичко питање о вољности или способности. *Turn that off, could you? 'Pass the salt, Dolly, would you?* (ibid. 170).

Спољашњи модификатори, као конверзацијска средства сачињена од целокупних клауза или фраза, обично се користе пре или после самог захтева. Прозодијски представљају посебне тонске јединице. Они могу обезбедити оправдање за захтев који следи, могу га ублажити, или су део говорникове стратегије којом контролише деловање саговорника. Пошто је њихова главна функција да сигнализирају захтев, одређују се и као предзахтеви (енг. *pre-requests*) (Levinson 1983: 356f). Један од њих је *I would be grateful if*, које има функцију разоружавања

саговорника (енг. disarmer), смањујући угрожавање саговорникове приватности: *I would be grateful if you could give me a call*. Предзахтев у виду питања пружа саговорнику могућност да нађе изговор да не изврши захтев (Levinson 1983: 360-4). Функција питања је да провери да ли је саговорник вољан и способан да изврши захтев: *wonder if you could help me*. (Ајмер 1996: 172)

5. Would у оградама

Попут *will*, *would* се чешће користи као израз епистемичке модалности него деонтичке или динамичке. Однос варира у зависности од типа студије и избора корпуса, те је тако процентуално епистемичка употреба заступљена 69.1%, а неепистемичка 30.9% (Hardjanto 2016: 44), док Колинс, како је већ наведено, налази да се епистемичко *would* јавља у (64.3%) случајева, а динамичко у 22.9% случајева. Примери *would* употребљеног као ограда:

1) Our main hypothesis was that differences would emerge in the kind of offenses reported by the five different groups, and indeed they did.

2) We argue that investigating the interaction between OI narrative and legitimacy when organizations respond to environmental changes would provide a significant contribution.

3) It would seem that physicians were responding judiciously in integrating the published evidence into their practices. (Hardjanto 2016: 44)

У првом примеру *would* се може интерпретирати и као прошло време *will* у индиректном говору и то у значењу предвиђања. У другом примеру се среће чиста хипотетичка употреба *would*. Као израз хипотетичности, *would* се често јавља у аподози иреалног кондиционала, као и у следећем примеру: Most importantly, if the silane layer was damaged or oxidized during the long deposition time, the highly polar C1s peaks, indicating CO or CN, *would* be quite large (ибид. 45). Међутим, понекад подређена клауза није експлицитно изражена. Овакве исказе Лич означава као чисто хипотетичке, тврдећи да је оваква употреба хипотетичког *would* честа одлика писаног енглеског језика, нарочито академског дискурса (Leech 2004:185). Користи

се као стратегија изврдавања или одбране, али и начин дистанцирања од реалности. Ако се користи заједно са глаголима попут *appear*, *seem*, *suggest* и *tend* означава још виши ниво обзирности (Hardjanto 2016: 44 – 45). Управо је уз овакве глаголе прагматикализација и најочигледнија.

Као што је већ речено, један од знакова прагматикализације облика и/структуре је учесталост. Увидом у BNC првих 28 глагола по учесталости појављивања уз *would* су: *be*, *have*, *like*, *say*, *make*, *take*, *go*, *come*, *give*, *help*, *become*, *allow*, *happen*, *seem*, *require*, *find*, *love*, *bring*, *expect*, *provide*, *ask*, *leave*, *agree*, *appear*, *argue*, *prefer*, *consider*, *cause*, итд. Анализа корпуса показује који глаголи су најучесталији у значењу оградe уз *would*, али и колика је процентуална заступљеност прагматикализованог глагола у функцији оградивања.

6. Анализа корпусних података за модални глагол *would*

6.1. WOULD YOU – дијахронијски корпус ARCHER

Дијахронијски корпус ARCHER се прво користи за квалитативну и за квантитативну анализу интерогативне структуре WOULD YOU + Verb, која је укључује следеће прагматичке маркере: *would you*, *would you like to*, *would you care to*, *would you mind*, *would you be good enough*, *would you be so kind as to* у говорном чину захтева односно понуде. У предходном поглављу смо видели да порекло маркера није исто, али због исте граматичке структуре, те самим тим и истог уноса у електронски корпус, претрага се врши истовремено. Аутор се такође водио Колинсовом тврдњом да се *Would you* се може проширити са *like*, *love*, *prefer*, *care to*, *mind*, *be good enough*: *Would you mind starting again and telling us...* (Collins, 2009: 142).

Коришћени су сви унапред поменути облици тестирања примера, попут могућности остварења радње лексичког глагола у тренутку изрицања директива, уметање речи *please*, као и одговора адресата (тамо где је био доступан¹⁴³). Бирано је да максималан број појава модалног глагола *would* буде 50 по периоду. Дошло се до следећих података:

Током првог периода (1800. – 1849.) појављују се два од укупно 20 примера са *would you*:

1. Stop them ! Would you stop men in the middle of a charge ? MASON. I thought they were going the wrong way 1822clin_d5 Јасно је да је реч о захтеву на основу предзахтева “Stop them!”.

Други пример представља пример понуде у виду питања вољности:

2. A Tobacco-Box , " he exclaimed ; " would you like to get it ?" " Why," replied Hanlon, " the poor girl has nothing else to give1847carl_f5b.

¹⁴³ Један од недостатака корпуса ARCHER је фрагментираност примера. Често није могуће одредити контекст и функцију примера због дужине фрагмента.

Током другог периода (1850. – 1899.) од 24 појављивања *would you* се у значењу понуде/ захтева јавља у пет примера.

1. "Surgeon Sawyer, " now said Cuticle, courteously turning to the surgeon of the Buccaneer , "would you like to take up the arteries? They are quite at your service, sir. " "Do , Sawyer; be prevailed upon [1850mlvl_f6a](#).

Први пример понуде се може интерпретирати и као маскирани захтев, због природе онога што се нуди и неспремности адресата да понуду прихвати. Друга два примера понуде имају структуру: *How would like + verb*.

2. *How would you like to make twenty pounds ? ROSE . Oh , sir , I am quite invincible . CLEVELAND . But twenty pounds ? ROSE . Say twenty-five. [1857bunc_d6a](#)*

3. *CLEVELAND . To be paid when the contract is performed . How would you like to marry ? ROSE . Oh ! good gracious ![1857bunc_d6a](#).*

Интересантна је употреба упитне речи *how* која на први поглед наводи на питање о начину извршења радње, али која нема никаквог значењског утицаја на исказ. На основу одговора адресата и даљег обрасца разговора јасно је да је реч о понуди и преговарању. Следећа два примера су недвосмислени захтеви:

4. *'Well, would you mind confiding to me the circumstances that gave rise to the reflection ?' 'Not in the least . [1895mach_f6b](#).*

5. *"Would you mind telling me , Signor , "I said , "how much my fellow-countryman offered you for this ?[1895mach_f6b](#). У петом примеру реч је о предзахтеву, односно спољашњем модификатору.*

У трећем периоду (1900. - 1949.) *would you* се појављује 35 пута, а у 10 примера има функцију прагматичког маркера. Прелазни случајеви нису убрајани. Јављају се свега два чиста захтева и то један предзахтев:

1. *Would you mind telling me what you' re hinting at ? [1908jone_d7b](#) са функцијом ублаживања непристојности главног чина.*

2. *Would you ," says he , "Kindly bring me a sample of your pee-pee ?[1931port_x7a](#).*

Трећи пример завређује дубљу анализу:

3. The thing for you to fight -- would you like me to tell you, darling ?
CHARLOTTE I would not .1938crot d7.

На први поглед делује као понуда, јер говорник нуди савет адресату. Међутим, реч је о спољашњем модификатору у виду предзахтева да говорник уопште говори. Адресат то одбија уз дозу непристојности.

Осталих седам примера су понуде, два у виду структуре Would you care to...?

4. JIMMIE Would you care to take a trip , Oh ! say -- to California ? LOTTIE
Claps hands Oh yes , yes !1921gers d7a.

Три примера садрже would you like:

5. ROSE: Would you like to see her ? PORPHORY abruptly: I' ll have to.
1944bagn d7b (дати пример је на граници између значења воље и предлога).

6. Look, Oscar, how would you like to try out Franklin's granddaughter to-night?
GARANTY : Franklin ? Didn't he get to the North Pole ? 1944bagn d7b је још један пример са упитном речи how.

7. Would you like to try it over and then we could get Miss Eva ... 1944bagn d7b.

Следећи пример садржи упитну фразу као унутрашњи модификатор:

8. But I don't think you' d rather have them than real ones , would you ?
1938clem h7b

Појављује се и питање у виду елипсе: Shoreham and have tea with us on
Sundays ? SAM. laughs . I wouldn ' t like that . I ' d miss Grandpa . MOSES . pleased .
Would you, son ? Well , I ' m not going .1944hell d7a

У четвртом периоду (1950. - 1999.) корпус бележи 31 појаву структуре would
you, од чега 15 има учтиво значење, односно врши функцију прагматичког маркера.
Јављају се следећи облици:

а) How would you like to be opening Alma' s letter, receiving petitions, listenting
to deputations .. ?1951mcca f8a Примере са упитном речи how као понуде корпус не
бележи након 1950.

б) Would you like се појављује у шест случајева, од којих су чак 6 понуде, уз
један гранични случај. У анализу нису укључени примери попут: Don't stare. Would

you like to be stared at? 1969bond_d8b, јер се њиме заправо изражава хипотетичко значење воље: If I stared at you, would you like it?

в) Јавља се Вотсов структурни тип VI: You couldn't do me a favour and do X, could you?, али уз модал would и то у виду учтиве молбе: Coaxing him, You wouldn't want me to drink alone, would you ? 1954park_d8a¹⁴⁴.

г) Бележи се један пример: Would you mind? 1960bolt_d8b, као и Would you care to come back to my rooms with me and have some cocoa Beefy .1968donl_f8b.

д) Поред ових примера, појављују се по први пут и захтеви у виду WOULD YOU + Verb, а да то нису глаголи: like, care и mind: 1. Would you consider offering the Vice-President nomination to Cantwell ? RUSSELL No .1960vidl_d8a; 2. Would you help us clear up a spot of trouble , Doctor ? 1969ortn_d8b; 3. Dr. Rance , would you take a look at Miss Barclay ? 1969ortn_d8b; 4. Would you step this way , Sergeant ? 1969ortn_d8b.

Табела 23: приказ укупног броја појава структуре would you и прагматичког маркера would you.

Период	Укупан број појава структуре	Број примера са значењем захтева/ понуде	Број примера у процентима
1800 - 1849	20	2	10%
1850 - 1899	24	6	25%
1900 - 1949	35	11	31,4%
1950 - 1999	31	15	48,4%

Упоредним приказом учесталости укупне употребе структуре would you и would you употребљеног као прагматички маркер може се закључити да долази до незнатног опадања у употреби структуре would you уопште, али да се истовремено бележи константан раст у броју појава ове структуре као прагматичког маркера.

¹⁴⁴ Интересантно је приметити једну од Вотсових структура: MAJOR : You would not dream of it , would you ? Die for the sake of a dirty little play-actor ! 1839plan_d5b, која комбинује негиран модал и упитну фразу. Први модал има хипотетично значење, док упитна фраза има интерогативну улогу. Лексички глагол подржава хипотетичко значење модала. Ова структура се јавља и у примеру из 1933., али поново са хипотетичким значењем" You wouldn ' t begrudge me a little thing like that , now would you , Griselda ?" "Aw , now , Pa , " she said . 1933cald_f7a

Разлог за опадање може лежати у опадању употребе неког другог значења овог модалног глагола.

Табела 24: Распоређеност прагматичких маркера са модалом **would** по периодима:

Период	Would you like	Would you mind	Would you care	Would you + any verb	would you as question tag
1800 - 1849	1 (5%)	0	0	1 (5%)	0
1850 - 1899	3 (12,5%)	2 (8,3%)	0	0	0
1900 - 1949	4 (11,4%)	1 (2,9%)	2 (5,7%)	2 (5,7%)	1 (2,9%)
1950 - 1999	7 (22,6%)	1 (3,2%)	1 (3,2%)	4 (12,9%)	1 (3,2%)

Из табеларног приказа квантитативе анализе прагматичких маркера *Would you* може закључити следеће: Највећи раст током сва четири периода бележи прагматички маркер *Would you like*. Први примери се појављују већ у првој половини 19. века. До већег пораста долази у другој половини 19. века, након чега наступа период стагнације. У последњем периоду употреба расте до 22,6%. Разлог за повећање у употреби може лежати и у чињеници да овај маркер може вршити функцију како понуде тако и молбе/ захтева, али и функцију оградавања, што ће показати наредна поглавља. Сличан константан раст бележи и маркер *Would you + any verb*, али је број примера скоро дупло мањи од маркера *Would you like*. Овај маркер се такође јавља још у првом периоду, у другом периоду нема ниједног примера, трећи бележи 2, а четврти 4. *Would you mind* се појављује у другој половини 19. века и након употребе од 8,3% од сви интерогативних примера са *Would you*, његова употреба опада на око 3%. Овај маркер има релативно уједначене вредности до краја 20. века. Прагматички маркери *Would you care* и *would you* као упитна фраза се појављују тек у првој половини 20. века и имају уједначену и малу употребу током остатка периода. У даљем делу текста добијени резултати ће бити упоређени са налазима из синхронијских корпуса Lancaster1931, LOB, BNC и BE2006.

6.2. WOULD YOU – синхронијски корпуси

Lancaster 1931. Претрагом корпуса Lancaster 1931 са упитом „Would you“ добијено је 14 резултата, од чега четири примера садрже неки од прагматичких маркера:

1. Would you mind telling, for instance, exactly how you spent your evening BLOBL04 7,1%
2. Would you like to see the garden? - although the question was abrupt... BLOBP14
3. Would you like to come upstairs first, Miss? - all right then BLOBP23 14,3%
4. Would you help me to find a place? BLOBR05 7,1%

Појављује се један пример маркера Would you mind уз глагол говорења у значењу захтева, два примера маркера Would you like у значењу понуде и један пример интерогативног Would you у значењу молбе. Прагматички маркери обухватају 28% од укупног броја примера у корпусу.

LOB 1961. Претрагом корпуса LOB са упитом „Would you“ добијено је 29 резултата, од чега 14 примера садрже неки од прагматичких маркера. Тако 48,2% од укупног броја појава представља неки од прагматичких маркера. Would you се јавља у два примера у значењу молбе:

1. would ... attend this for me, please? LOBK24

2. it is tactful still to give him the purse, saying would you take my share out of that LOBF08 6,9%

Маркер would you like се појављује у шест примера, што чини 20,7% употребе. Пет примера су чисте понуде, док се последњи шести пример може интерпретирати и као понуда и као захтев.

1. Would you like the cooking to make you a fresh lot? LOBK02

2. would you like some more? LOBK10

3. would you like me to have a word with Stuart? LOBK18

4. would you like some coffee? LOBK18

5. would you like a cup of tea? (2X) LOBP26

6. Would you like to take your case to your room right away? LOBP29

Маркер *would you care* се појављује једном примеру (3,4%):

7. *would you care to accompany us?*LOBG30 ,

Док се *would you mind* појављује у два примера (6,9%):

8. *an opportunity of explaining you to Halset before he sees you, would you mind very much?* LOBL16.

Последњи пример је интересантан, највише због недовршености исказа. Може се интерпретирати као хипотетичко значење модала *would* уз лексичко значење *mind* (сметати, имати нешто против). Говорник ће учинити услугу саговорнику и објаснити његове намере Халсету, те га занима да ли саговорник има нешто против. Друга интерпретација да се саговорнику нуди прилика да себе објасни (*Would you mind explaining...*) је логички немогућа: „прилика да те објасним Халсету, пре него што те види“. Закључићемо да је овде реч о дословном значењу глагола *mind*, а не о говорном чину директива. Пример ћемо ипак уврстити у квантитативну анализу, јер је на делу прагматикализација глагола *would*. Модал је семантички празан и отворен за учтиву интерпретацију. Потврда чежи у чињеници да се може заменити помоћним глаголом *do*, без промене пропозиционог значења. При замени само би се промени ниво учтивости.

2.*would you mind stepping into my room?*LOBL22 је, са друге стране, пример директивне употребе маркера *would you mind*.

Појављују се три примера упитних фраза (10%):

1. *you wouldn't expect us to leave in this rain, would you?*LOBL21

2. *you would have me let the cattle get through, now would you?*LOBP21

3. *send Mr Alton in now, would you please?*LOBL23

Други пример одступа од устаљене стратегије негативне учтивости – буди песимистичан, тиме што су и главна и зависна реченица афирмативне. Овде је реч о стратегији позитивне учтивости којом се тражи сагласност и испољава оптимизам.

BNC WOULD YOU. Корпус **BNC** је претраживан без ограничења на говорени или писани језик, како би се резултати могли упоредити са налазима из корпуса **LOB** и **Lancaster1931**. Претрага је ограничена на 100 насумичних примера, што је оквирно око 2800/ 3000 речи садржаних само у примерима. Аутор је издвојио

34 примера прагматикализованих облика, што је 34% од укупне употребе структуре у свим интерогативним контекстима.

Маркер *would you like* се појављује у 16 од 100 примера.

1. Would you like a cup of coffee? FMF609
2. Would you like anything before you go out dear ? KB7366
3. would you like a little jaunt to Trucial Oman ? Eddy ?G121117
4. Or would you like one of us to sit with you ?ASE1644
5. Would you like to get it over ? FB91132
6. Would you like more coffee?JXW892
7. Would you like a drink , soft drink ? I GYR421
8. Would you like to have more of it ? HVA45
9. would you like a cup of tea ? HHC642
10. would you like to sum up J9U1262
11. Would you like to go for a walk ?FRC1614
12. Would you like to go back to the auberge ?GVP1738
13. Of the no 's, would you like to say why you voted no ? Yes ? FLK340
14. I have n't checked the answering machine . Would you like me to ?HNB1283
15. Would you like the BBC News on ?H8Y1273
16. Richard, would you like a chunk of cheese? KSV220

Сви примери имају илокутивну снагу понуде. Издвојићемо пример број 13. Говорник позива саговорника да образложи своје гласање. Реч је о позиву, понуди да се говори, те је из тог разлога и овај пример убојан међу оне са илокуцијом комисива.

У корпусу су пронађена два примера упитних фраза са инфинитивом:

1. but you wouldn't like a spot of supper would you ?EDJ457
2. And pour me one too, would you?H8H217,

као и три примера употребе маркера *Would you care*:

1. Would you care for a bit of supper.HNK1938
2. Ray would you care to start the meeting .JTC 6
3. Mr Carter , would you care to tell me what you were doing in that public house ?J13217

Појављује се 11 примера употребе *Would you + Verb* са илокуцијом захтева:

1. Would you consider renting the house to a holiday company, perhaps? HH82095
2. Would you just do it then I 'll make you a cup of coffee .KCT770
3. would you , would you note down them?JSI189
4. Would you please stop [unclear]!KCN6598
5. Would you give Bill some messages ?BP9791
6. would you please remove that frog from the jar and put it into the box in the cupboard ?CCA301
7. Would you excuse me for a moment ? H9V1174
8. Would you please , please , put Jennifer Capriati in your Sweetspot in the next issue for all of us Capriati fans out her CJB587

9. Would you come for a walk with me on Monday morning ? FPU1991
10. would you put this card through the door for us G4R290
11. Please would you investigate and see what can be done about the above HPK936

Међу случајним узорком само је један пример прагматичког маркера: ‘Would you be so kind as to fetch ... what HTG809. Такође се појављује само један пример маркера Would you mind:

1. Would you mind telling me why I require a coat and a bag? JY23167.

Дати пример представља молбу за објашњењем захтева говорника, те вероватно захтева већи когнитивни напор саговорника да дође до намераване илокуције. Оно што је битније са становишта прагматикализације јесте честа употреба глагола tell уз овај маркер: Would you mind telling me X као учтивог облика императива tell me X. У изабраним корпусима се први пут јавља у ARCHERU 1895. и 1908. године. Једини је пример са would you mind и у Lancaster1931 и BNC корпусу, што сведочи о учесталости појаве овог глагола са маркером.

British English 2006. Претрагом BE2006 корпуса са упитом „Would you like“ добило се 32 појаве. Седам примера (21,8%) садрже неки прагматички маркер. Would you like се појављује два пута (6,2%). Оба примера имају функцију понуде:

1. Would you like a milk shake ? K28
2. Would you like me to talk to Father about it first , since you 're so timid ? N18

Would you care X се појављује у једном примеру (3.1%): Would you care for a drink ?M04, док се would you mind X појављује у два примера:

1. Would you mind accompanying me ... K20
2. would you mind signing the rope beforehand , sir ? N27.

Императив са упитном фразом се would you се јавља у 6.5 % случајева:

1. " Squeeze together , would you ? P02
2. Hand me the binoculars would you ? N01

Табела 25: Интерогативни прагматички маркери у корпусима Lancaster193, LOB, BNC и BE2006.

	Would you Укупан број ПМ	Would you like	Question tag , would you?	Would you + Verb	Would you be so kind as to X	Would you care X	Would you mind X
Lancaster 1931	28,6%	14,3%	0%	7,1%	0%	0%	7,1%
LOB	48,2%	24,1%	10%	10%	0%	3,4%	6,9%
BNC	34%	16%	2%	11%	1%	3%	1%
BE2006	21,8%	6,2%	6,5%	0%	0%	3,1%	6,5%

На основу квантитативне анализе се може закључити следеће. Укупан број интерогативних прагматичких маркера са модалним глаголом *would* постепено опада од 1985. ка 2006. Тај тренд прате маркери *Would you like* и *Would you + Verb*. Пад је посебно наглашен код маркера *Would you + Verb*, где се не појављује ниједан пример у последњем корпусу из 2006. Упитна фраза која модификује императив или негирану главну клаузу има највећу вредност шездесетих године. Узорак BNC корпуса показује слабу појаву овог маркера, али се зато у последњем корпусу бележи повећање са 2% на 6,5%. *Would you be so kind as to X* се појављује у само једном примеру у свим обрађеним узорцима из четири корпуса, што је у складу са констатацијом Лича да је овај маркер редак, ако не и застарео. *Would you care X* се појављује тек у другој половини 20. века и од тада бележи уједначене вредности. *Would you mind X* такође има једнаке вредности током 20. века, изузев корпуса BNC, где се јавља у свега 1% случајева. Треба имати у виду да је реч о далеко већем корпусу у односу на остале, те би се овакво одступање могло приписати насумичности одабира примера. У остала три корпуса маркер има стабилну употребу између 6% / 7%.

6.3. Декларативне реченице – дијахронијски корпус ARCHER

I would like: Корпус је претраживан како би се издвојили примери ове структуре у функцији директива и комисива. Током првог периода једино значење је значење воље. Први пример се јавља тек током другог периода, тачније 1880.: I would like you to go to New York, Mr. Plastrick, and deliver those diamonds to Mrs. Fairchilds, which I imported for her at a cost of ten thousand dollars 1880jess_d6a. Ни трећи период не бележи примере прагматикализације дате структуре. Током четвртог периода, приметан је нагли скок у броју појављивања структуре **would like** у декларативним реченицама. Тако се при уносу „**would like**“ у првом периоду јављају три примера, у другом периоду 10 (од чега један има значење захтева), у трећем 9, а у четвртом чак 40 примера. У четвртом периоду се појављује један пример понуде:

1. but before we do anything else I would like to tidy up your room 1967chee_f8a

и један пример молбе:

2. If you have good verbal and written communication skills , a sound knowledge of housing legislation and a working knowledge of welfare benefits, we would like to hear from you. 1990gua_a8b.

Код **would like** се јавља још једна учтива употреба, која није повезана са говорним чином директива или комисива. У трећем периоду се појављује следећи пример: Before concluding this paper, **I would like to** refer to two somewhat exceptionally curious results of curettage 1905croo_m7b, у коме овај маркер има улогу оградe. Пет примера овог типа се јавља и у четвртом периоду:

1. Incidentally, I would like to say that I know that my three talks every year to the students are likely to produce a certain amount of upheaval 1968winn_x8b

2. I would like to make a comment 1968winn_x8b.

3. I am going to open up the theme today in this way: I would like to show you briefly, what revival is not. 1975robe_h8b'.

4. I would like to urge speedy ratification on both sides. 1979obs1_n8b

5. If you have good verbal and written communication skills , a sound knowledge of housing legislation and a working knowledge of welfare benefits , we would like to hear from you .1990gua a8b.

Сви примери су везани за говорени енглески и ситуације попут јавног наступа, састанка, држања говора итд., док је у последњем реч о конвенционалном начину завршетка пословне преписке или имејлова. Овакве примере можемо сврстати под ограђене перформативе (енг. *hedged performative*), који поред тога што могу да уведу директив о чему је у највећој мери и писано у претходном поглављу могу да представљају пример интерперсонална стратегије којом се испољава учтиво понашање. Њоме се учвршћује однос говорника и адресата, гарантујући одређени ниво друштвене прихватљивости. Ако би се на дате примере применила хипотеза Торнбурга и Пантера (види поглавље о прагматичкој инференцији), могло би се рећи да је на делу метонимија: НАМЕРА уместо ПЕРФОРМАТИВА. Илустроваћемо то следећим примером: *Without any real evidence I would like to blame this breach of security on a stalwart young man we call Colonel Abel* .1965pila j8a. Сама природа глагола *blame* значи да ће бити нанета штета образу саговорника, те се значењем намере маскира значење наметања кривице. Говорник жели да каже: “Намеравам да окривим, али то не значи и да сам окривио.” Слична метонимија је присутна и у претходним примерима: Говорник намерава да упутити, каже, прокоментарише, подстакне, итд. (*I would like to refer, say, make a comment, urge, etc.*) тиме остављајући простора адресату да га прекине на време или да га припреми на оно што следи, уверавајући га да је реч о намери, која припада свету иреалног и жељеног, а не стварног.

Можемо слободно закључити да се, према подацима из ARCHER-а, *I would like* није прагматикализовало у смеру директива, односно комисива, јер се појављују свега три примера током целог 20. века. Међутим, бележи се већи број примера ограђивања перформатива са циљем постизања одређеног нивоа учтивости и друштвене прихватљивости, те можемо закључити да је ипак реч о прагматичком маркеру, али са функцијом ограђивања.

I would appreciate/ be + adjective (grateful) if... Почеци у виду израза захвалности подразумевају постављање клаузе захтева у однос субординације са циљем да ублаже горак укус директива и учине да се саговорник боље осећа у вези његовог извршења. У корпусу нису пронађени примери ових прагматичких маркера све до прве половине 20. века:

1. The Bureau of the Municipal Council has sent to M. Loubet a message stating that the Communal Assembly would be grateful if he would express to King Alfonso their indignation at the cowardly attempt on his life .1905pall_n7b.

Први пример појаве маркера је у трећем лицу, где се у име институције, моли адресат (M. Loubet) да пренесе поруку краљу Алфонсу. Иако је реченица део зависне клаузе, а не директног обраћања, она садржи све елементе молбе (тим пре што је главни глагол у презент перфекту, који као такав не захтева слагање времена).

2. However inefficient my efforts may have been, and doubtless open to discussion (which I would heartily appreciate), I shall be happy if I have been able to show that obstetrics is in no way lagging behind in the rapid advance of medical science 1905haul_m7b.

Други пример не представља молбу, већ would у хипотетичком значењу које у комбинацији са глаголом appreciate је, у сличним контекстима могло довести до прагматикализације маркера I would appreciate if...

3. and I would be most grateful if you would read "Theatre Ticket" to see if it could be sold to a magazine maybe --1934fitg_x7a

4. I would be most grateful if you would drop me a line here . 1965macl_x8a

5. I would, by the way, appreciate it if you would tell no one but perhaps Margaret and Warren of this and perhaps better not even them .1962plth_x8a.

Последња три примера представљају употребу прагматичких маркера у функцији молбе. Дакле, у ARCHER-у се појављују два примера у првој половини 20. века и два у другој, али ниједан после шездесетих година.

If you would, као и if you could, има прагматичку снагу „учтивног уступања према адресату, од ког се не очекује да одбије говорников захтев“ (Perkins 1983, Ајмер 1996: 152). У корпусу се не појављује ниједан пример прозодијски и

синтаксички самосталног if you would. Међутим, јављају се примери ове структуре употребљене у протази и у зависној клаузи са ослабљеним прагматикализованим модалом. Први пример се јавља 1863. у протази кондиционалне реченице:

1. Ah, Miss Edwards, if you would only talk to him; he don' t mind anything I say 1863tayl_d6b,

где се аподозни део читава из контекста. Још један пример протазне употребе појављује се 1933:

2. I do think it would be great fun if you would decide to come to America next summer .1933ands_x7a.

У оба дела кондиционала се јавља модал would, само што је његова снага у протазном делу ослабљена и поприма значење тентативности. У наредном примерима комбинује се маркер учтивости *If sa would like*:

3. If you would like to come to London do come. 1943waug_x7b.

4. If you would like a free leaflet on the ATOL system please call 071-832 6353 (24 hours). 1990gua_a8b.

Ајмерова помиње следећи маркер *I should be glad if you would* као тентативан маркер молбе (Ајмер 1996: 154), а у корпусу се јавља слична структура само са другим јачим придевом: *I should be delighted if you would come and have tea at my rooms*. 1968donl_f8b

6.4. Декларативне реченице – синхронијски корпуси

LANCASTER1931. Претрагом упита „would like“ издвојена су 43 примера афирмативних структура. Појављују се четири примера захтева:

1. I thought some of the furniture looked shabby and I would like you to have these to replace them...BLOBF13

2. I would like to ask the Government to consider seriously whether it is not possible...BLOBH15

3. What good, I would like to know, does the author think John has done...BLOBC09

4. I would like to know also what really constructive policy the National Government...BLOBH15

Због недостатка ширег контекста немогуће је знати да ли је први пример понуда или захтев. Такође, треба приметити да је значење воље је још увек изразито присутно, не само у првом већ у свим афирмативним примерима. Други пример је учтива молба упућена трећем лицу, те одступа од структуре I would like you to do X. Такође је овај пример представља почетак са оградањем перформативом. У трећем и четвртм примеру говорник захтева да му се пружи објашњење. Ова фраза је на граници између ограде и захтева. Уз то, облик I would like to know јесте учтивији од I want to know, али је постаје до те мере конвенционализован да полако престаје да сигнализира учтиво понашање.

Управо је функција оградања код афирмативне структуре would like најдоминантнија у Lancaster1931 корпусу. Појављује се 9 примера, што чини скоро 25,8% укупне употребе. У свим примерима се јавља прво лице једнине would like и неки глагол говорења или перформатив.

7. I would like to take this opportunity of stating how wholeheartedly I support...BLOBA02

8. I would like to express my appreciation of series of reproductions...BLOBB09

9. I would like to point out, however, that there are public schools...BLOBB11

10. I would like to mention another way another way in which money is lost in Oldham...BLOBB23

11. And there is just a point that I would like to make in passing. BLOGG29

12. Another point which I would like to bring to your notice is that a work of ...BLOGG58

13. I would like to take you up on several points in your first system, BLOGG65

14. I would like to draw the Minister's attention also to the whole question of...BLOBH16

15. In conclusion, I would like to add that is it entirely due to the prudent and expert...BLOBH27

Можемо закључити да се I would like to + verb of speaking прагматикализовало уз глагол говорења у маркер, па и конверзациону рутину, којом се учтиво започиње изражавање става. Главни процес је субјективизација, али пошто се води рачуна и о говорниковом образу, на пример у примеру седам, на делу је и интерсубјективизација. Уколико овај маркер има структуру I would like you to или неки од лексичких глагола попут know, get, receive и слично, може бити реч о захтеву. Треба имати у виду да је значење воље и даље јако изражено.

Прагматички маркер I would be + ADJ if се међу педесет појава на упит „would“ не јавља, али се јавља у виду учтивног одбијања у трећем лицу: Mr. Norton would be glad to do anything he could, but in this case...BLOBL20. Овде је реч о хипотетичком значењу, те пример неће бити део даљег разматрања. Није било појава маркера I would appreciate, а маркер if you would се јавља једном као унутрашњи модификатор: I should be obliged if you would kindly send one of your twenty-five-horse outboard motor. BLOBL20

LOB 1961. Претрагом потврдног облика would like бележи се 56 појављивања. Може се издвојити 11 примера прагматикализованих облика, што чини 19,6% примера. Од тога два су захтеви (3,6%), а остало су примери оградавања неког глагола говорења (7 примера) (12,5%). Појављују се следећи примери захтева:

1. I would like to make an appointment with Sir Arthur LOBK05

2. I would like you to sign our petition LOBN10

Издвојени су следећи примери оградавања:

1. one would like to claim also that present-day examination questions demand more...LOBB11

2. I would like to ask them what's keeping them here, if they so...LOBB23

3. I would like to inform our readers, through your columns, that these chain...LOBB24

4. I would like to say something more about it. LOBE26

5. I would like to point out one reason for that shortage...LOBH15

6. we would like publicly to thank Guest, Keen and Nettlefolds Ltd for having agreed LOBH27

7. I would like to mention that, after the period of expansion of the group LOBH28

Структура would be + ADJ се појављује само једном: You indicated that you would be grateful for assurance from the government of the United Kingdom...LOBH14 . Прагматички маркер I would be + ADJ се јавља у индиректном говору. Маркер I would appreciate if се не појављује ни у овом ни у претходном корпусу.

BNC. Корпус BNC је претраживан тако што је биран упит „would“. Од 100 насумично одабраних примера, појављује се један чист захтев: 1. I would like you to drive me to Taunton, so that I can catch a train back to London H923253, као и један пример на граници између захтева и понуде: perhaps you would like to do it for us .JK217. Појављује се такође један пример структуре I would be + ADJ if: I would be grateful if you could inform me of the person in your department who would be dealing with the register of Wildlife Sites .EDY1123

Може се рећи да се јавља осам примера понуде, а да примери попут индиректног преношења нису укључивани: She poured a glass of Perrier water for herself and asked if he would like to smoke some pot FSP602. Реч је заправо о директном питању: Would you like. Појављују се два структурна типа: anyone who would like X is/ should и If you would like to X, imperative:

1. anyone who would like to join our Amateur Dramatics Group is very welcome CAB1681

2. Anyone who would like further information on Bobby or any other dogs should call Canine Rescue on 0502 75257

3. If you would like to find out more about any of the items featured here , see our Address Book.

4. If you would like to help the Trust or find out more, send £2,30 for our fact sheet and booklet. A7G1454

5. If anyone would like to share their story with other readers, whether it 's happy , sad , amusing or just a bit out of the ordinary , then please write to us at the usual address.

KS913

6. If you would like further advice on what to do, contact your local Citizens Advice Bureau HT4221

7. If you would like further details of the scheme, contact your local Motability motor dealer A0J2064

8. If any reader of Amicus would like a copy of the new book it can be obtained either from the publishers or from Clifford at 38 Hocombe Drive, HP6150

У овим примерима понуда се налази у зависној реченици. У другом структурном типу, реч је о протази кондиционала, а у првом о елидираној протази: Anyone who would like = If there is anyone who would like... Значење воље целог облика would like је наглашено и доминантно, а прагматикализација је тек у почетним стадијумима. Пример је битан, јер употреба would like представља додатни напор од стране говорника да буде учтив и формалан. Другим речима, употреба would like у овим реченицама је маркиран избор.

У складу са налазима претходних корпуса и у ВНС декларативно would like бележи већи број примера у функцији оградавања глагола говорења. 15% насумично одабраних примера је употребљено за оградавање:

1. I would like to put forward my own views about PMSB 06366
2. I would like to question the appropriateness of the chairman of the judges presiding over a ceremony НАК67
3. Now what I would like to say is that we 've made clear that we 're with certain very clear objectives in pushing forward KGM860
4. I would like to express the company 's thanks HPA334
5. I would like to ask permission for the following tracks to be used in addition to those listed in the letter of 5 June AP1657
6. I would like to tell you something about the principles upon which his mind worked in approaching practical affairs KS3205
7. er and the second point I would like to make KGX311
8. In conclusion I would like to thank everyone concerned HRY666
9. I would like to second Mrs [gap:name] 's motion JS9567
10. I would like to tell you how much we enjoyed our holiday in Czechoslovakia CAA375
11. I would like to say how very much I am enjoying Mary Thomson 's new series BPB1265
12. There is one final point I would like to make and I know that many people may not accept it EFD627
13. I would like to notify you of the following amendments to the planning permission HYK32
14. I would like to say KCP5493

15. However, I would like to raise some points B0M1321

BE2006. Уносом „would like“ у BE2006 корпус добија се 36 потврдних примера у 33 различита текста. Појављује се само један пример захтева (2,8%): I would like you to do the following exercise F06. У функцији оградивања уз глагол говорења појављује се 8 примера:

1. I would like to highlight that the NHS Cervical Screening Programme is on track to ensure that all cervical B05

2. I would like to assure all women currently receiving the traditional smear test that this test remains highly effective B05

3. I would like to thank Ros Cleal , curator of the Alexander Keiller Museum , Avebury , for help with research .E20

4. I would like to say this was deliberate on my part , but would have to deny it !E35

5. Questions every parent would like to ask an educational psychologist E37

6. I would like to briefly mention a review article contained in it by Angela Hunter G69

7. The authors would like to thank BP for the provision of data used in this study and NERC for provision J12

8. The authors would like to thank the Centre for British Teachers (CfBT) for their funding of this research J55 22.2%

Структура if you would се појављује у три примера у целом корпусу, од чега су два примера представљају неки стадијум прагматикализације:

1. Most of the material in the code is covered in this handbook but if you would like more information you can refer to the relevant section of the code H16.

Структура if you would like је била честа у BNC корпусу и тај тренд се наставља и у корпусу мањег обима. Реч је о функцији понуде у протази кондиционалне реченице.

2. I would be obliged if you would wait with Miss Hanscombe at the inn until my arrival P10.

Дати пример представља двоструку употребу *would*, маркера *I would be + ADJ if*, који представља аподозу кондиционалне реченице и *if you would*, употребљену као услов. Реч је о структури учтивости, а не кондиционалном типу 2. Овакви примери на најбољи начин илуструју померање од хипотетичког значења ка учтивој интерпретацији. *I would appreciate if* се не појављују у корпусу.

Табела 26.: приказ декларативног маркера *would like*, изражено у броју примера:

Would like	ARCHER 1800.-1849.	ARCHER 1850. -1899.	Lancaster 1931	ARCHER 1900.-1949.	LOB 1961.	ARCHER 1950. -1999.	BNC 1985-1991	BE2006
захтев	0	1	4	0	2	0	0	1
понуда	0	0	0	0	0	1	8	0
ограда	0	0	9	1	7	5	15	8

6.5. Резиме

Ако се добијени подаци сместе у теоријски оквир долази се до следећих закључака: Маркер **Would you + any verb** се први пут бележи 1822. у ARCHER-у. Реч је о питању вољности које функционише као захтев. Међутим, ово је усамљени пример, јер се у корпусу до краја 19. века не појављује више ниједан пример. До повећања употребе долази током 20 века и то око 6% према ARCHER-у и 7% према Lancaster1931. Слични резултати се појављују и у другој половини 20. века око 12,9% употребе у ARCHER-у и 10% односно 11% у LOB и BNC. У случају овог маркера корпуси су дали изузетно сличне вредности. Оно што изненађује је потпуно одсуство овог облика у последњем корпусу из 2006. године, посебно ако се изврши поређење са маркерима *Could I*, који се појављује у 40% случајева и 50% случајева *Could you* од укупног броја ових структура. Да ли то значи да питање способности преузима примарну улогу као немаркирани избор при захтевању? Да би се извео дефинитиван закључак потребно је спровести другачији тип студије – од функције ка форми. О дијахронијском развоју прагматичког маркера *Would you* је већ било доста речи у претходним поглављима, те ћемо овде само закључити да у односу на друге интерогативне маркере *Would you* заузима доста скромно место у обрађеним корпусима.

Маркер **Would you like** се појављује у првој половини 19. века и то у виду једног примера понуде у којем је значењски још увек снажно присутно значење воље. У другој половини 19. и првој половини 20. века вредности маркера се крећу око 11% до 14%. Употреба расте у другој половини 20. века и чини се достиже максимум око 1961., када достиже 24%, након чега опада на 16% и даље на 6,2% у 2006. Дакле, маркер **Would you like** бележи опадање у употреби. Дијахронијски, овај маркер настаје као хипотетичка варијанта облика **I want - I would want**, али **want** бива замењено са **like**. Облик **I would like** прво развија субјективност. Говорникова перспектива и тачка гледишта полако постају утемељене у лексеми или значењу исказа, а како време пролази пажња се усмерава на адресата. Управо то се дешава са интерогативним обликом **Would you like** које добија функцију комисива, а у ретким случајевима у функцију директива. Однос комисив:директив у обрађеном корпусу је 39:4, при чему четири примера захтева представљају граничне случајеве. Дакле, Маркер **Would you like** настаје из хипотетичког значења, интерсубјективизацијом и прагматикализацијом развија превасходно функцију комисива, односно учтиве понуде.

Would you mind се такође појављује у другој половини 19. века у 8,3% укупне употребе. ARCHER током 20. века бележи вредности око 3%, док се у осталим корпусима, осим BNC, јављају уравнотежене вредности око 3%. Не бележи се опадање у употреби. Развија се на сличан начин као **Would you like**, као хипотетички облик **do you mind**. Овом облику је Вотс (Watts 2003:199) већ посветио доста пажње у делу о прагматичким маркерима, те се нећемо упуштати у дубљу анализу. Дакле, **Would you mind** је прагматикализован облик, који још увек чува везу са својим првобитним значењем. Интерсубјективизацијом и прагматикализацијом се специјализовао за функцију директива. Аутор у раду налази већи број примера колокације маркера са **Would you mind telling X?**, са функцијом учтивног предзахтева.

Маркер **Would you care** се последњи јавља у низу интерогативних маркера и то први пут у ARCHER-у 1921. Lancaster1931 не бележи ниједну појаву овог маркера. Разлог лежи у чињеници да се прва појава бележи у америчком делу ARCHER корпуса. По свему судећи овај маркер се из америчког енглеског

проширио на британски. То се у британском делу корпуса види тек од 1943., када се јавља и други пример у ARCHER-у, али у британској драми The Duke in Darkness: A Play in Three Acts, Hamilton, Patrick. Током 20. века маркер има константну употребу од око 3%, те не бележи ни пораст ни пад употребе. У зависности од контекста и цене услуге, може имати и значење учтиве понуде и молбе, мада је учесталији у значњу понуде, попут *Would you like*. Дијахронијски, *Would you care* вероватно настаје по моделу маркера *Would you like*, али и осталих хипотетичких питања о вољи, попут: *Would you love/ prefer*, јер лексички глагол *care* према OED речнику има значење: **care for/to do something** - Like or be willing to do or have something. '*would you care for some tea?*'. Већ је помињано да се на прагматичком нивоу образују стратегије, као и да се за изражавање понуде/захтева користи стратегија вољности жеље за изражавање радње за коју се верује да је добра по адресата (Aijmer 1996: 130 – 133). Са друге стране Лич, тврди да једном успостављене стратегије могу послужити за појаву других мање прагматикализованих облика којима се пита за вољност (Leech 2014: 154 – 155). Претпоставка је да се управо ово се десило приликом развоја маркера *Would you care*.

Упитне фразе се у корпусу јављају у два структурна типа: 1. imperative, *would you?* 2. *you wouldn't X, would you?*. Оба структурна типа су укључена у исту квантитативну анализу, али су квалитативно посебно обрађени. Анализом корпуса се може видети да се упитне фразе у значењу учтивног захтева не појављују у 19. веку. Први примери се бележе у трећем периоду ARCHER-а 2,9% и готово исти постотак остаје константан до краја 20. века. У корпусу Lancaster1931 није забележен ниједан пример. Нешто другачије резултате бележи LOB, у коме се јавља 10% употребе. BNC бележи сличан постотак као и ARCHER, а BE2006 чак 6,5% од укупне употребе и то у првом структурном типу. О дијахронијском развоју оба типа је већ било речи у ранијим поглављима.

Може се рећи да интерогативни маркери настају из скраћене аподозе кондиционала типа 2. У неким случајевима се још увек може наслутити имплицитни услов, у другим попут *Would you like* је то немогуће. Горе наведени квантитативни,

али пре свега квалитативни подаци потврђују тврдњу Бајбијеве да се учтива значења развијају из хипотетичких.

Анализа декларативног маркера *I would like* је показала следеће: 1. У функцији захтева овај маркер се јавља у другој половини 19. века, највећу употребу има у првој половини 20., након чега долази до постепеног смањења. 2. Примери маркера у функцији понуде се бележе само у другој половини 20. века и то у корпусу BNC, који поред највећег броја речи има и највећу заступљеност говорног британског енглеског језика. Највећа употреба се бележи у функцији ограђивања, која се јавља тек у првој половини 20. века. Корпус Lancaster1931 бележи далеко већи број примера од трећег периода ARCHER корпуса. Тренд раста се наставља кроз корпус из 1961, а максимум достиже у периоду између 1985. и 1991. Поново се бележи блажи пад у корпусу из 2006. Остали декларативни маркери се или јављају у малом броју или се уопште не јављају.

7. Would као ограда

7.1. Дијахронијски корпус

Анализа се врши на следећи начин. Бира се насумичних 100 појава модалног глагола *would*. У првом периоду број речи је 2,681, укључујући само реченице са примерима, без ширег контекста. Могу се издвојити три гранична случаја:

1. [...] and a contrary magnetism developed by the contrary pole; or rather it would indicate, that the time during which the disk retained the induced magnetism was less than the time of half a revolution of the magnet. 1825chri_s5b,

где је присутно значење предвиђања, алии слабије епистемичке модалности. Реч је о научном дискурсу.

2. [...] we would ask the Swedenborgians to compare the effect of the preaching of Christ, and Peter, and Paul , with that of all the voluminous writing of their pretended prophet 1821nar_n5a.

Овде је највероватније реч о реторичкој стратегији, али се може рећи да хипотетичко значење има примесе учтивости.

3. I would only say that according to that most imperfect light in which we see them the two points of which we see them the two points of which I have been 18xxarno_h5b.

Трећи пример илуструје употребу *I would say*, једне од најучесталијих ограда у говорном дискурсу данас. Говорник се јасно оградајује од претходне изјаве и даје образложење. Употреба речи *only* сведочи о томе да се маркер још увек нје учврстио и да дозвољава уметање других речи, што није често у корпусима 20. века.

Током другог периода (1850. – 1899.) избором сто насумичних појава *would* у различитим текстовима са 2,668 речи, модал се појављује у два случаја:

1. Mac-Mahon would appear to have fallen back upon Chalons with the determination of making a stand. 1870russ_j6b

Говорник се дистанцира од тврдње појачавајући модалом *would* глагол *appear*, који у датој конструкцији и датом значењу већ представља ограду. Други

пример представља ограђени перформатив. Пошто говорник даје савет у супротности са жељама адресата, пажљив је према саговорниковом образу:

2. I would not advise you to attend it, but to wait for Monday' s ball -- there to make your first appearance. 1881besa_f6b

У трећем периоду (1900. – 1949.) обухваћено је такође 100 појава модала, а укупан број речи у примерима је 2,681. Издвојени су следећи примери:

1. Probably every one would concede that the taking of the coal by William H. Richardson & Co., for use in the slat works, no matter how long this was continued, ... У датом примеру реч је о вешто употребљеној реторичкој стратегији. Основно значење је предвиђање, али се може додати и имплицитни услов. Ипак, јасно је да говорник нити превиђа нити поставља прави услов, већ обазриво намеће свој став другима.

2. " The ideal would seem to be, a pulpit for the great preacher , a study and a class-room for the scholar , and for the average man the best of all – Глагол *seem* већ представља ограду, тако да се може рећи да уз овакве глаголе *would* у потпуности прагматикализовано, лишено семантичког значења и са функцијом тентативности.

3. I think in ordinary popular parlance when you talk of a man, if he has earned irregular wages, whether unequal wages or equal wages, you would say, speaking of a yearly servant, that on the average he got so much a week or so much a month , as the case might be . 1901lyso_17b Из знакова интерпункције се може видети да дата структура *you would say* представља сегмент за себе, што говори у прилог његове самосталности. Потиче из значења хипотетичког предвиђања, а има функцију спољашњег модификатора. На делу је стратегија позитивне учтивости којом се тражи сагласност саговорника, или се успоставља заједничко гледиште.

4. So that unless one of the family can undertake the farming , and risk learning how to do it by experimenting, I would strongly advise keeping away from the country , or from ownership there. 19xxroge_y7a. Модални глагол *would* се често јавља уз глаголе попут: *advise, suggest, recommend* и сличне, јер се њима даје сугестија или савет, који сами по себи носе дозу опасности по образ.

У четвртном периоду (1950.-1999.) од 2,684 речи и 100 појава модалног глагола, издвојена су три примера:

1. "I would hope in the American spirit that these people ... are handled by the courts. [1989lat1_n8a](#)

2. President Sukarno' s strategy in quitting the United Nations appeared today to be aimed at the formation of a rival body in which Indonesia would emerge as "a significant nation. [1965nyt1_n8a](#)

3. I find that many times when I go to churches now they are introducing more Psalm singing as being part of the Reformed biblical pattern of worship as they would regard it . [1975robe_h8b](#)

Док први пример представља јасан пример оградавања, други и трећи су дискутабилнији. У другом примеру је јако присутно значење хипотетичког предвиђања, уз још увек присутно прошло значења. Из тог разлога дати пример нећемо даље разматрати. У трећем примеру модални глагол would има хабитуално значење, јер описује карактеристично понашање одређене групе, те ни овај пример нећемо даље разматрати. Дакле, у четвртном периоду се може издвојити само један пример. Да ли заиста долази до опадања употребе глагола would у епистемичком значењу и функцији оградавања, показаће анализа синхронијских корпуса 20. Века.

7.2. Синхронијски корпуси

LANCASTER1931. Од 100 анализираних појава у корпусу, издвојено је пет примера:

1. In Wallasey, on the other hand, it would appear that a treatment of something like double that length...[BLOGG66](#)

2. they are so vast and complex that any short examination of them would seem an impertinence...[BLOGG36](#)

3. One way and another, this would seem to be a great week for hiking and similar manly pursuits

4. I would settle this question in a very simple way. I would add to the Census paper the question.

5. And yet that interplay of science and history would appear to have had economic and social consequences worth a bare mention BLOG60

Интересантно је приметити да се од пет примера *would* појављује у комбинацији са глаголима оградивања *seem* и *appear* чак у четири примера. Четврти пример има још увек јако хипотетичко значење и функцију сугестије.

Треба узети у обзир и интерогативне епистемичке употребе *would*. У корпусу се бележи један такав пример: *Would you say that that denoted insanity ?* 1910gals_d7b. Ка Лич и Вотс се слажу да је *would you mind* хипотетички еквивалент *Do you mind* (које се често среће у индиректним захтевима), те да није настало од *Will you mind*. *Отуд would* није прошли хипотетички облик *will*, већ само хипотетички еквивалент индикатива презента *do*. Аутор је става да се дата интерпретација може применити и на питање попут *Would you say*, где говорника не интересује шта би саговорник одговорио, ако би евентуално био питан у будућности, већ се тражи појашњење у тренутку говора. Тиме је *Would you say* пре хипотетички еквивалент *Do you say*, него *Will you say*.

ЛОБ. Претрагом 100 насумично одабраних примера у корпусу ЛОБ, дошло се до следећих примера:

1. that labour should not take any steps which would appear to prop up an outdated institution ЛОБА01

2. and this would explain why the Vinge trawls are now being found more efficient than ЛОБЕ06

3. but one would certainly expect some such stability of thinking skills if... ЛОБЈ24

Дакле, *would* као ограда у афирмативним реченицама се појављује у 3% случајева од укупне употребе овог глагола.

Појављује се и један пример интерогативне структуре употребљене са функцијом оградивања: *Would you agree, Mr. Groomkirby, that there were at the time possibly several thousand other inhabitants of Chester-le-Street equally eligible for interview , by you or someone else , on* 1961simp_d8b

BNC. Претрагом BNC корпуса по истом принципу који је коришћен и код претходних, дошло се до три примера:

1. That would explain why it appears in half the songs , which apparently deal with starvation , AIDS and the end of the world along the way , although we 'll have to take the press release 's word for that CHA4186

2. If they differed at all , the differences would seem to have resided only in their membership — in specific individuals or personalities EDY1123

3. This would mean 6,000 million people in 1998 , and 10,000 million in 2038 , compared with 5,480 million in mid-1992 . HLJ2752

Дакле, од насумично одабраних 100 примера 3% чини would у функцији ограда.

BE2006. Најновији корпус из 2006 даје 2% употребе са функцијом ограда:

1. We would argue that the States of Jersey governments ' lack of will to formulate and implement sustainable social and economic policies is a government that is socially and economically irresponsible .J01

2. First , and most fundamentally, I would agree with Jean-Jacques Nattiez 's view , cited earlier , that in itself ... G51

Табела 27: приказ појављивања would у функцији ограда по корпусима:

ARCHER 1800.- 1849.	ARCHER 1850. - 1899.	Lancaster 1931	ARCHER 1900.- 1949.	LOB 1961.	ARCHER 1950. – 1999.	BNC 1985-1991	BE2006
3%	2%	6%	4%	4%	3%	3%	2%

На основу табеларног приказа може се закључити следеће: употреба would у функцији ограда је мање више уједначена током истраживаних периода. Мора се напоменути да су укључени и гранични случајеви из првог периода, који сведоче о значењски слојевитој употреби овог модала, слабијој епистемичкој модалности и израженом присуству основног семантичког значења. Може се приметити и у ARCHER и у Lancaster1931 корпусу да је употреба највећа током прве половина 20. века. До опадања долази у другој половини 20. века, што потврђује и корпус из 2006. године.

V Општа закључна разматрања.

У раду је извршено квантитативно и квалитативно – на корпусу засновано – дијахронијско и синхронијско истраживање синтаксичких, семантичких и прагматичких карактеристика модалних глагола *could* и *would* и прагматичких маркера које образују.

На основу добијених резултата се могу предложити следеће семантичко-прагматичке стазе промене глагола *could* и *would*:

1. COULD способност > способност да се изврши захтев (*Could you X?*);
2. COULD способност > коренска могућност > дозвола > захтев/ понуда уместо тражења дозволе (*Could I X?*)
3. WOULD значење воље/ жеље > понуда уместо жеље (*perhaps you'd like to, would you like to*)
4. WOULD значење воље/ жеље > вољност > молба/ захтев уместо питања о вољности (*Would you X?*)
5. WOULD жеља > вољност > намера > предвиђање > захтев уместо предвиђања (*it would be better*).
6. WOULD главни глагол > премодал > деонтички модал > слаб епистемички модал (хабитуално, пророчко значење, релативни футур) > јак епистемички модал > ограда
7. епистемичка могућност > обзирност/ веће учтивост (*if you could, if you would*)

На основу семантичко-прагматичких и синтаксичких стаза развоја могуће је извести следеће сличности у случају прагматикализације модала *could* и *would*:

- Код оба глагола долази до делимичног или потпуног губитка основног семантичког значења у прагматичким маркерима који су се прагматикализовали као импозитиви и комисиви.
- Оба глагола се прагматикализују у смеру изражавања веће обзирности при изношењу става.

- Промене значења ових модалних глагола су у складу следећим генерализованим стазама семантичког развоја: истинoсно условљен > истинoсно неусловљен; садржински > садржински/ процедурални > процедурални; опсег унутар пропозиције > опсег над пропозицијом > опсег над дискурсом; несубјективан > субјективан > интерсубјективан (Traugott and Dasher 2002: 40);

- Последња семантичко-прагматичка стаза важи за оба глагола и манифестује губитак значења епистемичке могућности у структурама *if you could, if you would*, и развој прагматичке функције обзирности, односно веће учтивости. Да су се ова два глагола у протази кондиционала прагматикализовала показује и пример If you **could like** to register or receive a programme after the New Year please fill in the form below. НРН819. Пошто је дошло до губитка семантичког садржаја и развоја процедуралног значења, онда је могућа и замена једног лексички празног модала другим¹⁴⁵.

Механизмима метонимијске екстензије и процесима аутоматизације, хабиитуализације и (интер)субјективизације ове глаголске фразе су постепено изгубиле пропозиционално и развиле процедурално значење. Субјективизација је семазиолошки процес помоћу којег лексеме попримају нова значења која кодирају говорникову перспективу. Како субјективност синхронијски увек претходи интерсубјективности, тај редослед се пресликава и у дијахронији. Поставља се питање да ли се код упитних облика у 2. лицу једнине развија прво субјективност па онда интерсубјективност или је могуће да се из објективног исказа директно развија интерсубјективно значење. Ако је говорник тај који ствара исказе и бира значења за потребе социјалне деиксе, онда увек постоји мали степен субјективизације у интерсубјективизацији. Применом анализе дискурса на прагматичке маркере из

¹⁴⁵ Упитне фразе су још један пример паралелног развоја идентичне функције код оба глагола. Обе фразе су до те мере прагматикализоване да се може десити да дође до формирања неког међуоблика, попут непромењиве упитне фразе *innit* (Stenström, Andersen & Hasund 2002). Фонетски гледано, разлика је само у једном иницијалном гласу [wədʒʊ, kədʒʊ], а функционално, обе фразе представљају рутински начин ублажавања императива.

корпуса показало се да су они су јасни експоненти интерсубјективизације. Тврдњу да епистемичка значења манифестују субјективизацију, док значења ограђивања последица интерсубјективизације је у случају модала *could* је теже доказати, јер се овај глагол још увек није довољно прагматикализовао у том смеру.

У раду су следећи облици посматрани као прагматички маркери:

- структурни типови: *Could you, Could I, you could, Would you (Would you like, Would you mind, Would you care, Would you be so kind as to), You could, I'd/ would like;*
- унутрашњи модификатори *if you could, if I could, if you would, I would be grateful, I would say* упитне фразе као унутрашњи модификатори: *could you?, would you?;*

Прагматички маркери, према Бринтоновој (Brinton 1996: 33 – 35): 1. Представљају хетерогени сет маргиналних облика без јасне припадности одређеној класи. Овај критеријум испуњавају сви маркери.

2. Прагматички маркери су кратки, често фонолошки редуковани или ненаглашени. Може се рећи да само унутрашњи модификатори задовољавају наведени критеријум у извесној мери.

3. Не утичу на истиносне услове и имају мало пропозиционалног значења или га уопште немају); Трећи критеријум у потпуности задовољавају унутрашњи модификатори, а структурни типови само у одређеним контекстима.

4. Нису синтаксички интегрисани (прозодијски су независне тонске јединице) Налазе се изван синтаксичке структуре или су само слабо са њом повезани (те често образују одвојену тонску групу), те немају јасне граматичке функције. Овај критеријум у потпуности испуњавају унутрашњи модификатори, а структурни типови само у одређеним контекстима.

5. Заузимају најчешће иницијалан положај, али се могу се појавити на различитим местима унутар синтаксичке структуре и претежно се јављају у говорном медијуму. Сви маркери задовољавају дати критеријум.

5. Имају различито порекло. Када су синтаксичке стазе промене у питању, већина маркера се уклапа у већ постојеће стазе:

1. главна клауза (1. једнине) > неодређене главне (матрикс) клаузе/ парентезе > парентетикални прагматички маркер (*I would be grateful, I would say*);
2. адвербијална клауза > парентетикални прагматички маркер (*if you could, if you would, if I could*) (Brinton 2015: 231).

Предлаже се додатак следеће:

3. упитни облик главне клаузе (2. лице једнине) > неодређена главна клауза > прагматички маркер (*could you, would you, would you like to, would you care to, would you mind, would you be good enough, would you be so kind as to*).

Уз то постоје и варијације постојећих стаза, на које се не може применити генерализација:

4. упитни облик главне клаузе (1. лице једнине) > неодређена главна клауза > прагматички маркер (*could I*);
5. главна клауза (2. лице једнине) > неодређена главна (матрикс) клауза/ парентеза > парентетикални прагматички маркер (*you could*).

Оба глагола се појављују у свим синтаксичким стазама развоја прагматичких маркера, са изузетком стазе број 4., која се не може применити на маркере са *would*. Другим речима, није дошло до прагматикализације упитног облика *Would I*.

Један од циљева рада била је и провера Кругове (Krug 2001: 310) тврдње да учесталост основних модала опада. Употреба модала *would* је између 1961. и 1991./2. је опала за 8,3%, док је употреба модалног глагола *could* опала за 2,2% (Лич и др. 2009: 283). Четири најучесталија модала *would/will/ can/ could* обухватају 67,5% укупне употребе модалних глагола 1961., а 1991./2. та цифра се подигла на 71,9 %. Ова четири модала као група су изгубила свега 4,7% своје употребе у периоду од тридесет година. Изузетак је и модал могућности и дозволе *could* који бележи благо повећање у F-LOB у поређењу са LOB (Лич и др. 2009: 73). Квантитативна анализа је показала:

- *Could you* се у значењу захтева први пут појављује у другој половини 19. века, има највећу употребу у другој половини 20. века уз мањи пад почетком 21. века.

- *Could I* се као маркер захтева/ понуде појављује тек у првој половини 20. века, иако различити корпуси показују другачије резултате, може се рећи да је употреба маркера *Could I* у функцији захтева је у порасту. Ово је у складу са горенаведеним резултатима Ц. Лича.
- Маркер *you could* се у значењу захтева појављује тек у првој половини 20. века, а употреба остаје мала и уједначена до краја 20 века. *You could* се у највећој мери прагматикализује као маркер учтиве сугестије, те се јавља и далеко већи број примера у том значењу.
- Маркер *if you could* се се јављаја током друге половине 19. века. Иако се током 20. века јавља употреба између 3% и 6%, корпус из 2006 не бележи ниједан пример. Маркер *I wondered if you could X* се појављује тек од 1931. Нема га у корпусу из 2006, а у целом BNC корпусу се бележе свега две појаве.
- Маркер *if I could* се појављује у у првој половини 19. века, док се маркер *I wonder(ed) if I could* уопште не појављује у корпусу. Ови маркери су учесталији у корпусима од *If you could/ I wonder(ed) if you could*. Ниједан од маркера се не појављује у корпусу из 2006. године, што можда наводи на закључак да је и употреба *could* у благом паду.
- *Could* употребљено као маркер епистемичке модалности се претежно користи у негацији током прве половине 20. Века, што се мења до те мере да се током последњег периода не појављује ниједан негиран облик у функцији оградавања. LOB и BNC не бележе велику употребу *could* у оградавању. Нешто већа употреба се појављује на самом почетку 21. века, што може указати на неке нове трендове у развоју, попуњавање празнине коју оставља *might*.
- Маркер *Would you* се први пут бележи 1822. у ARCHER-у, до повећања употребе долази током 20 века (око 6%), али изненађује потпуно одсуство овог маркера у корпусу из 2006. Године. Ако се изврши поређење са маркерима *Could I*, који се појављује у 40% случајева и

50% случајева *Could you* од укупног броја ових структура, намеће се питање да ли маркери *Could I* и *Could you* преузимају примарну улогу као немаркирани избор при изрицању захтева.

- Маркер *Would you like* се појављује у првој половини 19. века и то у виду једног примера понуде. Употреба расте током 20. века и чини се да достиже свој максимум око 1961., када достиже 24%, након чега опада на 16% и даље на 6,2% у 2006. Однос комисив:директив у обрађеном корпусу је 39:4.
- *Would you mind* се такође појављује у другој половини 19. века. Током 20. века има уравнотежене вредности око 3%. Не бележи се опадање у употреби.
- Маркер *Would you care* се последњи јавља у низу интерогативних маркера и то први пут у ARCHER-у 1921. Током 20. века маркер има константну употребу од око 3%, те не бележи ни пораст ни пад употребе.
- Упитне фразе се у значењу учтивог захтева не појављују у 19. веку. Први примери се бележе у првој половини 20. Века и употреба остаје константна до краја 20 века , уз благо повећање у корпусу из 2006.
- употреба *would* у функцији оградавања је мање више уједначена током истраживаних периода. До благог опадања долази у другој половини 20. века, што потврђује и корпус из 2006. године.

Из свега наведеног се може закључити да се већина маркера формира у другој половини 19 и првој половини 20. века. Слична је ситуација и са значењем оградавања. До учестале појаве недвосмислених примера долази тек током 20 века. Већина маркера бележи благи пад, са изузетком: *Could I* и *could* у функцији оградавања.

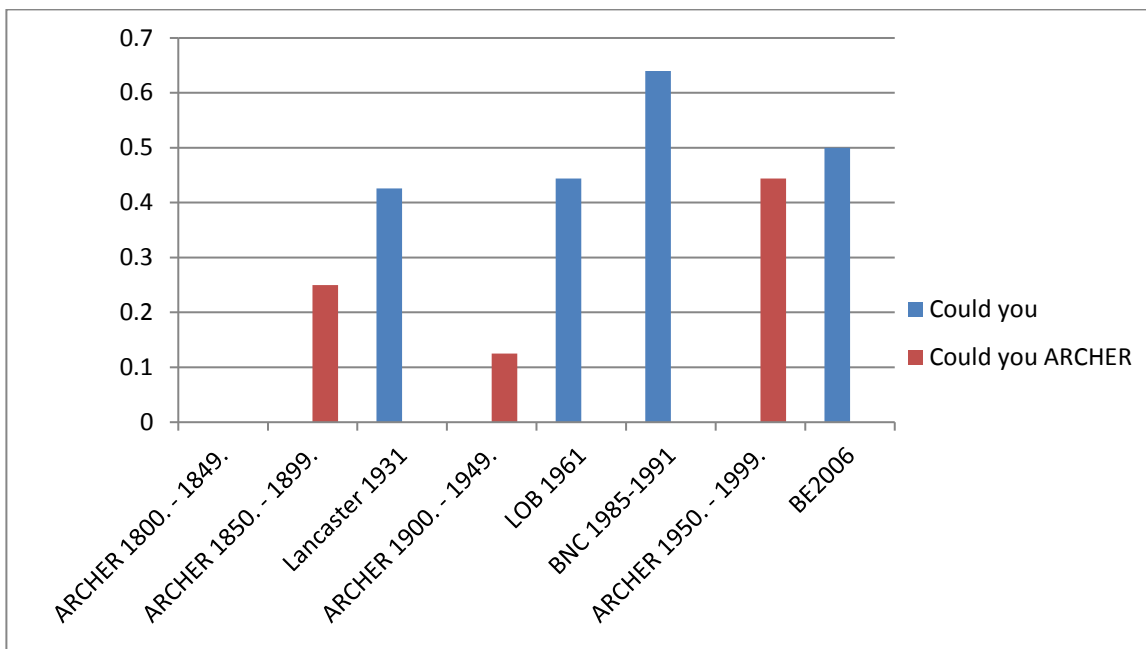
Висока учесталост није директно сразмерна степену прагматикализације. Можемо рећи да је *Could you* далеко прагматикализованарије од *Could I*, а опет потоњи облик бележи повећање у употреби. Најочигледнији пример су маркер: *Would you be good/ kind enough to X? Would you be so good/ kind as to X.* који је најдаље одмакао у

погледу прагматикализованости. Употребе овог маркера су ретке, а значење маркирано и помало архаично.

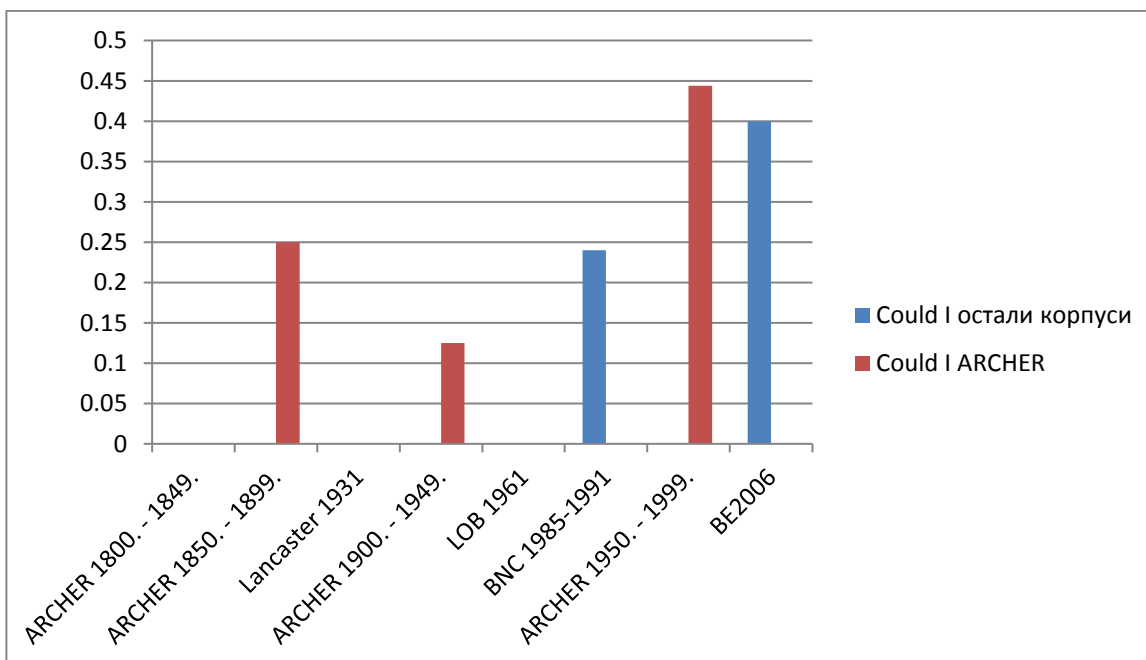
Коначно, поставља се питање да ли прагматички маркери кодирају неки облик модалности и до које мере. У прагматичким маркерима и оградама глаголи *could* и *would* у највећој мери служе као „зелено светло на семафору за инференцијалне процесе“ (Mišković Luković 2006: 287). Некада говорник намерно искористи њихову дуалну природу, као у случају питања о способности, како би заштитио свој образ. Управо зато, не можемо рећи да су у прагматикализованим исказима потпуности престали да кодирају модалност и да то важи за све прагматичке маркере. Као што је већ речено, различити маркери су достигли различите ступњеве прагматикализације. Такође модали у маркерима су се развијали из различитих значења, те је и модалност негде у мањој мери присутна (*would you*), а негде не (*would you like*).

Закључак је да постоји доста непознаница од самог процеса прагматикализације и његовог односа са граматикализацијом и (интер)субјективизацијом, преко погледа на модалност до прагматичких маркера и оградавања. У овом раду смо прихватили следеће ставове: да развојем од семантичких ка све израженијим прагматичким функцијама руководе процеси прагматикализације и (интер)субјективизације, да је учесталост употребе кључни фактор у стварању нове категорије, да се језичке структуре уобличавају у контексту дискурса, да прагматичка инференција прати сваку језичку интеракцију, да прагматички маркери имају инваријантно семантичко значење (*core meaning*) које је мање или више удаљено од значења речи или конструкције из које је маркер потекао, те да се дијахронијски може утврдити веза између оригиналног израза и прагматичког маркера, која је даља или ближа у зависности од степена остварене прагматикализације. Намера нам је превасходно била да расветлимо дијахронијски развој и синхронијске употребе модалних глагола *could* и *would* у изразима процедуралног значења.

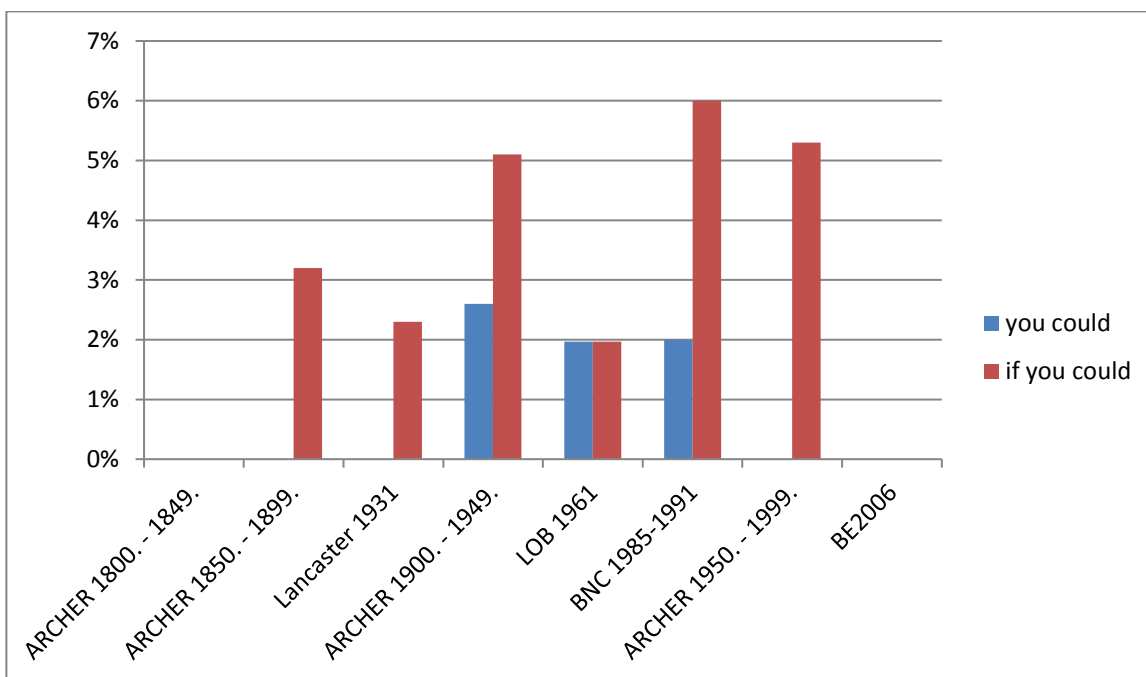
ПРИЛОГ 1.

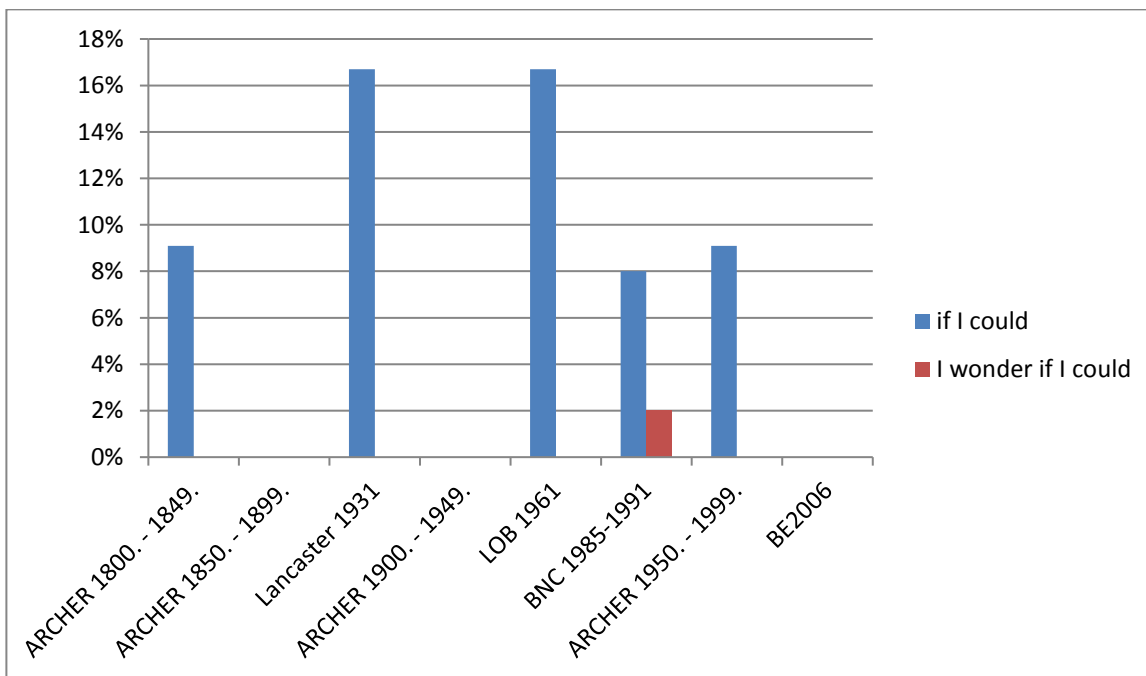
Графикон 1: Упоредни приказ укупног броја појава структуре **Could you** у корпусу ARCHER и Lancaster1931, LOB, BNC и BE2006.

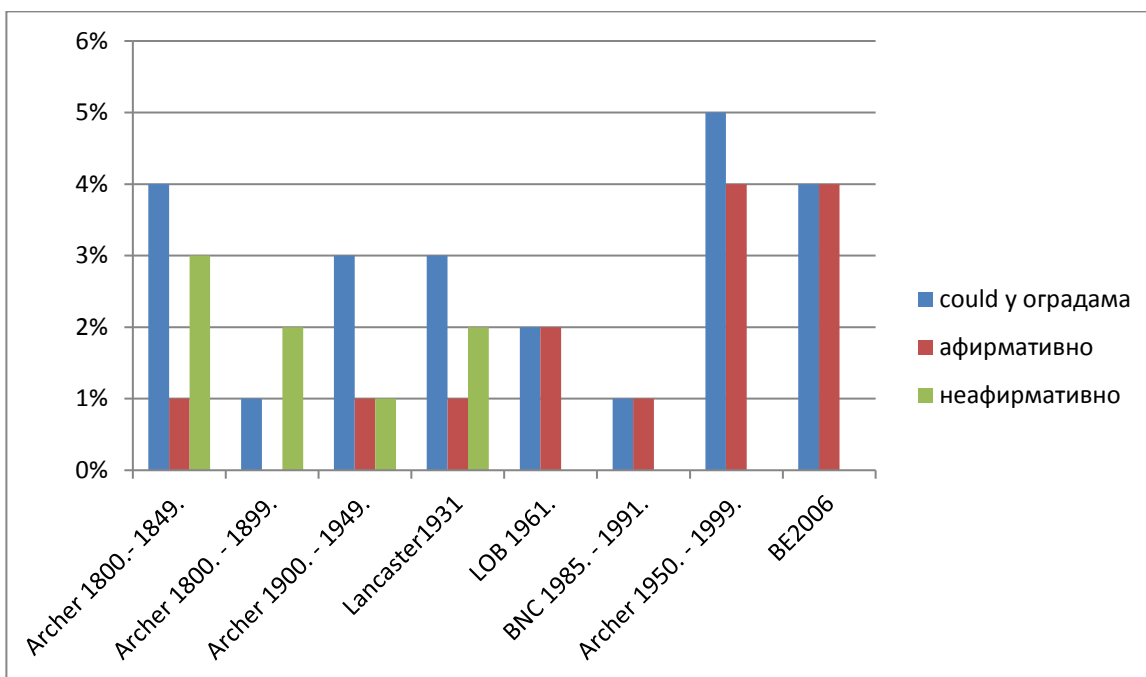
Графикон 2: Упоредни приказ укупног броја појава прагматичког маркера **Could I** у корпусу ARCHER и Lancaster1931, LOB, BNC и BE2006.

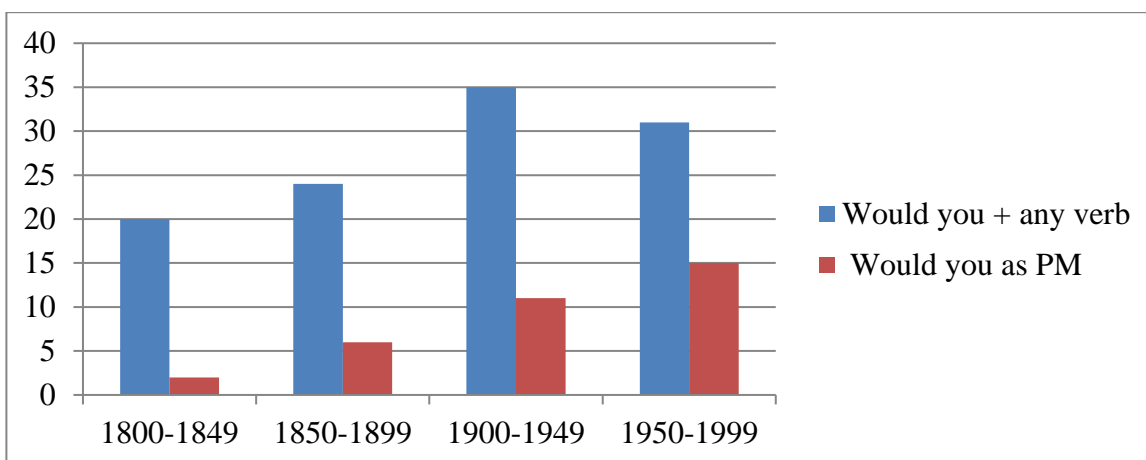
Графикон 3: Упоредни приказ укупног броја појава прагматичких маркера you could/ if you could са илокуцијом захтева/понуде у корпусу ARCHER и Lancaster1931, LOB, BNC и BE2006.

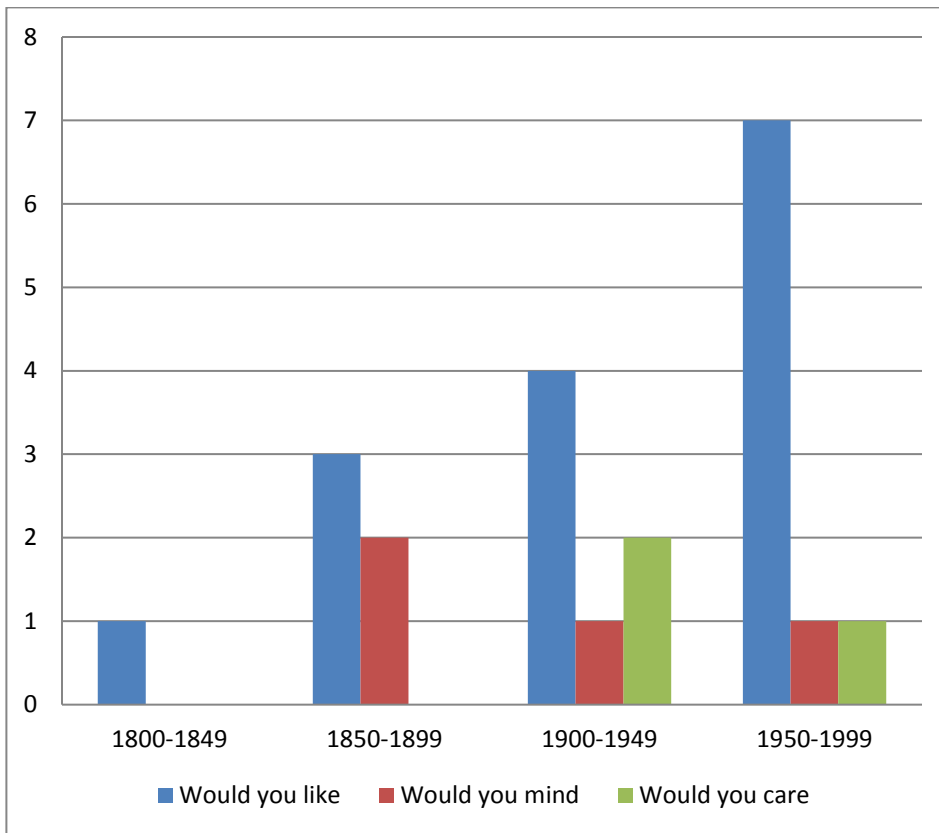
Графикон 4: приказ развоја употребе прагматичких маркера if I could/ I wonder if I could по корпусима

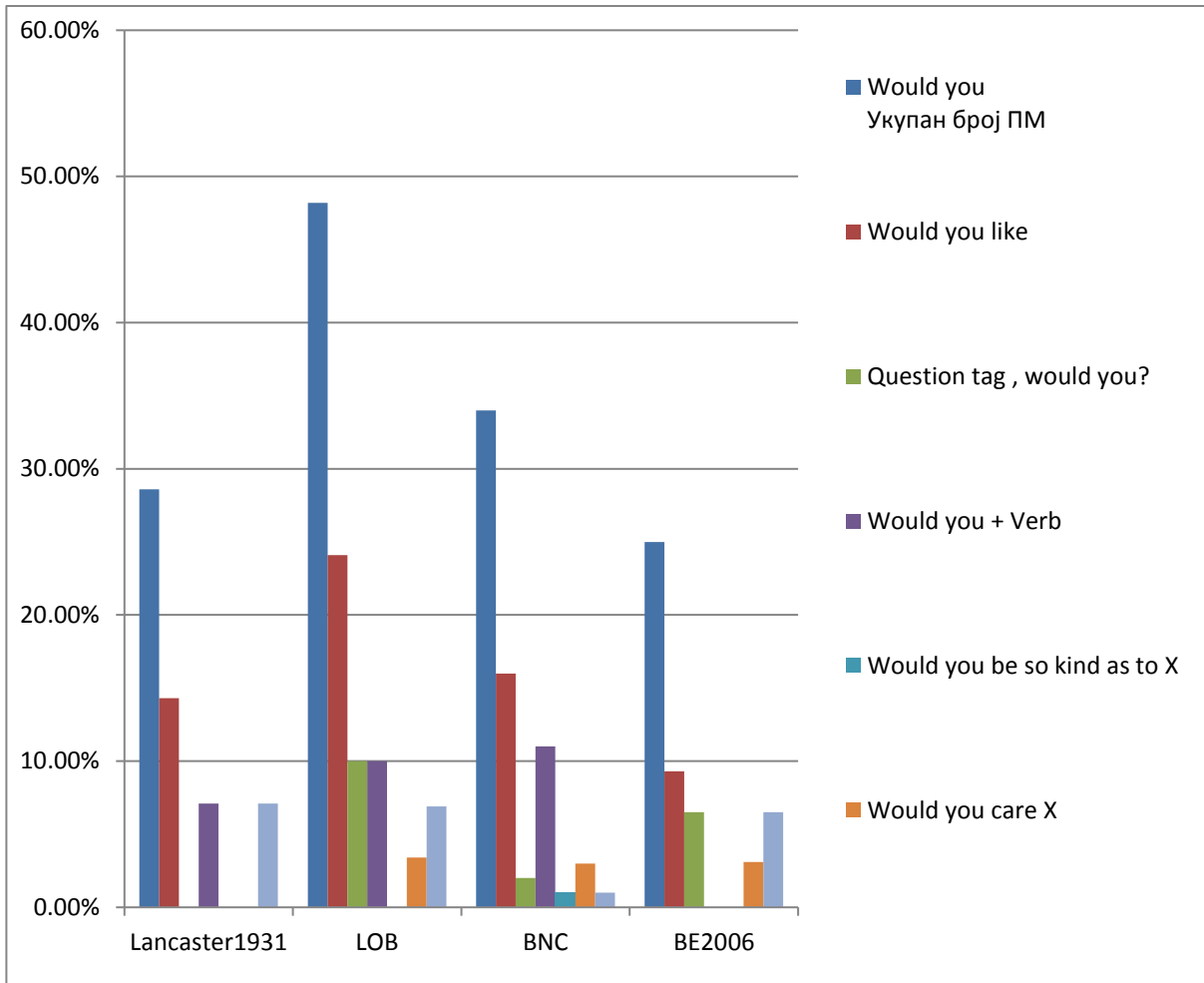
Графикон 5: упоредни приказ развоја could као оградe по корпусима

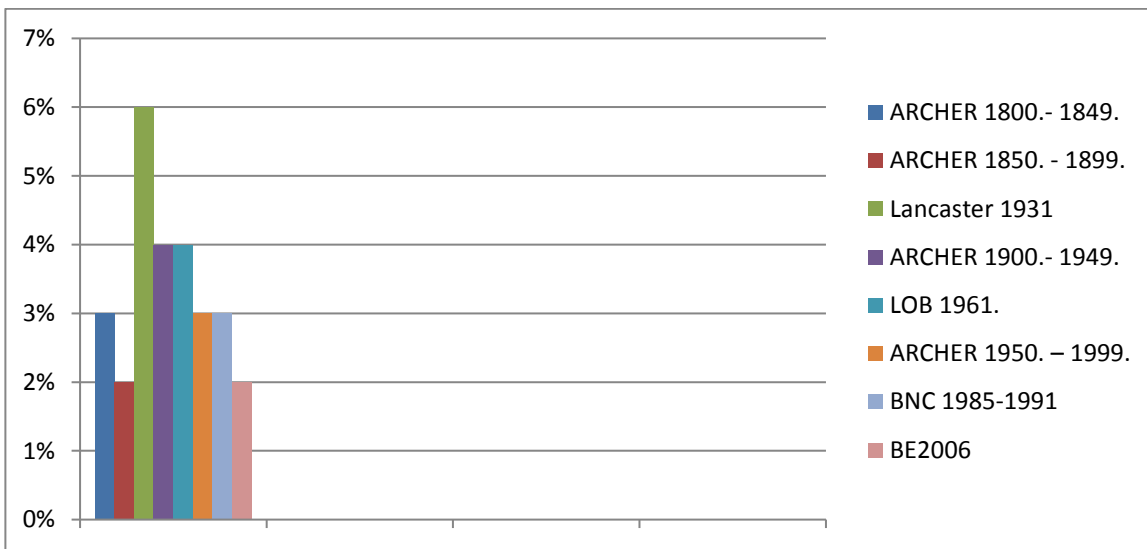
Графикон 6: упоредни приказ укупног броја појава структуре would you и прагматичког маркера would you у корпусу ARCHER

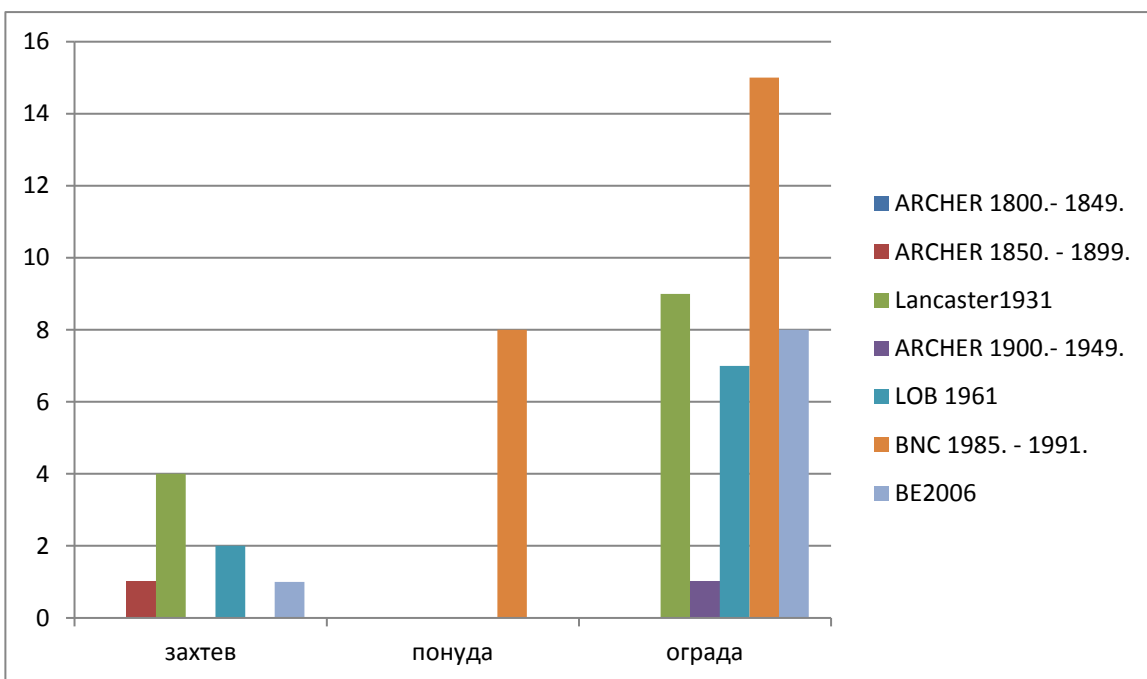
Графикон 7: распоређеност прагматичких маркера са модалом **would** по периодима у корпусу ARCHER

Графикон 8: Распоређеност интерогативних прагматичких маркера у корпусима Lancaster193, LOB, BNC и BE2006

Графикон 9: приказ појављивања would у функцији ограђивања по корпусима

Графикон 10: приказ декларативног маркера would like, изражено у броју примера

ЛИТЕРАТУРА

- Aikhenvald, A. (2004). *Evidentiality*. Oxford. Oxford University Press
- Aijmer, Karin (1996) *Conversational Routines in English: Convention and Creativity*. London & New York: Longman.
- Aijmer, Karin (2013) *Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Andersen, Gisle (2001) *Pragmatic Markers and Sociolinguistic Variation: A Relevance-theoretic Approach to the Language of Adolescents*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Антић, Дејан (2014) Језик кроз време. <http://www.dml.rs/index.php/sr/tekstovi-cir/istorijska-lingvistika-cir/64-jezik-vreme-cir>.
- Bajbi, Džoun (2010) Teorija zasnovana na upotrebi i gramatikalizacija. U Vasić Vera (ured.), *Zbornik u čast Svenki Savić: Diskurs i diskursi*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Bybee, L. Joan (University of New Mexico) The Semantic Development of Past Tense Modals in English
<https://www.unm.edu/~jbybee/downloads/Bybee1995SemanticDevelopmentModals.pdf>
- Beijering, K. and Muriel Norde (2012) Workshop on Pragmaticalization.
http://www.lel.ed.ac.uk/nrg5/Home_files/Book%20of%20abstracts%20online%20updated.pdf
- Besga, Inchaurrealde Carlos: Modals and Modality in English. Universidad de Zaragoza. <http://www.miscelaneajournal.net/images/stories/articulos/vol16/inchaurrealde16.pdf>
- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad, and Edward Finegan (1999) *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.
- Biber, Douglas. 2004. Modal use across registers and time. In Curzan, Anne and Kimberly Emmons (eds.). *Studies in the History of the English Language II. Unfolding*

Conversations. (Topics in English Linguistics 45). Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 189-216.

Brinton, Laurel J.: GURT: New Approaches to Discourse Markers. *I mean*: the rise of a pragmatic marker.

https://www.google.rs/webhp?source=search_app&gws_rd=cr&ei=3mfBUqjoHsnWtAbVuIGIAg#q=GURT%3A+New+Approaches+to+Discourse+Markers+I+mean%3A+the+rise+of+a+pragmatic+marker*+Laurel+J.+Brinton

Brinton, Laurel J. (1996) *Pragmatic Markers in English: Grammaticalization and Discourse Functions*. Berlin: Walter de Gruyter

Brinton, Laurel J (2015) Historical Discourse Analysis. In Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton and Deborah Schiffrin (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons [second edition].

Brown, Penelope and Stephen C. Levinson (1987): *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bybee, Joan, Revere Perkins and William Pagliuca (1994): *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Bybee, Joan (2009) Cognitive processes in grammaticalization. In Tomasello M. (ed.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*. Volume 2. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc. Publishers.

Blum-Kulka, Shoshana, Juliane House, and Gabriele Kasper (eds.). 1989a. *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. Vol. XXXI Advances in Discourse Processes*. Norwood New Jersey: Ablex.

Coulthard, Margaret (1985) *An Introduction to Discourse Analysis*. London : Longman.

Culpeper, Jonathan (2010) Historical sociopragmatics. In Andreas H. Jucker and Irma Taavitsainen (eds.), *Historical Pragmatics*, Berlin/ New York: Walter de Gruyter.

Culpeper, Jonathan and Demmen, Jane Nineteenth-century English politeness: Negative politeness, conventional indirect requests and the rise of the individual self

- Culpeper, Jonathan and Dawn Archer. 2008. Requests and directness in Early Modern English trial proceedings and play-texts, 1640-1760. In: Andreas H. Jucker and Irma Taavitsainen (eds.). *Speech Acts in the History of English*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 45-84.
- Daug, Robert (Kiel University) Modal and quasi-modal development in 19th and 20th century American English: Evidence from COHA and COCA
https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/d2e_abstracts_online.pdf
- Defour, Tine (2007) A Diachronic Study of the Pragmatic Markers well and now: Fundamental research into semantic development and grammaticalisation by means of a corpus study. Doctoral thesis:
http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/272/289/RUG01-001272289_2010_0001_AC.pdf
- De Smet, Hendrik, (2005) A Corpus of Late Modern English Texts. *International Computer Archive of Modern and Medieval English* No.29
<http://clu.uni.no/icame/ij29/index.html>
- Diewald, Gabriele (2011) Pragmaticalization (defined) as grammaticalization of discourse functions. *Linguistics* 49 (2), 365-390.
- Diewald, G. and E. Smirnova (eds) (2010). *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. EALT 49. De Gruyter Mouton.
- Erman, Britt. (2001) Pragmatic markers revisited with a focus on *you know* in adult and adolescent talk. *Journal of Pragmatics* 33, 1337-1359.
- Fedriani, Chiara, Chiara Ghezzi & Piera Molinelli (2012) Constraining pragmaticalization: Paths of development from lexicon to discourse:
http://www.lel.ed.ac.uk/nrg5/Home_files/Book%20of%20abstracts%20online%20updated.pdf
- Frank-Job, Barbara (2005). A dynamic-interactional approach to discourse markers. In Fischer Kirsten (ed.) *Approaches to Discourse Markers*, Amsterdam: Elsevier, 395-413.
- Fitzmaurice, Suzan (2004) Subjectivity, intersubjectivity and the historical construction of interlocutor stance. From stance markers to discourse markers. *Discourse Studies* 6 (4): 427 – 448.

- Fitzmaurice, Susan (2010) Literary discourse. *Historical Pragmatics*, Berlin: Mouton de Gruyter, 679 -704.
- Fraser Bruce (1996): *Pragmatic Markers*. *Pragmatics* 6:2.167 -190
- Haßler, Gerda (2015) Evidentiality and the expression of speaker's stance in Romance languages and German. *Discourse Studies*, Vol. 17(2) 182–209
- Harder P. and Boye K. (2010): *(Inter)subjectification and Pragmaticalization in a functional theory of grammaticalization*. Universa Press, 9230 Wetteren, Belgium.
- Huddleston, Rodney and Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph D. B. (2000): *Is there such thing as „Grammaticalization?*. The Ohio State University. <http://www.ling.ohio-state.edu/~bjoseph/publications/2000isth.pdf>
- Јовић, Марина (2012): Модални глаголи у индиректним говорним чиновима молбе и захтева. *Радови Филозофског факултета*, бр. 14, књига 1, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 483 – 499.
- Jucker, H. Andreas and Irma Taavitsainen (2010) Trends and Developments in Historical Pragmatics. In Andreas H. Jucker and Irma Taavitsainen (eds.), *Historical Pragmatics*, Berlin/ NewYork: Walter de Gruyter.
- Krug, G. Manfred (2000) *Emerging English Modals: A Corpus-based Study of Grammaticalization*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kohnen, Thomas. 2004. 'Let mee bee so bold to request you to tell mee': Constructions with 'let me' and the history of English directives. *Journal of Historical Pragmatics* 5.1, 159-173. Kohnen, Thomas. 2007. Text types and the methodology of diachronic speech act analysis. In: Susan M. Fitzmaurice and Irma Taavitsainen (eds.). *Methods in Historical Pragmatics*. (Topics in English Linguistics 52). Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 139-166. Kohnen, Thomas. 2008a. Linguistic politeness in Anglo-Saxon England? A study of Old English address terms. *Journal of Historical Pragmatics* 9.1, 140-158.

- Kohnen, Thomas. 2008b. Directives in Old English.: Beyond politeness? In: Andreas H. Jucker and Irma Taavitsainen (eds.) *Speech Acts in the History of English*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 27-44.
- Krug, G. Manfred (2001) Frequency, Iconicity, Categorization: Evidence from Emerging Modals. In Bybee L. Joan and Paul Hopper (eds.), *Frequency and the Emergence of Linguistic Structure*, Amsterdam: John Benjamins Publishing
- Kytö, Merja (2010) Data in historical pragmatics. In Andreas H. Jucker and Irma Taavitsainen (eds.), *Historical Pragmatics*, Berlin/ NewYork: Walter de Gruyter.
- Lakić, Igor (2010) Analiza medijskog diskursa o ratu. U Vasić Vera (ured.), *Zbornik u čast Svenki Savić: Diskurs i diskursi*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Lakoff G. (1973), Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Journal of Philosophical Logic*, 2(4), 458–508.
- Langacker, W. Ronald (1991) *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive application*. vol. 2, Stanford: Stanford University Press
- Leech, N. Geoffrey (1983) *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Leech G. N. (2003): Modality on the move: the English modal auxiliaries 1961 – 1992. *Topics in English linguistics* (44). Mouton de Gruyter, Berlin, pp. 223-240.
- Leech, G., Hundt M., Mair C. and Smith N. (2009)> *Change in Contemporary English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech N. G. (2011): The modals ARE declining: reply to Neil Millar's 'Modal verbs in Time: frequency changes 1923-2006, *International Journal of Corpus Linguistics* 14:2, 191-220'. *International Journal of Corpus Linguistics* 16:4.547–564.
- Leech, N. Geoffrey (2014) *The Pragmatics of Politeness*. Oxford: Oxford University Press.
- Levinson, C. Stephen (2000) *Presumptive Meanings: The Theory of Generalized Conversational Implicature*. Massachusetts: MIT Press.
- Ličen, Marina (1987) *Govorni čin direktiva i njihova jezička realizacija u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku*. Novi Sad: Radovi Instituta za strane jezike i književnost.
- Lopez-Couso, J. Maria (2010) Subjectification and intersubjectification In Andreas H. Jucker and Irma Taavitsainen (eds.), *Historical Pragmatics*, Berlin/ NewYork: Walter de Gruyter.

- Marti, Leyla (2000) (In)directness and politeness in Turkish requests: With special reference to Turkish-German bilingual returnees. Unpublished Ph.D. Thesis, England: Lancaster University.
<http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.322130>
- Мишковић-Луковић, Мирјана (2013) Прагматика и прагматички приступи. *Радови Филозофског факултета*, бр. 15, књ. 1, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 33 – 45.
- Murar, I. Aspects of Hedging and Modality
http://cis01.central.ucv.ro/litere/activ_st/publicatii/2006-rezumate.pdf
- Niketić P. (2016) Evidentiality in English and Serbian Quality Daily Press. *Facta Universitatis. Series: Linguistics and Literature* Vol. 14, No 1, pp. 41-61
- Norde M. (2009) Degrammaticalization: three common controversies. University of Groningen: http://murielnorde.com/Norde_Degrammaticalization_Berlin.pdf
- Nuyts, J. (2001). Subjectivity as an evidential dimension in epistemic modal expressions. *Journal of Pragmatics* 33: 383-400.
- Ocampo F. Movement Towards Discourse Is Not Grammaticalization: The Evolution of *claro* from Adjective to Discourse Particle in Spoken Spanish: <http://www.lingref.com/cpp/hls/9/paper1388.pdf>
- Palmer, F. R. (1979) *Modality and the English Modals*. London and New York: London.
- Palmer, F.R (1986) *Mood and Modality*. In: Lyons J. *et al.* (2001) *Semantics*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papafragou, Ana (2000): On speech-act modality. *Journal of Pragmatics*, Vol.32, pp.519-538.
- Pesonen, Laura (2014) „A Corpus-Based Study of the Complementation Patterns of the Verb rejoice from the 18th Century to the Present Day“ University of Tampere, School of Language, Translation and Literary Studies, English Philolog, Pro Gradu Thesis.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95639/GRADU1402397976.pdf?sequence=1>
- Polovina, Vesna (1996) *Prilozi za kognitivnu lingvistiku*. Beograd: Filološki fakultet.

- Popović, Lj., (2010), Kategorija evidencijalnosti u srpskom i ukrajinskom jeziku [Evidentiality in Serbian and Ukrainian], *Zbornik Matice srpske za slavistiku* (77), pp. 17-47.
- Prčić, Tvrtko (2010) Mali englesko-srpski rečnik pragmatičkih termina. U Vasić Vera (ured.), *Zbornik u čast Svenki Savić: Diskurs i diskursi*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Savić, Svenka (1993) *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Schund, K. (2011): On form and function of politeness formulae, Slavisches Institut http://archiv.ub.uniheidelberg.de/volltextserver/volltexte/2011/11839/pdf/K_Schlund_Form_and_function_of_politeness_formulae.pdf
- Searle, John R. (1975a) *Indirect Speech Acts, in Syntax and Semantics*. Vol.3: Speech Acts. University of California Berkeley: 59-82.
- Searle, John R. (1975) 'A Taxonomy of Illocutionary Acts', in: Günderson, K. (ed.), *Language, Mind, and Knowledge*, Minneapolis, vol. 7.
- Sweetser, E. (1990): From etymology to pragmatics. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sperber, D. and Wilson, D. (2005): Pragmatics. In F. Jackson & M. Smith eds. (2005). Oxford Handbook of Contemporary Philosophy. OUP: 468-501. <http://www.scribd.com/doc/3866724/Dan-Sperber-Deirdre-Wilson-Pragmatics>
- Stenström, Anna-Brita, Gisle Andersen, Ingrid Kristine Hasund (2002) *Trends in Teenage Talk*. Amsterdam: John Benjamins
- Tannen, Deborah. *Gender and Discourse*. New York: Oxford University Press, 1994.
- Terkourafi, M. (2006): Book review: *Politeness*, J.Watts Richard (2003). *Journal of Pragmatics*, Vol. 38, p.418-428.
- Thornburg, L. and Panther Klaus-Uwe (1998): 'A cognitive approach to inferencing in conversation', *Journal of Pragmatics*, vol.30: 755-769.
- Thornburg L. and Panther, K.U. (2004). The role of conceptual metonymy in meaning construction. *Metaphoric.de* <http://www.metaphorik.de/06/pantherthornburg.htm>
- Traugott, Elizabeth Closs (1989) On the Rise of Epistemic Meaning: An example of Subjectification in Semantic Change, *Language*, LIX, 31 – 55.

- Traugott E.C. and Hopper P.J. (1993): *Grammaticalization*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Traugott E.C. and Dasher R.B. (2002): *Regularity in Semantic Change*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Traugott E.C. (2004) Historical pragmatics. In Laurence R. Horn and Gregory Ward, (eds.), *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 538-561.
- Traugott E.C. (2010): Revisiting Subjectification and Intersubjectification. Pre-final draft of paper published in 2010 in Kristin Davidse, Lieven Vandelanotte, and Hubert Cuyckens, eds., *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*, 29-70. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Trbojević Milošević, I. (2004): *Modalnost, sud, iskaz – epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Trbojević Milošević, I. (2018): Corpus Evidence for Evidentials in English and Serbian Political Interviews. *BELLS*, vol. X, pp. 131-156, Faculty of Philology, University of Belgrade
- Watts, J.R., (2003): *Politeness*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Đorđević (2015) Ђорђевић, Данијела: Прилошке одредбе у научним радовима на енглеском и српском језику. Наслеђе 31. Вол. 7, број 31. ФИЛУМ.

Биографија аутора

Марина (Велинка) Јовић је рођена 28.03.1983. у Сремској Митровици. У мачванском селу Ноћај завршава основну школу, а затим и гимназију „Иво Лола Рибар“ у Сремској Митровици, друштвено-језички смер. Награђена је Вуковом дипломом након оба циклуса образовања.

Основне студије уписује 2001. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на катедри за енглески језик и књижевност, које завршава 2006. године са просечном оценом 9,52. Године 2008. уписује мастер студије на матичном факултету из области примењене лингвистике на тему: „Анализа грешака – кондиционалне реченице у енглеском и српском језику“, а завршава их 2009. године са просечном оценом 10. Рад је представила у виду радионице у Британском савету 2013. године.

Након дипломирања ради се у приватној школи језика *Empire* у Сремској Митровици (март 2006. – децембар 2006.) као професор и преводац за енглески и италијански језик. Од 2006. до 2008. године ради у О.Ш. „Слободан Бајић Паја“. Септембра 2007. године се запошљава у Митровачкој Гимназији, где остаје до данас. Од 2008. до 2015. године ради у приватној школи језика *Germanica* као професор енглеског језика. Такође се бави превођењем за *Credit Agricole* банку (2 године). Од 2015. до данас ради за кинеску онлајн компанију *51Talk* за коју је одржала више од 6000 онлајн часова различитих нивоа и намена.

У Митровачкој Гимназији је учествовала у имплементацији инклузивног образовања (2010 – 2013) и двојезичне наставе од 2013. Од 2018. врши функцију председника школског одбора и координатора билингвалног образовања. Била је међународни координатор пројекта *Connecting Classrooms* Британског савета (2010. – 2013.), *ACES* пројекта Европске Уније, координатор двогодишње размене са чешком и једногодишње размене са италијанском школом. Сарађивала је са организацијом Интеркултура и била ментор страним ученицима на годишњим разменама у Митровачкој Гимназији. Последње две године сарађује са словеначком гимназијом из Птуја, која организује УН конференцију за младе.

Докторске академске студије уписује 2010. године на Филолошком факултету у Београду, модул – језик. Објавила је два научна рада из области семантике и прагматике: „Модални глаголи у индиректним говорним чиновима молбе и захтева“ 2012. и „Семантички приступи кондиционалним реченицама“ 2014. Оба рада су објављена у часопису *Радови Филозофског факултета* Универзитета у Источном Сарајеву (књига 14 и 16).

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Марина В. Јовић

број уписа 10061д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНИХ ГЛАГОЛА COULD И WOULD У
ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ ОД 1800. ДО ДАНАС

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа, • да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 30.10.2018.

Марина Јовић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Марина Јовић

Број уписа: 10061д

Студијски програм: Докторске академске студије, ЈКК, Модул: Језик

Наслов рада: ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНИХ ГЛАГОЛА COULD И WOULD У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ ОД 1800. ДО ДАНАС

Ментор: др Ивана Трбојевић, ванредни професор

Потписани: Марина Јовић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 30.10.2018.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ПРАГМАТИКАЛИЗАЦИЈА МОДАЛНИХ ГЛАГОЛА COULD И WOULD У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ ОД 1800. ДО ДАНАС

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 30.10.2018.

